

SIGILLVM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV · ANG ·
CHRISTO ET ECCLESIAE
VE RI TAS

SAMLADE SKRIFTER

AF

ZACHARIAS TOPELIUS

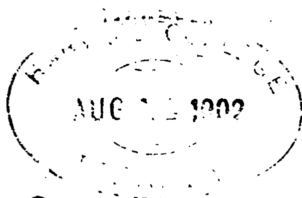
SEXTONDE DELEN

STJÄRNORNAS KUNGABARN

TREDJE DELEN

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

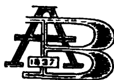
STJÄRNORNAS KUNGABARN

EN TIDS- OCH KARAKTERSSTUDIE FRÅN DROTTNING KRISTINAS DAGAR

AF

ZACHARIAS TOPELIUS

TREDJE DELEN

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

STOCKHOLM.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1900.

TREDJE DELEN.

MAKALÖS.

1. Före striden.

Hugg honom i stycken, där han ligger
inklämd i råttfällan!

Ryttaren på den röda hästen fortfor att rida. Så mycket blod, så många tårar och ännu ej nog! Tidtals höll han in sina tyglar framför en stad eller två, betraktade hånleende diplomaternes försök att öfverlista hvarandra och fortsatte därpå den vilda jagten. Allt mera skoningslös trampade hästens hof på kvarlefvor af välstånd, rester af människolycka. Ryttaren hade afkastat sin första förklädnad; munkkåpan skylde icke mera hans skramlande benrangel; bibeln var icke mera hans högt burna sköld. Han red öfver fält och städer i hela sin afskräckande nakenhet, grinande af blodtörst och roflystnad, sträckande utan blygsel fram sina giriga händer, hvarhelst han ännu kunde hoppas ett byte.

I detta religionskrig, som blifvit ett röfvarekrig, klappade ännu här och där mänskliga hjärtan, som kunde blöda af sorg öfver så mycket elände. Gustaf II Adolfs störste lärjunge, Lennart Torstenson, var sin mästares efterföljare äfven däri att han, själf obefläckad, sökte hejda sina krigares blodtörst, så länge detta var honom möjligt. Men det var icke längre möjligt. Kriget förvildades mer för hvarje år; egen nöd, hat och hämnd,

ständigt hasardspel om lif och lycka utsläckte till sist alla mänskliga känslor. När soldaten gick i fält, hade han sagt farväl åt fredens sedvanor, fredens arbete, fredens aktning för andras rätt. Hvarför skulle han skona? Ingen skonade honom. Hvarför skulle han arbeta? Arbetets frukt var den förstkommandes rof. Hvarför skulle han spara? I morgon skulle han dö. De, som ännu behöllo en inrotad kärlek till pligt och fädernesland, följde sin fana och frågade icke hvem de slogo eller hvar de härjade, endast det var en fiende, som måste falla för deras seger och rikta dem med sitt byte. De, som glömt, att de någonsin ägt en torfva jord eller ett kärt hem — och sådana funnos till många tusende i det förhärjade Tyskland eller det fjärran brödlösa Skottland — sålde sig åt den mestbjudande eller den, som efter ett nederlag erbjöd dem nya utsikter till seger och plundring.

Kriget, som lossar alla sedernas och de husliga dygdernas band för att ersätta dem med den järnhårda militäriska disciplinen, framkallar beständigt sällsamma motsatser. Hvem skulle hafva trott, att trettioåra kriget, midt under sin förfärande upplösning af alla fjättrar på de vilda naturdrifterna, likväl hade att framvisa den underbaraste af alla motsägelser, ett familjelif i fält? Så var det likväl, och icke undantagsvis, utan nästan som regel. Alla större arméer, de kejserliga och tyska mest, de svenska och franska mindre, åtföljdes af en talrik trosspersonal, till hvilken hörde kvinnor och barn. Trossens beskaffenhet berodde af fältherrens stränghet. Tillät han, som Wallenstein, sina soldater allt, för att samla till sina härar så många som möjligt, så släpade dessa härar med sig en mängd liderliga kvinnor, ofta föga mindre till antal än soldaterne själfve. Var fältherren sträng, så förjagade han detta lösa följe, men

tillät i stället soldaten att medföra hustru och barn för att hålla honom vid bättre mod under fälttågets mödor. Särskilde fältväblar anställdes att sörja för dessa familjers transport, när hären bröt upp från ett läger, eller för deras kvarter och förnödenheter, när hären slog sig ned i ett nytt. Nyare tiders artell och proviantering kände man icke då: soldaten fick hvad man kunnat medföra eller uppbringa, men oftast fick han sörja själf för sin kost och förplägning. Detta blef då hans hustrus omsorg. Hon kokade hans mat, hon tvättade och lappade hans kläder, så godt sig göra lät, men ofta nog sågo arméerna ut som leder af trashankar, åtskilda endast af vapnen, då ju uniformer endast brukades af kungliga lifvakter. Det var ingen lätt omsorg att anskaffa mat och kläder i fält. Soldathustrun inträngde i bondgårdarna, mera pockande än soldaten själf, genomsökte skåp, kistor och källrar med fyndig roflystnad, spände sedan bondens häst för hans egen kärra och körde sitt byte till lägret. När ett kejserligt regemente en gång öfvergått en flod, befallde öfversten, uppledsen vid den besvärliga trossen, soldathustrurna att kvarblifva på andra stranden. Då hördes en veklagan från alla leder i regementet, ty hustrurna medförde soldatens kläder och kokkärl; öfversten måste tillåta dem öfvergå floden.

Soldatens förbindelser voro ofta lösa nog, så att hustrurna ej sällan byttes eller såldes man och man emellan. Ju längre kriget drog ut på tiden, desto mer ökades barnskaran, ända därtill, att Gallas och Hatzfeld stundom medförde dubbelt större sällskap vid trossen, än de räknade soldater i ledet. Torstenson medförde på sina berömda iltåg ett vida ringare antal, men alltid några familjer. Under sitt sista fälttåg åtföljdes han af sin maka Beata De la Gardie och deras fyraårige son.

Den store fältherren hade slagit ned som en ljungeld på det öfverraskade Danmark, tillintetgjort Gallas' här, som skulle instänga honom i Holstein, och var nu ånyo på marsch för att afhugga den kejserliga örnens klor i dess eget näste. Han hade vid slutet af år 1644 kastat sig in i Tyskland och stod vid början af året 1645 i Böhmen för att därifrån infalla i de kejserliga arfländerna och göra ett slut på Ferdinand III:s öfvermod. Med hjälptrupper från Bajern och Sachsen hade kejsaren lyckats hopbringa en ny här, som under Hatzfelds befäl följde Torstenson i spåren och hade befallning att hellre våga allt, än att, som Gallas' härar, smälta bort i hunger och elände.

Den 23 Februari gamla stilen 1645 mot aftonen hade Hatzfeld uppnått den svenska hären i närheten af böhmiska byn Jankowitz eller, som några skrifva, Jankow, Jankau. Båda motståndarne voro ungefär jämnstarke, 16,000 man hvardera, nära två tredjedelar kavalleri och blott en tredjedel infanteri, men det svenska artilleriet var öfverlägset det kejserliga. Bådas ankomst var en öfverraskning för de olycklige böhmarne, som trodde kriget förflyttadt till norra Tyskland och hoppats få andas ut efter de förra årens härjningar, men oförväntadt sågo sitt land ånyo lämnadt till pris åt lika fruktade vänner som fiender. Allt hvad fly kunde flydde; endast en liten trupp resande judar, vidpass trettio man stark, ansåg det rådligast att söka skydd vid den svenska trossen och fick, emot god betalning, rasta invid dess lägerplats.

Torstenson såg vägen till Österrike stängd och hade att välja mellan ett djärft anfall eller ett farligt återtåg. På aftonen red han ut i månskenet med en del af sin stab för att rekognoscera fiendens ställning och den obekanta nejden, som låg vidpass tre tyska mil söder-

om staden Tabor och fem mil (fyrtiosju kilometer) sydsydost om Prag.

Fältherrens vana blick uppfattade genast situationen. Han befann sig i en vild, glest bebodd bergstrakt. I väster Jankowitz, i öster byn Wotitz, mellan dem en oländig, kuperad mark, en slingrande bäck och en enstaka bondgård. Så långt ögat kunde urskilja, sågs i det svaga månskenet endast kulle vid kulle, mellan kullarna småskog, en obetydlig slättmark och smala dalgångar, bevuxna med ginst och porsris. Man kunde knappt tänka sig en otjenligare plats för ett fältslag. Hatzfeld stod, redan väl förskansad, på de östra kullarna i en ställning, som ej kunde forceras utan stor risk och betydlig manspillan.

— Det går icke! Våra skvadroner kunna ej röra sig utan att nedskjutas från småskogen, yttrade generalen af kavalleriet Arvid Wittenberg, i det han missnöjd instack kikaren i fodralet.

Denne beundrade finske hjälte, Torstensons högra hand, med sitt blyga, flickaktiga, fylliga ansikte, sin korta, korpulenta gestalt, sin trubbnäsa, sitt långa, mörkbruna hår, sina finrakade kinder, sina smala mustascher och små händer, motsvarade föga i det yttre sitt krigarerykte. Endast de lifliga, bruna ögonen och det bestämda draget öfver läpparna läto ana fältherren.

— Infanteriet stormar höjden i centern, och kavalleriet kringgår flyglarna, anmärkte den alltid oförvägne fransmannen, generalmajor Mortaigne.

— Nej, det går icke! inföll i sin tur den lika oförfärade, men försiktigare skotten, generalmajor Douglas. — Vi hafva ingen öfversikt. Vi kunna segra på en punkt och blifva slagne på en annan.

En ung officer, som red näst invid fältmarskalken utsträckte sin arm och pekade på en mörk kulle i sydost.

— Här, ers excellens, sade han, är nyckeln till situationen. Låt oss besätta denna höjd, och vi dominera ställningen.

Anmärkningen röjde en blifvande fältherre, men behagade icke öfverbefälhafvaren.

— Jag skall begära eders furstliga nådes råd, när det faller sig lägligt, svarade Torstenson kärft och vände sig till de äldre generalerne. — Mina herrar, sade han, jag räknar på edert bepröfvade mod. Förråden tryta; stanna kunna vi icke, retirera än mindre. Låt oss i Guds namn våga ett fältslag. Ni, Douglas, anför vår vänstra flygel, ni, Mortaigne, centern och ni, Wittenberg, högra flygeln. Lösen: hjälp, Jesus! Ställningen skall förändras. Ingen tid att förlora. Enhvar på sin post!

Den unge pfalzgrefven Carl Gustaf hade avancerat till öfverste för kurlänningarne, sedan han bestod sitt första eldprof vid Leipzig. Nu svängde han småleende om sin häst med de öfrige. Snäsan hade riktats mot honom som yngst, men gällde mera de gamle. Så tillgänglig Torstenson annars var för erfarna råd, tålde han ingen motsägelse, när han uppgjort sin plan.

Vid samma tid på kvällen red fältmarskalken Hatzfeld ut med sin stab för att rekognoscera svenskarnes ställning.

— Om de icke angripa oss, skola vi attackera dem, yttrade han till sina generaler med en tillit, som han var långt ifrån att hysa inom sig. — De väntade oss icke så snart. Vi hafva dem i fällan; de komma hvarken fram eller tillbaka.

— För alla helgon, ers excellens, intet förhastande! inföll den erfarne, kloke de Suys, hans öfverkvartermästare. — Vår ställning är den bästa och Torstenson kan, nu som vid Leipzig, lura oss med en låtsad flykt.

— Hugg honom i stycken, där han ligger inklämd i råttfällan! utropade häftigt de bajerska hjälptruppernas tappre befälhafvare Johan de Werth, som hade brådt tillbaka till Bajern för att försvara sitt land mot fransmännen.

— Han skall ej undkomma oss, försäkrade Hatzfeld med samma tillit. — Ni, de Suys, anför centern, ni, de Werth, högra flygeln och ni, Götz, vår vänstra flygel. Lösen är nu, som alltid, Jesus Maria. Och Maria skall gifva oss i morgon en herrlig victoria. Hon har uppenbarat sig i drömmen för vår nådige kejsare och lofvat honom att ändtligen kröna den rättrogna kyrkans vapen med seger... Grefve Götz, ni har midt emot eder flygel höjden där i sydväst. Ni besätter den ofördröjligen med artilleri och det bästa regemente ni kan umbära.

Dessa ord riktades till en jättelik ryttare i svart rustning med ett eldrödt skärp, som utvisade hans höga militäriska grad. Hela hären, hela Tyskland och halfva Europa kände denne fruktansvärde man, hvars blotta namn var en fasa för de olyckliga länder, hvilka hemsöktes af hans svärd. Hvar han gick fram i fiendeland, betecknade ett bredt spår af aska och blod hans väg; hvar han red genom vänners område, flydde allt hvad fly kunde för hans våldsamma utpressningar. Och likasom för att rätt tydligt angifva den mission han hade att utföra som folkens gissel, hade han kallat sin svarta stridshäst Attila: där dess hofvar trampade, växte intet gräs mer. Han var den kejserliga härens klubba; han hade stigit från grad till grad genom sin vilda, skoningslösa tapperhet, men när man anförtrodde honom befälet öfver en här, visade han sig oduglig till fältherre: han förstod endast att döda.

Fältmarskalken grefve Hans Götz, Pasewalks grymme bödel 1630, Sachsens mordbrännare 1632, den med blod,

rof och förbannelser mest belastade af alla kejsar Ferdinands fälthöfdingar, förde handen till stormhatten och svarade:

— Skall ske, eders excellens! I morgon vid denna tiden skall jag dricka den heliga jungfruns eller djäfvulens skål, lika godt hvem som gifver oss segern.

Det var ännu vinter, kölden hade tilltagit, järnrustningen kylde som is den grymme höfdingens bröst och armar. Vid återkomsten till kvarteret kallade han sin stallmästare Feldmann och lät gifva sig en bägare starkt spanskt vin. Dess innehåll flöt genom hans ådror såsom en eldflod.

— Hund — röt han till tjenaren — du har gifvit mig smält bly.

— Det är Toccadillas bästa, som ers nåd vann på tärning af den spanske generalen, svarade Feldmann, en liten mörklett karl i de Götziska färgerna, svart och rödt.

Grefven hade ridit hårdt i dag, vinet fortfor att brusa som en lavaström i hans inre. Han beslöt hvila. Vresig kastade han sig i full rustning på tältsängen, med befallning att väckas efter en timme. Stallmästaren sökte sin korta vederkvickelse på en matta vid tältöppningen. Han hade, som trogen tjenare, smakat på vinet, äfven han, för att profva den rätta sorten.

Var det af vinet eller af dagens mödor, timmen förgick och därefter åter en, åter en och åter en. Herre och tjenare sofvo tungt. På en gång uppreste sig båda och stirrade framför sig i det mörka tältet. Lampan hade slocknat, en svag månstråle inträngde genom en fogning i tältduken och skapade i de täta skuggorna en ljusgestalt, liknande en kvinna med högra armen sträckt emot höjden. Efter en stund hade månen flyttat sig,

strimman försvann och med henne den spökbild hon framkallat i nattens skuggor.

— Jesus Maria, det var hon! framstammade stallmästaren, skälfvande i alla leder, när han åter befann sig i mörkret.

Grefven sprang upp med en åtbörd af raseri och grep sin darrande tjenare vid strupen.

— Bekänn, skurk! utropade han. Du lät henne komma in!

— Vid alla helgon! Vid Sankt Jakobs ben! Vid den helige Sebastians pilar! Jag kan ej förklara huru hon kommit in. Ers nåd ... af barmhärtighet ... jag kväfs ... fråga skyltvakten huru han understått sig att insläppa en främmande kvinna.

Den förvånade skyltvakten bedyrade, att ingen kunnat intränga i tältet. Han hade bevakat ingången i snart fyra timmar, gått fram och åter för kölden och väntade aflösning.

Det var verkligen bistert kallt. Grefven famlade efter sitt svärdfäste, men besinnade sig, återvände till tältet, lät tända lampan och yttrade lugnare, men ännu i upprörd ton:

— Feldmann, det var hon. Hvarför kommer hon? Begär hon mitt blod eller ditt?

Stallmästaren undvek den ömtåliga frågan med en fyndighet, som påtagligen röjde vana att parera tyranners hugskott.

— Ers nåd — sade han, ännu hviskande — var det hon? Var det icke snarare den heliga jungfrun, som kom att bebåda ers nåd och kyrkan en stor seger i morgon?

Grefve Götz försjönk i tankar.

— Den heliga jungfrun kommer icke till mig, sade han bittert. — Det är länge sedan vi två voro bekanta.

Jag hade fått på min lott en annan helig jungfru, och henne var jag nog dåraktig att gifva i din hand, som icke var värd att vidröra sandkornet under hennes fot. Hvad har du gjort af henne, eländige ögontjenare? Hon kom icke dit hon skulle komma.

— Ers nåd vet, att hon var svag, att hon icke i sitt dåvarande tillstånd uthärdade resans mödor. Ers nåd vet, att hon dog i Ingolstadt, att priorn i dominikanerklostret fick sexhundra gyllen till mässor för hennes själ, utom en klädning af guldbrokad åt den heliga jungfrun...

— Krigsbyte, Feldmann, blodbestänkt rof; därför går hon igen. Jag visste ju, att sådant icke duger till mässor. Men lika godt, det är allt munkegnäll. Jag var ju engång en narr, jag som de andra, och trodde, att prästen var Gud. Sedan jag gaf henne i din hand, är det slut med mitt himmelrike. Och det är likväl skada, icke på prästen, men på Gud. Han behöfves ibland, om ej för annat, så för att stå *den andre* emot. Det förekommer mig stundom, som hade djäfvulen fått makt öfver mig, sedan jag gaf mitt skyddshelgon åt dig. Gräf upp henne ur klosterjorden, Feldmann: jag skall bruka benet af hennes finger, det där fingret med ringen, till amulett!... Hvad lider natten?

— Ers nåd befallde mig att väcka sig om en timme. Jag har vakat hela natten och pligtskyldigt påmint om tiden, men ers nåd sof så tungt, ers nåd hörde mig icke, anmärkte tjenaren, angelägen att med den ena lögnen öfverskyla den andra.

— Hvad? utropade grefve Götz, i ögonblicket mera klarvaken, än om man affyrat en kanon tätt vid hans öra. — Klockan är half fyra! Usling, det blir din död!

Han störtade ut. Månen hade gått ned. En frostig nattdimma låg öfver de mörka höjderna, hvilkas konturer

aftecknade sig mot den stjärnströdda himmelen. En del af lägret var redan i rörelse. Morgonsömnige utsträckte krigarne sina styfnade lemmar och begynte ordna sig i leder under befälets kommando. En adjutant afbidade grefvens order vid ingången till tältet.

— Fort till öfverste von Seiffern med order att låta sitt regemente besätta kullen där i sydväst! Åtta kanoner och fyra skvadroner ryttare följa. De infama paddorna hade bort stå där för en timme sedan!

— Jag har sedan en timme afbidat ers excellens' order, vågade adjutanten anmärka.

Detta var för mycket. Götz affyrade ursinnig en pistol, som svedde den unge krigarens hår, och kastade sig på sin svarta Attila för att själf leda den viktiga, den anbefallda, men tyvärr så obegripligt försummade manövern. Det var för sent. När truppen ändtligen befanns under marsch, rapporterade spejarne, att en svensk kolonn redan satt sig i rörelse mot samma strategiska punkt af det vidsträckta slagfältet.

— — ——— —

2. Slaget vid Jankowitz.

"Bära sig åt som Götz vid Jankowitz."

Fältmarskalken Torstenson hade icke behöft erinras om vikten af den allt beherskande höjden. Redan före daggryningen den 24 Februari skickade han en afdelning af Wittenbergs flygel att besätta höjden med artilleri. Samtidigt lät han hela sin här svänga åt höger, så att dess långa leder nu stodo utsträckta från väster till öster mellan byarna Jankowitz och Wotitz, ej mera i norr och söder, som fienden sett dem kvällen förut. Manövern var ytterst svår på en så oländig mark, men verkställdes med denna beundransvärda ordning, som Gustaf Adolf infört och som mer än engång afgjort de svenska vapnens seger. Tysta, allvarliga, rörde sig dessa skaror framåt i morgonens halfskymning, utan att se hvarandra och utan att vika ett steg åt sidan, tilldess att hela kedjan slutligen, likt en mekanik, som ljudlös svänger på sina gångjärn, stod ordnad i dalen nedanför höjderna, beredd att möta sin fiende.

Denna skickliga och oväntade sidorörelse tvang Hatzfeld att lämna sin fördelaktiga position och likaledes uppställa sin front från väster till öster, norrom svenskarne. Den ofta nämnda höjden blef härigenom än

tydligare en nyckel till båda härarnas ställning. Götz uppbjöd allt för att godtgöra sin ödesdigra försummelse. Där blef en kapplöpning mellan hans folk och den svenska afdelningen, som hade längre, men banad väg till höjden, medan Götz måste genomtränga en tät småskog. Svenskarne hunno förut; deras kulor begynte vid Götz' anryckande bortsopa hästar och karlar på bergssluttningen. Svärjande drog sig Götz tillbaka och sökte skydd i skogsdungen. Men äfven hit nådde de svenska kulorna; hans folk råkade i förvirring, togs i sidan af svenskt rytteri och upplöste sig flyende öfver dalgången.

Förgäfves sökte han hejda denna besinningslösa flykt. Så hade man aldrig sett Götz förr, och man hade dock sett honom i de blodigaste handgemäng, nedtrampande under Attilas hofvar hela leder af järnklädde krigare. Hans svärd nedmejade utan åtskillnad flyende egne och anstormande fiender. Han var fruktansvärd i sitt raseri; mot honom höll ingen stånd; hans häst tycktes lika osårbar som han själf. Men en osynlig hämnare hade utmätt hans stund och sände honom från fjärran eldgap ett järnklot, som mänskliga lemmar ej kunde motstå. Det sista man såg af denne blodige bödel var hans blixtrande värjspets öfver ett moln af grus, där en svensk kanonkula slog ned. Hans styckade lämningar, blandade med den svarta Attilas blod, igenkändes på en guldkedja, fordom röfvad från Pasewalk. Hans eftermäle i Böhmen, där man glömt hans grymhet för att minnas hans olydnad, blef ordstäfvet: »bära sig åt som Götz vid Jankowitz».

Hatzfeld sände sin vänstra flygels reserv i elden. Oordningen blef stor, till följd af terrängen. Samlade rörelser voro omöjliga. Enskilda truppafdelningar anföllo

och tillbakaträngde hvarandra. Utom större manspillan för de kejserlige, var ingenting afgjordt.

Fram emot middagen blef en paus i striden. Hatzfelds förändrade ställning hade lämnat vägen till Olmütz fri, och Torstenson öfverlade, om han ej borde framrycka på denna väg mot Mähren. Men en half framgång var ej hans sed; fiendens oordning ingaf honom hoppet att vinna en hel seger. Han stormade en annan höjd, belägen i Hatzfelds center, men fann, mot förmodan, ordnade leder, kastades tillbaka och miste tio lätta kanoner. Denna hans motgång blef signal till en ny strid utefter hela linien.

Början gjorde, mot order, sägs det, Johan de Werth med sitt tappra bajerska kavalleri. Mot honom stod Douglas med tio skvadroner, mest skottar och tyskar, samt två skvadroner finske ryttare under öfverste Henrik Horn. Mellan hvarje skvadron i båda svenska flyglarnas första treffen stodo fyrtio musketörer, också ett arf från Gustaf II Adolfs nya krigskonst. Bajrarne föllo för desse skarpskyttars välriktade eld, drefvos tillbaka, men kommo åter och åter om igen, som Pappenheimarne vid Breitenfeld. Näst Pappenheim, hade den kejserliga hären ingen så beundrad och älskad hjälte, som Johan de Werth. Hvar hans bruna häst frustade och hans röda fälttecken lyste, där stupade allt framför honom, där var *furie,* som man den tiden så gärna uttryckte sig. Fången, slet han sig lös; fallen under sin skjutna häst, besteg han genast en annan. Hela svenska vänstra flygeln sviktade under hans hugg och var nära att sprängas. Reserven ryckte fram, men höll icke stånd mot den fruktade hjälten. Då märkte Douglas, att bajrarne, för hvarje gång de kastats tillbaka, åter samlade sig i skydd af en brigad fotfolk, som stod bakom

linien. Redan dödstrött och förtviflande om segern, lyckades han förena kvarlefvorna af tre skvadroner till en enda, högg in på det bajerska fotfolket och sprängde brigaden i stycken. Då fick de Werths folk intet andrum mer, skingrade sig och drog sin anförare med sig. Så nära segern, ville de Werth ännu på flykten vid Tabor ej erkänna sig slagen. Han gjorde allt för att samla sitt folk till ett nytt anfall, men de hörde honom icke mer, de flydde till Bajern, där de Werth snart återvann sitt rykte som oemotståndlig genom en seger mot fransmännen.

Högra svenska flygeln var spridd mellan höjderna, jagande framför sig Götz' slagne ryttare, när den angreps af starka kolonner från Hatzfelds reserv. Här stredo Wittenberg, Carl Gustaf, Axel Lillie och kärnan af svenska hären med Torstensons lifregemente i sin spets. Striden blef hårdnackad och blodig. Götz, som tillåtit soldaten allt självsvåld och alla grymheter, var afgudad af sina förvildade krigare; nu ville de hämnas hans skugga. Wittenberg behöfde hela sin krigskonst, Carl Gustaf hela sin oförvägna tapperhet för att samla och åter samla sitt skingrade folk. Ändtligen slöto sig deras leder med samma beundransvärda disciplin från Gustaf Adolfs tider och öfvergingo i sin tur till anfall. Desse segervane veteraner framryckte som en fast sluten mur och trängde allt undan. Fiendens leder genombrötos, kastade om och flydde med lösa tyglar till Tabor. Hans artilleri blef taget och riktadt emot hans center.

Under denna heta strid, man emot man, mellan kullarna, blef ingen varse, att fem skvadroner kejserlige kyrassierer kringgått ställningen och oförväntadt stodo i svenska härens rygg. Slaget hade varit förloradt, om

icke desse djärfve ryttare råkat vara kroater och funnit ett lockbete, som kom dem att glömma allt för sin roflystnad. De stötte på svenska härens tross, som var lägrad i småskogen; fyllda vagnar, vintunnor, kvinnor. Kroaterne kastade sig öfver vagnarna, hånlogo åt kvinnornas jämmerrop och började med van hand plundra. I detta deras käraste nöje stördes de, mot sin förmodan, genom ett modigt försvar af den annars föraktade trossbetjeningen. En ung man samlade kring sig de mest behjärtade och anföll så eftertryckligt de plundrande, att de nödgades värja sig själfve. Ursinnige, bortjagade de den lilla skaran, men i nästa ögonblick var den åter öfver dem som en myggsvärm och tvang dem att lämna vagnarna. Det drog ut på tiden, Wittenbergs flygel hade segrat, kroaterne hörde skott falla bakom sig i skogen. Snart visade sig en skvadron af kurlänningarne och kom i rätt tid att befria Torstensons maka, just när hennes försvarare voro nära att duka under för öfvermakten. Kroaterne flydde, faran var öfverstånden.

De kejserliges fotfolk i centern hade framryckt samtidigt med deras flyglar och anföll svenskarnes center. Här red Torstenson, hvilken ögonblickligt lät fylla hvarje lucka; här fick Mortaigne svalka sin brinnande stridslust; här försvarade blå regementet sin gamla ära. Hatzfelds infanteri var till stor del nyvärfvadt folk, men fanatiske katoliker, som eldades ända till dödsförakt af vissheten att i dag skulle den heliga jungfrun gifva dem seger. Kampen här blef icke mindre hård än på båda flyglarna, men blodigare, därför att de stridande trängdes samman, bröst mot bröst, på det trånga utrymmet mellan skogshöjderna. Klockan närmade sig fyra på eftermiddagen, skymningen skulle snart inbryta, och ännu var ingenting afgjordt.

Då hade ändtligen båda svenska flyglarna segrat och svängde nu, på Torstensons order, båda åt norr, så att de, i förening med sin center, inneslöto den kejserliga centern i en halfmåne. Utan artilleri, utan kavalleri, härjadt af svenskarnes och sina egna kanoner samt på en gång anfallet från tre sidor, höll det kejserliga infanteriet icke mer än en halftimme stånd, sökte förgäfves draga sig tillbaka, sprängdes, omringades och måste till största delen gifva sig fånget. Fältmarskalken Hatzfeld hade lika förgäfves uppbjudit allt för att uppfylla den heliga jungfruns löfte. När han såg slaget förloradt, ville han smyga sig genom de svenska lederna, tvangs med pistolen för pannan att gifva sig fången och kom att bevittna sin motståndares seger.

Slaget vid Jankowitz den 24 Februari 1645 var af alla Torstensons segrar den farligaste, den blodigaste, den mest lysande till sina följder och den mest fruktansvärda för Sveriges fiender. Kejsar Ferdinands enda här var tillintetgjord. Ingen kunde räkna de döde, så vidt kringspridde lågo de i skogarna, på höjdsluttningarna och i de trånga dalarna. Man antager, att de kejserlige förlorat 4,000 fallne, hvaribland en fältmarskalk, och svenskarne 2,000, summa 6,000, eller inemot hvar femte man, som deltagit i striden. Att räkna de sårade, ansåg man under trettioåra kriget öfverflödigt. Hvem hade tid med sådana småsaker? Antages deras antal, efter krigens sed, hafva varit dubbelt så stort som de dödes, skulle de utgjort 12,000 och således af 32,000 stridande 18,000, eller mer än hälften, blifvit urståndsatte att strida. Fångne blefvo 4,000 man och 248 officerare, bland hvilka öfverbefälhafvaren själf, den tappre fältmarskalken Mercy och kejserlige generalen Bruay. Hatzfelds hela artilleri af tjugusex kanoner,

hans hela tross och en stor mängd fanor blefvo segrarnes byte.

Om, som man säger, kejsar Ferdinand förnummit kanonernas dån vid Jankowitz ända till Prag, måste han hafva känt sitt väldes grundvalar darra. Besviken af den heliga jungfrun, skyndade han att på omvägar fly till sin hufvudstad. Tallösa flyende skaror uppfyllde i hans spår alla vägar till Wien. Äfven där kände man sig ej mera säker, ty hotande nalkades fursten af Siebenbürgen, och mången sökte sin räddning längre söderut. Kejsaren stannade modigt kvar för att samla bundsförvanter kring spillrorna af sin krossade härsmakt. Detta lyckades till en början illa. Kurfursten af Sachsen slöt separatfred med svenskarne, Bajern ansattes af Turenne, Spanien af den store Condé, påfven vägrade penningar, Torstenson närmade sig, och än en gång vattnade svenske, vattnade finske ryttare sina hästar ur Donaus böljor.

---

3. Slagfältet.

> **En gärning i mörkret... engång måste han komma i dagens ljus.**

Nattens skuggor utbredde sig öfver de snöiga bergen, de blodiga dalarna. Vinden hven isande kall, bivuakeldarna brunno, månen steg röd öfver skogstopparna. I dess ovissa sken sågos än här, än där mörka leder af ryttare med glimmande vapen vid dalarnas mynningar. En del af den utmattade svenska hären fick ingen hvila: häst och karl stodo på vakt. Johan de Werth var icke att tro; det sades om honom, att han aldrig sof, innan han aftvått ett nederlag med en seger.

De lycklige, som fått en brödkant eller en half bägare vin, kastade sig ned vid eldarna, lika godt huru, än i ginstbusken, än på den leriga och af blod slippriga marken; än med hufvudet på en sten och fötterna i en vattenpöl, endast så nära elden som möjligt. Snart voro de försänkte i djup sömn, intill dess att de åter vaknade af köld på den bortvända sidan, vände så denna frusna sida mot elden och somnade åter. Andra fingo ingen sömn för blödande sår, refvo en trasa ur fodret af sina lifrockar, stillade blodet och fördrefvo tiden med att maka nytt bränsle på elden. Några mumlade tyst en aftonbön, några hvisslade, några småsjöngo och tystades

ned af sömniga grannar. Andra, som sågo en kamrat hafva åtkommit ett byte, framdrogo ur fickan smutsiga tärningar och försökte sin lycka. Äfven detta svaga sorl, som liknade nattvindens sus i tallarna, tystnade småningom. Man hörde numera endast de svaga tonerna af en psalm från det skotska lägret, skyltvakternas aflägsna rop, en döendes sista klagande suck, där han låg öfvergifven på fältet, eller tjutet af en varg, som ströfvade kring bland bergen och vädrade rof.

Borta vid skogsbrynet, där striden stått het och de fallne lågo i högar, rörde sig stundom smygande gestalter i skuggan af träden. Det var marodörerne, likplundrarne, hvilkas yrke var att bestjäla döden. De vågade icke begagna lykta, de kröpo på magen emellan blodpölarna, trefvade med sina roflystna naglar öfver de döde och sökte att i månskenet upptäcka ett byte, som lönade sig. Här och där låg en svårt sårad, som ännu gaf tecken till lif. Marodören tilltäppte hans mun med sand för att ej förrådas af hans jämmerrop, fingrade i hans fickor, afdrog hans stöflar, rustning och vapen, om de dugde till något, och afskar utan betänkande hvarje finger, som bar en ring. Stundom var denne plundrare lycklig nog att finna en officer, som bar en guldkedja, ett silfverkors eller en fylld börs. Då hände sig, att marodören, där han låg framlutad öfver den döde, plötsligt spratt till och kände ett hvasst dolkstygn i ryggen. Det var en annan liktjuf, som, girigare än han själf, kom att frånrycka honom hans rof, och snart därpå låg den förste röfvaren själf blödande bredvid sitt offer, kännande huru hans fickor tömdes af andra händer.

Nattens milda måne, du som så blek och lugn ser ned från din höjd på mänskornas strider, hvilka missdåd

har du icke bevittnat och bevittnar ännu på de slagfält man kallar ärans!

Vid en bivuakeld på vänstra svenska flygeln vakade långt efter mörkrets inbrott vidpass trettio ryttare af det skotska covenantet under böner och lofsånger. En grånad ryttmästare uppläste för dem ett kapitel ur Domareboken om Gideons segrar. En ung ryttare, knappt tjugu år gammal, kände Anden mana till vittnesbörd midti den ogudaktiga hop, bland hvilken de stredo, steg upp på en kanonlavett och begynte predika. Det var samma hänförelse, samma bildrika språk ur Gamla testamentets krigskrönika, som vid denna tid genljöd i Skottland och England kring Carl I:s fallande tron. Äfven desse besoldade knektar kände sig strida mot Antikrist, när de stredo mot påfvens härar, och gingo lika hänryckte mot döden med Herrens och Gideons svärd.

Kvarlefvan af de två glesnade finska skvadronerna bivuakerade vid skottarnes sida. Det finska folklynnet är lättare hänfördt, än man af dess tröghet kunde förmoda. Man såg desse trötte och ännu blödande ryttare glömma sin hvila och lyssna på skottarnes sång, som de icke förstodo, men hvars hänförelse anslog och smittade dem. En ung fältpredikant begagnade tillfället, upptog sin finska psalmbok och anslog en psalm för segern. Melodin stämde ej illa med skottarnes; det var icke första gången under trettioåra kriget, som den skotska och finska lofsången gemensamt prisade Gud.

Vid foten af den kulle, där Götz blifvit slagen, lågo, bland många döde, två svårt sårade ännu vid lif. Det var en seglifvad svensk ryttare, skjuten tvärs genom veka lifvet, och en kejserlig stallmästare, hvars högra arm blifvit afhuggen ofvanför armleden. Båda, nyss fiender, men nu liggande lika hjälplösa vid hvarandras

sida i eländet och mörkret, hade vaknat ur en lång svimning af blodförlust och kände en tröst att dock höra bredvid sig en lefvande varelse.

— Lefver du, kamrat? frågade stallmästaren med matt röst på tyska.

— Som man kan lefva på ett stekspett, svarade svensken, som nödtorftigt lärt sig samma språk.

— Har du en hand kvar och ett finger att trycka af en laddad pistol?... Jag har ingen, jag.

— Har du så brådt till påfvens skärseld? genmälde svensken. Jag tycker, att du fått nog.

— Hör du ej marodörerne? Jesus Maria, de komma hitåt!

Ett misstänkt prasslande i buskarna gaf tillkänna, att hans fruktan icke var ogrundad. Själfva döden syntes en olycklig sårad lätt mot att råka i marodörernes händer. Ryttaren framdrog med synbar ansträngning en pistol ur sitt bälte, spände hanen och betraktade något, som rörde sig under trädens skuggor. Om en stund var detta okända något åter försvunnet och allt så tyst, att man kunde höra skottarnes psalm, emedan vinden låg därifrån.

— Kamrat — började åter stallmästaren — har du en fältflaska? Jag försmäktar af törst.

— Jag likaså, sade ryttaren. Min flaska är tom som min ficka, men bäcken är icke tio steg härifrån. Jag skall försöka krafla mig dit.

Det lyckades honom med osägelig möda och ett bredt blodspår, där han kröp fram i det våta gräset, men när han kom till bäcken, svimmade han åter och låg en stund sanslös. Därpå vaknade han, fyllde sin stormhatt med blodigt vatten, drack och kände sig vederkvickt.

— Skall jag låta papisten gå törstig i skärselden? tänkte han vid sig själf. — Fulingen, om jag det näns: han får hett nog ändå. Sutte jag nu på Morskers rygg!

Och han kraflade sig lika mödosamt tillbaka till sin sidokamrat. Värst var att icke spilla ut vattnet, men det lyckades honom bevara hälften i stormhatten.

— Drick nu din herres afskedsskål, det är hans vin i vattnet! sade ryttaren, framräckande stormhatten, med en anspelning på Götz, hvars färger den sårade bar.

Stallmästaren tömde begärligt den blodiga drycken, drog en djup suck af lättnad och sade med en af rörelse darrande stämma:

— Säg mig ditt namn, kamrat, att jag må bedja ett *pater noster* för dig.

— Tvi mig, om du får så mycket som en rutten rofva för ditt *pater noster*! genmälde ryttaren. Axelson heter jag, mig till heder och ingen skam, korporal vid lifregementet, om jag lefver i morgon. Har varit ridknekt hos en halfgalen fröken, som för närvarande är den stormäktiga drottning Kristina af Sverige. Hatten af, karl... Jaså, du har hvarken hatt eller arm. Om det kan göra dig ett nöje, så tänker hon sätta din påfve i en hönsbur och din kejsare i ett glasskåp.

— Jag skall bedja för dig, kättare, jag skall strida med draken om din själ, svarade olyckskamraten. Men jag beder dig, tala icke så stormodigt. Min herre, fältmarskalken, kan höra dig. Han är död nu, hans kropp ligger i trasor därborta, men var aldrig säker, han går igen, han. Huru skulle ej han gå igen! Heliga Guds moder, så mycket, så mycket på samvetet, och ändå var det ett, ett, ett, mot hvilket allt annat var intet. Det var i Finland det, Axelson. Har du varit i Finland?

— Spike mig, om jag varit i det förhäxade landet, men nog har jag haft att göra med finntroll. Ett kände jag, och hon kunde flyga. Nå, hvad gjorde din herre i Finland? Var det ett äkta fähundsstreck, eller slog han bara ihjäl en karl för att ärfva honom?... Aj, den fördömda blybiten sitter mig som en mara i ryggen.

— En präst, Axelson, en präst! Skicka mig en präst, jag har icke långt kvar, jag vill bikta! Aldrig har det kommit öfver mina läppar förut, men nu vill det fram, jag är evigt förlorad, om det ej nu kommer fram. Icke rådde jag för det; jag lydde ju hans befallning. Men det är så kallt, Axelson, jag fryser i själen, när jag tänker på huru vi ryckte af henne mårdskinnskappan och kastade henne så tunnklädd ut på de kalla drifvorna. Si, de fina kläderna hade vi tagit från henne förut, för dem hade den andra begär till, och så klädde vi henne i en fattig kjol och tröja, som vi köpte af fiskarefolket för att vi skulle resa säkre för röfvare, sade vi. Men mårdskinnskappan läto vi henne behålla, tilldess att vi kommo midt i skogen; då kastade vi henne ur släden... Det var icke jag, det var icke jag, Axelson, det var den andra; hon var stark, hon. Jag körde... hästarna stegrade sig... aldrig har jag så piskat hästar förr, men de stegrade sig. Då måste jag ju se henne, där hon reste sig upp i snödrifvan och sade intet ord, endast såg på oss, såg på oss, såg på oss! Jesus Maria, hon var så vacker då; hon sken som en madonna för mina ögon, och så har jag sett henne hvar natt nu i nitton år. Hvar natt har hon kommit till mig, hvar natt har jag frågat henne: »Heliga Maria, är det du?» Och hvar natt har hon svarat: »Jag är hon, som du vid denna tid på natten lämnat öfvergifven i

drifvan.» Då har där gått en kall kåre öfver min rygg, och jag har sagt till henne: »Lämna mig i fred, fråga min herre!» Det var ju icke jag, Axelson, det var icke jag... Hvarför hafva de afhuggit min högra arm? Icke var det den armen, som utkastade henne, det var den, som piskade hästarna och körde ifrån henne bort i vinternatten...

Utmattad föll den sårade i en lång vanmakt.

— Kunde tro, att det var något gammalt bofstreck, mumlade Axelson trohjärtadt. Uh, det är kallt. Är det slut med honom, så har han gått dit, där han nog får värma sig. Gud hjälpe den stackaren; när allt kommer till boks, är det inte så helt med någon af oss. Tänk på dig själf, glada gosse, om du snart får svettas för alla dina dumma streck med östgötatöserna här i denna syndiga världen!

Steg hördes på gångstigen, och ur skuggorna framträdde, åtföljd af sex soldater med bårar och lyktor, samme unge präst, som kort förut upptagit psalmen med skottarne. Petrus Luth hette han, numera fältpredikant vid det finska rytteriet. Han kunde icke bortsofva en natt, när han visste så många blöda, och gick ut i den kristliga kärlekens tjenst att trösta de döende och rädda de sårade, som möjligen ännu kunde vederfås.

Den tysta skaran närmade sig, vägledd af Axelsons röst, och lyste på den fallne med lyktan.

— En af de våra, en svensk. Lyft honom varsamt på båren!

Så varsamt kunde den sårade icke vidröras, att han ej gaf ett anskri af smärta. Men när man ville bortföra honom, sade han:

— Med förlof, är icke ers vördighet präst?

— Jag tjenar den herren, som helar kropp och själ, svarade fältpredikanten.

— Tack skall ni ha. Gör mig till folk, om ni kan, ers vördighet, och håller ej den usla lifshanken hop, så läs en bön för min fattiga själ. Jag vet hvart jag går, men här bredvid ligger en stackars papist, som lärer få badstugan varm för något dumt streck i Finland. Kastat en sjuk kvinna ur släden. Läs öfver honom först; han ropade nyss på prästen.

Götz' svårt stympade stallmästare undersöktes och kvicknade till, när han vidrördes. En droppe vin på de brännande läpparna återgaf honom för en kort stund förmågan att tala. I det svaga månljuset föreställde han sig, att en biktfader af hans egen tro kommit att afhöra hans bikt.

— *Ave Maria, gratia plena, dominus tecum!* började han.

— Min vän — sade prästen, lutande sig öfver honom för att uppfatta de svaga, afbrutna orden — har du något på ditt samvete, så fördölj det icke, ty din stund är nära, och din frälsare lefver!

Den sårade samlade sina sista krafter för att fasthålla en redig tankegång.

— Hette Peltonen ... född i det lutherska kätteriet ... Estland ... sedan rättrogen katolik ... Feldmann ... Var tjugu år ... råkade i tvist med min broder om en yxa ... slog ihjäl honom på fältet ... rymde till grefve Mansfeld i Pommern ... kom till grefve Götz ... han stred då *mot* kejsaren ... följde honom till Marienburg ... svenska kungen var där ... en rik jude lånade kungen pengar ... Min herre och judens dotter ... ungt folk ... hon nästan ett barn ... Grefven bortröfvade henne i skogen ... tog skatterna ... gick öfver till kejsaren ...

förde judinnan med sig ... vigdes i Wittenberg ... luthersk präst, en judinna ... hvad skulle det hålla? ... ledsnade ... Feldmann, för henne tillbaka till juden! ... Thamar sade: hvad skulle vi föra henne dit? ... Hon har många skatter kvar ... Sade till grefvinnan: grefven är i Viborg ... Reste till Danzig ... hösten ... hafvet ... Finland ... vintern ... natten ... släden ... drifvan ... *Pater noster, qui es in cœlis ... sanctificetur nomen tuum ...*

En blodström forsade fram ur den sårades mun och tillslöt för alltid dessa läppar, som ljugit så mycket och dock fingo, till lön för sin sista sannfärdiga bekännelse, helga den Allsmäktiges namn.

Petrus Luth uppläste den afbrutna bönen till slutet, gjorde korstecknet öfver den fallne påfvetjenaren och yttrade tankfull, medan hans knektar bortburo den ännu lefvande sårade:

— Den af oss, som icke syndat, må kasta första stenen på denne syndare. En gärning i mörkret har aldrig kommit till människors kunskap, och si, där ligga många år och ett helt lif emellan, men den gärningen måste engång komma i dagens ljus. Han tränger sig fram öfver våra döende läppar, han uppstår ur grafvarna för att anklaga oss inför Gud. Rättfärdige hämnare, hvilket ansvar och hvilken dom!

I detta ögonblick syntes en jättelik skugga afteckna sig på skogshöjdens krön mot den månljusa horisonten i öster. Var det Götz' blodiga vålnad, eller var det ryttaren på den röda hästen, som hånleende betraktade sitt verk i dalarna?

Långsamt grydde morgonen öfver denna förfärliga natt, som för så många sårade hade synts evighetslång. En del af desse olycklige blefvo nu uppsökte och förde till fältskärerne. De, som förmådde det, släpade sig

själfva fram till förbindningsstället. Många förgingos utan omvårdnad. De lefvande och helbrägda hade annat att göra. Det var icke nog att vinna en seger; den skulle också begagnas. Fienden skulle förföljas så långt det var rådligt; ännu voro många fångar att taga, mycket byte att eröfra. Hvad skulle man företaga med de flera tusende kvinnor och barn, som åtföljt den slagna hären och ej hunnit rädda sig med dess spillror på flykten? Somliga fingo ett barmhärtigt brödstycke af de tagna förråden och drefvos därefter bort att tigga, stjäla eller dö af hunger i skogsbygderna. Andra öfversvämmade svenska lägret och bortjagades som herrelösa hundar. Åter andra sammanrotade sig i band vid utkanterna af lägret, plundrade hvad de öfverkommo, ertappades och nedhöggos af de förbittrade trupperna.

Åt svenska hären förunnades endast en dags hvila. Befälet hade ett mödosamt arbete att samla sina skingrade leder, räkna, ordna, förpläga dem som ännu befunnos i stridbart skick, utdela nödiga order och fördela i rullorna de fångar, som voro villige att ingå i svensk tjenst. Deras antal var stort och uppgick till mer än hälften af fångarne. På detta sätt fyllde ofta en segrande här de luckor, som striden efterlämnat. Kriget hade uppfostrat skaror af legoknektar, som sålde sig åt den högstbjudande, lika godt hvem, endast där var att vinna sold och byte. Det stora flertalet af dem som utsögo det olyckliga Tyskland voro själfve tyskar. Svenskar och finnar sålde sig icke. Men legoknektarnes tallösa hop förstärktes af äfventyrare från alla Europas länder.

Sedan Torstenson uppfyllt en segrares mest brådskande pligter, var hans första omsorg att uppsöka sin

maka, som i går varit så nära att råka i kejserlig fångenskap. Han fann henne i bondgården bakom högkvarteret, upptagen af de sårades vård och förplägningen af ett talrikt följe. En fältherres gemål i fält måste vara beredd på mödor och faror. Hon hade på sin lott omsorgen om det familjelif, som så besynnerligt rörde sig vid arméernas sida, hvilket gaf henne med ett stort inflytande äfven många bekymmer. Hennes lägerplats var på engång ett lasarett, en bespisningsanstalt och ett litet hof, där hon regerade som en drottning, omgifven af en talrik betjening och officerarnes hustrur som uppvaktande kammarfruar. Fru Beata De la Gardie var ingen skönhet, som sin syster Sofi. Hennes porträtt i den svarta dräkten, prydd med ett band af hvita pärlor, kvarlämnar intrycket af en ordningsälskande, klok och beslutsam husmoder, hvars lugna blå ögon röja på samma gång mildhet och fasthet.

— Jag har en ung man att tacka för min befrielse och anbefaller honom i gunstig åtanke, yttrade fru Beata till sin gemål fältmarskalken efter det första återseendets frågor. — Det var han som, i spetsen för trossbetjeningen, uppehöll fienden med sitt tappra försvar, tills hjälp hann anlända. Beklagligen är han sårad. Men hvar är han? fortfor hon, skådande kring sig i den stora, folkfyllda stugan.

— Han har gått ut att se om sin häst, svarade en blesserad trosskusk, som med möda uppreste sig i ett hörn af stugan.

— Gått ut? Med sådana sår! Kalla in honom!

Den kallade kom. Det var en smärt yngling om aderton år, i hast förbunden och blek af blodförlust. Hans vänstra öga och högra hand voro betäckta af

blodiga bindlar. Ofvanom det fria högra ögat syntes ett stort brunt ärr, liknande märket efter en hästsko.

— Ditt namn? frågade fältmarskalken, som tyckte sig hafva sett detta ärr engång förut.

— Benjamin Zevi, svarade ynglingen med nedslagna ögon.

— Att döma efter din dräkt, en jude?

— Ja.

— Jag har sett dig förut under ett annat namn och en annan dräkt.

Allt blod, som den unge juden ännu hade kvar, rusade upp till hans kinder.

— Jag hette då Urban Niemand och hade äran utnämnas af ers excellens till sergeant vid nylänningarne efter andra slaget vid Breitenfeld.

— Hvad? Och nu jude?

— Jag var blind och fick afsked. Min morfar är jude. Han sände mig på en beskickning till Prag, när vi oförväntadt stötte på fiender och nödgades söka skydd hos svenska trossen.

— Skada! Det hade kunnat blifva något af dig. Du stred med Slange vid Breitenfeld, och nu säges du hafva förhållit dig tappert i går. Begär en ynnest af mig!

Ynglingen störtade till hans fötter.

— O, ers excellens, gif mig igen min grad, låt mig dö för er!

— Han talar i feberyrsel! anmärkte en ung adelig jungfru, som steg fram ur folkhopen och vördnadsfullt hälsade fältmarskalken.

Jungfru Hagar Ryning var honom icke obekant; hon hade följt hans maka från Sverige öfver till Holstein, delat hennes resor och mödor, vunnit hennes och fält-

marskalkens ynnest som en alltid klok, rådig och frimodig följeslagarinna under fältlifvets många besvärligheter. Fru Beata hade utbedt sig detta välbehöfliga sällskap af sin syster, presidenten Kurcks gemål, fru Sofi De la Gardie, och denna åter hade sina skäl att utverka ett samtycke till resan af riksrådinnan Ryning på Riseberga. Det hade kostat presidentskan ej liten möda och öfvertalningskonst att härtill förmå en så fredlig och praktisk husmoder som frun på Riseberga, men hvad förmår ej en omtänksam mor, som vill försäkra sig om en bortflydd son? Hagars trolofvade, Gustaf Kurck, hade i kriget glömt både moder och fästmö. Flamman vid nitton år hade hastigt förkolnat, och fästmön utsändes för att tända den åter. Fåfänga omsorger! Gustaf Kurck stred icke i Torstensons här, hans trolofvade tog ej ett steg för att uppsöka honom. För en älskare fanns ingen plats i Hagars hjärta.

Den forne sergeanten Urban Niemand, numera judeagenten Benjamin Zevi, stirrade på sin tvillingssyster som på en synvilla. De hade icke återsett hvarandra sedan i Stockholm för två år sedan, och ingen af dem hade väntat finna den andra här. Hagar uppfattade ögonblickligt situationen. Att röja sin skyldskap med denne unge jude hade varit att aflyfta slöjan öfver hennes förflutna lif; det hade varit att åter ifrågasätta det nya namn, som gaf henne ett fäste i lifvet och om hvars tillkomst ingen här visste annat, än att Ryning adopterat en anförvant till familjen Kurck.

— Jag talar icke i yrsel, jag har stridt i Neunburg, vid Breitenfeld och mot elden i Stockholms slott; jag kan strida ännu för drottning Kristina, utbrast den

sårade häftigt, med en harmfull blick på den okända, som så förunderligt liknade hans syster Hagar.

— Ditt vänstra öga är utslaget, du har förlorat två fingrar af din högra hand. Begär en annan belöning; du kan icke strida mer! yttrade fru Beata De la Gardie medlidsamt.

— Jag har ett öga och tre fingrar kvar, var det stolta svaret.

Fältmarskalken betraktade honom med en vacker blick.

— Min gemåls befrielse har kostat hären en tapper soldat. Gå till fältskärn, min son; du behöfver honom. Kom åter, när dina sår äro läkta; jag skall hafva dig i åtanke.

Ynglingen bortleddes, vanmäktig af blodförlust. Hans halfslocknade blick dröjde ännu vid Hagar.

— Är det hon? sade han tyst vid sig själf.

Hade han kunnat skåda in genom systerns lugna, kalla blick, skulle han upptäckt andra känslor. Hon var en af de tre, som ej kände kärleken, ej kunde försaka sig själf, ej uppoffra sig för en annan, men hon hade lärt sig att gråta invärtes.

Fältmarskalken hade blott få minuter att offra på detta besök och satt åter till häst, när Hagar Ryning bad honom tillåta ett hastigt ord.

— Hvad är det? Var kort!

— Eders excellens täcktes bevilja den unge mannen ett ynnestbevis. Han är dotterson och arftagare till den rike Ruben Zevi i Regensburg. Han skall anse sig kungligt belönad, om ers excellens beviljar honom ett skyddsbref för hans morfaders hus, när svenska hären inrycker i Regensburg.

Torstenson eftersinnade.

— Hvad? Ruben Zevi? Mina knektar lära ej tacka mig, när de gå miste om ett så fett byte, men jag har gifvit mitt ord; se här!

Och han räckte den unga flickan ett i hast påtecknadt blad ur ett litet plånhäfte, som han ständigt bar under kyllern för att hafva till hands vid en skyndsam skriftlig order. Nästa ögonblick galopperade han bort till en annan del af det vidsträckta slagfältet.

---

4. En fältflamma och ett fältlasarett.

> Oförstörbar ... född till makten, som jag och den tredje.

Det gör mig ondt om den unge juden, sade fru Beata De la Gardie till Hagar Ryning, när de åter befunno sig i stugans tarfliga kammare, hvilken nu beboddes af makan till honom, som besegrat en kejsare. — Se till, att han vårdas väl! Du kände hans familjeförhållanden?

— Jag skall besöka honom hos fältskärn. För två eller tre år sedan såg jag honom i Stockholm. Hans morfader Ruben Zevi besökte presidenten Kurck.

— Hvem är denne Ruben Zevi, för hvilken du begärde ett skyddsbref?

— Judarnes konung i vår tid, ers nåd, eller det som måhända är mer: konungarnes jude. Utan honom, utan hans guld, kan ingen armé rycka i fält, ingen furste i Europa hoppas en framgång. Hans ord gäller mera än kejsarens, mera än påfvens; det öppnar alla fästningars portar, det hvässer eller förslöar alla svärd. Han kunde tvinga detta olyckliga krig att upphöra i morgon och diktera i öfvermorgon en allmän fred, om han ville det. Men han vill det icke, jag vet ej hvarför.

— Det är icke möjligt! Det vore att förnedra snillet och tapperheten, det vore att lägga världen i guldkedjor!

— Ers nåd har rätt, och likväl är det så. Eder ärorike gemål skall vara den förste att intyga det. Hans snille och tapperhet förmå allt, blott icke att göra guld. Påminner sig ers nåd huru en så stor fältherre nödgades 1641 i November och December ligga två månader overksam vid Winsen i Lüneburg?

— Jag påminner mig det. De weimarska trupperna öfvergåfvo hären.

— Och weimarska trupperna öfvergåfvo hären för att de ej utfingo sin sold. Ruben Zevi sände sitt guld, och eder store gemål gick till nya segrar.

— Och om så vore? Hos upphöjda själar finnes likväl någonting, som icke är falt: pligt, heder, fosterland. Jag vill ej höra mera om köpta segrar. Desse judar tro sig kunna köpa allt, och de förstå ej, att ett folk växer till storhet, icke genom deras guld, men genom dygder och mannamod. Låt oss återgå till de sårade! Gör i ordning nya bindlar och nytt charpie! Jag går förut och väntar dig med förbindningsmedlen.

Medan Hagar var sysselsatt med dessa anordningar, hörde hon utanför i stugan högljudda röster. Det var pfalzgrefven Carl Gustaf, som under sin ridt mellan truppafdelningarna nalkats bondgården och begagnat tillfället att, äfven han, efterfråga huru fältherrens gemål befann sig efter gårdagens äfventyr. Dörren stod halföppen, Hagar kunde höra pfalzgrefvens skämt med officerarnes fruar. Han var i dag så uppsluppet glad, som ju en ung officer måste vara dagen efter en seger. Han berättade för hvem som ville höra honom de befängdaste uppträden från gårdagens strid. Kriget och

faran tycktes för honom vara en lustbarhet. Ingen kunde af hans beskrifning ana, att striden varit så blodigt het, att han lika ofta slagits för lifvet som för segern, att de fleste officerarne vid hans regemente blifvit skjutne och att han själf blott genom ett underverk sparats för Sveriges framtid. Han anhöll skrattande om en sax för att jämna sitt långa hår, som på högra sidan blifvit konstskickligt afskuret af en kula, eller om nål och tråd för att hopsy hålet i sin genomskjutna hatt, emedan hans fältskräddare tyvärr dugde lika litet till hattmakare, som till hårfrisör. Men han omtalade icke det tredje kulhålet i sin lifrock under harneskets armveck eller den fjärde kulan, som trängt genom lifrocken ända till skjortan och gjort en blånad i hullet, utan att där kvarlämna ens en blödande rispa. Hans munterhet gällde desse Götziske blodsugare, som stoppat sina fickor fulla med kopparslantar, korfvar och helgonbilder, röfvade från deras egne landsmän; desse mähriske bonddrängar, som kastat sig till marken och låtsat vara döde, men började nysa af krutröken; desse sachsare, som tappat stigbyglarna under flykten och hängde som maltpåsar vid hästens man; denne finnpojke, som envisades att hala en kanon öfver bäcken med den framgång, att både han och kanonen blefvo kvarsittande i dyn. Men — tillade den unge öfversten med en lätt anspelning på egna svikna förhoppningar — hvarför skulle Hatzfeld förlita sig på en kvinnas löften?

Hagar hade ej varit flicka och nitton år, om hon motstått frestelsen att kasta en förstulen blick på denne unge hjälte, som så litet tycktes akta faran och döden. Pfalzgrefven Carl Gustaf var då tjugutre år, till växten snarare under än öfver medellängd, icke den korpulente herre, som senare porträtter afbilda, snarare

smärt och vig, liflig och rörlig; hyn mörklagd; svart, långt hår, som nedföll öfver de breda skuldrorna; kloka, djärfva blå ögon, buktig örnnäsa, framstående grof haka och stor mun, hvars beslutsamma, något tjocka läppar beskuggades af mycket smala mustascher, medan kinderna voro slätrakade enligt tidens bruk. Sådan finnes han afbildad i Gripsholm på sin starka, bruna häst under slaget vid Jankowitz, i gul kyller med blått skärp och hvit hattplym. Af fursten eller hofmannen såg man knappt något mer än den obesvärade hållningen. Man tyckte sig se en löjtnants fria sätt på en visit hos damer, där han vet sig vara gärna sedd och är viss att behaga.

Äfven pfalzgrefvens tid var i dag knappt utmätt, men han hade varseblifvit Hagar och inträdde i hennes kammare med den förtrolighet, som gemensamma faror och mödor alstra under ett fälttåg. Han hade ju tillbragt mången ledig kväll på en tillfällig rast hos fältmarskalken och dennes gemål. Den unga intelligenta för detta bokvårderskan hos drottning Kristina var en förströelse, så god som en annan, efter det beständiga vapenskramlet och kurlänningarnes dryckeslag.

Det hade roat honom, själf lärd, att gyckla med jungfru Rynings lärdom och icke minst att erfara mera, än han visste förut, om insidorna af drottningens karakter och enskilda lif, sedan hon blifvit en vuxen ungmö. Men låg där under hans skenbart oförställda frågor en god del diplomatisk slughet, så voro svaren ej mindre försiktiga. Hagar Ryning hade icke låtit aflocka sig mer, än hon själf fann rådligt, och därmed hade deras förtroliga meddelanden fått likhet med ett schackspel, i hvilket drottningens person var den dominerande insatsen. En för detta hofjungfru måste ju veta huru

betydelsefullt just detta ämne var för den unge pfalzgrefven. Hon behandlade det med en världsdams fina takt, men det roade henne att genomskåda frågornas afsikt och gäcka den högborne friarens spioneri, än med ett hopp att vara ihågkommen och älskad, än med antydningar om drottningens ofta yttrade afsky för giftermål. Följden blef en förtrolighet, som sällan uteblifver, när två unga kvickhufvuden munhuggas om en tredje, hvilken står öfver dem båda. Hagar Ryning hade blifvit en oumbärlig tändsticka i en tjugutreårig krigares fältlif på lediga stunder och skulle hafva blifvit mer, om ej hennes stolthet varit fullt jämförlig med hans.

— Hvad menar han? sade hon stundom till sig själf. — Den lille pfalzgrefven må icke tro, att jag nedlåter mig till att vara hans rodocka.

— Se här hvad jag söker! yttrade lätt den unge fursten vid inträdet i kammaren. — Er sax, jungfru Ryning. Vill ni ej göra mig tjensten att jämna mitt hår här vid högra örat? ... Nej, kom mig icke för nära! Ni är farligare än en kula.

Hagar tog saxen och utjämnade skrattande stället, som anvisats henne, där kulan afskurit en lock så hvasst, att en sax ej kunnat klippa hvassare. En lång, svart lock, närmast till kulans offer, föll ljudlöst till golfvet. Hagar upptog den fallna hårlocken och sade:

— Jag tackar eders furstliga nåde för ett minne af den tappraste soldat i hennes majestäts här. Lofva mig att bevilja en bön, när jag framvisar denna lock och eders furstliga nåde är konung af Sverige.

— Hvad? Så ung och redan en häxa, som spår?

— Jag är född finska, ers nåd.

— Nej, så egennyttig hade jag ej trott eder vara, jungfru Ryning. Hvad lofvar ni då i utbyte åt mig?

— Att åter klippa ers nådes hår, när nästa kula tagit en bit af örat.

— Jag tackar för äran. Den andra spådomen var icke fullt så god som den första. Men kom med ert byte, när ni behöfver mig, och jag skall göra hvad jag förmår för att utverka hos hennes majestät åt eder titeln af kunglig hårfrisös. Auf Wiedersehen till nästa seger! Mig hedrar ni med eder sax, men andra torde behöfva edra bindlar.

Officersfruarna hade lyssnande samlats vid dörren. En nästan omärklig, fin blinkning åtföljde afskedsorden. Hagar vände sig harmfull bort; hon tyckte icke om dessa blinkningar.

En timme därefter var Hagar hos fältskärn. Han anträffades svettig och blodig uppöfver armarna; hvad han ej själf medhann fingo hans barberaregesäller uträtta så godt de förstodo. De sårade lågo i långa rader på halm, dels i ett stall, dels i tält, dels på den frusna, blodiga marken. Juden Zevi hade fått plats i ett tält, så upptaget af femton eller tjugu andre sårade, att Hagar måste bana sig väg öfver dem till det hörn man anvisat henne. Hon satte sig på marken och lutade sig öfver sin broder. Benjamin hade sofvit och kände sig så vederkvickt, att han ville gå ut att se efter sin häst.

— De stjäla min Jehu, klagade han.

— Stilla, Benjamin. Var icke en narr, jag skall taga vård om din Jehu. Känner du mig?

Ynglingen sökte att urskilja hennes drag i tältets halfdager.

— Ja, det var du, som sade till fältmarskalken: han talar i feberyrsel! Du kan icke vara Hagar, du.

— Se nogare på mig! Hvarför skulle jag ej vara din syster? I hela vida världen har du ingen trognare vän.

— Jo, jag har.

— Du är ett barn. Försök vara man. Krigare kan du ej mera vara. Med ett öga och en hand blir du aldrig mer införd i någon mönsterrulla. Men — och hon lutade sig mot hans öra för att ej höras af omgifningen — jag skall säga dig något bättre. Du skall blifva helbrägda, Benjamin. Du skall än en gång blifva stark och frisk. Du är oförstörbar intill stjärnornas stund. Stjärnan vill icke, att du skall strida i fält. Därför skickar hon dig sår efter sår, som hon åter läker. Du låg under jorden som död vid Neunburg, och se, du blef åter lefvande. Du låg krossad vid Breitenfeld under en död häst, och kort därefter red du till Stockholm. Där låg du så bränd i Stockholms slott, att ingen velat gifva ett öre för en så usel trasa som du, och några veckor därefter reste du öfver haf och land kring Europa. Läkarne sade dig vara obotligt blind, och fick du icke din syn? Jag vet ej alla de faror du sedan undkommit, men jag vet, att du ej tagit någon lärdom af stjärnornas varningar. Åter finner jag dig lemlästad så svårt, att hvilken annan som helst ej mer skulle uppstå från detta läger, men du skall stå upp, du, och återfå hälsa och kraft, ty mot ditt lif äro elementer och människor vanmäktiga. Dig dödar ingen, förrän stjärnornas stund är kommen. Märk nu hvad jag säger dig. Huru länge tror du att ödet eller stjärnorna skola fördraga ditt trots? Hvem har sagt dig, att ej deras stund kommer förr än den skulle komma, till straff för ditt öfvermod? Och när den kommer, behöfvas ej mera kulor och svärd. Vore du ock en Simson i styrka, skall du stupa då för en osynlig hand, en fjäderlätt vindpust, ett barns andedräkt. Kasta bort svärdet, Benjamin, och du skall blifva en stor, en

mäktig man, ty till makt är du född, som jag och den tredje!

— Gif mig åter mitt öga! Gif mig åter min högra hand, och kanske skall jag tro dig! suckade ynglingen bittert.

— Om jag kunde gifva dig dem, skulle jag nästa gång åter finna dig eländig och stympad i någon vrå af ett slagfält. Förstår du då icke, att stjärnorna tvinga dig in på en annan bana? Öga och hand kan jag icke gifva dig, men jag kan anvisa dig till det, som bättre är, till ditt goda hufvud. Ja, jag vet hvad du svarar: du har icke lärt något, du. Du har uppvuxit bland råa soldater och förstår ingenting annat än rida och slåss. Men vid nitton år har man ännu en lång lärotid. Du är snabbfyndig och läraktig. Lär dig räkna, Benjamin, och du skall räkna konungarne bland dina undersåtar.

— Spara dina stora ord. Alla dagar får jag höra samma läxa af Rachel, men jag kan icke med det. Jag duger icke till mäklare; det är mig ledare än att ligga mitt halfva lif i sjukstugor.

— Hvem är Rachel?

— Rachel? Min trolofvade, för hvilken jag tjenar i sju år. Vet du icke det?

— Så? Det var många år för en oviss lön. Var då stadig. Jag vill minnas, att vår morfader bestämt henne till sin arftagerska, innan han kände oss. Förstår du då icke, att världen ligger för dina fötter, om du vill utsträcka din hand och taga dess tyglar? Därtill behöfves ej mer än tre fingrar, blott hufvudet vill.

— Bryr jag mig om dina penningar? Skulle jag sälja mig?

— Jag säljer mig lika litet som du. Men det finns två sätt att umgås med penningar: det ena att samla, det andra att gifva ut. Vår morfader förstår det första, vi det andra.

— Det finns ännu ett tredje sätt, säger morfar: det att bevara.

— Sade jag icke, att du är läraktig? Nåväl: lär dig räkna för att bevara, men gif ut för att herska! Tjena i dag för att befalla i morgon! När du tjenat sju år för Rachel, skall du vara världens herre.

— Och du, Hagar, och du? utbrast den lätt ledde och lätt hänförde ynglingen, anslagen, som systern, af allt storartadt.

— Jag skall tvinga drottning Kristina att kalla mig sin jämlike, hviskade Hagar så sakta, att det susade fram som en tanke, uttalad i drömmen.

Hon stod upp för att gå, när hon tätt framför sig i tältet varseblef en ung präst, som utdelade nattvarden åt en döende. Han stod i vägen, hon fann ingen utgång och kunde ej störa detta rörande afsked till ett flyende människolif. Hon förblef stående och betraktade prästen. Ett minne från längesedan förflutna barndomsdagar vaknade i hennes själ.

— Det är Petrus Luth, sade hon till sig själf.

När den unge andlige läst välsignelsen öfver honom, som snart skulle stå utom området för allt världens kif, såg han upp. I hans blick dröjde ännu denna fuktiga, öfverjordiska glans, på hvilken man igenkänner ett öga som skådat in i evigheten. Han såg ingen omkring sig, han var ännu frånvarande på de dunkla gränsmarkerna mellan lifvet och döden. Hagar måste passera så tätt förbi honom, att hon vidrörde hans arm. Han vaknade

till besinning, gaf rum, utan att igenkänna henne, och följde henne ur tältet.

— Magister Luth! sade hon och vände sig om.

Han hade varit en herretjenare, han som andra unga präster, hvilka berodde af patroners gunst. Nu hade han i fält lärt sig att tjena herren öfver lif och död, men besvarade af gammal vana den förnäma främmande jungfruns tilltal med en djup bugning.

— Hvem är jag? sade Hagar gladt.

— Undskyll ... jag känner icke ... jag har sett så många döda och lefvande.

— Två gånger två är fyra, två gånger tre är sex ... hufvudstaden i Sverige är Stockholm, hufvudstaden i Frankrike är Paris ... Hannibal slog romarne vid Cannæ, och kejsar Domitianus hade i flugefångande sin lust, uppramlade Hagar ett barns slabbrande läxor från den tid hon lärde räknekonst, geografi och historia för Petrus Luth.

— Hvad? — sade den forne informatorn från Lydik Larssons dagar — aldrig kan det vara lilla Hagar?

— Något ditåt, käre magister. Vore ni Cannabis, skulle jag deklinera för er: nominativus *mensa,* genitivus *mensæ*, dativus *mensæ* ... Ni ser, att jag ej varit oläraktig. Det är er jag har att tacka för *början.* Slutet står skrifvet i »himmelens trappor».

— Början och slut stå båda skrifna i Herrens hand, jungfru Hagar. Jag är hjärteligen glad att se eder åter. Ni var förunderligen begåfvad af Herren för all mänsklig lärdom. Har ni ock brukat hans gåfvor rätt i andeliga ting? Är ni ett Guds barn, jungfru Hagar?

— Jag har läst biskop Erikssons postilla och gått i skriftskola med jungfrurna Kurck, svarade Hagar undvikande. Men ni skall berätta mig något om er och

huru jag finner min snälle, fredlige lärare, som alltid var så god mot mig, här i detta förskräckliga krigsbullret. Ni skall besöka mig hos fru Beata De la Gardie vid nästa lägerplats, efter vi lära uppbryta härifrån redan i morgon.

— Ack, kära jungfru, jag trodde också en tid, att en kristen hade nog af att läsa bibeln och kunna postillor utantill, men lifvet och döden ha lärt mig annat. Kristne finnas ju, Gudilof, äfven bland oss, men vill ni lära er att dö för er tro, så gå till de skotske covenanterne. Akta intet därpå, att de predika Calvins läror! Reformerte, lutheraner eller katoliker, Herren pröfvar oss alla. Jag biktade i natt en papist... han hade begått en ogärning i Finland... han hade kastat en stackars kvinna ur släden i drifvan om vinternatten... Gud förbarme sig, vi äro alle missgärningsmän.

— Hvad säger magistern? Han hade kastat en kvinna ur släden? I Finland? Väl icke för många år sedan?

— Jag tror han sade för många år sedan. En judinna, om jag förstod honom rätt. Men, kära jungfru, låtom oss tänka på våra egna själar. Vi skola alla stå till räkenskap inför hjärterannsakaren.

— Magister Luth, vill ni göra mig den tjensten att anteckna eller låta mig anteckna papistens bekännelse? Är han död?

— Han är död. Det är icke lofligt att omtala hvad en döende bekänt under biktens insegel.

— Är ni katolik? Är bikten ett sakrament? Och om nu misstanken för en ogärning faller på oskyldiga lefvande, är det icke er pligt att fria dem med den dödes bekännelse?

— Ni torde ha rätt, jungfru Hagar. Ni var alltid så klok i världsliga ting. Jag skall anteckna bekännelsen. Men hvad rör den eder?

— Ja, säg! Vet ni Guds vägar? Kan ni följa de lönliga trådar, med hvilka en missgärning drages ur nattens mörker? Gif mig berättelsen. Ni torde få höra mera därom.

— Tror ni? Ja, tro på den rättfärdige Herrens Guds vägar! I denna kväll får ni papperet, bestyrkt med min underskrift. Bruka det till Guds ära! Det rinner mig i hågen, att döden tog ordet från uslingen där på fältet. En sårad af lifregementet, Axelson, låg bredvid den döde och hade hört honom tala, förrän jag kom. Axelson fördes till byn Wotitz.

— Tack, tack! Glöm ej att uppsöka mig. Wotitz, säger ni? Axelson? Gud beskydde eder.

— Och er, jungfru Hagar! Herren har fört eder så långt ut bland ondskans makter, för att visa eder vägen till Kristi kärlek.

Några ögonblick därefter satt Hagar till häst och galopperade, åtföljd af en tjenare, till byn Wotitz.

5. Hjärta och statskonst.

Vet du hvad kärlek är?

Om man får tro almanackan — och almanackor hade man i Sverige sedan Sigfrid Aronus — bär Mars månad ett janusansikte. Vakthafvande på gränsen mellan vinter och vår, kan årstidernas krigsgud ömsom rasa i stormar och snöyra, ömsom le med det blidaste solskenslöje. Och när han ler, är han förtjusande som en vår i sin linda. Vinterns rimfrost strör ännu sina pärlor öfver hans ljusa lockar, lätt snötäckta isar binda vattenspeglarna och töa för middagssolen; här och där låta flödvattnen ana en början sjö, lärkans första drillar hälsas af ung och gammal, luften är genomskinligt klar som en hoppets blick in i det oändliga, och genom hela den strålande naturen andas en fläkt af vaknande lif. Mars är ett barn, som profvar sin kraft på att vända en tung dörr, hänger sig jublande fast vid låset och svänger med dörren.

En sådan solig dag i början af Mars 1645, strax efter middagsmåltiden, åkte drottning Kristina utåt Ladugårdslandet. Hon var nu fullmyndig regerande drottning, ej mer under fru Beata Oxenstjernas besvärliga omvårdnad. Denna högättade fru var ej mindre lycklig, än

sin svårstyrda myndling, att känna sig fri. Hon bör icke försvinna ur denna berättelse utan det rättvisa erkännande, att hon, med all sin häftighet och sina fördomar, dock var en rättänkande, pligttrogen väktarinna på samhällets höjder.

Drottningen red icke denna gång, som hennes vana var; hon hade förkylt sig under en ridt några dagar förut, hade pliktat med ett af sina vanliga korta, men häftiga illamåenden och tvangs nu af nödig försiktighet att åka i en af dessa konstigt utsirade täckta slädar, hvilka ännu förvaras från hennes tid i vår tids rustkamrar. Släden hade öppna fönster på sidorna. Vid drottningens sida satt furstinnan Marie Eufrosyne, två lakejer stodo bakpå släden, och på hvardera sidan redo fyra unge adelsmän, anförde till höger af den nyligen utnämnde öfversten för lifgardet, grefve Magnus De la Gardie.

Tid efter annan växlade drottningen ett ord med denne ståtlige kavaljer, hvilken då böjde sig så djupt ned ur sadeln, som hade han velat uppfånga sin kungliga herskarinnas andedräkt. Men denna gång fick grefve Magnus nöja sig med flyktiga afbrott i ett lifligt samtal mellan drottningen och furstinnan inom täckslädens väggar.

Slädföret var ännu godt, ehuru på öppna platser angripet af dagmejan. Torg, gator, palatser, rimfrostiga parker, tjusande landskap och bländande hvita isar ilade förbi vid hästarnas snabba traf, utan att tillvinna sig någon uppmärksamhet. Hade ej stundom en frisk fläkt af marsluften inträngt genom slädfönstren, kunde man tro, att dessa höga personer företagit en utfärd blott för att finna en plats, där de voro säkra för lyssnare.

— Han där, rider han icke bra? började drottningen. Jag såg i min barndom Sveriges berömdaste ryttare Åke Tott rida. Å ja, hans skola var troligen

mönstergiltig, när en skvadron hugger in på en infanterikolonn, men hvilken elefant vid sidan af honom där! Hur behagar dig grefve Magnus? Har du sett en svensk kavaljer, som kan mäta sig med honom på rännarebanan?

— Jag känner honom så litet, svarade Marie Eufrosyne undvikande.

— Marie, om du vore några år yngre och jag vore din mor, skulle jag gifva dig ris för osanning. Skulle två så vackra ögon ha varit blinda för en riddare, som egnat dig sin beundran ända sedan han stafvade Cornelius Nepos i Upsala? Eller skulle du ännu förvara en skolflickas ömma låga för den lille uppnäste grefven af Nassau? Marie, jag tillstår, att jag tviflar på din uppriktighet, men ännu mer på din smak.

— Minns du, Kristine, hvad du lofvade mig en afton vid Gripsholm?

— Du bad mig tro på din brors känslor, rätt som en bonde tror på katekesen. Nå, har jag icke trott, att en hök är så menlös som en kuttrande turturdufva? Hvad har detta att skaffa med en tysk trubbnäsa?

— Du lofvade mig, att ej vara emot grefven af Nassau.

— Jag lofvade, tror jag, att tålmodigt höra en suckande Chloë. Det är ju fjolgammal snö, det där. Nu smälter snön, guldvifvan väntas, kålfjäriln skall innan kort krypa ur puppan. Hvad säger du, Marie, om en ny friare . . . den ypperste unge ädling i Sverige?

— Förlåt mig, jag hade trott, att Carl Gustaf förtjenade denna hederstitel af drottningen.

— Nå, näst Carl Gustaf, låt oss ej träta därom. Kort sagdt, hvad säger du om ett parti med en ung grefve, som kan träda lille Nassau genom ett synålsöga?

Marie Eufrosynes rodnad tog färgen af drottningens röda bandrosett, när hon frågade, om isarna voro att lita på, ty man åkte just nu öfver Brunnsviken. Kristina skrattade.

— Torstenson skulle törhända betänka sig, innan han riskerade sitt artilleri på viken, men hvad äro hans kanoner mot dina fruktansvärda ögon, min blyga kusin? Du har nedskjutit en af rikets hufvudfästningar; han stryker sin flagg på nåd och onåd. Hvilken lycka, att vi ej explodera på isen! *Enfin* ... grefve Magnus begär din hand.

— Jag trodde ej, att du skulle akta ditt kungliga blod i pfalziska huset så lågt, svarade förtrytsamt den unga furstinnan efter en förlägen paus. — Du afslår en suverän furste och bjuder mig en af dina knektar.

Åter skrattade Kristina och såg ut genom fönstret.

— Sakta farten, öfverste! Vi köra i galopp utför backen, och här är en stjälpa.

Farten saktades, men icke drottningens ohejdade munterhet, för hvilken hennes kusiner voro de närmaste offren.

— Mitt kungliga blod! utropade hon. Min farfars mor hette Leijonhufvud, hans stjufmor Stenbock. Konung Johan gifte sig med en Bjelke och konung Erik med en piga. Mesallianser äro ärftliga i vår släkt. Behöfver du flera föredömen? Nåväl, för att göra dig ett nöje, skall jag gifta mig med ... låt se, med Apollo! Han är visserligen en gud, men detroniserad ... Ingen skomakare skulle gifva honom kredit på ett par nya koturner. Är det nog? Anstår nu en svensk adelsman ditt kungliga blod?

— Jag bönfaller, Kristine, tala icke mera därom!

— Men det är just därom vi skulle tala. Vet du hvad Ebba hört af kammarpigorna? Ja, jag medgifver, det är inte tillständigt att lyssna på pigskvaller, men det är därmed som med de stora snäckorna. Man lägger örat till, och man hör luften bikta. Folket undrar hvarför jag är så blid emot grefve Magnus. Det faller ingen i hågen, att han ju kunde förtjena det... att han är äldste son till en af rikets högst förtjente män och min faders ungdomskäresta... att han själf är det svenska ridderskapets ära och prydnad, eller att jag, hans drottning, vill i hans person hedra både ärfda och förvärfda utmärkta egenskaper. Allt detta går inte i vår svenske Per Jönsson. Det måste finnas ett annat skäl, och hvad kan detta annat vara, än att jag vill gifta mig med honom... med den samme grefve Magnus, som min nådiga fränka anser alltför nedrigt boren för hennes kungliga blod! Nå, Marie, hvad säger du om denna sedelärande fabel?

— Enfaldigt skvaller!

— Tror du? Men om jag i min hjärtekammare skulle tänka därpå? *Vox populi vox Dei.* Folkets röst Guds röst. Grefven är en vacker karl... så nobel, så elegant, så ridderlig i sina tänkesätt och hela sin hållning. Tror du inte, att han skulle blifva en värdig gemål åt Sveriges drottning? Och är jag inte suverän öfver min hand såväl som öfver mitt hjärta?

— Kristine, du förskräcker mig. Den värdigaste, den trognaste, den tappraste af alla furstar blöder för dig på slagfälten. Du ser honom förtäras af ett svikande hopp, och du skulle föredraga en lycksökare, hvars mod aldrig blifvit pröfvadt utom rännarebanan.

— *Oratio panegyrica pro domo!* Ett loftal för husets bästa. Skada, att du ej talar latin; ditt tal borde

tryckas. Mitt tal är kortare. En De la Gardie är inte nog högättad för dig. Således är jag tvungen att förbättra hans franska blod och upphöja honom till min sida... Grefve Magnus! Vi blifva sittande i sanden. Låt hålla i backen!

Slädmedarna gnisslade mot grus och stenar, där de körde upp från isen till gatan vid Nybroviken. Drottningen steg ur och vadade i slask uppför backen, gycklande öfver sina kavaljerers förvåning och Marie Eufrosynes rädda steg mellan vattengölarna. När de höga damerna ånyo befunno sig i släden, återtogs samtalsämnet. Den unga furstinnan betraktade häpen sin kungliga kusin, oviss om hon borde taga hennes nyss yttrade hot för skämt eller allvar. Slutligen brast hon i tårar. Grefven af Nassau satt icke sadelfastare i hennes hjärta, än att en välriktad lans kunde kasta honom ur sadeln. En rik De la Gardie kunde möjligen täfla med honom om en fattig furstinna. Och att med Carl Gustafs utsikter sätta hela pfalziska husets framtid på spel, detta var mer än en syster och dotter kunde taga på sitt samvete. Under tårarna framsipprade slutligen en förklaring, att hon, den tillgifna vännen, ville i allt foga sig efter sin nådiga kusins önskan och vilja.

— Och detta säger du mig med en ton, som ville du gå i kloster för min skull, fortfor drottningen, utan att synas det minsta rörd af en så stor uppoffring. — Jag erbjuder dig det mest lysande parti i Sverige; jag afstår åt dig en hand, som mången tysk furstinna skall afundas dig; jag öppnar för dig den mest glänsande framtid vid sidan af min tron, och du underkastar dig detta hårda öde med en botfärdig Magdalenas tårar. Nåväl, Marie, folkets röst skall denna gång lika litet vara Guds röst, som när den samma rösten förlofvade mig

med Erik Oxenstjerna. Jag skall inte lyda mina pigor, jag skall inte gifta mig med öfverste De la Gardie, jag skall afstå honom åt hans suckande Chloë, med förbehåll att hon mottager honom med solsken, inte med takdropp. Marie, vet du hvad kärlek är?

— Det är att kunna gifva sig åt en annan med hela sitt hjärta, svarade furstinnan oskyldigt.

Hon glömde i detta ögonblick, att hennes första ungdomsflamma så lätt blåstes ut, som hade den blifvit åberopad endast för den lilla kvinnliga fåfängan att icke låta bortskänka sig utan motstånd åt en ny friare.

— Du misstager dig, inföll Kristina, till hälften spotskt, till hälften öfvertygande. — Man skall aldrig gifva sig *helt* bort, man skall behålla sig själf. Äro vi födda till träldom, vi? Skall en man råda öfver oss till kropp och själ, så att intet annat af oss återstår än pigan, som sköter hans hushåll, smekungen, som gör honom nöje på lediga stunder, barnsköterskan, som föder, ammar och kläder hans afkomma, såframt hon ej dör för den? Jag har tänkt mera därpå än du, Marie; jag har mina skäl. Kärleken i din mening är ett oting och en förnedring. Kärleken, såsom jag förstår honom, är ett kontrakt mellan två, hvilka ömsom gifva och få, med villkor att behålla sig själfva. Så och så mycket gifver du mig, så och så mycket gifver jag dig. Därutöfver intet. Bryter du, är jag fri; bryter jag, är du fri. Lägg så därtill i bästa fall vänskap, beundran, aktning, tålamod, kort sagdt, alla älskvärda egenskaper, som göra att människor kunna fördraga hvarandra. Det är mycket nog, det, Marie; begär intet mer, om du vill blifva lycklig!

— Ja, lycklig, Kristine! Att vara och göra lycklig. Det andra förstår jag ju icke.

— Det kan vara godt, att du och många dina likar inte förstå det. Huru skulle skapelsen utan eder äga bestånd? Famla efter en drömbild, bortskänka sig för ett smekord, träla i herretjenst, dö för att gifva lifvet åt nya trälinnor, detta är hvad I kallen kärlek. Jag föredrager ett fritt förbund eller intet. Jag tillhör mig själf och ingen annan.

— Men din mor och min mor tillhörde icke sig själfva . . .

— De förstodo ej bättre. De sutto inte ensamma på en tron.

— Ja, du är drottning, du. Förlåt mig; jag trodde, att också en drottning känner sitt hjärta klappa.

— Hvarför skulle hon ej känna ett hjärta klappa för sitt folk, för äran, för allt stort och sant i detta lif? Men kärleken består ej uti att värpa ägg. Man får inte, man vill inte, man kan inte försaka sig själf . . .

— Carl Gustaf är beredd att försaka allt för din lycka, din ära . . .

— Talesätt. Carl Gustaf vill blifva konung af Sverige. Och ändå, Marie, jag håller honom så kär, som jag kan hålla en man. Honom eller ingen. Men tager jag honom, så binder jag honom, som man binder ett lejon. Skall han underkasta sig detta?

— Allt, Kristine, allt; ty du vill lika litet binda hans riddareära, som du kan binda hans kärlek.

— Nåväl, jag är skyldig dig en belöning för din tillgifvenhet och din lydnad. Vet då, att min irrande riddare ej skall vänta i evighet, om han ingår på mina villkor och om han ännu ett par eller tre år förblifver mig trogen. Jag är inte nog förmäten att förlikna mig vid världarnas styresman, men i ett afseende är jag lik Gud: jag tål ingen rival!

— O, Kristine, hvem skulle äga dig och slösa en blick på en annan kvinna! Låt mig kyssa din hand!

— Är jag inte en toka, som stafvar kärlekens abc för en liten Doxa, hvilken i morgon säljer sin frihet för ett smekord och sitt hjärta för ett par vackra mustascher? Hvad? Redan vid slottet? Marie, du är då beredd att underkasta dig din förskräckliga lott och mottaga en afskyvärd tillbedjares hyllning?

— Jag säger nej i brudstolen, skämtade den unga furstinnan, i det grefven af Nassau sjönk under horisonten, som hade han aldrig höjt sitt välfriserade hufvud däröfver.

— Gör det, svarade Kristina i samma ton, i det hon steg ur. — Öfverste De la Gardie — fortfor hon till grefven, som räckte henne sin hand — jag frikallar er från er skyldighet som min riddare och tillåter er att bjuda min fränka armen. Tacka mig för att vi inte stjälpte i backen. Jag väntar er klockan sex för en tidning af vikt.

Och hon skyndade uppför slottstrapporna med sina vanliga hastiga steg, utan att bevärdiga sina bugande kavaljerer med en blick. Hon var upptagen af en tanke, som för ögonblicket trängde alla andra åt sidan.

— Jag binder De la Gardierne vid min tron som motvikt mot Oxenstjernorna. Jag nedtystar skvallret, behåller min frihet och vinner ett lydigt redskap. Pfalzarne våga inte vägra. De skulle försöka! . . . Carl Gustaf? Han kunde falla på det orådet att blifva jaloux . . . Också detta är förekommet. Allt är förekommet . . . också möjligheten att en drottning kan vara kvinna . . . att *jag* kan förgapa mig i en vacker karl. Min Gud, det finns ögonblick, när den klokaste kan vara

en narr. Hvarifrån fick jag denna lyckliga tanke att skjuta Marie framför mig? Kom den från stjärnorna? Utan tvifvel. Om den ej kom från senaste åderlåtningen. Fiken ... mina skor!

— Hjärtandes — utropade Fiken Lång, hvars språksamhet vuxit med åren och hoftjensten — är inte fröken som en sylta om fötterna! Hvad skall doktorn säga? En knapp borta ur lifpälsen, ett band afrifvet i hufvan. Det är en Guds lycka, att inte fru Beata Oxenstjerna mera för regementet.

— Jag förmärker, att du gått i skola hos fru Beata, genmälde drottningen, som nu var i sitt goda lynne och roade sig att på samma gång utlägga en snara. — Fiken — tillade hon med låtsadt allvar — jag råder dig att lägga band på din tunga, när grefve Magnus uppvaktar mig klockan sex.

— Grefve Mag... stammade Fiken med oförställd nyfikenhet och en kammarpigas naiva påflugenhet. — Jag trodde inte, att *han* är herre i detta huset.

— Håll din mun! Man vet ju inte hvad som kan hända, smålog Kristina, som nu hade funnit ett medel att trotsa pigskvallret.

Grefven kom, och några dagar därefter var förlofningen eklaterad. Tilldragelsen firades vid hofvet med en tre dagars fest och två år senare, i Mars 1647, med ett fem dagars bröllop i kunglig ståt. Förbindelsen blef så lycklig som lyckans ostadighet tillät. Furstinnan Marie Eufrosyne, den svaga, den eftergifvande, den så föga begåfvade, hon visste likväl något, som den snillrika drottningen, hennes syskonebarn, icke visste. Hennes definition på kärleken öfverlefde Kristinas och Kristina själf.

---

6. Freden i Brömsebro och Johannes Rudbeckius.

> **Tre år ännu skall jag stiga; därefter står jag högst på himmelen.**

Danmark låg slaget, kringhvärfdt af fiender, blödande, utmattadt, nästan förkrossadt. Än en gång och med ära hade det stridt för herraväldet i norden. Där hade stått hårdt mot hårdt. De två bältespännarne hade gripit hvarandra om lifvet och växelvis nedkastat hvarandra, än i Bältens vågor, än i Jutlands sand, än på Skånes gungande sädesfält, än åter i Norges och Jämtlands gamla ättestupor. Ryttaren på den röda hästen hade sin lust att än en gång få bloda vintersnö. Kriget var öfverallt, i vredgade bröst ej mindre än i tagna och åter eröfrade gränsmarker. Endast bönderne vid den norska gränsen tyckte det vara synd och skam att skjuta på grannar. Framgång och motgång växlade om. Hvartdera rikets tappraste män, bästa härar och stoltaste flottor drogo ut att nedgöra hvarandra — de som, förenade, skulle kufvat Europa. Ännu går genom alla danska hjärtan den välkända folksången:

Kong Kristian stod ved höjen mast
i rög og damp;
hans værge hamrede saa fast,
at götens hjelm og hjærne brast...

Vid Femern var det, 1644 den 11 Juli. Danakungen hade trettionio skepp, hans värdige motståndare Klas Fleming fyrtiosex. Tio timmar varade slaget; tre gånger skildes de stridande åt, tre gånger anföllo de åter. Fjärde gången, när Fleming signalerade anfall, sågs ej signalen mer; natten utbredde sig öfver de blodiga vågorna. Kung Kristian hade stått på sitt amiralskepp Trefaldigheten, omringad af fiender. »Mina underbefälhafvare, sade han, bruka mig som stormskärm.» Han hade fått några lätta sår, när en svensk kula, springande själf i stycken, splittrade en kanonlavett vid hans sida. En skur af järn- och träspillror yrde kring däcket; tolf man dödades eller sårades. Den döende Eiler Ulfeld ryckte i fallet kung Kristian med sig. De kringstående trodde konungen vara död och ropade, att man skulle stryka flagg för att elden måtte upphöra. »Nej, sade en slesvigare, kungen är endast *en* man, och vi återstå många nog att försvara oss.» En matros sändes till toppen att stryka dannebrogen, men detta blef den ärlige gossen för tungt; han invecklade duken i tågvirket, så att flaggan ej kunde blåsa ut. Kung Kristian uppreste sig, höljd af blod, med tjugutre större och mindre sår: en spillra hade utslagit högra ögat, en annan två tänder; en järnskärfva hade inträngt i pannan.

— Ännu — sade han — har Gud gifvit mig kraft att strida för mitt folk!

Och svartblå i ansiktet fortsatte han, stödd på sitt svärd, att föra befälet, tills striden var slut. Båda flottorna hade lidit stora förluster, båda tillskrefvo sig segern, som firades med lika fröjdebetygelser af danskar och svenskar.

Få veckor därefter, den 5 Augusti, bortryckte en dansk kula Klas Fleming, den tappraste hjälte, som

Finland skickat till sjöss, i en obetydlig skärmytsling vid Kristianspris i Kielerbukten.

— Gråt icke, min son, sade den döende hjälten till sin son Herman Fleming, som stod vid hans sida. — Jag dör som Danmarks fiende; låt se, att du dör som jag har dött!

Ett motstycke därtill voro kung Kristians ord, när han, året efter freden, bar sin lille sonson till dopet:

— Måtte du engång tynga svenskarne så, som du i dag har tyngt mina gamla armar!

Det fanns likväl en, som i denna förbittrade kamp mellan två arffiender såg längre framåt i tidernas skiften än konungar, statsmän, krigare eller i inbördes vrede, afund och hämndlystnad kämpande folk. Det var Sveriges unga drottning, som under alla sina oberäkneliga nycker dock hade ärft något af sin faders långsynta blick och förmådde se bort till en annan tid, när Sverige och Danmark kunde behöfva hvarandra. Kristinas öde har varit att än uppskattas för högt, än åter för lågt. Och till den låga uppskattningen höra motiverna för hennes handlingssätt vid de stora, för Sverige så betydelsefulla fredssluten 1645 och 1648.

Krigslyckan, hvilken år 1644 fördelat sin gunst nästan lika mellan båda de stridande makterna, hade år 1645 begynt afgjordt småle åt svenska vapnen. Det endräktiga Sverige beherskade hafvet, hela Jutland, största delen af Skåne, Halland, Blekinge, Bohuslän; hade tagit Gotland och Ösel, hade med sin välrustade krigsmakt trängt det oeniga Danmark på lifvet, hotande rikets kärna på Seland och Fyen. Den gamle kung Kristian stod öfvergifven af sitt råd och sin adel, utan flotta, utan härar, utan penningar. Hans trogne borgare, hans

raske matroser ville bistå honom, men förmådde det icke; riket vacklade under honom som ett sjunkande skepp. Då började man tala om fred, och redan i Februari 1645 sammanträdde fredsombuden vid den lilla Brömsån, som uppritade riksgränsen mellan Småland och Blekinge. På en holme i ån var ett tält uppslaget för de franske och holländske fredsmäklarne. En bro, Brömsebro, gick öfver holmen till åns båda stränder. Vid småländska änden af bron bodde Sveriges ombud, Axel Oxenstjerna och Johan Skytte, hvilken sistnämnde dock snart gick att utbyta lifvets strider mot en lugn graf under Mars månads smältande drifvor. På Blekinge-sidan logerade danska sändebuden Corfitz Ulfeld och Kristen Sehested. Den ömsesidiga förbittringen var så stor, att danskar och svenskar ej kunde med något hopp om framgång öfverlägga direkt med hvarandra, hvarför de öfverenskommo att låta allt gå genom fredsmäklarne i tältet på holmen. Så framställdes fordringarna, på båda sidor i stark prutmån. Danskarne fordrade allt tillbaka och därtill skadestånd; svenskarne fordrade tullfrihet i Sundet för alla nationer, allt hvad de tagit och mera därtill. Vintern gick, våren gick, större delen af sommaren gick; steg för steg hade danskarne gifvit efter, men att afträda land, detta var gamle kung Kristian, Sveriges besegrare 1613, för starkt. Danska rådet röstade för fred, »sådan Gud ville gifva den», och lät konungen förstå, att rådet ännu icke hade valt hans son till efterträdare. Förgäfves; kung Kristian gaf icke vika. Då uppstod ett sorl bland allt hvad svensk hette och gick från rikskanslerns hemliga råd, från Jakob De la Gardies öppenhjärtiga krigareläppar ut i bygderna. Hvarför dröja vi? Är icke vår flotta öfverlägsen? Äro ej våra härar omotståndliga? Hvarför ligga de overk-

samma? Hvarför gå vi ej rakt på Köpenhamn, visa juten riset och taga tillbaka allt hvad han fordom röfvat från oss?

Hvarför? Därför att drottningen ej ville bringa Danmark till det yttersta. Redan i April hade hon varnat för att spänna bågen för högt. Och i Juni skref hon till Oxenstjerna följande bref, hvilket må anföras som prof på det svenska språkets misshandling före Stjernhjelm, äfven af den högst begåfvade och lärdaste svenska drottning:

Högt ärade Herr Riks-Canceller!

Därtil med at jag dageligen finner så stora *difficulteter* i fortsättande af kriget, så at det vil falla svårt med så ringa medel et så stort väsende, at *continuera*, hvilket icke utan *hazard,* at taga de *conditiones,* som nu bjudas, skal afgå; derhos med måste ock besinnas, huru svårt det vil falla, at *supportera* den *calumnien* som Oss påkommande varder, både hos de Svenska sjelfve, så väl som hos främmande, hvilka alla, där Freden ginge i sär, skulle *imputera* skulden til allas vår outsläckeliga *ambition,* den der sig på sjelfva orättvisan *funderade,* och ingen annan *finem* hade, än en begärlighet, at *dominera.* Och såsom jag icke håller mig rätt försäkrad om Holländarens *cooperation*, altså frugtar jag, at, där desse föreslagne *conditiones* icke blefve *accepterade* skulle de söka at blifva *arbitri belli & pacis,* så at deras *jalousie,* något oförmodeligt hos dem *causera* kunde; oansedt jag förtiger hvad af Polacken *practiseras* kan. Sedan det sista och förnämsta är, at *contentera* sin egen *conscientie,* så at man må kunna för Gud och al verlden betyga,

at man sig til alla skäliga Fredsmedel *accomoderat* hafver.

Upsala d. 24 Juni 1645.

Eder

välbenägen

Christina.

Vid denna tid lefde ännu, bruten af ålder, mödor och strider, den lärde, energiske, ständigt stridsrustade biskopen i Vesterås Johannes Rudbeckius, svenska kyrkans mäktigaste och mest högkyrklige prelat, han, hvars stift var i sträng ordning ett föredöme för alla öfriga och hvars skola hade uppnått ett sådant anseende, att hon täflade med Upsala akademi. Kristina hade, icke första gången, men i en af de viktigaste politiska frågor, dikterat sin vilja för Axel Oxenstjerna och kände sig vara mera drottning än förr, men kände också behofvet af stöd. Per Brahe var det närmaste, men ock det farligaste stöd emot rikskanslern. Hvarför utbyta en tuktomästare mot en annan? Gamle Johan Skytte fanns icke mer; hans son, kammarrådet Bengt Skytte, en uppstigande gunstling, var för ung och för litet ansedd. Kristina såg sig om. Efter att hafva bevistat de lärda öfningarna i Upsala, företog hon en af sina vanliga lustresor sjöledes till Vesterås. Biskop Johannes var den ende man i riket, som öppet vågat motsäga den mäktige rikskanslern; därför hade han ock blifvit förbigången vid besättandet af ärkebiskopsstolen i Upsala.

Den gamla biskopsgården var för drottningens mottagande festligt möjad med löf, rosor och blåklint. Domkapitlets ledamöter, jämte biskopinnan, fru Magdalena Hising, med söner och döttrar, voro till möte vid porten, undskyllande att biskopen själf för ålder och sjuklighet

ej kunde visa majestätet denna tillbörliga vördnad. Han hade dock, sängliggande, låtit iklåda sig full biskoplig ornat och mottog drottningen i sitt rum med ett skriftens språk, hvartill de vördige fäderne af domkapitlet sade ett ljudeligt amen.

— Var hälsad, du Herrens utkorade Deborah, som är kallad att lägga alla sanningens fiender dig till en fotapall! började kyrkans åldrige herde på latin med en i början svag stämma, som snart växte i kraft med den själens utomordentliga spänstighet, som öfvervinner en bräcklig stofthyddas krämpor. — Var hälsad af kyrkans och din ringaste tjenare, som du värdes hugna med ett så nådigt besök i hans skröpliga ålderdom! Välsignad vare din ingång och utgång, hvar du i världen går, till seger för Guds folk och till efterdöme för hans församling.

— Jag tackar eder, vördige fader, svarade drottningen, likaledes på latin, med den intagande värdighet, som var henne medfödd. — Länge har jag önskat att betyga den svenska kyrkans grundfasta pelare min vördnad och beklagar allenast, att jag finner den man i ohälsa, hvilken allaredan utfört så märkeliga ting för kyrkan och riket och än vidare, där Gud så vill, skall förelysa oss andra i gagnelig verksamhet.

— *Pulvis et cinis,* stoft och aska, min nådiga drottning! återtog biskopen, som snart med sitt lifliga lynne slog an en friare ton och öfvergick till det svenska tungomålet. — Det finnes ingen bättre bot för ålderdomen, än att fägna de skumma gamla ögon med åsynen af en blomstrande ungdom. När jag ser framför mig Sveriges drottning, så kosteligt beprydd med sin ålders fägring och alla höga dygder, känner jag mig själf ung på nytt med mitt gamla Sverige. Därtill har ock Gud

förunnat mig söner och döttrar, som i sin tid skola tjena eders majestät bättre än jag. Lena, haf hit barnen, att de må minnas den välsignade fröken Kristina, så länge de lefva.

Barnen framfördes, nio närvarande af hela antalet elfva.

— Värdigas se på dem, nådig fröken! Är det icke byggnadstimmer i dem till Guds och rikets tjenst?... Här är den äldste, Nils, tjugutre år, eloqventie lektor i Vesterås; han talar latin som en Qvintilianus, och han skall en dag blifva min efterträdare [1]... Här är Jonas, tjugutvå år, student; han skall blifva professor.[2] Här är Petrus, tjugu år, student. Nå, hvad skall du blifva, min son?

— Biskop, svarade ynglingen flinkt.[3]

— I hören det väl, nådig fröken — smålog den gamle — att äpplet intet vill falla långt från trädet. Här är den yngste, Olof, skolaris i Vesterås, femton år. Han är predestinerad till stora värf: salig konungen har värdigats bära pilten till dopet... *Heus puer!* Förstår du inte, Olof storhufvud, att skrapa foten för landsens öfverhet?

Gossen rodnade upp till öronen, stirrade i golfvet och gjorde en klumpig bugning.

— Undskyll, nådig fröken! Pilten skådar så långt in i framfarna och kommande tider, att han intet vet hvad för ögonen är. Fann intet mor honom här om dagen efterletande hvad där var invärtes i en död räf?

[1] Nils Rudbeckius blef 1670 biskop i Vesterås.

[2] Teologie professor i Upsala 1654.

[3] Petrus Rudbeckius blef biskop i Skara 1693.

Han är min Josef; Herren behålle honom i sin fruktan, ty där Gud så täckes, skola sädeskärfvarna buga en dag för detta embryot[1]... Här äro döttrarna... Räkna dem på fingrarna, Lena, att vår nådiga öfverhet må beskåda svensk ull och svenska hjärtan... Så... betygen eder skyldiga vördnad för den förnämligaste af alla jungfrur, eder föresyn i kristeliga dygder, fröken Kristina!

I denna stund hade den gamle biskopen platt förgätit alla sina många och långa strider, alla kyrkans värf och alla ögonblickets krämpor för fadersglädjen att kunna för sin drottning framvisa denna rad af starkt byggda, kraftiga, högt begåfvade och löftesrika barn. Ännu där han satt upprätt på plågornas läger, stödd mot kuddarna bakom hans skuldror, igenkände man i honom en högvuxen man, som tycktes enkom byggd att beherska kyrkan under ett religionskrig och bringa ordning i en rå samtids vilda förbistring. Det långa hvita håret var slätt nedkammadt i bena öfver axlarna och den släta, breda kammardukskragen; det lika hvita helskägget nedföll tudeladt öfver bröstet. Det svarta sammetslifstycket var broderadt, den högkragade kaftanen öppen framtill. Bekymren hade fårat den höga pannan, men uttrycket i blicken var oväntadt mildt. Målaren, som förvarat åt eftervärlden dragen af denne väldige prelat, måste, lyckligt nog, hafva gripit hans bild i familjekretsen, icke i domkapitlet eller vid läsförhöret.

Sedan samtliga afkomman gjort sin reverens och drottningen tålmodigt åhört deras personalier, behagade

[1] Olof Rudbeck, »storhufvudet», professor i Upsala, blef sedan den världsberömde anatomen, botanisten och häfdatecknaren, hvars *Atlantica* beherskade ett helt tidehvarf.

hon nådigt tillförsäkra sönerne Jonas och Petrus ett reseunderstöd ur sin handkassa, på det att dem måtte beredas tillfälle att vid utländska akademier förkofra sina studier till rikets tjenst. Hvarefter hela skaran, jämte domherrarne, fick afträda, hugnad med all kunglig ynnest, och Kristina lämnades i enrum med biskopinnan och sin faders gamle trotjenare.

— Där som jag icke för mycket uttröttar eders högvördighet i den nuvarande svagheten, vore mig kärt att höra eder mening i rikets angelägenheter, yttrade drottningen.

— Såsom hälsan stadigt stått till min öfverhets tjenst, står ock krankheten, genmälde biskopen.

Med detsamma erinrade honom en blinkning af hans trogna Lena, att hans krämpor ej tilläto ett längre samtal utan en ostörd mellantid.

— Törhända får Nils den nåden att visa nådig fröken mitt bibliotek eller mina förbättrade kyrkoböcker. Jag skall om fem minuter vara redo igen ... Eller, Lena, törhända nådig fröken skulle vara så nedrig att vilja bese din mjölkkammare ...

— Nej, för allt i världen, kära fru mor, gören eder intet omak, genmälde drottningen, som redan tyckte sig känna lukten af filbunke. — Jag har en stor åstundan att se den nya ordning ers högvördighet infört i rikets kyrkoböcker, och edert bibliotek måste vara outtömmeligt, efter I därifrån förärat mer än hundra volymer till Vesterås skola.

— Förty kan där ej finnas mycket kvar för ett så lärdt och hugnesamt besök; men en rar upplaga är till finnandes af Augustinus och därtill den äldsta mässan från Braskens tryckeri i Linköping ... Undskyll ... om fem minuter! ...

Och drottning Kristina gick tålmodigt, väl icke till mjölkkammaren, men till biblioteket och kyrkoböckerna, där hon gjorde sig så noga underrättad om gamla upplagor och ny bokföring, att en rund timme förgick, innan hon åter visade sig hos den sjuke biskopen.

— Eders högvördighet — sade drottningen rakt på sak, när de åter voro i enrum och kära fru mor förstått, att hon var öfverflödig i statsangelägenheter — hvad sägen I om början af min regering?

— Nådig fröken, den Mästaren, som är för oss alla en förebild, sade till Johannes' lärjungar, när de kommo att fråga om honom och hans rike: vänden tillbaka och förtäljen hvad I sett! Jag svarar min drottning med hvad jag förnummit, sedan hon för sju månader sedan tillträdde styrelsen af sitt rike: de blinde se, de halte gå, de döde väckas upp, och dem fattigom varder predikadt evangelium. Icke så, att något människoverk är att förlikna vid den gudomlige Mästarens; dock mänskligt att tala, skingras det andeliga mörkret, de late och ovillige skynda till, de andeligen döde uppväckas, och evangelium varder predikadt ända till de lappars och kajaners landsändar. Sveriges drottning har det fuller icke allena uträttat, men hon går i spetsen för alla som tjena Gud och sitt land, med en kraft, en vilja och en förmåga, som näppeligen i vår tid står till att skåda på någon tron i Europa. Världen är allaredan uppfylld af hennes berömmelse och blir det med hvarje dag mera; dock tänker jag, ringe tjenare, att hon aktar sin berömmelse inför Gud högre än allt människors pris. Så har jag nu intet annat att säga om början af min drottnings regering, än att hon börjat till Guds namns lof och Sveriges rikes ära och lycka. Hvad här vidare följa skall, står i Guds och icke i människors makt att

utrannsaka; men jag tör väl säga, att där det så fortfar, som det börjat hafver, står intet bättre till att önska, vare sig i fred eller örlog. Gud förläne min nådiga fröken sin hjälp att så sluta med ära, som detta regementet tagit med ära sin början.

— Jag säger därtill amen. Ständerna hafva visat all beredvillighet vid mitt tillträde till regeringen, och fienderne äro nederlagde så till lands som sjöss. Dock är här intet allt guld som glimmar. Bönderne börja knota.

— Hvad skall där annat tal vara, där herrarne råda öfver åker och gård? Det är intet stort att spörja ännu mot hvad det varder en dag, när riket får fred. Det, som nu tasslas i förstugan, tör då ropas med full hals på torget.

— Det är onda tider ers högvördighet spår. Jag tänker, att freden vore för alla en lisa.

— *Det* är ondt, som tasslar i löndom. Haf busen fram ur den mörka vrån, och räds ej hans skråpuk, nådig fröken! Den tid kommer och är allaredan, att herrarne börja utsträcka handen efter drottningens krona, prästens kyrkotukt, borgarens skinnpung och bondens ko. Haf det i ljuset, sök där en bot för, skona intet! Stöden eder, som de framfarne fromme konungar, på Gud och Sveriges allmoge! Fören intet polskt regemente, nådig fröken! Illa likar oss herrestyrelse. En skall råda i himmelen och en på jorden.

— Ridderskapet är dock i krigstid rikets förnämliga stöd, ers högvördighet.

— Visserligen, och därtill rikets förnämliga svamp. Slut fred, Guds utkorade, slut fred!

— Detta är ock min mening. Jag bjuder kung Kristian drägliga villkor där borta vid Brömsån. Något

skall han sota, dock intet till döds. Mig synes bättre att hafva juten klippt, men vid lif, än att där skall ligga mellan oss och Tyskland en herrelös bakgård. Min farfader ville förgöra moskoviten genom att klyfva honom i stycken; min fader ansåg rådligare att klippa hans klor och låta honom lefva, men lägga där en bäck och en mur i vägen för honom. Juten tränger oss på, men han är för oss både bäck och mur. Hvad synes eders högvördighet? Hvilket är bättre: att behålla en trätosam portvakt eller att öppna förstugan på vid gafvel för nästa Wallenstein?

— Fred, fred, nådig fröken! I skåden längre än jag i tidernas skiften. Si, den store kung Gustaf har efterlämnat en dotter!

— Men rikskanslern vill inte.

— Vill han inte? Är det ej nog, att hans drottning vill?

Kristina höjde på axlarna. Det var dit hon ville komma.

— Har ers högvördighet hört hvad där nu för tiden pågår i England och Skotland?

— Ändock de reformerte fara ville i tron, har jag med bedröfvelse hört, att den episkopala kyrkan i dessa länder är i stort trångmål för sekter och villomeningar. Där måste vara *auctoritas* i kyrkostyrelsen; annars få de falske profeter och allt självsvåld öfverhanden.

— Det står fast värre till med den världsliga öfverheten där på öarna. Maktlystne lorder och predikosjuke landtjunkare framlägga sina beslut till konungens underskrift. Går det så fort, är där intet annat att vänta än republiken. Om nu något dödeligt skulle tillstöta mig, hvad tror ers högvördighet om Sveriges rike?

Biskop Johannes uppreste sig häftigt i sängen.

— Så länge Gud och Sveriges kyrka hafva något att säga i detta landet, skall aldrig ett mångvälde komma vid rikets krona.

— Den som det kunde spå! fortfor Kristina med en ansats af gäckeri, som hon ej förmådde beherska ens när det kunde såra ett så betydelsefullt stöd för konungamakten. — Jag vill minnas, att ärkebiskop Jöns Bengtsson af- och tillsatte konungar för tvåhundra år sedan. Men — tillade hon, mån att åter godtgöra denna förnärmande anspelning — det var papismens tider, när vi mottogo dekreter från Rom. De evangeliske biskoparne hafva alltid varit kronans säkraste stöd. Ingen af dem skall följa papisternes föredöme, icke ens om han heter Jöns Bengtsson *Oxenstjerna*.

Tonvikten på tillnamnet röjde, måhända ofrivilligt, den djupt rotade misstro, som Kristina under alla yttre ärebetygelser dolde i djupet af sitt bröst mot rikets främste tjenare, rikskanslern. Ändamålet med hennes besök framträdde i en anhållan att biskopen ville i en rundskrifvelse till Vesterås stifts prästerskap anbefalla förböner i kyrkorna för fredens *snara* afslutande. Hon behöfde ej tillägga, hon visste självfallet, att förbönen skulle åtföljas af loftal öfver hennes eget fredälskande tänkesätt och motsvarande klander öfver dem, som för egennyttiga syften fördröjde fredsslutet. Lika självfallet var, att cirkuläret från Vesterås skulle efterföljas af dylika inom rikets alla stift.

Sedan biskopen villigt samtyckt härtill, uppstod drottningen för att med ett nådigt afsked sluta besöket. Men den gamle kyrkofursten hade ännu ett ord osagdt.

— Värdigas, nådig fröken, förunna ännu några få minuter af eder kostbara tid åt en gammal tjenare, som

för sista gången har den hugnaden att se sin drottnings blida anlete! Misstyck intet, jag hade i natt en dröm, och ändock drömmar mestadels intet annat äro än inbillningens lekverk, händer ibland, såsom Josefs och andre helige mäns historia utvisar, att Gud kan därmed hafva en särskild mening...

— Förtäljen mig drömmen! sade Kristina och satte sig åter.

— Jag drömde, att jag var död och upptagen i Guds paradis under förväntan på domedag. Under mig låg stjärnhimmelen utspänd såsom en tapet, och många sköna, blänkande himlakroppar lofsjöngo där i de omätliga djupen sin skapares allmakt. Då syntes mig, att en besynnerligt lysande stjärna utsände en stråle till de öfra rymderna, där jag var, och gick för en stund in i mig, så att jag kunde höra henne tala. Och hon sade till mig: jag är drottning Kristinas stjärna...

— Ja, jag vet! utropade drottningen, ett ögonblick öfverraskad, men strax åter kall. Hon ihågkom Gripsholm.

— Jag är drottning Kristinas stjärna — sade den lysande strålen — och jag går nu mot zenit. Tre år ännu skall jag stiga, därefter står jag i tre år högst på himmelen, och därefter börjar jag sjunka.

— Däremot lära de stjärnkunnige intet hafva att invända, ers högvördighet.

Den gamle betraktade henne forskande.

— Jag såg något mer. Jag stod bortom tiden, och åren syntes mig intet längre än en människas suck behöfver att stiga upp till himmelen. Jag såg stjärnan stiga högt öfver alla andra stjärnor och därefter skenbart stå stilla i höjden. Men hon stod intet stilla, hon gjorde en båge. Därefter sjönk hon, först långsamt, sedan i brådstupa fall och försvann i mörker.

— Det se vi ju alla kvällar, att stjärnor falla. Jag kan intet uttyda drömmar, men en skriftlärd man torde den konsten bättre förstå. Tyder eders högvördighet denna drömmen på mig?

— Nådig fröken, jag är en fåkunnig man i Guds förborgade råd. Men det märker jag grant, att min drottnings stjärna stiger och skall än vidare stiga, intill dess hennes like ej finnes på himmelens fäste. Att från en så stor höjd nederfalla, det kan intet vara Guds skickelse, ty det är fastmer oss förelagdt att gå från klarhet till klarhet. Sådant fallande kommer af invärtes högmod från våra första föräldrars tid och kan intet tydas på en så gudfruktig drottning, som gifver Herren allena äran. Denna drömmen har jag dristat mig omtala fördenskull, att ju örontasslare, bakdantare och lismare i alla tider drifva sitt spel kring de mäktigas tron, viljandes bringa de klaraste stjärnor till fall. Herren vet det: jag tänker han sändt denna synen hela riket till förmaning, intet till profetia. Hållen hårdt vid ödmjukheten, nådiga fröken, och eder skall väl stor och mångfaldig frestelse förestå, men I skolen det allt med Guds kraft öfvervinna. Faren nu väl, tack för den hugnad I mig beredt! Eder ringe tjenare går före eder dit, där ingen frestelse mer är, och därsom hans fattiga bön något förmår, skall han se eder stjärna lysa, icke allenast i tideböckerna, men i Kristi rike i evighet.

*

Freden i Brömsebro slöts den 13 Augusti 1645 med landvinning för Sverige: Jämtland med Härjedalen, Gotland, Ösel och Halland som pant på trettio år för tullfriheten i Öresund och på Elben. Drottningen hade

velat efterskänka Halland, Härjedalen och mera därtill; rikskanslern höll hennes order hemliga, danskarne gåfvo efter, nöjde att denna gång rädda Skåne och Blekinge, hvilka sannolikt gått förlorade, om Oxenstjerna haft fria händer. Grannsämjan var tillsvidare återställd, men ännu skulle två långa sekler förgå under inbördes afund, hemliga ränker och öppna krig, innan Sverige och Danmark förstodo Kristinas stora framtidstanke, förstodo, att de behöfde hvarandra.

7. Andra och tredje skyddslingen.

Du är mitt verk: vill du vara mig trogen?

Fältmarskalken Lennart Torstenson hade, bruten af gikt och fälttjenst, återvändt till Sverige i Oktober 1646 för att söka hvila och lugn. Utan att vara partiman, ansågs han tillhöra anhängarne af drottningens självstyrelse, hvilket i hennes ögon icke förminskade hans lysande krigsära. Han stod i hög gunst och öfverhopades, enligt Kristinas vana, med vedermälen däraf; upphöjdes på samma dag till friherre och grefve, fick gods ochareställen mer än han själf fann förenligt med behofvet af hvila. Vid hofvet hade han och hans grefvinna blifvit mottagna på det mest lysande sätt, och emedan han kvarstannade i Stockholm för att i rådet motväga rikskanslerns öfvermakt, kallades han ofta till slottet för enskilda förtroliga öfverläggningar om rikets angelägenheter.

Underhandlingarna i Osnabrück mellan kejsaren, Sverige och Frankrike hade kommit så långt, att enda hindret för freden numera tycktes vara Sveriges anspråk på landvinning i Tyskland som krigsskadestånd. Detta hinder satt hårdt; de svenske underhandlarne, Johan Oxenstjerna, som vidhöll rikskanslerns fordringar, och

Adler Salvius, som brefväxlade med drottningen, lågo i hemlig fejd med hvarandra. Franska sändebudet Chanut, ett smidigt verktyg för Mazarins statskonst, hade vunnit drottningens öra och gjorde allt för att nedpruta Sveriges fordringar. På dessa sköra trådar, insnärjda i ränker af alla slag, hängde Europas fred och folkens öde.

En dag i början af 1647 hade drottningen åter kallat till sig grefve Torstenson för att hos honom söka ett nytt stöd mot den alltför öfvermäktige rikskanslern. Hon hade låtit honom framlägga en karta öfver härarnas ställning i Tyskland under Wrangel och Königsmark, frågat om utsikterna för årets fälttåg och beklagat sig öfver Oxenstjernornas omåttliga anspråk, hvilka fördröjde freden. Sverige, anmärkte hon, underhandlade med Bajern om stillestånd; kejsaren erbjöd enskild fred. Hon visste väl hvad där vore att bygga på kejsar Ferdinands anbud; men en sådan konjunktur borde man ej låta fara. Hvarför så envist fordra Hinter-Pommern, som skulle göra Brandenburg till Sveriges fiende? Hvarför hålla på dessa tjugu millioner i krigsskadestånd, som Sverige begärt och som Tyskland ej kunde betala i dess nuvarande utblottade tillstånd? Hon, Kristina, var ingen köpman, som sålde fred för penningar. Sverige hade fått byte nog och skulle få landvinning därtill. Skulle det ännu fordra betaldt för sin ära?

Hon blef varm vid dessa ord. Folkens välfärd, som berodde af freden, syntes henne vara ett högre mål än tillfällig vinst. Likasom hon icke ville tillintetgöra Danmark, emedan hon i dess fall såg ett oersättligt tomrum i de nordiska folkens framtida solidaritet, ville hon ej drifva kejsaren till det yttersta för att ej i framtiden omöjliggöra hvarje förbund. Denna Kristinas framsynthet har ej blifvit fullt uppskattad, men framstår

tydligare, om man jämför hennes statskonst med efterträdarnes, tionde och tolfte Carls. Historien har hakat sig fast vid Kristinas personliga motiver; icke med orätt, men man skulle ej glömma, att äfven i hennes själfviskhet låg någonting storartadt: det att vilja själf vara allt, tänka allt, kunna allt och — slösa allt.

Torstenson hade med sin vanliga försiktighet varnat för ett förhastadt eftergifvande af Sveriges fordringar, när drottningen begynte tala om fiendskapen mellan rikets två fredsunderhandlare i Osnabrück, Johan Oxenstjerna, som representerade sin fader rikskanslern, och Adler Salvius, som mottog hemliga, ej sällan motsatta instruktioner från Kristina själf. Här kom en ömtålig sträng i dallring; här framträdde åter det djupaste, mest skorrande, men ännu fördolda missljud, som genomgick Kristinas regering. Denne Axel Oxenstjerna, denne undersåte, som ville styra riket med eller mot sin drottnings vilja, denne redan förut alltför mäktige magnat, som hon för föga mer än ett år sedan upphöjt i grefligt stånd och öfverhopat med gods och ärebetygelser, hvad åsyftade han med sina högt drifna fordringar, som fördröjde freden? Hon trodde sig genomskåda honom och dolde ej sina misstankar. Rikskanslern ville kriget, emedan det tillförde adeln makt, ära och rikedomar; han fördröjde freden, emedan han icke ville låta sin drottning och svenska folket komma till en besinning, ett lugn, som vore en fara för högadelns öfvermakt. Sveriges aristokrati hade skelat förut på Polen, där adeln betydde allt, konung och folk intet. Nu skelade samme herrar på England, där konungamakten nedsjunkit till en skugga. Polen var redan en republik, England skulle snart blifva det. Hvarför skulle ej Sverige följa så frestande föredömen?

— Har ni glömt, min grefve — fortsatte drottningen, utom sig vid tanken på sin svaghet att några dagar förut hafva utbrustit i tårar vid rådets sammanträde — har ni glömt, att våra svenske lorder nu också börjat predika om trosfrågorna i kapp med de engelske?

— Det har jag ej kunnat förmärka, svarade Torstenson lugnt.

— Var ni inte i rådet i torsdags? Minns ni inte, huru rikskanslern företog sig att mästra Johannes Matthiæ för hans *Idea boni ordinis in ecclesia Christi?*

— Jag har hört, att prästerskapet funnit något anstöteligt i denna *idean.* Undskyll, nådig fröken, att jag aldrig blandar mig i tvister om tron.

— Ni? Det tror jag. Men hvarje stor eller liten rådsherre menar sig nu vara mera förfaren i sådana spörsmål, än rikets biskopar. Johannes Matthiæ utlägger, att Calvins anhängare äro hardt när så goda kristna som vi och att hvad där skiljer oss är mera ordalag än ordaförstånd. När jag dristar mig intet finna något förgripeligt i bispens bok, svarar mig rikskanslern, att jag det intet förstår och att jag bringar ofärd i riket. Där jag nu hade tid, skulle jag bevisa honom med skriftens språk, att biskop Johannes intet far vill, ändock trätosamme präster och inbilske rådsherrar bruka munnen om sådant. Hade jag en, som kunde det sätta på papper, ville jag gifva en gård därför. Men ingen klerk törs därmed befatta sig, när prästerskapet står så hårdt emot, och mina skrifvare gapa på slikt som son på väderkvarnen.

— Ja, här är mycket tal nu för tiden om biskop Johannes' *Idea,* svarade Torstenson. Min hustru ville nyligen veta huru därmed hängde samman, och då lade

en ung person i mitt hus denna bokens oförgripliga mening så tydeligt fram, att jag intet vet hvad ärkebiskop Lenæus kunnat invända däremot.

— Var det eder huspredikant, må han ej tänka på pastorat i Sveriges rike, om ej törhända i Strengnäs stift; men där sitter biskop Johannes själf inte säker vid styret.

— Min huspredikant är för god klerk för att stöta sig med det högvördiga ståndet. *Idea* försvarades af en annan, som intet är rädder. Nådig fröken tör känna jungfru Ryning.

— Hvad? Hagar Ryning? Hagar Ring? Henne tror jag om hvad som helst. Hon bevisade mig solklart, att calvinisterne fara betänkligt ville; hon skall lika solklart bevisa, att de äro pelare för den rätta tron. Jag visste inte, att grefven bevärdigat denna unga person med någon uppmärksamhet.

— Hon följde för två år sedan min hustru i fält och har varit henne till stort bistånd i fältlifvets trångmål. Klart hufvud, aldrig rådlös, aldrig försagd.

— Grefven blir vältalig. Jag trodde ej, att den lilla trasungen, som jag upptog från landsvägen, skulle vinna så höga vitsord. Godt hufvud, åja, men egensinnig, fallen för hugskott... Skicka henne till mig: jag vill se, om jag ännu kan använda henne. Vet ni väl, grefve, att jag gjorde tösen till adelig jungfru för att förarga fru Beata Oxenstjerna? Det var gudomligt! Grefven skulle hafva sett den dryga släkten, när de nödgades sällskapa med judeafkomman vid mitt hof.

— Nådig fröken undskyller, om jag inte haft tid att rannsaka släktregister. Det vill synas, som skulle jungfru Ryning hafva hittat förnäma anförvanter i Tyskland. Hon har med min lejd gjort resor till Wittenberg,

Regensburg och Wien. Där tima stundom förunderliga ting i ett stort krig. Min hustru förtäljer om en förvantskap med grefliga ätten Götz.

— Hvad? Fältmarskalken Götz! Tysklands mordängel! Det fattades ännu. Skicka hit flickan; biskop Johannes är räddad! Jag tackar eder, grefve Torstenson, för en bepröfvad fältherres råd i stora ting och i små. Tro mig, en kejsare är stundom lättare besegrad, än en rikskansler. Jag vill öfverlägga *när* det skall visa sig hvem af oss två styr Sveriges rike och utbeder mig än vidare med all kunglig ynnest edra trofasta råd.

*

Samma dag klockan fyra på eftermiddagen anmäldes jungfru Hagar Ryning i drottningens studerkammare.

Det var nu tre och ett halft år, sedan stjärnornas så olika lottade, men engång så nära förbundna gunstlingar stått ansikte mot ansikte med hvarandra. Hagars hälsning var icke mindre vördnadsfull, men mera ceremoniös än förr; herskarinnans blick mera kall och genomträngande. Båda mätte hvarandras mått; båda förstodo, att de vuxit invärtes sedan sitt förra möte i brytningens ögonblick. Skulle de denna gång mötas i vänskap eller i hemlig fiendskap? Detta berodde på tjenarinnan. *Hon* måste böja sig, drottningen kunde det icke. Hon erhöll tillåtelse att vara *något,* endast hennes drottning förblef *allt.* Kristina älskade och beundrade intelligensen, med villkor att den ej ställde henne i skuggan.

Hon räckte sin hand åt Hagar att kyssa. Kyssen var lika kall som underdånig.

— Jag har kallat dig för en teologisk tvistefråga, började drottningen, utan att slösa ett ord på det förflutna eller en fråga om det närvarande. — Du hade engång studerat stridsskrifterna för och emot Calvins läror?

— Jag hade tillfälligtvis gjort bekantskap med dem; men mycket torde nu vara glömdt.

— Å, du glömmer ingenting, du. — Och en flyktig solblink af den forna vänskapen lyste i Kristinas uttrycksfulla ögon. — Det är sant, du bevisade mig då, att Calvin for vilse. Kan du nu bevisa mig, att hans villfarande läror endast bero på ordtolkningar och att han i alla fundamenter öfverensstämmer med Luther?

— Hela teologin beror på ordtolkningar. Jag har läst *Idea boni ordinis in ecclesia Christi,* och äfven denna bok hänger på ordtolkningar.

— Du tör hafva rätt. Men nu behöfver jag en sådan tolkning af boken *Idea,* att densamma befinnes intet strida mot vår kyrkas tro. Kan du sätta mig detta på papper?

— Om nådig fröken befaller, vill jag försöka't. Men mot en tolkning ställes en annan.

— Kan du inte rentvå boken tillfylles ur kyrkofäderne?

— Man kan bevisa allting ur kyrkofäderne, likasom man kan bevisa allting ur bibeln.

— Hvad? Djärfs du förneka Skriftens auktoritet?

— Förlåt, nådig fröken, jag menar dess tolkning. Värdigas ihågkomma det ordet *doxa!*

Kristina utbrast i en ohejdad munterhet. Detta bekanta ord hade brutit isen.

— Doxa du! Hvar har du lärt dig en så slipad teologi, att du kan bevisa hvad du behagar med tolk-

ningar? Du måste flitigt hafva gått i jesuiternes skola, efter jag hör, att du varit i Wien. Godt; du får absolution, med villkor att du använder din konst nyttigt. Här är boken *Idea.* Sätt dig nu här och bevisa mig, att detta stället... och detta... och detta, som vår superintendent i Kalmar så illa utmålar, är allt till punkt och pricka fullkomligt renlärigt.

Hagar satte sig och bevisade så ovedersägligt, som någon teolog kunde önska, att detta... och detta... och detta var alldeles likalydande med kyrkofädernes och Luthers egen tolkning af dithörande skriftställen. Kristina kunde icke dölja sin öfverraskning. Dessa svårlösta skriftgåtor, som hon själf så förgäfves bemödat sig att tillfredsställande förklara, de voro ju så enkla, att ett barn kunde begripa dem. Hela denna harmsna strid med rikskanslern och rådet, hvilken kostat henne tårar af förödmjukelse, huru onyttig var icke den och huru klar *Idéernas* oskuld!

— Hagar Ryning — inföll Kristina skrattande, när de slutat sin studie — jag utnämner dig till Sveriges ärkebiskop i survivance efter Lenæus.

— Jag tackar underdånigst för en så stor ära — svarade Hagar med en djup nigning — men beder att i sådan oförmodad höghet få behålla min kjol under kåpan.

— Nej, om kjolen är obekväm för en drottning, är hon sidvördig för en biskop. Blif karl, Hagar; du är icke bortbytt, du. Jag förblifver i alla fall kyrkans öfverhufvud, alltså ditt, och brukar dig i min rådkammare. Min Gud, det är så länge sedan jag kunnat tala fritt med andra än krigsfolket. Med desse trångbröstade präster och baksluge statsmän måste jag tala knappnålar eller hyckla. Kvinnorna... fråga dem hvad brabantska

spetsar kosta alnen! Hagar... jag bjuder dig inte att bo i slottet, du duger inte till hofjungfru, du är för spansk; men om jag stundom kallar dig, som i dag, vill du vara mig trogen? Du är mitt verk. Vill du göra mig heder?

I stället för svar kysste den forna hofjungfrun, kanske något varmare än första gången, sin drottnings hand. Hvad skulle hon svara? Hon kunde ju ej för andra gången bortskänka sig själf.

— Godt — fortfor Kristina åter med höghetsblicken — svara mig inte! Det är bättre att tiga än ljuga. Var mig trogen utan ett löfte. Jag kan umbära dig; det finnes intet, som ej jag kan umbära. Inte glömmer jag hvem jag är och hvem du är. Minns detta, och var mig sedan tillgifven, om du kan... Ah, jag påminner mig, du är förlofvad med unge Kurck; du vill nedlåta dig under en mans välde. Vet du väl, att han skall blifva din herre mycket mer än jag är din drottning?

— Gustaf Kurck är borta i kriget, svarade Hagar likgiltigt. Det sägs, att han ingått en annan förbindelse; jag sörjer icke däröfver. Men det skulle göra mig ondt, om nådig fröken ansåge mig otacksam för all stor godhet och nåd, som förunnats mig nu och tillförene. Värdigas tro min försäkran, att jag aldrig glömmer hvem min nådiga drottning är och — tillade hon sakta — hvem jag är.

Kristina betraktade henne forskande.

— Fraser! utropade hon, halft harmset, halft skämtande. — Vill du inte säga mig rent ut, att du är mig trogen, så var det inte, eller var det ändå! Jag har nog af talesätt. Är jag en lejoninna, så är du en örnunge. Hvarför flaxa med vingarna? Hvad är det man berättar mig om dina nya anförvanter i Tyskland?

Minns du hvilket omak jag gjorde mig att söka åt dig en far, ett namn, ett fäste i världen? Jag tänker du kunde, till lön för min möda, säga mig, om du hittat en far i månen.

— Nådig fröken har mottagit rapporter om lysande segrar och på samma gång om stora förluster. Jag har mottagit liknande budskap med samma glädje och samma bedröfvelse. Vid Jankowitz erfor jag bikten af en döende papist, Feldmann. Det var han som en vinternatt öfvergaf min mor hjälplös i drifvan. Han var stallmästare hos fältmarskalken grefve Götz, som fann sin död för en svensk kula vid Jankowitz. Denne grefve Götz var i sitt första gifte lagligen vigd i Wittenberg med min moder Ruth Zevi, hvilken, ehuru född judinna, säges i vigselattesten hafva varit döpt före giftermålet. Jag äger denna attest och har, på grund däraf, sökt i Wien göra min och min broders rättigheter gällande. Men grefve Götz har efter min mors död ingått nytt gifte med grefvinnan Apollonia von Hoditz och efterlämnat två omyndige söner. Deras förmyndare bestrider våra rättigheter, emedan min moders dopattest ej kunnat återfinnas och hennes egenskap af judinna, enligt tysk lag, ej tillåtit ett laggiltigt äktenskap.

— Barnsagor! Och du tror, att en familj, som haft den äran slakta några hundra tusen människor, skall erkänna den första lilla kärlekspant, som med ett papper i handen erbjuder sig att dela dess titlar och ägodelar! Det går inte, du. De tyske grefvarne äro lika trilske som våra svenske. Är det Kurck eller Ryning, som vill göra dig till grefvinna?

— Ingen af dem vill höra talas därom. Jag har en mäktigare förespråkare: min morfader Ruben Zevi.

— Hvad? Juden? Och så otrogen mot Mose lag! Jag vore i stånd att beundra judarne, om jag kunde fördraga deras snikenhet. Din morfader har förmodligen inteckning i den Götziska familjens vidsträckta egendomar? Men det går inte, min grefvinna *in spe*, det går inte. Är penningen stark, så är adelshögfärden starkare. Ingen annan än Ruben Zevi betalar tio öre för dina böhmiska luftslott, därest jag ej inför dina rättigheter i fredstraktaten med kejsaren. Jag vill tänka därpå ... Hvad gör den narren din bror?

— Han hade äran förlora sitt vänstra öga och hälften af sin högra hand, när han försvarade grefvinnan Torstenson vid Jankowitz. Från denna tid är han kompanjon och agent åt Ruben Zevi.

Kristina förblef några ögonblick tankfull och tyst.

— Säg mig, min sköna prinsessa af de böhmiska luftslotten — frågade hon slutligen, lekande med en praktfullt inlagd solfjäder af elfenben, hvars fint ciselerade skaft hon sönderbröt, utan att tänka därpå — hvad är bättre, att tro *allt* eller att tro *intet?*

Hagar kunde ej undertrycka ett fint leende, ty hon kände sig öfverlägsen, när hon svarade:

— Att tro *intet.*

Så flyktigt, nästan omärkligt detta leende var, undgick det ej den skarpsynta drottningen. Men hon beherskade sig och fortsatte i samma tankfulla ton:

— Två usla, i förtid födda, okända hittebarn se dagen i en eländig koja. Det ena är snart den rikaste man i världen, det andra går steg för steg uppåt och ämnar troligen inte sluta förrän hon uppnått en tron. Dessa barn säga sig vara födda under inflytandet af planeternas konung och därmed födda till makten. De *tro* således på stjärnornas inflytande.

— De *tro* ej därpå, nådig fröken, de *veta* det. Hela deras lif vittnar därom. De erforo detta inflytande långt innan de hade någon aning därom.

— Men om nu detta förmenta inflytande, denna predestination till makten, skulle visa sig vara endast en slumpens nyck? Om dessa lyckobarn, till trots för sin goda fé, skulle falla lika hastigt från sina inbillade höjder, som de uppstigit dit — om en senare del af deras lif skulle blifva lika maktlös och öfvergifven, som deras ungdom varit omhuldad af lyckans gunst — hvad då? Detta kunna de icke *veta,* och därför veta de *realiter* intet; de *tro,* och deras tro kan svika. Man skall ej prisa dagen, innan aftonen är till ända.

— Förlåt, nådig fröken; man kan icke på samma gång utstryka *veta* och *tro.* Ettdera måste man hålla. Jag föredrager att veta, så länge jag har bevis. Men mitt vetande är begränsadt; jag vet icke hvari en stjärnas makt består, jag vet icke ens hvem jag är, hvart jag går och hvar jag slutar. Jag vet endast, *att jag är till,* emedan jag är en tänkande varelse.

— *Cogito, ergo sum.* Du har läst Cartesii nyss utgifna *Principia philosophiæ.*

— Ja, nådig fröken.

— Nåväl, då skall jag säga dig något, som du ock kan lära af denne vår tids störste tänkare. Du *vet ingenting annat, än att du är till.* Du *vet* ingenting om den värld, som omgifver dig; du *vet* ingenting om dina stjärnor och deras inflytande; du *vet* ingenting om världshändelsernas lagar, om sinnenas intryck, om andra människors inre eller om dina egna öden. Om allt sådant har du skapat dig en *tro* och kallar detta att veta. Du har inga bevis, du har endast intryck. Alla intryck svika; du simmar mot land, under dig är ett

bottenlöst djup, och när du tror dig ha uppnått stranden, fasthåller du endast ett flytande sjögräs. Du säger: man kan icke på samma gång utstryka *tro* och *veta*. Nej, det kan man inte, därför, efter du *vet* ingenting, måste du *tro* allt, ända till denna eländiga vidskepelse, som man kallar stjärnornas inflytande. Jag *vet* lika mycket som du, men jag *tror* mindre än du, jag tror ej på skrock. Öfver min vagga stod ock planeternas konung. För hvad har då jag att tacka honom? Lif och krona, makt och förstånd har jag fått honom förutan; icke en sten kan han bortrensa under min fot, och jag skulle tro på honom! Släck hans lykta i kväll på himmelens fäste, och jag skall i morgon vara den samma ändå.

— Eller släck i dag detta dyrbara lif, hvilket alla goda makter bevare, och planeten skall ännu i millioner år beherska allt lefvande. Min nådiga drottning har gått från seger till seger, gått oförstörbar från makt till makt och tviflar ändå, att detta har skett af en högre skickelse.

— Tig! Jag vill intet veta af andra skickelser än försynens styrelse. Mig skall du inte undervisa. Men — tillade hon blidare — du är nu engång sådan: alltid högmodig, alltid flygande med örnvingar mot solen. Jag känner dig, kondor, men jag är intet lamm, som du kan bortföra i dina klor. Till ärkebiskop i Upsala lärer jag ej kunna utnämna en som ingenting tror, ändock hon tror allt; men min lektris kan du blifva, om den högborna grefvinnan Götz behagar nedlåta sig så djupt under sin rang. Farväl, Doxa! Sätt upp ditt betänkande om *Idea boni ordinis!* Jag förblifver dig välbevågen, i förhoppning att du är ett lydigt barn och att jag stundom får skratta åt dig.

Hagar Ryning gick med en reverens, nästan lika djup som hennes förbittring och förödmjukelse.

— Hade jag sagt: *tro allt,* skulle hon hafva svarat: *tro intet!*

Kristina hade återvunnit hela sin självtillräcklighet. Det var nu hon som kände sig öfverlägsen. Hon hade slagit den enda rival hon hade att frukta bland kvinnor och slagit henne på den lärda samtidens höjdpunkt, Cartesii filosofi. Men i denna självviska seger blandade sig en högtänkt beundran just för rivalen. Hvilken tankekraft! Hvilken öfverbevisande klarhet i allt, utom i detta enda, astrologernes narrspel! Min Gud, huru kan man på samma gång vara så stark och så svag? ... Men om där dock funnes i självva oförnuftet ett grand af förnuft? Tycho Brahe läste i stjärnorna, att min faders dotter skulle eröfra norden ... Sade mig inte stjärnan vid Gripsholm ... sade mig inte Rudbeckii stjärna, att jag skall stiga från makt till makt? ... I sju år, sade han; därefter falla. Det är nu tredje året ... *Nonsens,* inbillningars gyckel! Lysa inte stjärnorna lika klara fyra år härefter? Stiga förstår jag ... Falla? Otänkbart ... Finnes en Gud, eller är allt ett öde? Cartesius tviflar på allt, utom på sig själf. Det är dock storartadt, det är den högsta tanke som ännu uppstigit i en människas bröst. Ingen visshet utom mig själf. Bibeln beror af tolkningar, alla inlärda begrepp födas af sinnenas intryck. Och allt sviker mig, utom jag själf. Detta är mer än filosofi, det är regeringskonst ...

Hon vidrörde ringklockan, utan att tänka därpå. Fiken inträdde.

— Hvad vill du?

— Nådig fröken ringde.

— Gå din väg. Nej ... kalla hit jungfru Ebba! ... Luft, luft och människor! Tanken är ett världshaf; det går mig som Hagar Ryning. Framför mig sjögräset, under mig bottenlöst djup. Lekverk! Det enda reela är dock att lefva ... Hagar Ingenting, Hagar Ring, Hagar Ryning, Hagar Götz! Det är ju en madrigal, som kan komma en gud att skratta. Ebba skall blifva förtjust ...

---

8. Gyckel och sidenband.

Min gemål skall han icke blifva, men törhända konung af Sverige.

Riksdrotset grefve Per Brahe bugade sig till afsked i drottningens kabinett. Maj 1648.

— Jag tackar eder, herr grefve. Anse detta uppdrag såsom ett bevis på mitt synnerliga förtroende. Punkterna äro uppsatta enligt min önskan; endast om punkt 4, tronföljden, vill jag mig ännu något betänka. Jag behöfver ej erinra en så bepröfvad statsman och trogen rådgifvare, att i detta slags ärenden bör vänstra handen ej veta hvad den högra skrifver. När ämnar grefven öfverresa till Finland?

— Med eders majestäts nådiga tillåtelse ämnar jag ännu någon tid stanna i Stockholm för öfverläggningarna i rådet om freden.

— Godt. Behöfves ni där, så behöfves ni också här, och jag kan nödigt undvara eder trogna tjenst. Det sägs, att grefven skall blifva välkommen i Finland. Ingen har som grefven förstått att tämja detta bestialiska folk.

— Jag vet två, som gjort detta bättre än jag: salig konungen, som gjort af finnarne de tappraste soldater i världen näst svenskarne, och vår nu regerande nådiga

drottning, som inrättat akademin i Åbo. Skalet torde vara skrofligt, men kärnan är mandel. Jag planterar, Gud gifver växten. Eders majestät, som är ung, skall få se märkeliga frukter af detta landet, när vi få fred och ordning.

— Detta är mig kärt att förvänta. Freden är inte långt borta. Lyckosamt regemente i edert skogs- och sjörike, grefve Brahe!

Grefven möttes i dörren af drottningens kusin, furstinnan Marie Eufrosyne, numera gunstlingen Magnus De la Gardies gemål, som väntat på företräde.

— Marie — sade drottningen på tyska med en skämtsam nick — är du nu nöjd?

— Jag är alltid nöjd, när min drottning är nöjd med mig, svarade furstinnan, något förvånad öfver den oväntade frågan.

— Behöfs det så litet för att vara lycklig? Säg hellre: när din herre och man är nöjd med dig. Ack ja, hvarför blef du inte grefvinna af Nassau?

— Kristine... Du vet, att grefve Magnus och jag lefva mycket lyckligt tillsamman.

— Som ett par turturdufvor, jag vet. Det är rätt nog frestande för makalöst folk att följa ett så hugneligt föredöme. Därför frågar jag dig: är du nöjd *med mig?*

— Har jag varit missnöjd? Har jag visat mig otacksam?

— Jag vill minnas du grät engång krokodiltårar öfver en så vådelig mesallians, som att förena ditt kungliga blod med De la Gardiernes. Mötte du inte grefve Brahe i dörren?

— Jo. Hvarför så?

— Han medförde i portföljen ett papper. Kan du tiga?

— Som Jakobs kyrktorn, när min drottning befaller mig det.

— Jag kan inte befalla ett kyrktorn att tiga. Det ringer alla söndagar ut sina hemligheter, bing, bång, och du gör alla dagar hvad Jakobs kyrktorn gör blott om söndagen.

— Jag bedyrar, Kristine... Om du vill anförtro mig något...

— Så vet din man det i kväll, Stockholm i morgon och världen i öfvermorgon. Men gör nu engång inte som Jakob, gör hellre som tornet Tre kronor. Det skramlar ej med klockor, det ser och tiger.

— Jag är sten, Kristine, flinta! Hvad bar grefve Brahe i sin portfölj?

— Ett giftermålskontrakt.

— O, Kristine, hvilket ädelmod, hvilken lycka, hvilken fröjd för allt Sveriges rike! Du har då ändtligen låtit öfvertyga dig om uppriktigheten af hans känslor! Ditt ömma hjärta har ej kunnat motstå en så lång, så upphöjd, så trofast tillgifvenhet!

Och hon föll till drottningens fötter, kyssande hennes hand.

Kristina upplyfte henne, såsom man leker med ett bortskämdt barn.

— Ja, hvad skulle jag göra? sade hon, när de åter sutto, förtroligt som förr, vid hvarandras sida. — Jag måste ju gifta bort honom. Ständerna gåfvo mig ingen fred, rådet ansatte mig, prästerne togo sina ord tillbaka och försäkrade mig, att allt var tillåtet, utom att vissna i ogift stånd. Jag måste ju skaffa riket lugn. Därför har jag utsett en värdig gemål åt din bror och låtit uppsätta hans äktenskapskontrakt, däri jag tillförsäkrar

honom Räfsnäs och Ulfsunda till bröd samt Torshälla och Eskilstuna till smör på brödet.

— Hvad du är god, Kristine! Men alla kungliga gåfvor äro intet emot hans efterlängtade lycka att få äga dig själf.

— Mig? Jag förstår, du talar, som ständerna, om den gamla romanen. Men det är ju inte fråga om mig. Jag förskaffar din bror en mycket skönare gemål, prinsessan Emilia af Hessen-Kassel, du vet. Han älskar ju henne och hon honom. Ingenting är naturligare, än att jag, som högeligen åstundar hans lycka, bereder honom lägenhet att följa sitt hjärtas val.

Marie Eufrosyne stirrade bestört på den kungliga sfinxen. Hon visste för väl, att Kristina kunde gyckla, och gyckla rätt obarmhärtigt, med sina offer, men detta skämt gick för långt. Den besvikna vännen bemödade sig att skratta.

— Nej, du skrämmer mig inte. Du gör som vid julgåfvorna. Atrappen föreställer en furie, men när man öppnar den, tittar där fram en ängel.

— Hvad, Marie? fortfor Kristina med låtsadt allvar. — Du tror då, att... nej, min vän, du känner ju mig för väl för att inbilla dig sådana dårskaper. Jag skulle gifta mig? Det där är ju fjolgammal snö. Du vet, att jag underkastar mig aldrig en mans vilja. Men Carl Gustaf behöfver af flera skäl en värdig gemål. Det är nyttigt för riket, man måste tänka på tronföljden.

Furstinnan Marie Eufrosyne var svag, lätt ledd och van att behandlas som släktens smekunge. Men hon var kvinna nog och syster nog för att känna sig sårad.

— Jag beder dig, Kristine — sade hon, uppstående med högröda kinder — skämta inte så med de ömmaste

känslor! Jag känner för väl ditt ädla hjärta för att tro på en sådan grymhet. Carl Gustaf kan uppoffra allt för dig, men han bär i sina ådror för mycket af ditt kungliga blod för att låta bortskänka sig åt en annan. Lebewohl ... grausames Herz!

Kristina dolde under sin halft förvånade, halft blidkande afskedshälsning ett invärtes löje. Grefve Brahe hade verkligen burit i sin portfölj förslaget till ett äktenskapskontrakt, men icke med prinsessan af Hessen-Kassel, som redan var förmäld och hvars intryck på den unge pfalzgrefvens flyktiga känslor knappt mer var en hemlighet, men ett kontrakt, som skulle besegla den så länge omtalade, af pfalziska huset och dess anhängare så högt efterlängtade förbindelsen med Kristina själf. Hur enträget hade hon icke från alla sidor uppmanats att fatta ett beslut! Men lika ihärdigt hade hon nekat, ända tilldess att rådet vägrade utnämna pfalzgrefven till öfverfältherre i Tyskland, därest han icke förut var förvissad om drottningens hand. Nu ville hon se huru detta betydelsefulla steg skulle taga sig ut i den fixa formen af ett äktenskapskontrakt, förbehållande sig att rifva detta bindande aktstycke i tusen bitar, när hon så funne för godt. Brahe hade fått ett så viktigt förtroende för den händelse att det skulle behöfvas, men icke ens om hans tystlåtenhet var hon fullt försäkrad. Ett lyssnande skvaller skulle ledas på villospår. Gunstlingen grefve Magnus skulle få en *avis*. Var han för eller emot drottningens förmälning med pfalzgrefven? Ryktet sade: *emot,* och detta har Kristina senare själf bekräftat. Fryxell räknar fördelarna och finner grefve Magnus hafva haft allt skäl att tala *för* förbindelsen. Men denne oväldige häfdatecknare har glömt att taga med i beräkningen de oefterrättliga känslor, hvilka så ofta rösta emot förståndets

domslut. Grefve Magnus De la Gardie ville helst vara ensam om sin drottnings ynnest.

Hon hade ju ej varit kvinna och tjugutvå år, om hon en enda dag kunnat glömma den viktigaste fråga, som vid denna ålder beherskar en ungmös framtidsutsikter. O, det falska, det nyckfulla hjärtat, som tror sig i sin förmätenhet vara så stålfast och smälter så lätt för en enda varm fläkt af upprörda känslor! Ännu för två år sedan kunde drottning Kristina icke förlåta sin trolöse älskare, att han kysst en tysk kammarpiga, och nu kunde hon redan gyckla öfver hans flyktiga böjelse för prinsessan af Hessen-Kassel. Måhända tillstod hon icke ens för sig själf, att detta gyckel var en lek med dolkuddar. Jonglören uppfångar i luften de slipade knifvarna och bugar sig sedan för publikens applåder. Begärde Kristina en dylik applåd? En liten pfalzgrefve, en liten landtgrefvinna, huru lågt under hennes höghet! Och likväl ville hon binda denne trolöse älskare vid sig och sin tron med ett äktenskapskontrakt. Den fyndigaste spekulant på mänskliga svagheter hade ej kunnat uttänka en bättre drifkraft. Hon, som trodde sig stå upphöjd öfver lidelserna, märkte icke, att hon stod under inflytande af det mest bedårande bland alla bländverk; hon förstod icke, att hon var *svartsjuk*.

Det fanns likväl en okänd, smygande demon i hennes närhet — utan tvifvel en hemlig fiende till Carl Gustaf — som tycktes vara underrättad om allt och förstod Kristina bättre än hon förstod sig själf. Följande morgon vid påklädningen fann drottningen på sitt nattduksbord en anonym biljett, som endast innehöll följande med förvänd stil i blyerts tecknade ord på tyska:

»Fråga jungfru Ryning hvad hon bär på det svarta sidenbandet under sin halskrage!»

— Fiken — sade drottningen uppbragt till kammartärnan — hvem har understått sig att lägga en biljett på mitt bord?

Fiken bedyrade vid lif och salighet, att hon icke hade minsta aning huru detta papper inkommit i drottningens sängkammare. Upptäckten var icke angenäm. Okända händer, okända steg i slottets innersta voro alltid en fara, åtminstone alltid en misstanke, och drottning Kristina var misstänksam. Ebba Sparre invigdes i förtroendet och tillstyrkte att undvika uppseende, men i tysthet öfvervaka betjeningen. Fiken Lång, hvars trohet härtills bestått alla prof, åtvarnades att hålla saken tyst; men hände slikt engång till, gällde det hennes tjenst, om ej något värre.

— Hvad kan jungfru Ryning bära på halsen? frågade Ebba, som aldrig rätt kunnat fördraga denna medtäflarinna i sin höga väninnas gunst.

— Förmodligen ett hårstrå af Lucifer; jag ämnar ej fråga henne, svarade drottningen likgiltigt och ref sönder biljetten.

Amiralen och riksrådet Erik Ryning bodde vid denna tid med sin familj i Stockholm. Hagar hade återtagit sin plats som dotter i huset och icke förgäfves anlitat sin så ofta pröfvade konst att vinna de hjärtan hon ville vinna. Den redlige gamle sjömannen och hans förträffliga maka förläto, på grefvinnan Torstensons förbön, sin adoptivdotter hennes äfventyrliga resor i fält och funno sig smickrade af drottningens nådiga förtroende att två eller tre gånger i veckan låta tillkalla Hagar som lektris eller hellre biträde vid studiet af klassiska författare, teologi, filosofi och matematik. Samma morgon, när den anonyma biljetten fanns på nattduksbordet, var Hagar kallad till slottet klockan sex att föreläsa

Cartesius, men denna gång ej hans filosofi, utan hans mindre bekanta dioptrik. Kristina hade mer och mer intagits af denne författare, som så snillrikt hänvisade en forskande tanke att tvifla på allt, utom på sin egen tillvaro.

Samma studerkammare, som så ofta förr varit vittne till de två lärda rivalernas förtrogna forskningar, såg dem äfven nu fördjupade i den nya, af Snellius år 1620 uppfunna läran om ljusets brytning, hvilken Cartesius 1639 sökt närmare utreda, mera genom spekulation än genom empiriska rön. Drottningen var nådig, nästan förekommande, men märkbart förströdd. Hennes lysande förmåga att i ögonblicket kasta sig från en tankegång in i en annan och med samma förvånande klarhet vara hemma i allt tycktes ej hålla profvet i dag. Hon ertappade sig skrattande på ovanliga distraktioner, missförstod boken, missförstod föreläserskan och tillät sig anmärka, att den berömde författaren visste ej alltid själf hvad han sade.

— Han är klar från sin synpunkt, invände Hagar; men i stället att föreskrifva ljusstrålen den väg han bör taga, hade författaren bort kasta sin ring i hafvet på en famns vatten och försöka finna honom på det ställe, där guldet glimmar på bottnen. Tanken låter smida och tänja sig som guldtråd, men naturlagarna äro obevekliga: man kan icke fånga dem utan att följa och utspionera dem.

— Har du hört — inföll Kristina, bytande hastigt samtalsämne — att en italienare vid namn Torricelli har uppfunnit *vacuum?* Näst konsten att finna *allt,* är intet beundransvärdare än konsten att finna *intet.*

— Jag såg i jesuiterkollegium i Wien ett instrument, som var konstrueradt efter denna nya uppfinning och

kallades *barometer*. Med dess tillhjälp mätte man luftens tryck.

— Det är nöjsamt; jag vill införskrifva denna tingest ifrån Paris. Luftens tryck? Således kan man i ett segel mäta vindens tryck och stormens styrka. Vår tid är frågvis: den tränger in i naturens innersta. Hvad skall man upplefva om hundrade år? Barometer, säger du? Jag vill ihågkomma denna term.

— För att mäta luftens tryck återstår ännu att anbringa ett tomrum i seglet, anmärkte Hagar.

Hon hade kunnat spara denna lilla tillrättavisning. Drottningen låtsade icke höra den och fortfor på sitt lifliga sätt:

— Cartesius beherskar ljuset, Torricelli beherskar luften, De Geer har redan i tjugu år beherskat jordens innandöme. Våra murare, skorstensfejare och brandsprutor ha länge beherskat elden: gif mig ännu en titan, som beherskar vattnet, och vi skola omskapa världen... Huru kom du till jesuiterkollegium?

— Jag medförde rekommendation till generalvikarien pater Malines, som lofvade insinuera min sak hos grefve Trauttmannsdorff. Malines införde mig i lärda sällskap och i jesuiterkollegium.

— Bekänn, att du lyste med din lärdom bland de fromme fäderne!

— Å, nådig fröken; vid sidan af de lärdaste män i Europa var jag en vilde!

— Fraser! Du slog dem på fingrarna, såsom du slagit Luther och Calvin. Jag antager, att de varit förtjuste i dig och att du i hemlighet är jesuit. På det där svarta bandet kring din hals bär du en relik från det allrakristligaste kollegium till minne af din lyckliga

omvändelse. Hvad är det? Är det den helige Loyolas ben eller sex hårstrån af påfvens skägg?

— Nej, så from är jag icke, genmälde Hagar leende, men drottningens skarpa blick upptäckte strax, att löjet dolde en öfverraskning.

— Sade jag dig inte, att du ej duger till ärkebisp i Upsala? Betänk, att du är skäligen misstänkt för lönligt tassel med vår kyrkas fiender och att blott en uppriktig bekännelse kan rädda dig från vår lutherska inkvisition! Kom ihåg hvad biskop Johannes fått lida för sina välmenta idéer! Fram med sanningen: hvad bär du på bandet?

— Ett oskyldigt souvenir, som inte kommer något samvete för när, hvarken lutherskt eller katolskt.

— Det måste vara en hjärtesak, som man bevarar så nära sitt hjärta. Får jag se tingesten? Jag skall inte förråda dig, om det också vore Sankt Britas oxeltand.

— Nådig fröken... Jag är hvarken jesuit eller lutheran. Jag har den äran bekänna min drottnings tro: jag är cartesian.

— Min Gud, hvilka omsvep för en bagatell! utropade Kristina skrattande, fattade sidenbandet och framdrog en liten medaljong af guld, hvilken hon genast öppnade. I medaljongen låg en svart hårlock.

Hon höll den mot dagen. Löjet blef osäkert, blicken förändrades, en hög rodnad uppsteg på hennes kinder. Äfven Hagars kinder färgades purpurröda.

— Är det Gustaf Kurcks hår? frågade drottningen, själf angelägen att finna en förklaring, som tycktes vara den enklaste och naturligaste.

— Nej, svarade Hagar, för stolt att begagna denna lätta utväg att undgå faran. — Det är hans furstliga

nådes pfalzgrefvens hår från Jankowitz. En kula hade rubbat hans lockar vid örat; han bad mig jämna sitt hår, och jag behöll med hans tillåtelse denna lock till minne af en tapper man och ett ärorikt fältslag i drottningens tjenst.

Kristinas vrede var alltid snabb och hänsynslös. Hon kastade hårlocken till golfvet, trampade honom, fattade Hagars båda händer hårdt i sina och genomborrade henne med en blick, som få andra förmått uthärda. Det var nu tredje gången dessa två stodo som stridande örnar mot hvarandra, och denna gång tycktes förolämpningen vara dödlig.

— Du ... du ... hans sköka, du! utbrast drottningen i korta, afbrutna ord, af hvilka hvarje stafvelse var ett dolkstygn. — Jag dödar dig icke, eländiga ... jag föraktar dig!

Och hon stötte henne häftigt tillbaka.

Hagar hade blifvit lika blek som hon nyss var röd. Hon mötte den gnistrande blicken utan att blinka, tog två steg tillbaka och svarade:

— Återtag detta ord! Det är ovärdigt en drottning.

— Gå, gå! utropade Kristina, ytterligt uppbragt, och famlade efter ringklockan.

Hagar såg rörelsen, fattade ringklockan och höll henne ljudlös inom sin slutna hand.

— Af nåd, hör mig! Ett ögonblick af lugn, och jag skall förklara allt, såsom jag förklarade förräderiet den 12 Maj.

Kristina stod med handen på dörrvredet för att ropa på vakt, men beherskade sig. Var det hågkomsten af ett tidigare förhastande eller blygseln att bringas ur fattningen af en underordnad? Hon satte sig, mörk och sträng, vid studerbordet, denna gång ett domarebord, och

tecknade med handen, att hon ville höra den brottsliga. Ringklockan återställdes till hennes disposition.

Hagar förtäljde sin bekantskap med pfalzgrefven, hans frågor om drottningen och sina försiktiga svar. En ung öfverstes försök till förtrolighet ansåg hon sig kunna med tystnad förbigå. Förhållandet mellan dem hade varit tadelfritt och fru Beata De la Gardie vaksam. Hagar dolde icke sitt skämt, när hon upptog hårlocken, och pfalzgrefvens svar, som röjde tillbörlig vördnad för drottningens person. Detta obetydliga möte vid Jankowitz hade tilldragit sig vid den halföppna dörren till en stuga, uppfylld af folk. Den, som aktat nödigt framföra ett skvaller härom, borde också kunna intyga, att berättarinnan nu talade sanning.

— Är detta allt? frågade drottningen kallt. Hon hade fått tid att svalna.

— Allt, nådig fröken.

— Hvad betydde det då, att du förutspådde åt hans furstliga nåde Sveriges krona?

— Nådig fröken skall näppeligen finna en bland sina undersåtar, som icke hört omtalas en väntad hög förbindelse och däråt af hjärtat gläder sig.

— Det kommer dig intet vid. Öfver mig skall aldrig en man råda, långt mindre en konung. Men ingen vet hvad här sker, om jag dör. Behåll din usla hårlock! Han kan möjligen inbringa dig ett riddaregods.

Hagar upptog hårlocken.

— Intet kan vara för mig så dyrbart som min drottnings förtroende till min heder. Värdigas förvissa mig därom, och jag begär ingen furstegunst.

Det var kallt i studerkammaren. Kristina teg några ögonblick, stod upp och värmde sig vid en brasa i den stora öppna kaminen.

— Bed mig om förlåtelse! sade hon slutligen.

— För hvad, nådig fröken?

— För ett ord, som kunnat kosta en annan hufvudet. Man säger ej till sin drottning, att hon talat sig själf ovärdigt.

— Och hvem skall då gifva en ärbar jungfru upprättelse för att hon kallats en sköka?

Åter började den knappt förkolnade vreden att flamma till låga i ett lätt retadt herskarelynne. Det finns knappt exempel därpå, att Sveriges Kristina någonsin erkänt sig hafva ångrat ett ord eller en handling, men det finns många bevis att hennes ädlare känslor fått makt öfver vreden.

— Bokråtta, du i din förlegade lärdom — utbrast Kristina, ånyo uppbrusande, i det hon häftigt rörde om bränderna i kaminen — du usla lilla glödkol, som inbillar dig upplysa världen och af hvilket i morgon intet annat är kvar än ett fingersmått aska, vill du gå till rätta med *mig?* Är det inte nåd nog, att jag ännu slösar ett ord på dig? Skall jag ännu därtill gifva en knäracka socker för att jag tillåtit henne gläfsa? Förstår inte du, som förstår allt, att mina ord äro ingen skolkria, som du gunstbenäget skall mästra och korrigera? Vill du rita en krux i marginalet, så öfverkorsar jag hela sidan och skickar dig med alla dina gåspennor tillbaka till det vargbo i Finland, som du aldrig bort öfvergifva. Bed mig om förlåtelse, eller gå din väg!

— Får jag svara nådig fröken?

— Nej, det är öfverflödigt. Svarar du ännu ett ord, så är du i morgon ej mera i Stockholm.

— Eders majestät — svarade Hagar med en kall bugning — jag skall i morgon icke mer vara i Stockholm och icke mer vara eders majestäts undersåte.

Mina rättigheter som medlem af familjen Götz äro erkända af kejsaren i Wien. Jag hoppas finna ett land, där ingen förgäfves begär upprättelse för ett orättvist skymford. Huru ringa jag än må vara, aktar jag min ära lika högt, som eders majestät aktar sin, och protesterar mot oförskyld vanfrejd. Jag må kallas en bokråtta, men som en knäracka låter jag icke trampa mig. Något har jag lärt mig i eders majestäts skola, och därför skall jag vara tacksam, så länge jag lefver: »de, som Gud adlat, få icke förnedra sig.» Hvad angår det obetydliga minne, som så oförmodligen misshagat eders majestät, aktar jag det mindre än intet, sedan jag haft olyckan att mista det som mycket kostbarare är, min nådiga drottnings ynnest och tillit.

Vid dessa ord kastade Hagar hårlocken i den slocknande glöden. Han ringlade sig som en orm, jäste upp i ett lätt, brunt skum, förkolnade, glimmade ännu en half sekund och försvann.

Så hade ännu ingen undersåte talat till den mäktigaste drottning på sin tid och till en som höll så strängt på sin kungliga värdighet. Men antingen Hagar väntat ett nytt vredens ord eller möjligen en hastig omkastning till nåd, som efter den 12 Maj, bedrog hon sig i denna förväntan. Kristina förblef tyst, orörlig och sluten, drottning i hvarje tum, och vinkade endast lätt med handen, att den djärfva rebellen kunde gå utan hinder. En kort, djup reverens från den afträdandes sida, och dörren slöts än en gång till mellan dessa två så högt begåfvade, i själarnas grunddrag så nära besläktade skapelsens gunstlingar, hvilka voro för lika hvarandra för att icke ständigt stöta kant emot kant, ständigt känna sig dragna till hvarandra och likväl aldrig kunna fördraga hvarandra.

Drottning Kristina var klartänkt och högtänkt nog att i rebellens snarstickna ord igenkänna någonting af sig själf, som hon kunde förlåta, om också ej tillåta. Men hennes tankar hade redan hunnit taga en annan riktning, för hvilken en liten föreläserskas myteri försvann till en obetydlighet. Hon satt en stund försjunken i hjärtefrågor.

— Upprättelse! Hvem ger då mig upprättelse?... Nej ... min gemål skall han icke blifva, men törhända ... konung af Sverige.

---

9. Ett lejonmöte.

Ebba, har du någonsin ridit på ett lejon?

Drottningen satt i sitt stora mottagningsrum den 15 Maj 1648 på aftonen. Där var en ceremoniös väntan, likasom vid mottagandet af en utländsk ambassad. Statsfruarna hade fått företräde och gått, hofjungfrurna hade fått sina befallningar. Dörrarna voro omsorgsfullt bevakade. Förutom tre särskildt kallade, fick ingen tillträde. Gunstlingen grefve Magnus inträdde med varsamma steg och underrättade sig, för att sondera stämningen, om hennes majestäts hälsa. Kristina lyfte flyktigt sina ögon från en uppslagen bok och svarade:

— Jag mår alltid väl, när jag slutit fred med mig själf. Det är inte sant, att allt ondt kommer från magen. Allt ondt kommer från inbördes krig i kropp eller själ.

Hon växlade ofta uttryck, och grefven hade studerat dem alla, såsom en entomolog undersöker en fjärils spröten i mikroskopet, men i dag var där någonting mer än vanligt bestämdt, nästan hotande. Hon förekom honom som en vaktande lejoninna, hvilken man icke vågar närma sig eller vidröra, oaktadt hennes skenbara lugn.

Grefvens nyfikenhet var i hög grad spänd, men han vågade icke fråga mer. Han visste något, men icke allt. Kristina gaf sig aldrig helt, icke ens i de förtrognaste ögonblick åt den mest förklarade gunstling. Någonting skulle ske denna kväll — hvad? Grefve Magnus växlade en blick med de uppvaktande hofjungfrurna; de visste mindre än han och drogo sig snart tillbaka. Han förblef stum, drottningen likaså.

Om en stund inträdde biskop Johannes Matthiæ, mottogs med nådig uppmärksamhet och erbjöds en plats vid drottningens *högra* sida. Han hade åldrats i tidens trätor; han hade icke fått fullt rätt, men icke heller fullt orätt i tvisten om *Idea boni ordinis*. Han hade utarbetat och underskrifvit Hagar Rynings bevis att allt missförstånd berodde af ordtolkningar, och därmed hade prästerskapet låtit sig nöja, under förbehåll att *Formula concordiæ* infördes bland svenska kyrkans bekännelseskrifter. Det var en järnhård ortodoxi man där ville påtruga alla farlige fritänkare, och för den fromme biskopen stod dock kärlekens lag öfver alla andra.

Kristina förstod hans bekymmer, räckte honom sin hand och sade:

— Ännu har denna hand inte undertecknat *Formula concordiæ* och lärer ej heller göra't.

— Jag tackar min nådiga öfverhet, svarade biskopen, synbart tillfredsställd. — Man måste hafva fördrag med de svaga i tron.

— Och med de svaga i kärleken, inföll Kristina småleende.

— Nådigaste fröken, kärleken är af en fast annan natur; han är stark som döden. Där han råder, fördrager han allting, tror allting, hoppas allting, lider allting.

— Undskyll, vördige fader, jag har ej varit nog lyckosam att hitta i denna skröpliga världen en kärlek som lider allt och fördrager allt; men väl har jag mycket omak med en kärlek som tror allt och hoppas allt. Jag tänker vi skulle litet klippa den blinde gudens flaxande vingar.

— Jag talar icke om köttsliga människors ostadiga begärelser, rättade biskopen mildt.

— Nej, jag förstår. Men statt mig nu bi i afton, vördige fader. Ty där ser jag en komma, som tror allting och hoppas allting... med hvad skäl, lämnar jag osagdt. Visst är, att han inte lider allting.

Det var pfalzgrefven Carl Gustaf, som inträdde i en hofdräkt, hvilken tillika var krigarens. Ingen mörknad blodfläck, intet stoftkorn från slagfältets sand fläckade nu hans vackra gula kyller eller hans fina spetskrage. Det långa svarta håret föll, omsorgsfullt benadt, öfver hans breda skuldror, detta hår, hvaraf Kristina så nyss sett ett prof. Den tunna mustaschen slingrade sig ormlik kring den beslutsamma öfverläppen; växten hade blifvit fylligare och antydde inga försakelser af en hopplös kärlek. Hållningen var fortfarande obesvärad, såsom det anstod en pröfvad krigare; men i blicken och kring läpparna låg ett drag af spanande ovisshet, likasom kände han sig mindre säker här än på de blodiga slagfälten. Under ett undfallande yttre gömde sig det stolta medvetandet af kraft inom denne man, hvilken kunde böjä sig som en fjäder, men skulle resa sig, när hans tid var kommen. Hvad var han nu? Ett lejon, som gick med förbundna ögon.

Han kysste ceremoniöst drottningens hand och afbidade hennes tilltal. Grefve Magnus, som stod beredd att uppfånga hvarje hviskning, iakttog, att hon bjöd

honom plats vid sin *vänstra* sida. Höger och vänster ha alltid haft en märklig betydelse, men aldrig så som i detta tidehvarf.

Efter några likgiltiga frågor om resan till Stockholm tog Kristina utan omsvep till ordet i den viktiga fråga, som i dag skulle få ett svar.

— Eders kärlighet — sade hon — har låtit förmärka genom doktor Johannes och grefve Magnus sin *intention* att ändteligen få min kategoriska resolution om den sak oss så nära rör, nämligen mitt val af gemål. Därför torde eders kärlighet intet misstycka, att jag låtit hitkalla desse värdige män för att i deras närvaro gifva eders kärlighet min mening tillkänna, såsom jag ock vill i Guds åsyn densamma säga, utan allt fagert snack eller *compliment.*

Pfalzgrefven bugade tigande.

— Jag förklarar alltså, att jag intet vill betaga eders kärlighet något hopp att taga mig till äkta; ej heller gifver jag något hopp, att sådant ske skall.

Tystnad. Drottningen fortfor.

— Därest jag träder i gifte, försäkrar och lofvar jag, att ingen annan i världen taga till äkta, än eders kärlighets person.

Stum bugning.

— Där som jag intet vill gifta mig, vill jag för rikets bästa och säkerhet söka *declarera* eders kärlighet till *successor* och arffurste till riket.

Åter en paus. Pfalzgrefven Carl Gustaf var väl förfaren i många vetenskaper, men icke en vältalare, som Gustaf II Adolf och dennes dotter Kristina. Han afbidade stum och ej utan förlägenhet en vidare utläggning af dessa lysande löften, som inneburo på samma gång så mycket och så litet.

Kristina blef otålig. Hon hade med en för sin tid högst sällsynt korthet sammanträngt i få afmätta och noga öfverlagda ord allt hvad hon ville säga och väntade svar.

— Högre — tillade hon — kan jag ej lofva. Är eders kärlighet intet därmed tillfreds, kan jag ej gifva en annan resolution.

— Så många nådiga löften tillförene hafva låtit mig fast annat förmoda om eders majestäts tankar för min ringa person, yttrade nu pfalzgrefven i en ton af svikna förhoppningar.

— Doktor Johannes kan fuller intyga, att ett barns löften hafva ingenting att betyda, där de intet vid vuxen ålder få sin *consummation* och stadfästelse, inföll Kristina.

Biskopen nickade, med tillägg, att där ju intet stod i vägen för att hennes majestät ännu torde fatta sitt beslut till alla trogne undersåtars hjärteliga förnöjelse.

— Jag säger ju eders kärlighet — återtog drottningen lifligt — att jag ännu intet beslutit hvarken till eller ifrån. Men det vill jag *insistera,* att jag intet besluter af *consideration* hvarken för eders kärlighets eller för min person, utan af *égard* till *publicum bonum* och fäderneslandets säkerhet. Det jag nu tänker öfverlåta armén i Tyskland till eders kärlighets *direction* som generalissimus, det sker allenast för den tjenst, som jag förhoppas eders kärlighet skall göra riket, och för att detta må vara betryggadt, om mig något dödeligt hända skulle.

— Jag tackar ödmjukeligen för den nåd mig vederfares, genmälde pfalzgrefven, och måste därmed vara tillfreds. Men min *intention* har allenast varit till eders majestäts person och till ingenting annat.

— Ja, ja, jag vet väl det talesättet, afbröt honom Kristina, allt mera otålig. — Jag talar om riket, och eders kärlighet talar om sig och mig. Hvad skall jag då mera säga därtill? Skall jag åstunda betänketid, som sed är, när en jungfru intet vill strax svara en enträgen friare? Skall jag lofva hvad ingen annan piga lofvar, att eders kärlighet skall få min resolution, när jag är fem och tjugu år gammal? Ja, så lofvar jag ock det; är det *satisfaction* nog? Är eders kärlighet nu förnöjder?

— Jag tackar underdånigast och är förnöjder med allt som behagar eders majestät. Mitt *facit* har intet annat varit, än den lyckan att äga eders majestäts person, och kan jag väl nöja mig med ett stycke bröd, när det betages mig, som min högsta åstundan är. Men får jag intet den uppfylld, vill jag aldrig se Sverige mer.

Nu tog Kristina eld.

— Och det säger mig en, som här och där låtit sig nöjas med andra än mig! Hvad är detta för fanfaronader? Är jag en Chloë, som leder får i rosende band, och eders kärlighet en suckande Damon, som sköter hjordarna på sin faders gård? Jag känner min Damon: därmed skall han aldrig i tiden vara *content*. Den Gud hafver satt till något högre i världen skall intet låta sig nöja med fåreklippande.

— Jag vet det fullväl, och eders majestät hafver sagt mig det själf vid min kära systers bröllop förlidet år, att eders majestät ingen *affection* hafver till min person, så att jag därom *desperera* måste. Jag har därför ock bedt Gud afvända mitt sinne från detta uppsåtet för att ej därmed bekomma eders majestäts onåd och min egen största skada; men si, jag har intet varit därtill *capable*. Fastmer har jag däraf dagligen

kvalts och min åstundan till eders majestäts person dagligen förökats, så att jag själf intet mer är mig mäktig och måste ådraga mig dens misshag, som jag mest ville behaga.

Ett fint, elakt löje, som hon knappt vårdade sig om att dölja, förrådde Kristinas tvifvel om uppriktigheten af denna förklaring. Hon beherskade sig, tackade för så mycken *affection* och försäkrade, att hon kände hans trohet, men hade sina skäl hvarför hon ännu ej ville besluta.

— Eders kärlighet har ju att välja mellan ring eller krona och skall göra sig värdig båda genom sitt *comportement* i kriget.

— Där som eders majestät aktar mig värdig ringen, vill jag om kronan intet annat tänka, än att ingen är att jämföra med den henne nu bär. Jag har kommit till Sverige på eders majestäts löften i första ungdomen, och där det ej kan ske, som mig då utlofvades, täckes eders majestät bruka mig så länge nådigst behagas, men därefter *dimittera* mig ur tjensten, intet komma min ära vid och intet fordra mig till Sverige, dit jag aldrig skall återvända. Min enda åstundan är då att sitta i ro.

Åter afbröt honom denna mörknande blick, som så snabbt kunde omskifta.

— Ro? Det skall jag förekomma. Blif mig från halsen med detta barnjollret! Ni hör, ers högvördighet, han ställer mig ännu till rätta för den tid, när jag ej hade makt att bortlöfva en bondgård, långt mindre mig själf! Hvad skall jag svara en så envis herre, som intet ens har vett att begripa skillnaden mellan mitt stånd och sitt? Jag är intet *obligerad* af ett barns löften; jag häfver dem upp. Jag tillbjuder hans furst-

liga nåde öfverbefälet och successionen, jag tillsäger honom att vänta, men han *refuserar!* Hvad är detta för fräcka *discourser?* Ändock han skulle dö i en sådan *espérance* att varda utsedd till min gemål och aldrig komme därtill, är intet detta anseende nog för hela världen?

Äfven Carl Gustaf kände Vasablodet i sina ådror brusa upp.

— Erik Oxenstjerna hade ringa ära af att engång vara i folkets mun såsom den där djärfdes lyfta sina förmätna blickar ända upp till en korad drottning, genmälde pfalzgrefven stolt.

— Är detta en jämförelse? Har jag behandlat eders kärlighet såsom jag *tracterade* Erik Oxenstjerna? inföll Kristina ytterst vredgad, stod upp, men satte sig åter. — Den, som ej bättre vet åtskilja personer och anspråk, är intet värd den ära jag tillbjuder honom, ej heller de gåfvor han fått af Gud att densamma bruka.

Carl Gustaf fann rådligt att göra en diversion.

— Eders majestät — sade han — talar om sitt dödliga frånfälle och min succession, likasom skulle jag vilja öfverlefva den dagen! Nej, med herrarne skulle jag aldrig komma till rätta, och Gud bevare mig från att söla mina händer i deras blod.

— Blod? Hvem talar om blod? Sådane ären I! Men si, det skall jag förekomma! Märk, att jag säger eders furstliga nåde: ingen oreda skall förekomma, alltså intet blod utgjutet varda, om mig något dödeligt tillstöter.

— Jag förstår det intet. Är ers majestät så *indifferent* för min person, är ock min succession af ringa värde. Eders majestät kan ju af en *particular affection* för någon annan *moveras* från den mig nu gifna förtröstan framdeles.

Paus. Kristina lyckades återvinna sitt öfverlägsna, nästan hotande lugn.

— Detta säger eders kärlighet för att lura ut mig. En fältherre vill utspionera fiendens position; men märk nu ock först, att jag ingen fiende är, fast mera en ärlig vän, och därnäst, att min *position* ligger i öppen dag. För mina tankar är jag ingen skyldig att redovisa; ej heller ställer mig någon för dem till räkenskap. Vill eller vill intet eders kärlighet vara förnöjder med dessa tre punkterna, som jag strax i början förelagt? Märk: *primo:* intet ja och intet nej för min person, förrän jag är fem och tjugu år gammal; *secundo:* att jag ingen annan tager än eders kärlighet, *om* jag gifter mig; *tertio: om* jag intet gifter mig, *declareras* eders kärlighet till min efterträdare... Är detta nog? Lägg märke till att jag intet tillbjuder detta två gånger. Det sitter hårdt nog ändå. Jag begär svar.

Detta svar räckte till sent på kvällen. Ingen af de två hufvudpersonerna ville vika från sin position. Vreda ord omväxlade med löjen och hot på ena, yttre underdånighet och hemlig förbittring på andra sidan. Det var ett fältslag mellan ring och krona, sådant där ännu aldrig utkämpats i Stockholms slott och knappt i någon annan konungaborg. Biskop Johannes och grefve Magnus uppträdde som medlare, ytterst varsamt, såsom man ju måste behandla ett lejon och en lejoninna i handgemäng, men törhända icke alltid lika uppriktigt. Slutet blef, att lejonet erkände sig, icke besegradt, icke tillfredsställdt, men resigneradt att lyda och vänta. Man öfverenskom, att det kungliga giftermålet skulle för alla, äfven för drottningens moder, för rikskanslern, rådet och ständerna, framställas som afgjordt och endast uppskjutet för kriget, till hvilket pfalzgrefven skulle afresa som

öfverfältherre. I sammanhang härmed skulle Carl Gustafs succession genomdrifvas i rådet och ständerna. Det märkeliga mötet afslutades med ömsesidiga försäkringar om tacksamhet och tillgifvenhet.

Uppvaktande hofjungfrun Ebba Sparre väntade i sofrummet. Kammartärnan bortskickades, drottningen kastade sig oafklädd på sin bädd. Hon var trött, men kunde ej sofva. Hennes tankar voro den af regnet uppsvällda vårfloden; han måste ju strömma ut öfver sina bräddar.

— Ebba, sade drottningen, har du någonsin ridit på ett lejon?

— Nej, det aktar jag mig för, svarade väninnan, döljande sin nyfikenhet under en gäspning.

— Däri gör du rätt. Man kan inte bruka sporrarna; där hjälper intet annat än glödande järn. Något som bränner och något som lyser. Jag har försökt det, jag.

— Och du har tamt odjuret?

— Tämjas kan det inte, men spärras i bur. Man får se huru länge. Där måste vara ett stadigt galler.

— Du förstår rida, du.

— En gång har jag blifvit kastad ur sadeln. Vid Norrköping var det. Vid Björnsnäs. Den finska trollpackan, du vet. Hon med hårlocken. Tre gånger har hon förhäxat mig, tre gånger har hon fått spö. Grefvinnan Götz! Hon har ju lämnat staden?

— Hon reste i förgår. Det skall hafva varit mycken uppståndelse i Ryningska huset, men ännu mer i det Kurckska. De höllo af otäckan.

— Gjorde de? Det är möjligt. Jag har aldrig sett något mera oförskämdt i kjol, men därhos aldrig något mera beundransvärdt. Det fanns ögonblick, när jag velat vara hon.

— Men ditt lejon är nu beskedligt i bur?

— Ja, det kostade omak. I fyra timmar redo vi banan rundt. Hvilka kabrioler! Hvilka sidosprång! Stundom ett sakta rytande. Och alltid om igen till samma punkt, där vi redo ut... min person, som skulle uppslukas; intet annat än min person! Gud bevare för kronan. Hvad skulle ett lejon bry sig om en förgylld spilta? Vi två skulle rida genom världen. Jag skulle lugnt sköta tygeln, nog skulle min sprakfåle skena, mig till behag. Min Gud, sådan hycklare! Han blefve en träffelig rikskansler. Han har varit mig så trogen, att natt och dag har han tänkt endast på mig. Och öfverlefva mig? Otänkbart! Emellertid är det nu klart... för tre år tillsvidare. Begär ej få veta mer, var nöjd, att jag håller tygeln! Och gift dig ej före de tre åren, Ebba; jag behöfver någon, med hvilken jag i tysthet kan skratta.

— Jag skall följa min nådiga drottnings föredöme och vänta.

— Nej, gör inte det, du torde få vänta länge. Gift dig du, som kan det, som vågar det, men inte före de tre åren. Det är törhända ej lyckligt att vara för alltid ensam. Det är för varmt blod i oss, och sedan... den ensliga storheten kännes stundom så kall. Pygmalion mejslade åt sig Galathea... jag ville kunna mejsla åt mig en jämlike... Nej, inte en jämlike, men litet mer än en leksak. Stundom tror jag mig hafva funnit en slik, men när jag drager på tråden, rör dansmästaren armar och ben. Jag kastar honom på elden.

— Till sist kommer lejonet ut ur sin bur och skenar af med min drottning.

— Tror du? Nej... jag fruktar ej mer att blifva dess byte. Där finnas för många hårlockar. Ebba... hvartill du än må nedlåta dig, dela aldrig din gunst med

en annan kvinna! .., Ring på Fiken! Jag vill försöka att sofva.

Drottning Kristina lade sig, men sömnen flydde, tankarnas mästersmeder fortforo att hamra på städet.

— Han väntar nu ... jag binder honom nu ... men länge skall han ej hafva tålamod ... han kan ju ej bindas för alla tider. Det är dock en konung gömd i hans gula kyller ... Om jag skulle frigöra mig från hans band och alla band? ... Om jag skulle ... Hagar har beundrats i Wien ... hon har sammanträffat med de lärdaste män i Europa ... Hvarför skall jag vara bunden vid detta barbariska land? ... Om jag skulle ... *afsäga mig kronan?*

10. Ruben Zevis sändebud.

Mina penningar föra krig, mina penningar sluta fred.

Vidpass en månad efter det konkordat, som i Maj 1648 afslöts i Stockholm mellan drottning Kristina och hennes designerade efterträdare, nedströmmade regnet en junidag öfver den fria riksstaden Regensburg, sköljde grus och småsten från vallarna, skurade gatorna och rann i strida bäckar ned till den uppsvällda Donau. Dagsljuset inföll så sparsamt genom det enda lilla fönstret i Ruben Zevis inre kontor, att en lampa tändes och kastade sitt bleka sken öfver den gamle bankirens långa, magra, vissnade, men ännu kraftfulla gestalt. Han hade föga åldrats, sedan han för sex år tillbaka uppträdde i Finland och Stockholm. Dessa genomträngande bruna ögon, som tycktes utspeja världens dunklaste vrår, hade måhända sjunkit litet djupare in, som fördolda fjärrglas; dessa knotiga händer, som grepo så mycket guld och kunde utkasta nästan likaså mycket, hade än mera antagit likheten med en örns utsträckta klor; det hvita håret hade glesnat något kring pannan, som dolde så många planer och ständigt rufvade öfver nya, mera omfattande. Men ännu, och kanske mera än någonsin, var

han judarnes konung, såsom han var konungarnes jude; ännu tycktes han trotsa tid och mödor; ännu höll han med stadig hand de trådar, hvarmed han omsnärjde Europa och världen.

Det torftiga, trånga inre kontoret var medelpunkten i ett spindelnät, som omspunnit troner och folk. Allt löpte samman som radier mot detta centrum om knappt tio steg i längd, denna stora, nötta pulpet af valnöt, denna järnbeslagna ekkista, hvars innehåll ingen fått skåda, och detta massiva järnskåp, hvari de viktigaste papper med påfvars, kejsares och konungars egenhändiga namnteckningar och sigill funno sitt otillgängliga gömställe. Mellan nämnda tunga möbler återstod ett knappt utrymme för en liten hylla med Gamla testamentets böcker på hebreiska, ett bord med en vattenkaraffin och två skinnklädda, högkarmade stolar, hvaraf den ena var skrifstol. Flera behöfdes icke, ty audienserna här skedde mellan fyra ögon.

Från detta kontor ledde en dörr till sofrummet innanför, en annan till det yttre kontoret. Utsidan af denna senare dörr bevakades natt och dag af en pålitlig vaktpost; en annan stod ständigt väpnad vid det yttre kontorets utgång. Detta sistnämnda var en stor sal och inrymde tolf massiva skrifpulpeter, hvardera med två kontorister, samt ofantliga väggskåp med bref och handlingar. Här arbetade maskineriets drifhjul, som satte många hundrade mindre kugghjul i rörelse. Här kommo och gingo post och kurirer alla tider på dygnet. Tidningspressen var ännu i sin första barndoms linda; telegraf och telefon begrafna långt i framtidens dimmor. All förbindelse skedde direkt och mest med enkom afsända ilbud, emedan posten var osäker och ytterst oregelbunden, men äfven stundom med dufvor. Från inre

kontoret till det yttre ledde ett språkrör, hvari chefen meddelade sina befallningar och på bestämda tider mottog rapporter.

Nu satt Ruben Zevi i sitt örnnäste, uppmärksamt granskande två nyss anlända rapporter, den ena från Münster, den andra från Osnabrück. De gällde fredsunderhandlingarna. Van att beherskas, röjde hans uppsyn föga, om dessa nyheter voro honom till behag eller icke. Slutligen drog sig likväl en rynka öfver hans skarpt markerade ögonbryn. Republiken Venedig var fredsmäklare, och Venedig var konkurrent. De penningestarka Nederländerna skulle ha varit farligare medtäflare, men de gingo i Ruben Zevis ledband. Venedig däremot intrigerade och lismade sig fram i tre världsdelar.

— Benjamin! ljöd chefens röst i språkröret.

Benjamin Zevi inträdde, nästan oigenkännelig för dem, som icke sett denne unge man sedan han låg sårad vid Jankowitz. Numera affärsman, enögd, lytt på sin högra hand, som saknade två fingrar, och vuxen ett hufvud högre än då, skulle den forne gossen förekommit tio år äldre, om icke det bruna ärret på vänstra tinningen och ett eget spelande drag i det mörka ögat, hälften slugt, hälften pojkaktigt, skulle ha erinrat om de tider, när värjan och sadeln voro honom kärare än något annat i världen. Pojkstreckens tid var likväl påtagligen öfverstånden; man såg, att han stått under sträng tukt och småningom vant sig vid det han ej kunde ändra. Han stod som ett tändt ljus inför sin mäktige morfader, beredd att punktligt utföra hvarje uppdrag som ålades honom.

Den gamle betraktade honom med denna oemotståndliga blick, som tycktes tränga in till bottnen af en människosjäl.

— Benjamin, sade han, du har nu i sex år tjenat för Rachel. Jag hade ämnat invänta det sjunde, men tiden väntar icke på någon af oss. Är du nu man?

— Pröfva mig, svarade Benjamin, oviss huru han borde upptaga en så oväntad fråga.

— Jag har pröfvat dig, fortfor bankiren lugnt. Du har under första hälften af din tjenstetid varit en vindflöjel, som svajat för alla väder. De sista åren har du varit mig mera till nöjes. Jakobs Gud, som styr våra öden, har tagit ifrån dig öga och hand för att bevara dig för de filistéers trug och ditt hjärtas ostadighet. Joas, som stod efter ditt lif, är död. Din fader, den blodhunden, kan ej mer göra anspråk på dig. Thamar återstår. Men du är nu vorden din moders son och en af oss. Jag önskade kunna säga detsamma om din syster; hon är kallad till Israels redskap bland gojim, hedningarne, och hon må tillsvidare fylla sitt kall. Nu vill jag förelägga dig mandomens prof. Visa dig pålitlig i ett uppdrag, som fordrar mycket mod, men än mera klokhet, och du skall blifva min kompanjon och Rachels herre.

— Befall; jag lyder.

— Freden är nära att afslutas i Westfalen. Må ske; jag tillåter det. Mina penningar föra krig, mina penningar sluta fred. O, min son, jag har låtit gojim i trettio år sönderslita hvarandra för att öfver deras styckade, maktlösa lemmar bereda Israels väg till dess stundande herradöme. Men tiden är kommen, att vi måste taga oss själfva till vara. Mina säkerheter i Tyskland äro till största delen förstörda; nu hotas mina säkerheter i kejsarens arfländer af samma förstörelse. Jag samtycker således till fred, men på vissa villkor. Israel skall engång få borgarerätt i Tyskland, i Österrike,

i Frankrike, i Spanien, i Sverige, ja, inom påfvedömet, såsom det redan har denna rätt i Nederländerna. På dessa villkor förskjuter jag krigsskadestånd och andra nödiga medel. De vägra, de otacksamme; de söka på allt sätt öfverlista mig och undgå de medgifvanden jag fordrar af dem. Då kommer republiken Venedig, fredsmäklaren, och erbjuder sig att förskjuta de nödiga summorna. Det får icke ske; desse ockrare frånröfva mig mina segrars frukt. Jag vill hetsa turkarne på dem; de skola få nog att göra vid sina egna portar...

— Se här kartan! — fortfor han, uppvecklande en rulle af den tidens grofva, i träsnitt utförda kartverk, på hvilken man såg en mängd med rödt bläck markerade punkter, där huset Zevis agenter stodo redo att utföra chefens order. — Här är Regensburg. Du inskeppar dig här på min armerade galer Levant, som alla år går på Smyrna med handelsvaror. Du är för alla andra än mina agenter en köpman, som spekulerar i grosshandel. Du följer Donaus lopp till Sulinamynningen. Därifrån viker du åt höger, seglar öfver Svarta hafvet till Bosporen och anlöper Konstantinopel. Där mutar du storvesiren Muhamed Kuprili paschas kiaja Arnaud, hans böneskriftmästare och hans förste eunuk, skaffar dig företräde och öfverlämnar i storvesirens egen hand medföljande bref. Det innehåller allt hvad han behöfver veta; men för all säkerhet skall du åtföljas af min skickligaste tolk. Det är nödigt att du känner ställningen och är beredd att svara på frågor. Vet då, att det nu är en svår tid och partikrig i osmanernes hufvudstad. Sultan Ibrahim har blifvit afsatt och dödad. Hans son och efterträdare Muhamed IV är ett barn om sju år. Man söker en sultaninna, som är stark nog att uttränga hans hersklystna farmor. Janitscharerne och spahis hafva fört

en blodig strid om förmyndareväldet under sultanens minderårighet. Muhamed Kuprili står som storvesir i spetsen för styrelsen. Denne Kuprili är son till en fransk renegat, min personlige vän, och behöfver penningar för att hålla sig uppe mot de mäktige janitscharerne. Han skall få hvad han önskar, mot villkor att han ofördröjligen utsänder turkiska flottan att angripa Kandia. Säg Kuprili, att jag skänker honom denna stora och rika ö. Venedig skall nödgas försvara en så kostbar besittning, Medelhafvets pärla, till det yttersta, och icke en scudo skall återstå republiken för att diktera freden i Tyskland.

Benjamin Zevi bugade, med händerna korsade öfver bröstet, till tecken att han förstått.

— Vänta! fortfor bankiren. Om du fått en gnista klokhet i arf, torde du fråga hvarför jag utsänder en så ung och oerfaren man till ett så viktigt och svårt värf; hvarför jag ej hellre utsänder min förste kontorist Jerobeam eller någon annan mera förfaren budbärare. Jag vill säga dig det. Jag vill gifva dig ett tillfälle att visa dig värdig den höga ställning som världens beherskare, hvilken du efter mig skall intaga, om du uppfyller måttet. Denna beskickning är en beständig lifsfara. Vid hvarje steg skall du möta fräcke röfvare, lurande på dina skatter. Du skall vara omgifven af janitscharernes blodtörstiga hat, Venedigs spioner, tiomannarådets besoldade banditer, som skola misstänka din resas ändamål. Jag gifver dig en eskort af trettio välbeväpnade män under Assar Kabas befäl, men de skola ej förmå skydda dig, om du icke med ormens smidighet slingrar dig igenom, där ditt mod gagnar till intet. Hvarje ögonblick måste du vara på din vakt, du måste förklädd om natten smyga dig genom Konstantinopels illa beryktade gränder. Och när du lyckats i allt detta, återstår dig ännu att

öfverlista pascharnes snikenhet och storvesirens orientaliska roflystnad. Min älskade Ruths son, jag ville hellre behålla dig i säkerhet hos mig, än skicka dig ut till så många faror, men Jakobs Gud kallar dig till ett större värf än detta, och det är därför du måste lära känna de otrogne turkarnes land...

Ruben Zevi teg en stund, eftersinnande om han borde inviga denne hittills så föga pålitlige unge man i sitt lifs djupaste hemlighet och yttersta mål.

— Ännu kan du icke bära det, sade han slutligen. Men så mycket vill jag anförtro dig, att de yttersta tiderna nalkas med stora steg, när Israel skall återvända från sin förskingring bland hedningarne och lägga alla jordens folk under Davids spira. Du är kallad att däri taga en lysande andel, och därför, min son, gör dig därtill beredd! Jag vill, att du skall lära turkiska språket, såsom du redan lärt våra fäders språk.

— Min herre och mästare, frågade Benjamin ödmjukt, kan jag icke medtaga min syster Hagar på resan? Hon är klokare än jag.

— Hagar är ännu långt borta i de svenske moabiternes land. En kvinna kan icke gå där du går, och hvarför skulle jag sända min Ruths båda barn i så vådelig dödsfara? Om du faller, vill jag spara henne åt Israel.

— Men hon kan hvad jag icke kan. Hon vet hvad jag icke vet. Hon skall lyckas, där jag icke lyckas. Gif mig Hagar på resan, och allt skall gå väl!

— Detta förstår du icke, dåraktige pojke. Hagar har sitt värf, som är ett annat än ditt. Hvarför tror du att jag slösat en million för hennes usla grefliga titel, som jag föraktar, om ej för att hon skall verka mitt verk i kejsarens närhet?... Gå, gör dig redo!

— Så osjälfständig, så litet mogen ännu att vara en man och besluta själf! sade den gamle missnöjd, när hans dotterson gått. — Och af en sådan herdepilt vill jag skapa en David. Det går icke; han skall åter icke förstå annat än slåss. Hvad skall jag göra? Måste jag slutligen sända Jerobeam?

Ruben Zevi gick ut i kontoret för att utdela sina order om galeren, som skulle afgå bittida följande morgon. Ännu tvekande om valet af budbärare, mötte han Rachel. Hennes första barndomsfägring hade vuxit upp till en fullt utbildad judisk skönhet. Efter sitt folks sed hade hon redan bort vara förmäld, men väntade lydigt de sju tjensteårens förlopp. Hon sökte sin ersättning i ett omotsagdt matmorsvälde öfver det rikaste hus i världen, allrådande i de husliga omsorger, dem icke ens den mäktigaste magnat kan umbära.

— Fader — sade hon lifligt, ty hon och Hagar voro de enda som hade tillåtelse att begagna detta förtroliga tilltal — här är en resande, som ej velat störa dina viktiga göromål. Hon väntar otåligt att kyssa fållen af din kaftan.

Ruben Zevi gick till de enskilda rummen i borgens öfre våning och fann Hagar, som ödmjukt hälsade honom med den bland judarne brukliga österländska vördnadsbetygelsen.

— Hvad? utropade juden öfverraskad. Min dotter Hagar har lämnat sin post bland hedningarne?

— Din dotter har lydt, så länge hon kunde lyda utan vanära. Drottningen af Sverige har skymfat mig och vägrat upprättelse. Bestäm om mig; jag afvaktar dina befallningar.

Juden höjde föraktligt på axlarna.

— Den lilla Kristina har fått för mycken medvind. Hon vet icke hvem hon vågar förolämpa. Trösta dig, min dotter, din tid skall komma. Nämn mig den skymf, som icke *vi* underkastat oss! Men vi ha förstått tiga och vänta, och vi vänta icke förgäfves. Jag behöfver dig snart i Wien. Du är klok, modig och ihärdig. Den frisedel du förstod att aflocka hedningen Torstenson har två gånger räddat mitt hus vid de svenske ryttarnes genomtåg. Din bror har intet annat än mod. Jag tvekar om jag i morgon vågar sända honom med viktiga budskap till Konstantinopel. Hvarför är icke du en man?

— Därför — svarade Hagar småleende — därför att en kvinna stundom kan uträtta mer än en man. Fader, låt mig följa Benjamin till Konstantinopel! Jag känner nordlanden, jag känner midten af Europa; jag kan icke vara din dotter utan att känna österlandet. Låt mig åtfölja Benjamin!

Ruben Zevi betänkte sig några ögonblick.

— Du vet ej hvad du begär; din vettvillige bror har åstundat dig till sin följeslagarinna. Och jag skulle utsända mitt enda hopp, min ålderdoms glädje till Ismaels barns byte! Båda arftagarne till mitt folks stora framtid!

— Du har Rachel.

Juden log sorgset.

— Rachel är ett godt barn. Hon låter aldrig sin fars gamle farbror lida brist på kärlek och omvårdnad. Hon skall ock blifva Benjamins hustru och med honom dela mitt arf. Ären I vänner, ni två ... vänner i hjärtat, ej blott i orden?

De båda flickorna hade endast en vecka lärt känna hvarandra, när Hagar för två år sedan besökte Regens-

burg under sina resor för Götziska arfvet. De kände, att de *kunde* vara fiender och i kampen om ett omäteligt inflytande *borde* måhända vara det. Men Rachel var eftergifvande, icke ärelysten; de kände, att de också *kunde* vara vänner, helst det påtagligen nu var bådas fördel. De omfamnade hvarandra utan skrymtan, om också utan varmare känslor.

— Det är godt, mina barn, sade den gamle tillfredsställd. Huset Zevi har många ovänner; det får ej sönderslitas af inbördes krig. Framtiden tillhör eder båda, men för att I icke mån kifvas, vill jag dela nutiden mellan eder. Rachel för regementet i mitt hus, Hagar tjenar mitt folks sak ute i världen. Edra olika gåfvor lämna intet tvifvel om valet. Israels Gud, du har gjort mig rik med två sådana döttrar. Gif dem ock värdige män! Rachel vet sin och vet, att han uppväger en konung. Hagar, jag skall utse åt dig en konungs vederlike, om icke mer.

— Min fader, tillåt mig välja, *om* jag väljer!

— Du, som engång valt en adelsglop, icke värd en sikel fullhaltigt mynt! Näst Zevis hus, finnes ingen värdigare än den unge Texeira i Hamburg, sin faders son.

— Jag beder dig, fader, låt mig välja!

— Hvad? Vill du icke blifva judinna, du?

— Min religion gör intet hinder. Jag är cartesian ... upphöjd öfver alla religioner. För ett visst namns skull, som jag icke vill nämna, torde jag vara tvungen att underkasta mig den katolska kyrkan. En annan, en onämnd, har gjort så före mig ...

— Vare hans minne lika förbannadt, som din moders minne vare välsignadt i tidernas tider! utbrast den gamle med denna blick af ett osläckeligt hat, som så sällsamt

motsade hans vanliga lugn. — Låt oss icke mera tala därom. Du vill resa till österlandet?

— Jag känner böcker, jag vill nu lära känna länder och människor.

— Kunskap är makt. Jag förstår och gillar din önskan. Nåväl, du skall åtfölja Benjamin. Han skall vara din hand, och du skall vara hans hufvud. Jag har offrat en son och dotter förr, jag vill än en gång utsända Isak till bränneoffer, men Herre, sänd din ängel till altaret och afväpna mördarens hand!... Gör dig redo, min dotter! Glöm ej att medföra tolf af mina dufvor! Du behöfver äfven en tjenarinna.

— Jag medför en från Sverige... Sabina från Riseberga. Fader, om du älskar din dotter, så visa någon huldhet mot dem, som varit goda mot mig. Du känner presidenten Kurck, du har sändt hans gemål en frikostig gåfva. Men du känner icke riksrådet Ryning och hans husfru. Alla dessa har jag gjort sorg, jag har bedragit dem på ett hopp, jag har två gånger öfvergifvit dem. När jag skildes från riksrådinnan Ryning, sade hon till mig: »Hvar du i världen går, skall jag bedja för dig»... *Hon* kan bedja, *hon* kan älska. Och hon tillade: »Jag gifver dig två ting till gagn och till minne: Davids psaltare och min trotjenarinna Sabina»... Fader, Rynings äro för sitt stånd icke rika. Gif dem ett furstendöme!

— Davids psaltare gaf hon dig? Hon skall få ett furstendöme. Tiden skyndar; red dig till afresan!

II. Budskap till österlandet.

De hade varit intet; de ville blifva allt.

Galeren Levant gled med den förenade kraften af segel, åror och strömdrag snabbt utför Donau. Seglatsen var farlig i dessa slingrande vatten, hvilka än delade sig i smala, strida rännor kring de många öarna, än åter förenade sig i en djupare bädd, som ännu var smal, men snart skulle vidgas. Många försåt lurade under flodens lugna yta: än klippor, än grund, än vraket af ett förolyckadt fartyg, än grofva stockar af ek och furu, som sjunkit med nedra änden och stodo med den öfra upprätt i vattnet. Lotsen, en klipsk genuesare, som kände Donau bättre än Medelhafvet, lämnade under seglatsen aldrig sin post. Om dagen måste Levant med snabbaste rodd passera de smala strömfårorna, där en pil eller en kula så ofta sökte från öarna hejda galerens lopp. Vid mörkningen sökte galeren sin ankarplats i den bredaste strömfåran, ty vid stränderna vågade ingen ankra. Här lågo beständigt röfvare på lur och äntrade i sina lätta båtar de oförsiktige seglare, som lagt sig för nära dessa ogästvänliga kuster.

Icke ens midten af floden var fullt säker. Två gånger hade misstänkta små farkoster smugit sig ut

på de tysta vattnen i nattens mörker och ljudlöst närmat sig fartygets bog. Men de hade funnit besättningen på sin vakt; några skarpa, välriktade skott hade förmått dem att skyndsamt försvinna i mörkret. Galeren förde åtta kanoner; han kunde trotsa alla otrefliga nattspöken.

Så hade Ruben Zevis beskickning lyckligt passerat Straubing, Passau, Linz och den ännu ogrumlade Donaus öfra lopp, utan att landa. I Wien tog sig Levant tre dagars rast att proviantera. Staden var nästan öfvergifven i sommargrönskan af fruktan för Wrangel och svenskarne. Hagar besökte jesuiterkollegiet, som spann kring världen trådar af finare spånad än Ruben Zevis, och fick nyttiga anvisningar på Konstantinopel. Hvar hade icke desse fromme fäder sin hand i tidens intriger?

Färden gick vidare. Efter Wien begynte floden visa ett lätt grummel vid stränderna, medan midten var blank. Bergen drogo sig bortåt horisonten, de vida ungerska slätterna med sina betande boskapshjordar sträckte sig ända till flodstranden. Floden krökte sig åt söder, man passerade Pressburg, Komorn och Buda-Pest. Hvarje kväll, när man ankrade, infunno sig Ruben Zevis agenter, som kände flaggan, och inhämtade order. O, dessa stilla, tysta, varma sommarnätter med sina tindrande stjärnor, sina dofter från ändlösa, blommande betesmarker och näktergalarnas drillar, afbrutna stundom af fårhjordarnas ensliga bjällerklang och herdarnes anrop!

De båda utskickade, broder och syster, sutto ofta långt in på natten i förtroliga samtal om de underbara öden, som fört dem så långt från Kaskas torp. Hvarför skulle de icke tro på stjärnorna? Kristina hade haft

rätt: på något måste de tro. Ingen af dem hade funnit ett fäste, hvarken hos Israels Gud eller de kristnes frälsare. De voro ense att underkasta sig denna hemlighetsfulla ledning, som de ej kunde motstå och som hittills fört dem till en så oväntad höjd. Hagar, den öfverlägsna och högre begåfvade, hade klart fattat sitt mål och använde hela sin vältalighet för att höja sin flyktige broder upp till sig. Dem kunde ingen döda och ingen emotstå före stjärnornas stund. De måste beständigt stiga i makt, tilldess att världen låg för deras fötter och människorna kysste i stoftet deras klädningsfållar. De hade varit intet; de ville blifva allt.

— Men Rachel får mig till hvad *hon* vill, invände Benjamin oskyldigt.

— Rachel är en af dem, till hvilka Moses' Gud sade: föröken eder och uppfyllen jorden! Man skall vara god mot de svaga, men man skall ej nedsjunka till deras svaghet. När de säga dig: fall! så svara dem: stig! Ty när de förökats och uppfyllt jorden, ha de fyllt sin bestämmelse, som plantan och djuret. Vi tre — du känner den tredje — ha fått en annan lott i skapelsen. Vi skola lyfta till oss det som kan upplyftas; det öfriga låta vi ligga, om vi ej nedtrampa det.

Krökande sig åter åt öster, hade Donau efter Theiss' inflöde blifvit betydligt bredare och liknade nu ett sund mellan hafskuster. Levant passerade Belgrad, Orsova, Palanka, Viddin. De resande hade inkommit på turkiskt område: till höger Bulgarien, till vänster Valakiet. På båda stränderna vilda, grymma folk, hårdt trälande under roflystne paschar. Gång efter gång stängdes floden af fästen eller väpnade stora galerer. Tull utkräfdes vid hvarje fäste, hvarje af paschan

utsänd galer. Därpå var Ruben Zevis beskickning förberedd, strödde ut guld och kom lyckligt igenom. Nattvakterna måste fördubblas. Åter två gånger angreps Levant i mörkret af lätta båtar. Här aflöpte det icke med skrämskott. Benjamin Zevi fick åter pröfva Urban Niemands förrostade huggvärja. Anfallen tillbakaslogos, de djärfvaste korsarerne störtades med blodig panna i floden. Levant uppnådde lyckligt, efter tre veckors resa, Svarta hafvets vida hafsspegel genom Sulinamynningen.

— Hagar — sade Benjamin en dag, när de, styrande söderut, befunno sig på öppna hafvet — läser du italienska? Jag har glömt allt hvad jag engång lärde af konstberidarne.

Hagar mottog ett afgnaget fårben, hvilket Sabina funnit bland lämningarna af morgonens måltid, och hopstafvade några i benet inristade italienska ord: *I natt klockan 2.* Den, för hvilka dessa ord voro ämnade, hade sannolikt icke märkt dem och bortkastat benet.

Assar Kaba rådfrågades. Hans folk var höjdt öfver alla misstankar, men bland roddarne och besättningen funnos åtta italienare, sexton tyskar och två spaniorer. Man lät ingenting märka, vakten gäspade på sin post, natten kom, allt syntes hvila i ro. Men man var förberedd. På det utsatta klockslaget höjde sig i mörkret först ett, så åter ett och åter ett hufvud öfver luckan till roddarnes fördäck. Tre skuggor smögo sig varsamt fram och begynte lösgöra storbåten. Samtidigt förmärktes en röklukt från lastrummet.

Assar Kaba hade inväntat detta ögonblick. Innan de tre skuggorna vid båten anade oråd, grepos de bakifrån och kastades i hafvet. Samtidigt inträngde eskorten under fördäcket, fann sex af roddarne sysselsatte att

binda sina sofvande kamrater och vräkte, efter en kort strid, äfven de sex i hafvet. En sjunde, som anlagt eld i lastrummet, förpassades samma väg. Elden släcktes. Det var en af dessa korta processer, som voro så vanliga denna tid, när hvarje hand sökte byte och en fiendes lif icke ens aktades värdt en krigsrätt.

En man, den tionde af de sammansvurne och troligen anstiftaren till detta försåt att bränna Levant, hade undkommit genom att själf hoppa i hafvet och, försedd med en korkdyna, söka uppnå stranden. Det var den genuesiske lotsen. Han hade i brådskan glömt sin lifgördel, och i denna fanns en påbörjad rapport till tiomannarådet i Venedig. Detta råd var ett märkeligt kugghjul i sextonhundratalets inre urverk. Det kände allt, dess spejare funnos öfverallt. Det visste Levants afgång och destination; det skulle ej underlåta att anlägga sina kontraminor mot Ruben Zevi.

Lyckligtvis blåste vinden god, man hade blott tre dagsresor till Konstantinopel. När Levant efter nya tullar, prejerier och mutor en dag i början af Juli ankrade vid gjaurernes hamnbrygga utanför Gyllene hornet och första dufvan från Regensburg försvann i den blå sommarluften, hade galeren varit fyra veckor på vägen, en ovanligt snabb resa i dessa krångliga tider och farvatten. Dessa fyra veckor hade Hagar användt att med tolkens tillhjälp lära sig turkiska språket och göra sig underrättad om ställningen. Hon inträngde i allt med tankens snabbhet.

Forntidens Byzanz, grekernes Konstantinopel, numera osmanernes Stambul, var vid denna tid en stad af ruiner och kojor, mellan hvilka här och där sågs ett sällsamt prålande palats i urartad arabisk byggnadsstil eller det spetsiga tornet af en förgylld minaret. Äre-

vördig och jättestor, reste ännu den till moské förvandlade Sofiakyrkan — Aja Sofia — sin förfallna kupol öfver spåren af barbarernes ödeläggelser. Stora kvarter af staden lågo i aska efter den senaste blodiga striden om Muhamed IV:s tron, men i de kvarstående, trångt byggda stadsdelarna vimlade täta folkhopar af alla Västasiens och Europas tungomål. Trotsande alla ödeläggelser och alla oblida skiften, fortfor denna geografins underbara pärla ännu att vara sin världsdels förnämsta handelsstad, ett oumbärligt marknadstorg för öster- och västerland. Sultanerne voro inga föraktare af det snöda guldet; de öppnade villigt sin hamn för alla länders köpenskap, under förbehåll att taga åt sig hvad de funno för godt. Och sultanerne växlade om, men finanserna förblefvo alltid de samma, alltid lika bekväma. Pascharne sögo ut och urkramades som svampar.

Denna berättelse har icke antecknat alla de mutor, hemliga smygvägar och eunukers förord, hvarmed det slutligen lyckades Benjamin Zevi att bana sig väg till storvesiren Kuprili paschas mottagningsrum och, åtföljd af tolken, öfverlämna i hans egen hand det viktiga brefvet. Men när budbäraren kommit så långt, såg det ut som skulle han ej komma längre.

Kuprili var en man om mer än sextio år med långt silfverhvitt skägg och bar den gröna turban, som utmärkte hans höga rang. Den mäktige sonen af en fransk renegat låg utsträckt på sin divan. Österlänning till börd och seder, lät han sällan märka, att han af sin fader, fransmannen, fått en till hälften europeisk uppfostran och talade flytande franska. Denne man, hvilken hans samtid prisade som en rättskaffens muselman, kunde efter behof förskapa sig till en orm eller en tiger, han kunde vara lika smidig, som han en annan gång

var brutal — än listig och grym, än öppen och ädelmodig, nästan ridderlig, alltid klok, alltid beräknande, kort sagdt en glänsande förening af europén och asiaten under samma turban.

Sedan sändebudet tre gånger bugat sin panna mot golfvet, nedlät sig storvesiren att genomläsa brefvet och därpå afgifva turkiskt besked.

— Hvad? Son af en skabbig hund, hur vågar du komma till mig med ett så oförskämdt tillbud? Vet du icke, att min herre sultanen värdigas för närvarande tillåta republiken Venedig lefva i fred på hans utmarker? Och hvad är det för en usel bakschisch (dricks-penning) du bjuder min herre för ett fredsbrott med gjaurerne? Bjud detta åt slafven, som tillreder min sorbet, och tacka min nåd, att jag ej skickar dig hem med afskurna öron.

— Min herre, den stormäktige fursten öfver västerlandet Ruben Zevi tillbjuder profetens utkorade kalif, hvars lif den Allsmäktige bevare i tusen år, ön Kandia, med alla dess skatter, uppläste Benjamin oförskräckt sin inlärda läxa genom tolken.

Kuprili reste sig till hälften upp i divanen.

— Och detta bjuder den gamle kamelen, på hvilken alla människor spotta! Är då Kandia hans, efter han skänker det som en allmosa åt de trognes beherskare? Säger han icke, att vi skola eröfra det med moslims blod? Kan icke min herre taga denna usla ö, den stund han finner för godt, och behålla den, utan att fråga en oren gjaur om hans lof därtill? Bort med dig! Hälsa din herre, att jag hvarken hängt eller spetsat hans fattiga valp. Gå, det är nåd nog. Hassan, drif ut pojken; han må krypa ut helskinnad!

Med detta besked återvände Benjamin till den otåligt väntande Hagar.

— Allt förgäfves! Intet att göra! Han har intet annat än skymford till svar. Hade jag detta turkiska nöt engång på Levants däck och en ärlig dagg i min lytta hand!

Hagar eftersinnade.

— Venedig har hunnit före oss. Men ingenting är förloradt; storvesiren vill endast afpreja oss mera penningar. Vi skola tysta bandhunden med ett nytt köttstycke. Du skall utverka ett nytt företräde.

— Och återvända med afskurna öron! utbrast den förolämpade brodern.

— Nej. Skaffa mig en karldräkt med lösskägg; jag har gjort mig underrättad om allt; jag skall följa dig som din tolk.

Dagen därefter hade guldets klang och böneskriftmästarens girighet åter banat en väg till den förtörnade storvesirens gemak. Besöket tycktes ej vara oväntadt och utföll mindre onådigt.

Efter de föreskrifna vördnadsbetygelserna täcktes sultanens förtroendeman fråga, om budbäraren var trött vid lifvet, när han än en gång vågade besvära de trognes beherskare.

Benjamin svarade, bugande pannan till golfvet, på svenska:

— Jag önskar i djupaste underdånighet, att de trognes beherskare och besynnerligen hans höge trotjenare måtte bekomma femtio goda rapp af ett bamburör under fotsulorna, efter jag hör, att det skall brukas så här i österlandet.

Tolken framträdde och uttydde denna underdåniga önskan på turkiska:

— Den stormäktige Ruben Zevis budbärare säger sig vilja öfverlämna åt eders excellens' vishet att själf bestämma de villkor, som kunna göra förevarande ärende behagligt för de trognes beherskare.

— Hvad bjuder mig då den gamle kamelen där i sitt råtthål?

— Han bjuder, utom Kandia, kvitto på hela sin fordran hos framlidne sultan Ibrahim.

Storvesiren höjde föraktligt på axlarna.

— Hvad angå sultan Ibrahims skulder hans efterträdare?

— Han bjuder — fortfor tolken — därutöfver femhundratusen genuesiska dukater i fullviktigt mynt.

— Femhundratusen?... Det är ändtligen något förnuft i ett sådant anbud. Men det kostar mig mer att utrusta en flotta mot Kandia.

— Är det tillåtet att yppa för eders excellens en sak af vikt utan vittnen? fortfor den till tolk förklädda Hagar, plötsligt utbytande turkiskan mot fransyskan.

Storvesiren Kuprili studsade, fixerade ett ögonblick den spenslige tolken, som ej såg vådlig ut för hans säkerhet, och gaf därpå böneskriftmästaren en vink att aflägsna sig.

— Hvem är du? frågade vesiren på samma språk.

— Jag är den, som kan bjuda ers excellens allt hvad edert snille ej kan hoppas att vinna utan guld, svarade Hagar djärft. Jag har Ruben Zevis fullmakt *in blanco.* Tillåt mig att erinra om hvad eder vishet känner bättre än jag, men som är nödigt för att uppfatta betydelsen af mitt anbud! Alltsedan den store sultan Suleimans död för sjuttio år sedan hafva janitscharerne uppsatt sultaner på kalifernes tron och åter afsatt dem. För trettio år sedan afsatte de sultanen Mustafa, till-

satte Osman II, mördade honom, uppsatte åter Mustafa och mördade honom året därpå. Mustafas förste son Murad regerade kraftigt och blodigt, men dog i sin halfva ålder. Andre sonen, Ibrahim, omgjordades med profetens sabel. Han älskade prakt, kvinnor, pälsverk och ambra, förslösade rikets skatter, gaf en armenisk jättinna Damaskus och lät henne styra. Ibrahim afsattes, dränktes i ett bad af rosenvatten och begrofs i ambra. Hans moder validé Kösem uppsatte efter ett blodbad Ibrahims son Muhamed på tronen och styrde riket, tilldess att hon nattetid stryptes af ulemas, sofis och spahis med ett gardinsnöre. Sju storvesirer hafva inom få år tillsatts, afsatts, strypts, spetsats eller sönderslitits af vilda hästar. Eders excellens, den åttonde, afbidar samma öde, om ej alla tigrar och schakaler tystas med guld. Men alla tillgångar äro uttömda: tronbestigningen har ensamt kostat 4,080 pungar, hvarje pung räknad till 500 piaster, hvilket gör 1,958,400 dukater. Hären och flottan uppsluka än mera; minns, att en kristen flotta redan stängt Dardanellerna och att fyrtio fästen förlorats i Bosnien! Icke ens eders excellens' oförlikneliga snille skall utan penningar lyckas bevara den unge sultanen på kalifernas tron.[1]

— Unge man — inföll storvesiren med rynkade ögonbryn — huru många lif har du att förlora, när du vågar tala till mig ett sådant språk?

— Eder underdånige tjenare har endast ett, men det kan blifva eders excellens nyttigt, genmälde Hagar oförfäradt. Må eder vishet urskulda min dristighet: jag hade icke vågat tala så till den mäktige förvaltaren af

[1] Sistnämnda fakta tillhöra hvälfningarna i Konstantinopel under åtta år, från 1648 till 1656, då Kuprili blef storvesir.

profetens arf, om icke eders excellens' företrädare Achmed ·pascha blifvit sönderslíten af hundar och stycken af hans fett blifvit sålda för tio asper som botemedel mot gikt. Minns, att det gäller återupprättelsen af osmanernes herravälde öfver världen. Eders excellens är den man, som profeten utkorat till detta höga värf, och den ende som förmår utföra det. Men äfven ett lejon kan kämpa förgäfves utan en droppe lifgifvande vatten, och eders excellens behöfver penningar, mycket penningar. Värdigas inse hvad det innebär att i hvarje fara kunna anlita Ruben Zevis outtömliga tillgångar, att med hans guld kunna tämja de grymmaste motståndare och att med detta samma guld kunna uppställa ständigt nya härar till tronens försvar eller till utvidgandet af halfmånens makt. Det hemliga och viktiga anbud, som jag sist velat tillägga å Ruben Zevis vägnar, är, att han bjuder eders excellens öppet kreditiv på sin agent i Konstantinopel, grekiska bankirhuset Argyropulos, mot pant af tullinkomsterna i Smyrna, Aleppo och Alexandria.

Kuprili pascha var den störste statsman som de barbariske osmanerne dittills frambragt. Han öfverlade och fann skälen bindande. Så mycket hade Venedig ej kunnat bjuda honom. Han antog tillbudet.

När kreditiv och pantförskrifning utväxlats, lade storvesiren sin hand på den frimodige tolkens skuldra, såg honom skarpt i ögat och sade:

— Du är icke en man, du är en kvinna!

— Eders excellens säger det, svarade Hagar, aftagande lösskägget. — Jag är Ruben Zevis dotterdotter och syster till denne hans budbärare.

Hon kunde ej undgå att rodna. Hennes för en muselmans ögon alltför smärta, men behagfulla gestalt röjde sig under karldräkten. Hennes österländska drag

med de mörka, blixtrande ögonen framträdde som genom en förvandling, när hon bortlagt lösskägget. Storvesiren betraktade henne, lika förvånad öfver hennes skönhet, som nyss öfver hennes klokhet.

— När du ombytt dräkt, sade han, vill jag föreställa dig för min son Achmed.[1]

Hagar gjorde en djup vördnadsbetygelse, utan att svara. Hon kände ingen håg att blifva slafvinna i ett turkiskt harem.

[1] Achmed pascha blef 1661 storvesir efter sin fader. Desse två store statsmän lyckades för en tid återupprätta sultanernes sjunkande makt.

12. Slafvens slafvinna.

Hvad skulle drottning Kristina säga?

Två dagar därefter visade sig en trupp af femtio spahis, medförande två rikt sadlade arabiska hästar, vid hamnbryggan, där Levant låg förtöjd. Agan Mustafa frambar en inbjudning för Ruben Zevis båda sändebud till storvesiren Kuprilis palats.

En vägran var icke möjlig. Tätt beslöjad, tog Hagar plats i den ena sadeln med dess guldstickade schabrak, hennes bror i den andra. De infördes i palatset vid olika trappor, Benjamin till storvesirens gästrum, Hagar till »den lycksaliga trappan», som ledde till harem. Nu bar hon sin kvinnliga europeiska hofdräkt och föreställdes för storvesirens främsta gemåler. Hennes hjärta klappade; skulle hon instängas i detta praktfulla fängelse, bland dessa pärlsmyckade gamla och unga kvinnor, som plockade i hvarje band af hennes klädning, utdrogo nålarna i hennes hår och profvade i utbyte sina smycken på henne? Hvilket stoj, hvilket sladder! De tröttnade icke att ömsom beundra, ömsom begabba denna underligt styfva, snäft kostymerade nya varelse, så olik alla andra i hållning och dräkt. Hvarför införas i ett harem, trodde de, om ej för att blifva dess invånarinna? Kände de

svartsjukan? När har en medtäflarinna undgått dess pilar? Dessa okunniga, viljelösa, instängda naturbarn hade dock frihet att skratta, gråta, prata, undra, älska, hata, förtala — allt, utom att tänka. De fjortonåriga undrade, om ej den nya favoriten var några år äldre än de. Och Hagar förstod turkiska.

Slafvinnor kringbjödo dadlar och syltade rosor. De pärlsmyckade kastade sig öfver sötsakerna som snåla barn. Odaliskerna väntade befallning att utföra en dans, men de bedrogo sig. Icke i dag.

Harems tjocka sidenförhängen drogos åt sidan, och in trädde mellan raden af eunuker, icke den unge Achmed, som Hagar fruktade, men en bildskön gosse om sju år, vid hvars åsyn alla harems invånarinnor kastade sig med ansiktet mot golfmattorna. En vink, och främlingen måste betyga samma vördnad. En annan vink, och alla uppreste sig. Men nu behöfde ej förhatliga slöjor täcka alla dessa behag för manliga blickar. Inför denne gosse föllo alla slöjor till marken. Han, som var allas herre, skulle se allt.

Hvilket sällsamt barn! Österlandets piltar kunna leka som andra, rasa i pojkstreck, glömma allt för ett namnam eller ett muntert äfventyr, men denne gosse tycktes upphöjd öfver sin ålders lättsinne. Så ung, tycktes han redan förutbestämd till strider och sorger. I hans djupa, drömmande blick låg ett underbart allvar. Han var dock märkbart förlägen. Han hade underkastat sig en ceremoni och var dresserad att utföra den värdigt. Hagar förstod, att detta sköna, blomstrande, sorgsna barn i svafvelgult siden och guldvirkad turban, där ädelstenarne gnistrade, ej kunde vara någon annan än kalifernes efterträdare, padischan, den unge sultanen Muhamed IV. Kuprili följde honom; svit och eskort

hade stannat utanför detta, för alla andra än harems herre fridlysta rum.

Den höge gästen skred långsamt och brydd genom salen, utan att hälsa. Blott när han stannade framför den äldsta af Kuprilis många gemåler, Fatme, som hade kunnat vara den yngstas mormor, hörde man honom framsäga en inlärd läxa af höflighet. Fatme åhörde honom knäböjande med armarna korsade öfver bröstet. En vink af storvesiren, och Hagar måste nedfalla i samma ödmjuka ställning. Det kokade inom henne, men där fanns intet val. Afundsvärda lycka! Padischan hade åter stannat och nu midt framför henne.

Den sjuårige sultanen, föremålet för allas beundran och allas skräck, förunnade främlingen från västerlandet en kort, likgiltig blick, vände sig frågande till sin storvesir, mottog af honom en narciss och räckte narcissen åt Hagar. Det var *selam,* blomsterspråk. Därpå vände han henne ryggen, påskyndade sina steg, nöjd att undkomma, och försvann samma väg, där han inträdt, åtföljd af storvesiren.

När i vår tid ett godståg stannar, lastadt med boskap, får man bevittna mångahanda ljud, då alla tungors band i ett nu blifvit lösta. Kuprilis harem erbjöd en liknande konsert, när den sista fliken af förhänget fallit och det fruktade barnet var borta, han, som blott behöfde rynka ett ögonbryn för att låta insy alla dessa stackars skrattande varelser i säckar och dränka dem i Bosporen. Ett berg hade fallit från alla bröst; där uppstod ett skrik, ett skratt, ett döfvande sorl af utrop och frågor. Hvad sade han? Hvad ville han? Hafva vi funnit behag inför profetens skugga? Och hvad betydde hans selam?

Hvad selam betydde? Detta förklarades snart af första gemålen, hon som åtnjutit den oskattbara nåden att få höra den inlärda barnläxan. Hon framträdde till den förvånade Hagar, kastade sig för hennes fötter och lade hennes fot på sitt hufvud. Nu förstodo alla herskarens mening. I en nyare tid låter kalifen sin näsduk falla. I den mindre civiliserade tid, när osmanerne icke förstodo bruket af näsduk, betydde den mera poetiska sinnebilden af en narciss, att de trognes beherskare valt sin första gemål.

Innan Hagar ännu hunnit hämta sig från sin öfverraskning, inträdde två svarta slafvinnor, som stumma ledsagade henne till ett praktfullt gemak i det inre af harem. Slafvinnorna aflägsnade sig; hon var allena.

Var detta en dröm? Hagar hade ögonblick, när hon drömde vaken. Hon betraktade rummet; det doftade af nardus och hade varit förtjusande, om det ej alltför mycket liknat ett fängelse. Öfverallt persiska mattor, indiska divaner, tapeter från Samarkand. Hon upplyfte förhänget till höger: ett toilettrum; förhänget till vänster: ett badrum. Hon såg ut genom det låga, halfcirkelformiga fönstret: en förtrollande utsikt öfver staden, ruinerna, trädgårdarna, hafvet, tallösa segel och i blånande fjärran den asiatiska kusten. Men fönstret var högt beläget, djupt därunder glimmade vatten, och likasom hade detta ej erbjudit säkerhet nog, bar detta fönster ett förgylldt galler af järn.

En timme förgick. Väntan, obesvarade frågor, hemlig fruktan, suck efter frihet. En broderad klocksträng tycktes erbjuda sin tjenst. Hagar ringde. En af de svarta slafvinnorna inträdde.

— Hvart har man fört mig? Hvarför är jag här?

Slafvinnan öppnade läpparna och pekade på sin afskurna tunga. Detta svar var alltför begripligt.

— Men jag vill icke vänta längre. Ledsaga mig ut! Jag vill rida tillbaka till min galer vid hamnbryggan.

Slafvinnan öppnade dörren och pekade på två beväpnade svarta eunuker, som stodo i korridoren. Flykt omöjlig. Hagar blef åter allena. Hvartill allt detta? En tanke, hvilken på samma gång innebar förfäran och tjusning, öfverväldigade alla andra intryck. Narcissen!

Med möda beherskade hon sina upprörda känslor. Dörren öppnades. In trädde storvesiren Kuprili, ursäktande sig med skyldigheten att ledsaga sultanen tillbaka till hans palats. Den mäktige vesirens sätt och ton voro märkbart förändrade. Han förblef stående framför sin sittande fånge och visade henne det slags tillbedjan, som bildhuggaren visar en gudabild, hvilken han själf mejslat ut och ställt där han finner den bäst göra verkan.

— Dotter af en otrogen — sade storvesiren högtidligt på turkiska — tacka profeten, att du funnit nåd för min höge herres ögon! Värdigas förlåta din slaf, att han vid din första åsyn var nog dåraktig att tänka på en mindre upphöjd förbindelse. Profeten har upplyst mig bättre om dina höga egenskaper. Världens visaste stjärntydare, den helige dervischen Hussein Ben Ali, har i natt vakat vid Sulejmans kiosk, och stjärnorna hafva för honom förkunnat himmelens järtecken. Öfver den västra himlaranden har uppstigit ett tecken, bebådande seger och storhet åt de trognes kalif. Jag har däraf förstått, att du är den utkorade och att ingen annan plats är dig värdig, än den vid sidan af vår

store profets skugga. Tillgif din tjenare, att han icke velat försumma en enda dag för att förvissa sig om stjärnornas profetia genom att framställa dig för sin höge herres ögon, hvilka Allah förläne solens glans, som befruktar jorden. Du har funnit nåd inför dessa höga ögon, som komma världen att darra, och jag är den förste, som vid dina fötter bringar dig min underdåniga hyllning.

Vid dessa ord nedkastade sig den allrådande storvesiren framför divanen och kysste Hagars fötter. Hon drog dem icke tillbaka. Hon hade fått tid att förstå, om också ej att betänka sitt ödes omskiften. Det första intrycket af en makt som Kuprilis vid hennes fötter var oemotståndligt. Osmans sjunkande stjärna beherskade ännu det östra Europa, det västra Asien. Dessa världsdelar, dessa myriader af folk nedkastade sig nu för henne i Kuprilis person. Hittills hade kvinnan icke betydt för desse barbarer annat än lustan: de skulle nu lära känna henne som en tänkande varelse. Hagar förstod, att hon blifvit redskap för en palatsintrig och var klok nog att genomskåda höghetens faror. Kuprili kysste hennes fötter i den hemliga afsikten att begagna henne som ett verktyg för sin makt. Genom henne ville han beherska den unge sultanen, och befanns hon oduglig därtill, skulle hon försvinna, som så mången försvunnit, en natt i Bosporens svala böljor. Hvad mer? Varsamhet, klokhet, list mot list!

— Stå upp! sade den utkorade med en värdighet, medfödd på samma gång som inlärd uti Kristinas skola. — Om det är så, som du säger mig, skall rikets förste tjenare icke ligga vid mina fötter; han skall vara min förste rådgifvare. Det kan icke förundra en så vis man, om en så oväntad ära framkallar vissa betänklig-

heter. De trognes beherskare, hvilken Gud förläne Sulejmans segrar och Davids lifslängd, är ännu ett barn.

— Höga herskarinna, denna betänklighet vittnar, som allt, om ditt upphöjda förstånd. Det är icke tillåtet för en muselman att äkta en gemål förrän han uppnått sexton års ålder, men det finnes ingenstädes förbjudet i vår heliga Koran att före denna tid utkora en gemål. Jag har förutsett denna betänklighet. Vår höge herre skall ej hafva ett harem före sitt sextonde år, men du skall hafva din våning i hans palats, såsom hans farmoder Kösem tillförene haft, förrän vi nödgades aflägsna henne, och hvilken hans moder Tarchan ännu behåller som nuvarande validé. Hon är god och eftergifven; hennes öra skall lyssna på dina läppars ord. Du skall dagligen hafva tillträde till padischa, till en början som rådgifvarinna, sedermera, när tiden är kommen, som hans första gemål.

— När denna tid kommer — anmärkte den nya sultaninnan — skall padischa icke mera begära en vårdarinna; han skall begära en jämnårig eller yngre gemål.

Kuprilis ögonlock veckade sig i en slug blinkning.

— Höga herskarinna, tillåt mig säga, att du underskattar makten af dina behag och öfverlägsenheten af ditt snille. Du har nio år att vinna ett obestridt inflytande. Du skall behålla det äfven som den första i ett harem, och det skall bero på din vishet, när du finner det nödigt att utvälja åt din herre yngre gemåler.

— Du lugnar mina farhågor, mäktige vesir! För rikets styrelse hyser jag inga bekymmer; den kan ej anförtros i värdigare händer än dina. Min ärelystnad skall blifva att vara min höge herre till nöje och hvar

dag upplysa honom om dina förtjenster. Fordrar du af mig att bekänna profetens lära?

— Kalifens första gemål kan ej umbära muftis och ulemas' tjenster. För öfrigt är det endast män som vi tvinga med svärdet att omfatta vår heliga tro. Vi känna ej de kristnes ofördragsamhet mot kvinnor. I vårt harem trifvas alla bekännelser.

Åter kokade något inom Hagar — icke hennes tro, men en kvinnas självkänsla. Desse vildar föraktade kvinnans tro, emedan de ej tillerkände henne en själ.

— Godt, sade hon kallt. Mufti och ulemas skola blifva nöjda med mig. Du vet nu, mäktige vesir, att du utan fruktan kan anförtro mig din herres dyrbara person. Fordrar du något mer?

Om Kuprili varit lika uppriktig, som han var slug, skulle han hafva svarat: »Jag fordrar, att ditt öra skall vara hos mig och din mun hos sultanen.» Men han svarade:

— Din slaf kan ingenting fordra, han kan endast bönfalla att vara innesluten i din höga bevågenhet som en dolk af stål i ett skrin af guld. Jag skall föreställa för dig min höge herres fastrar: Aische, Fatime och Chanfade. De skola räcka dig handfatet att två dina händer. Behagar du flytta redan i dag till padischans palats?

— Jag vill i sex dagar vara din gäst. Jag vill sända ett budskap till min morfader, Ruben Zevi. Han har dufvor från Konstantinopel; jag har dufvor från Regensburg.

Kuprilis panna rynkades under turbanen.

— Kalifen *begär* ej sina gemåler; han *väljer* dem.

— Ditt ord är vishet, svarade Hagar lugnt. Jag begär ej min morfaders samtycke, jag underrättar

honom om padischans nåd. Du skall läsa mitt budskap och hans.

— Befall! genmälde storvesiren.

— Vidare önskar jag ett möte i din närvaro med min broder Benjamin.

— Befall!

— Slutligen vill jag behålla min trotjenarinna Sabina samt mina dufvor från Regensburg.

Efter något betänkande blef äfven denna önskan beviljad. Blefve dufvorna vådliga, funnes äfven andra medel än hökar. Fördraget var afslutadt; en fånge kunde ej fordra mer af sin fångvaktare. Sultanens allrådande minister tänkte vid sig själf, när han lämnade harem:

— Eldslågan är oss nyttig, blott vi instänga henne inom starka murar. Denna kvinna kan blifva en oskattbar bundsförvant eller en farlig fiende. Jag skall sörja för att hon väljer det förra. I värsta fall finnas silkessnören ... och säckar.

Hagar blef ensam. Den tillslutna dörren reste sig som en mur mellan allt hvad hon hittills varit och allt hvad hon härefter skulle blifva. Hon hade mottagit stjärnornas kallelse, såsom man mottager det oundvikliga, ej utan bäfvan, men utan tvekan. Nu började striden inom henne. Det förgångna reste sig upp, hon skakade det af sig som en sliten klädnad. Detta lif bakom henne, en tillvaro utan fäste, ett sökande utan mål, hvad var det då värdt? Där fanns intet och ingen, vid hvilka hon hängde oskiljeligt fast. Men den tankevärld, i hvilken hon lefvat, den okufliga trängtan till frihet, som alla förödmjukelser endast gjort än okufligare, hvad skulle det blifva af dem? Hon skulle nedsjunka till ett harems förnedrande, andefattiga, tanklösa djurlif, matas

med sötsaker, roas med lekverk, prydas med grannlåt. Hon skulle stängas i bur, smidas i gyllene fjättrar, ingen rörelse fri, ingen handling självständig, och detta för lifvet! Hon skulle tjena två despoter i viljelös träldom, uppfostra den ene, lyda den andre och kunna dränkas af båda. Hvilket nät af hyckleri, hvilket lif af falskhet! Hon, den stoltaste, friaste, mest kunskapsrika och mest begåfvade af sitt kön, skulle förnedra sig så lågt under sina jämlikar i rang och under själfva den forna, fattiga Hagar Ring...

Hon kastade sig tillintetgjord ned på divanen. Hvad hade hon ej velat gifva för en enda barmhärtig tår, en enda tröstande bön! Men hon kunde ej gråta, hon kunde ej bedja. Hon kunde endast känna sig så hopplöst öfvergifven, så hjälplöst förlorad, som man känner sig, när man byggt allt på sig själf och förlorat sig själf.

Med ens sprang hon upp.

— Hvad skulle drottning Kristina säga, om hon såge sin Doxa i denna förnedring? Skulle hon ej skratta så hjärtlöst, som blott hon kunde skratta? Skulle hon ej triumferande utropa: jag sade dig det; utan mig är du intet!

Vredens rodnad uppsteg på Hagars kinder.

— Då skall jag fråga henne så som hon brukade fråga mig: vet du hvem *jag* är och hvem *du* är? Vet du väl, att jag nu befaller öfver ett rike, mot hvilket ditt är ett nötskal? O, jag har suckat, jag har förtärts af åstundan att engång blifva din jämlike, och nu står jag öfver dig, nu är din plats vid mina fötter! Säg mig icke, att du råder enväldig öfver ditt rike och att jag köper min makt med att vara en storvesirs lydiga träl! Jag är född till makten, som du, och hvad du oförskyldt fått genom arfsrätt, det skall jag vinna med

klokhet och kraft. Nio år, och vi skola mäta hvad du då är mot mig! Du föraktar en makas pligter, du försmår att böja dig under en man. Välan, jag är ett barns gemål, jag är lika självständig som du; men jag är hvad du icke *kan* vara, fastän du gärna ville: min herres herskarinna.

Den nya sultaninnan gick häftigt fram och åter öfver de mjuka mattorna. Hennes beslut var fattadt; hon hade återvunnit sig själf.

— Hvarför darra? Lotten är kastad och kan icke ändras. Jag skall vara Kuprilis slafvinna, med villkor att han skall blifva min slaf. Min stjärna, jag tackar dig! Du har fört mig till maktens trappor; du skall engång föra mig till dess gyllene tron. Jag har varit intet; jag skall engång vara allt.

En sakta suck från gemakets tröskel besvarade dessa ord. Sabina hade hitförts på storvesirens befallning och stod nu vid dörren i häpen förbidan. Den ärliga Nerkeflickan var utom sig af förskräckelse.

— De säga . . . de säga, att hundturken tagit min kära jungfru!

— Ja, till sin drottning, Sabina. Och du skall vara min första hofjungfru. Är du icke glad åt en så stor ära?

— Glad? Gud tröste så visst. Skulle jag vara glad, när höken tager min fina gulddufva?

— Läs något för mig; jag behöfver ett ord mot ofrid. Läs psalmen 45 om Herrens smordas förmälningssång!

Sabina tog suckande psaltaren från Riseberga, bläddrade däri, men kunde för tårar ej finna förmälningssången. I stället föllo hennes ögon på psalmen 57: »Jag ligger med min själ bland lejon; människors barn äro eldslågor, deras tänder äro spjut och pilar, deras

tungor äro skarpa svärd. De ställa nät för min gång och nedertrycka min själ. Upphöj dig, min Gud, öfver himmelen och din ära öfver all världen!» ...

— Det var icke den rätta psalmen, Sabina.

— Var det inte? Förlåt ... »Min fot hafver stapplat» ... »Förliten eder icke på furstar!» ... »Du, Herre, gör icke förbund med fördärfvelsens tron» ...

— Nej, nu kan du icke läsa. Tillred min bädd! Du är nu allt som återstår af mitt förra lif ...

---

13. Westfaliska freden.

Huru förunderligt! Att kunna förlikas med hela världen!

Ryttaren på den röda hästen fortfor att rida. Han hade 1647 sett de stridande härarna utsvälta hvarandra i Böhmen, hade med grinande välbehag räknat tusen och åter tusen offer för hungersdöden. Han hade sett landtbefolkningen smyga sig ut vid nattens inbrott från sina gömställen i skogarna och kasta sig öfver döde och halfdöde vid lägrens utkanter, icke mer för att plundra, utan för att som vilddjur gnaga en rest från de dödas afmagrade ben. Han log; han hade sett mera omänskliga uppträden, sett barnen uppäta sina döda föräldrar och halfmultnade lik uppgräfvas ur kyrkogårdarna. Sådant är kriget, det kommer aldrig allena; svärdet och kulan äro barmhärtiga i bredd med hungern och farsoterna. Pesten var hemma här, han kom, han gick och kom åter som korpen öfver ett slagfält. Hvad hade icke denne ryttare sett i de usla baracker, hvilka under trettioåra kriget tjenstgjorde som fältlasaretter!

Men han red vidare, han hade ej nog, han får aldrig nog. Han skulle vid sidan af nöden och döden äfven se hatet. Han följde hessiske öfverlöparen Melander på dennes härjningståg genom Hessen. Götz

hade blifvit öfverträffad: sjutton städer, trettio slott och trehundra stora byar uppgingo inom få veckor i lågor. Sista spillran af Hessens välstånd var ödelagd, och Melander belönades med titeln grefve von Holzapfel.

Ryttaren fann behag i denne skicklige härförare, såsom han funnit behag i Wallenstein, i Banér, i Altringer, i Götz, och följde med nöje hans vidare fälttåg. Där var att hoppas något mer än vanligt af mänskligt elände. När Melander år 1648 förenat bajerska hären med den kejserliga, räknade han under sitt befäl 33,000 krigare — där fanns ännu något att slakta — och dessutom 127,000 lösdrifvare, kvinnor och barn. Hvilket utsökt byte för mordängeln, om denna här led ett nederlag! Lifvad af förhoppningar, följde ryttaren hären till närheten af Augsburg i Bajern.

Wrangel och Turenne tågade Melander försiktigt i spåren och uppnådde honom vid Zusmarshausen, just när han bortskickat bajrarne för att lätta återtåget och stod kvar med de kejserlige. Det var en skön majnatt. Allt doftade i vårens första fägring, och sylviorna, som ej kände annat än kärlekens och svartsjukans krig, sjöngo i lindarnas kronor sina drillar för de tyst i mörkret marscherande svenske och franske krigarne. En ung öfverste, Gustaf Kurck, som vuxit från sina älskogsgriller, sporrade i spetsen för åttahundra ryttare sin häst till det första anfallet. Han högg in, mötte skarpt motstånd, kastades tillbaka, högg åter in och lyckades bättre. Tre gånger höllo de kejserlige stånd, tre gånger veko de. Sårad, lät Melander bära sig på pikar i hetaste kulregnet, genomborrades af en ny kula och föll. Motståndet bröts, den kejserliga hären blef slagen på flykten, och de 127,000 . . . Här var något att göra för ryttaren på den röda hästen. Han red in bland dessa

flyende, värnlösa, trasiga, uthungrade människoskaror, hvilka betäckte fält, vägar och höjder, så långt ögat såg. De redos omkull, trampades ned, kastades öfver hvarandra och sönderklöste hvarandra, där de blödande lågo på marken för att frånrycka hvarandra ett stycke bröd. De, som blefvo vid lif och förmådde fly, skingrades hemlösa och roflystna kring bygderna, gifna till pris åt alla lustar och alla eländen. Svenskarne ryckte in i Bajern och härjade så grundligt, att ännu efter tvåhundra år deras namn blef en buse för ostyriga barn.

Ryttaren öfvergaf Wrangel och följde Königsmark, då denne en varm sommarnatt tog genom öfverraskning Lilla sidan af Prag. Här var icke så mycket blod, som icke mera byte att vinna. Allt hvad vida, angränsande nejder lyckats bärga undan vänners och fienders rofgirighet räddades hit bakom starka murar och sköflades här, när murarna blifvit öfverstigna. Hvarje svensk, hvarje finsk höfding blef rik till en tid. Königsmark efterlämnade millioner, drottning Kristina fick sitt lystmäte af dyrbara handskrifter, och Upsala universitet fick *Codex argenteus.* Pfalzgrefven Carl Gustaf kom med höstens dimmor för sent att dela de svenska vapnens segrar och byten.

Ryttaren på den röda hästen kände sig trött efter trettio års ridt och rastade några ögonblick i den segrande härens läger. Här firades segern med dryckeslag och rullande tärningar. Det ungerska vinet döfvade alla samvetskval på samma gång som alla minnen af mödor och umbäranden. Hvarför skulle ej krigaren stjäla åt glädjen och glömskan en timme eller en natt af den korta tid han ännu hade öfrig att lefva? Tärningarnas rassel öfverröstades af vilda dryckesvisor, skallande löjen och, för ombyte, stundom ett okväde, följdt af ett

svärdshugg. Insatsen i spelet var det byte man tagit i dag och skulle förlora i morgon. Flitens sparpenning och ockrarens snöda guld gingo lika lätt ur en hand i en annan. Ett röfvadt silfverkrucifix vägdes i handen och hölls som insats mot en skön fånge bland de 127,000. Ryttaren hånlog: det var icke nog med blod, tårar, elände, hat och sköfling: kriget skulle ännu därtill förvilda den sista återstoden af religion och seder.

Vid det att ryttaren fortsatte sin färd öfver igengrodda åkrar och brända städer, egnade han en flyktig blick åt ett stort förfallet hus, som händelsevis kvarstod och varit begagnadt till stall. Hans blick ljusnade; han fann åter ett spår efter föregående ridter. Detta hus hade tjenat en fordom blomstrande skola, anlagd af Luthers samtida. Lärarne hade dött af svält, lärjungarne hade förskingrats och blifvit soldater eller röfvare eller båda delarna. Det protestantiska Tyskland hade före kriget organiserat ett utmärkt skolväsende. Detta var nu förstördt; det släkte af ungdom, som nu skulle taga arf efter sina fäder, hade fått sin uppfostran bland de 127,000 eller deras gelikar.

Ändtligen kom ryttaren till två städer i Westfalen, hvilka ännu hade tak öfver hufvudet för fredsunderhandlingarna, Münster för fransmännen, Osnabrück för svenskarne och båda för deras motståndare. Han skådade från sadeln in genom fönstren på rådplägningarna; han nästan önskade, att dessa skulle leda till någon påföljd, ty han behöfde samla nytt bränsle, förutan hvilket äfven den skönaste eld småningom utslocknar. Denna oväntadt fromma önskan blef länge besviken. I sju år hade man mäklat om fredsvillkoren. I början af kriget hade nödropen från förödda länder blifvit med hvarje år högljuddare, sedan åter allt vanmäktigare, till-

dess att de slutligen liknade en döendes suckar. De studsade ohörda tillbaka från stenmurar. Hvarför skulle furstarne afsäga sig sina anspråk, diplomaterne sin ärelystnad, krigarne sitt byte? Makt stod mot makt, tro mot tro, anspråk mot anspråk; ingen ville ens gifva sig skenet att behöfva fred. Tron var den envisaste. Ingen fred mellan jungfru Maria och kättarne! Ingen fördragsamhet mellan lutheraner och calvinister! Intet pris var för dyrt för den eviga saligheten. Kurfursten Maximilian af Bajern, som lät gissla sig alla dagar, ansåg gåfvan af ett helgons hufvudskål fullt uppväga hans lands ödeläggelse och hundra tusen människors undergång.

Sändebuden fördröjde sina resor, ministerråden sina svar. När svaren efter månader anländt, hade nya frågor uppstått och måste åter vänta på svar med kurirer. Huru man tvistade om fullmakter, titlar och företräden i rang! Skulle Venedigs sändebud hedras eller ej med titeln af excellens? Skulle ett sändebud besöka ett annat eller först vänta besök? Huru skulle de kläda och uppföra sig vid detta besök för att ej nedsätta sin rang? Skulle man sitta till höger eller till vänster vid rådsbordet, åka före eller efter en medtäflare i processionen? Skulle kejsaren representera det heliga romerska riket, eller skulle hvar liten landtgrefve hafva sin röst vid besluten? Det sistnämnda gällde dock öfverhögheten; betänkligare voro de budskap kurirerne medförde från kriget. Hvarje framgång ökade på en sida fordringarna och kom den andra sidan att tveka. Nej, ännu borde man vänta, där kunde ännu inträffa ett gynnande omslag. Och under allt detta, hvilken afund, hvilka ränker, hvilka hemliga instruktioner och listiga smygvägar i denna myrstack af underhandlare!

Historien om fredsunderhandlingarna i Münster och Osnabrück, som mer eller mindre berörde alla Europas stater, utom Turkiet och Ryssland, fyller sex digra band. Ryttarens fruktade stund var dock ändtligen kommen, när krigslågan måste slockna af brist på bränsle. Kejsar Ferdinand III hade offrat sina sista härar och sista skatter, hans arfländer hotades, hans bundsförvanter affôllo. Helgonets hufvudskål hade ej kunnat rädda största delen af Bajern. Detta medan Sverige ryckte i fält med 70,000 man, Frankrike med 40,000. Westfaliska freden undertecknades den 10 Oktober gamla stilen 1648 i Osnabrück och kort därefter i Münster. Villkoren äro kända: samvetsfriheten garanterad, det heliga romerska riket upplöst i en konfederation af trehundrasextioen suveräna småstater, åtta kurfurstendömen och en namnkejsare, som behöll titeln; landvinningar för Frankrike, Sverige, Hessen-Kassel och Brandenburg; fem millioner riksdaler åt Sveriges besoldade härar. Spanien fortsatte ännu i fyra år sitt krig mot Frankrike.

Ett så omfattande fredsfördrag hade världen icke bevittnat sedan Roms lysande dagar. Trettioåra kriget började för tron, men slutade för makten. Kyrkan, som ville vara allt, blef därefter föga mer än staternas tjenarinna. Påfven Innocentius X, som protesterade mot Westfaliska freden, förstod ej själf huru berättigad hans protest var ur högre synpunkter än hans påfliga maktlystnad. Ty med kampen för tron försvunno ur världen de högsta lifsfrågor, hvilka dittills förmått elda och samla Europas folk sedan korstågens tider. I den tomhet de efterlämnade inrusade alla lägre lidelser och begynte kifvas om makten. Furstarne framdrefvo de omyndiga folken som fårahjordar i kamp för sin politiska maktställning. Där furstar ej styrde, uppreste sig folkens

afund i krig om handelns öfvervikt och enskilda fördelar. Man slogs, men man slogs icke mer för det högsta i lifvet eller för den eviga saligheten; man slogs i ett och ett halft århundrade framåt för makt, guld och ära, intill dess att samvetsfriheten ur sig aflat tankefriheten och denna åter ur sig framfödt folkfriheten, som famlade efter sitt mål i det konstitutionella statsskickets och nationaliteternas tidehvarf.

Ryttaren på den röda hästen sadlade af och unnade sin trogne följeslagare ett ögonblicks rast.

— Hvad? sade han. Redan trött och ännu så mycket ogjordt i världen! Din hof är sliten, dina länder betäckta med lefradt blod. Vet du icke, att mycket återstår och att vi ännu hafva långt till tidernas ände? Välan, rasta här ett ögonblick i askan af den förstörda staden och beta grafvarnas gräs, medan jag uppstiger till bergstoppen och öfverskådar mitt verk!

Han behöfde uträta sin långa kropp, som domnat vid sadelbommen. Med några steg stod han på höjden af Finsteraarhorn och skådade ut kring Europa. Midtens riken, de, som äro hvarken nord eller söder, hvarken ost eller väst, voro fruktansvärdt ödelagda. Två tredjedelar af deras befolkning hade fallit för svärdet, hungern och pesten; de kvarlefvande sågo sig för hvarje steg skyggt tillbaka, om icke tilläfventyrs härjaren åter stod bakom deras rygg. Bättre, men långtifrån lyckligt lottade, voro världsdelens öfriga riken. I öster uppstego mörka hotande moln, genom hvilka man såg bojarerne spjärna mot dynastin Romanov, de polske småfurstarne slamra med sina sablar mot en maktlös konung och ett hotande horn af halfmånen dunkelt framglimta ur skyn. I söder skälfde det solbelysta Neapel i raseri mot Spanien, som, själf angripet af Frankrike, ej ville släppa

sitt byte. I väster bevakade britternes upproriska ö sin fångne konung, medan Nederländerna stolt utvecklade på hafven sin fria flagga. I norr hamrade vapensmedjorna utan hvila, hvarannan arm togs från plogen, men handeln blomstrade, segrarna aftorkade många tårar. Sverige och Finland kände ej själfva huru betänkligt de blödde; det besegrade Danmark kände det desto mer.

Freden kom. Freden, det var gamle kung Göstas tid, som hade upphört med klockljuden öfver hans graf. I Sverige och Finland fanns numera knappt den man eller kvinna, som kunde minnas en fredstid. Det ena släktet efter det andra hade födts, uppvuxit, lefvat och dött i ofred. Huru många fiender? Detta var frågan. En — det var icke att tala om, det gällde mest gränsbygden. Två — då gällde att hålla ryggen fri. Tre eller flera — för dem fanns endast en bot: segern. Och nu, nu skulle man ej vänta någon fiende mer. Huru förunderligt! Att kunna förlikas med hela världen, att icke mer behöfva skicka sina söner till döden i fält, att icke behöfva gifva den ena brödkakan af två till härens underhåll, den enda hästen till trossen, den enda dalern till det omättliga kriget! Detta kändes ovant. De gamle trodde det icke, de hade så ofta blifvit svikne förr; de unge trodde det icke heller och skyndade att uttaga lysning till bröllop, innan en ny utskrifning kom att rycka fästmannen bort ur hans fästmös armar. Tacksägelse hölls i kyrkorna; en del städer, som ännu hade talgljus och tjältran, illuminerade, andra hade det icke och förblefvo mörka i sena höstkvällen. Folket i bygderna förstod sig icke på sådan grannlåt. Visst funnos många som tackade Gud, men äfven de underläto icke

att ännu, för säkerhets skull, läsa litanian och fredsbönen efter tacksägelsen.

Stockholms stad lefde i festjubel: där hade man sörjt för att rätt åskådligt upplysa menige man om fredens betydelse. Gudstjenster i alla kyrkor, skådepenningar, fyrverkerier vid slottet och strömmen, folkförlustelser af alla slag på torg och i trädgårdar. Nu hade drottning Kristina anledning att slösa. Det var höjdpunkten af hennes och rikets makt, men det var äfven höjdpunkten af hennes ära, ty alla visste, att det var hon som påskyndat den ärofulla freden, och utan hennes maktspråk hade denna sannolikt ännu hängt på udden af fältherrarnes svärd. Första ilbudet fick en guldkedja om sexhundra dukater, budbäraren adlades, belöningar utdelades med frikostig hand, och fredstraktaten inlades i en kupa af guld.

Var glädjen icke lika odelad vid kejsar Ferdinand III:s hof, så var man dock mån om att bevara glädjens sken. Äfven där sjöngs *tedeum,* folket förlustade sig, klockorna ringde, mässorna ljödo natt och dag, processioner af munkar genomtågade Wiens gator med fladdrande standar och helgonens ben i granna relikskrin. Jungfru Maria erkändes icke slagen: himlens drottning hade, mäktigare än den jordiska däruppe i snölandet, bedt för freden.

En af kejsarens undersåtar, en gammal jude i Regensburg, mottog fredsbudskapet en höstdag i sitt kontor. En lätt ryckning i öfverläppen under det hvita skägget liknade nästan ett melankoliskt smålöje. Han visste allt detta förut; det var ju han som gjort freden; där fattades hittills endast underskrifterna.

— Israels borgarerätt ännu uppskjuten! mumlade han tyst vid sig själf. — Tålamod! De må nu hvila

en stund mellan Östersjön och Donau. Det är sörjdt för att bolagen Habsburg och Bourbon öfverbjuda hvarandra. Mitt konto ... hm ... Jerobeam!

Förste kontoristen inträdde.

— Kejsaren får de begärda tre millionerna mot säkerhet af Frankrikes skadestånd åt ärkehertig Ferdinand Karl. Kurfursten af Bajern får en million mot säkerhet af öfre Pfalz. Nu är det icke värdt 100,000, men om tio år skall det gifva oss kapitalet i ränta. De öfrige tyske furstarne få betala åttio procent i förskott eller reda sig utan mig.

— Prins Carl Stuart förnyar enträget sin begäran om penningar till en landstigning i England. Det är det enda och sista medlet att rädda konungens, hans faders, lif, rapporterade kontoristen.

— Carl I må falla. Han har svikit mig, som han svikit sitt folk. Gå! Jag uppsätter Oliver Cromwell på Englands tron.

Tio minuter därefter återvände Jerobeam, medförande ett litet tunt, ytterst tätt skrifvet pappersblad, som nyss anländt med dufvopost från Konstantinopel. Ruben Zevi påtog sina glasögon och genomstafvade med orubbligt lugn papperets miniatyrskrift.

— Jag vet, jag vet, sade han vid sig själf. — Venedig har denna gång lyckats försvara Kandia. Gör ingenting, dess kredit är uttömd, konkurrensen motad ... Janitscharerne vunne ... Muhamed IV är befäst på tronen ... mina nya underhandlingar lyckligt afslutade, turkiska makten beredd att, på min vink, kasta sig öfver kejsaren ... Ännu vill jag hejda halfmånen ... O, min kloka Hagar, jag igenkänner din hand! Du förmår allt ... Israels Gud, du vet hvilken strid det kostade Abraham att offra sin Isak! Men jag måste ju offra henne för

ditt stora verk; hon skall fullborda det!... Hon omgifves af spioner i sultanens palats: hvarje slafvinna lyssnar, hvarje eunuk är beredd att förråda henne. Men hon har vunnit validé Tarchan, ryssinnan; agan för lifvakten är henne blindt tillgifven... Det stackars barnet sultanen ser i henne sin enda beskyddarinna och anförtror henne allt. Kuprili själf har böjt sig för hennes inflytande... han behåller skenet af makten, men det är hon som styr alla rådslag. Båda inse, att de förenade skola förmå allt, och detta bevarar vänskapen. O, min dotter, min dotter, du håller nu osmanernes hela makt i din hand!... Benjamin återvänder öfver Smyrna och Medelhafvet... Jerobeam!

— Mästare!

— Benjamin återförväntas endera dagen från Smyrna. Intet uppseende! Sextio man af våra knektar posteras spridda vid flodstranden, redo att skydda honom, om folksamlingar hota. I borgen utbredes en guldtygsmatta från porten och upp till trappan af öfra våningen. *Här* skall han mottagas med kungliga ärebetygelser.

Ryttaren återvände till sin röda häst. Han hade sett allt och hört allt från toppen af Finsteraarhorn. När en osynlig vibrerande ljudvåg förde till hans öron den gamle judens ord vid Donaustranden, förvredos hans drag till ett hånande löje.

— Sultaninnor och konungar! Och jag skulle skona dagsländorna!

---

14. Den triumferande Parnassus.

Den gyllene tiden skall återkomma.

I midten af det stora, stormiga sjuttonde seklet öfverglänste drottning Kristinas namn som en strålande stjärna alla medtäflare. Hon syntes kallad att vara seklets lysande medelpunkt. Så mycken blodig fejd skulle dock slutligen nedlägga vapnen för hennes fötter. Så mycken vaknande, ännu omornad forskning, så mycken oklar längtan efter ett nytt och bättre tidehvarf, så många märkeliga tecken till att detta okända nya redan stod framför porten och ville in, det samlade sig allt kring hennes tron och utropade henne till den kommande världsålderns ärekrönta Sibylla. Hon stod på höjden af makt och ära. Westfaliska freden hade lyft henne, som på ett hyende af hafvets lugnande vågor, till Europas skiljedomarinna. Allt knäböjde, allt tillbad. Sveriges folk gick i ett rus af triumfer och segrar, dess vänner tiggde smulor af segerns landvinningar, dess ovänner dolde inom smickrande smålöjen sina sammanbitna tänder. Alla lyror strängades till latinska lofkväden, alla talarestolar förkunnade Minervas återuppståndelse, alla hof och rådskamrar sände budskap om sin beundran. Och denna så högt prisade drottning,

seklets medelpunkt, stod nu i sitt tjugufjärde år, i ungdomens rikaste blomstring, med en lång sommar af tillväxt framför sig och bortom sommaren en aflägsen höst för att skörda dess frukt. Hvad begärde en dödlig mera af lyckan?

Alldeles oblandad var ej triumfen. I Oktober 1649 hade Kristina, efter enträgna underhandlingar, lyckats tillegna sig samtidens störste tänkare Cartesius (René Descartes) och förmått honom att flytta till Stockholm. Svenskarne gapade på denne lille magre gubbe, som beständigt frös i sin tunna svarta kamlottskappa, och kunde icke förstå huru en jättesjäl kunde få rum i en så liten, bofällig kroppshydda. Kristina förstod det bättre; hon ansåg den dag förlorad, när hon ej fick suga vishet ur denna skenbart så förtorkade Mimerskälla. Klockan fyra och fem på vintermorgnarna måste den lille gubben huttrande krypa in i drottningens väntande vagn och åka till slottet. Där utbenades alla de hemlighetsfulla vinklarna i en människosjäl, alla tänkarens tvifvel, alla dunkla gåtor om en Gud, som dock måste finnas, efter han skapat oändlighetstanken i ändliga väsenden, men var ofattlig och fjärran som tanken själf. Här fanns ingen plats mera för tron, allt var tvifvel, allt, utom den egna tillvaron, som icke kunde betviflas. Och när de två filosoferat fem timmar i drottningens kalla rum, där brasan i kaminen mera lyste än värmde, skickades den utfrusne, nästan vanmäktige fransmannen åter till sin bostad klockan tio på förmiddagen, när han ej mer förmådde ens tänka, för att inbädda sig i yllefiltar och hämta krafter till nästa morgonséance.

I tjugu år hade den ryktbare filosofen suttit instängd i sin varma holländska studerkammare och stod ej länge ut med det svenska klimatet. I slutet af

Januari 1650 väntade drottningens vagn förgäfves vid porten; den 11 Februari gick Cartesii mäktiga ande att uppsöka den Gud, som varit för honom ett matematiskt problem. Kristina var i två veckor otröstlig. Hvem hade kunnat tänka sig en så usel kropp kring en så väldig själ? Hon själf aktade ju en liten förkylning knappt mer än ett myggbett. Grundläggaren af den nyare filosofin begrofs i Stockholm. Senare flyttades hans kvarlefvor till Paris, men Sergel prydde Adolf Fredriks kyrka med hans vingade ande, som, belysande världsrymden med sin fackla, aflyfter täckelset från det beslöjade jordklotet.

Kom så, på sommaren 1650, den märkeliga riksdag, när de tre ofrälse stånden uppreste sig mot den öfvermäktiga adeln och förde ett språk, som utan drottningens bemedling skulle hafva ledt till ett inbördes krig. Dyningarna efter denna svallvåg gingo så långt, att ännu tvåhundrade år därefter Sveriges störste häfdatecknare råkade därom i häftig fejd. Dess skiften må öfverlämnas åt historien att skildra. För Kristina innebar striden en vändpunkt. Hon begynte den som en drottning, hon slöt som en kvinna. Hon började med att stöda sig på de ofrälse stånden mot adelns växande öfvermakt, som hotade att binda konung och folk. »Nu, sade hon, är tiden inne att afskaffa missbruken.» Men desse präster, borgare och bönder blefvo henne för närgångne. När missbruken röjde sig i hennes egen förvaltning, följde ett annat kungsord: »Man bör så klappa det hvita barnet, att det svarta icke förgätes». Hon klappade båda, och båda kände sig svikna. Det var Richelieus och Mazarins statskonst: hvarken folkmakt eller adelsmakt skulle frånrycka henne den enväldiga kronan. Hon satte sig ned mellan två stolar och blef

där sittande. Vid beundrans höjdpunkt började tadlet. Johannes Rudbeck hade drömt sant: stjärnan begynte falla, men det märktes icke ännu; hon föll i en båge.

Vid denna riksdag utverkade drottningen åt sin tronföljare Carl Gustaf arfsrätten till kronan för hans barn, de kommande Carlarne. Hvad betydde bubblan af ett rykte mot det kungliga arf hon med tronföljden efterlämnade åt sitt rike!

Nu skulle Kristina krönas, och ryktet om dessa kröningsfester, som varade fyra månader, uppfyllde världen. Gång efter gång framskjutet, hölls det högtidliga intåget från Jakobsdal till Stockholm torsdagen den 17 Oktober 1650 i ständernas närvaro. Långt och lysande, gick det fram under äreportar, medan fyrtio örlogsskepp flaggade och saluterade på strömmen nedanför slottet. Söndagen den 20 Oktober förrättade ärkebiskop Lenæus kröningen i Storkyrkan. Intet ofall bådade ondt. Allt var lyckadt och praktfullt: kröningshästarna silfverskodda, kröningsoxen ståtade med förgyllda horn, vin rann i strömmar för folkhoparna, fyrverkeriet varade till midnatt och efterföljdes af slagsmål bland den rusiga mängden. Så kommo i lång rad de storas gästabud. Och därunder inträffade en liten episod, som hör till denna berättelse.

Bland de många ambassader, som från alla makter och hof framburo lyckönskningar till kröningshögtiden, var äfven ett tatariskt-turkiskt gesandtskap om tio underligt utstyrde österlänningar, som förärade drottningen ett praktfullt guldstickadt schabrak från sultanen Muhamed IV. En samtida berättar om tatarerne, att de voro »ett folk utaf ringa complimenter, och när någon af drottningens folk kom dem att besöka, sprungo de strax på bänken; däruti bestod deras civilitet. De hade ock en tänk-

värdig person med sig, hvilken tjenade för präst, speleman och kock tillika.»

Tatarerne fingo företräde, nedkastade sig med pannorna mot golfmattan och öfverlämnade därefter en lyckönskningsskrifvelse. Drottningen lät räcka sig det i ètt juvelprydt silfverskrin inlagda pergamentet, hvars hieroglyfer ingen af de närvarande kunde läsa, och hviskade leende åt den bakom henne uppvaktande Ebba Sparre:

— Hade jag nu min Doxa här, skulle hon uttyda för mig dessa kråkfötterna.

Med detsamma varseblef hon en liten, vid den officiella turkiska adressen fäst rulle af hvitt siden. Hon uppvecklade rullen och läste, till sin ytterliga förvåning, följande sex eller sju med sirlig latinsk handskrift tecknade rader på svenska språket:

»Hagar Sultan, Osmanernes Drottning, sänder Drottning Kristina af Sverige sin hälsning med Gud Allsmäktig. Måtte dina dagar blifva många och lyckosamma. Såsom Du beskyddat mina vägar, vill ock Jag beskydda dina undersåtars vägar uti mitt rike. Jag anbefaller Dig åt Allah och hans store Profet samt förblifver Dig med all konungslig vänskap välbevågen. Gifvet i Stambuls Seralj den 12 Moharrem året efter Hedschra det tusen och sextionde.

Hagar.»

En hög rodnad uppsteg på drottning Kristinas kinder. Hon kramade det mjuka sidentyget till en boll i sin slutna hand och skulle måhända trampat det under sina fötter, om det ej varit fäst med en stark silkessnodd vid sultanens adress. På denna kunde hon icke trampa. Hon afskedade gesandtskapet, drog sig tillbaka

till sina rum, lät tillkalla orientalisten professor Johan Terserus, som under riksdagen varit en af drottningens förtrogne i prästeståndet, och frågade honom, om han kunde uttyda turkiska.

Terserus läste syriska och arabiska, icke turkiska. Dock var mellan dessa språk så mycken frändskap, att den lärde teologen trodde sig kunna villfara drottningens önskan, som gällde en granskning af den turkiska adressens äkthet. Granskningen utföll så, att dokumentet var äkta.

— Är ni säker därpå, att skriften inte är ett *falsarium* af några illfundige judar?

— Träffeligen säker, ers majestät. Där är, utom den brukliga böneformeln och Allahs monogram, stormuftis underskrift och vesiren Kuprilis, hvars handstil jag sett.

Kristina visade honom den hvita, efter kramningen något skrynklade sidenrullen.

— Hvad säger doktor Johannes om detta?

Terserus läste, smålog och svarade:

— Ers majestät, om detta är samma judiska hittebarn, som för tio år sedan läste grekiska för mig i Åbo, tilltror jag henne hvad som helst.

— Jag ock, sade drottningen. Ni ser, hon skrifver till mig som vore hon en jämlike, om ej något mer. Är det inte befängdt? Att vara så lärd och nedlåta sig till en barbars harem!

— Jag har hört sägas, att den nu regerande sultanen är nio år gammal.

— Hvad? Nio år? Men detta är ju ett mästerstycke af diplomati! Gif mig en gemål om nio år, och jag skall villfara ständernas önskan, jag skall förmäla mig i denna dag! ... Vänta, ni skall få höra hvad jag

svarar min nådiga kusin på den ottomaniska purpurdivanen.

Drottningen satte sig vid sitt skrifbord, antecknande och uppläsande följande ord, hvilka sedan, prentade på siden, skulle som svar öfverlämnas åt de tatariska sändebuden:

»Drottning Kristina af Sverige hälsar Osmanernes Kalif, Muhamed, den fjärde af detta namn, med Gud Allsmäktig. Jag har med nöje mottagit din skrifvelse och önskar dig en lyckosam regering i fred med de kristne. Måtte ditt skägg en dag växa så långt, att det når öfver Bosporen från Pera till Galata» . . .

— Icke sant, doktor Johannes, detta är äkta österländskt?

— Ja. Och pojkaktigt, ers majestät.

— Riktigt. Det är så man skrifver till en nioårig sultan. Men hör vidare:

»Jag önskar dig äfven många sköna gemåler att bortfläkta flugorna från din paulun, hvilket bör vara deras andel i styrelsen af det ottomaniska riket, samt att du aldrig må få anledning tillsända dem ett sidensnöre till bot för en näsvis tunga. Gudi befallandes. Gifvet i Stockholms slott den 23 Oktober nådens år ett tusen sex hundra och femtio.

Christina Regina.»

— Nå, hvad säger ni härom, doktor Johannes? Har min nådiga kusin i seraljen fått ett passande svar?

— Där som jag understår mig att säga min mening, vore törhända rådligt att underställa svaret rikskanslerns bepröfvande, genmälde den kloke Terserus betänkligt.

— Hvad? Ni råder mig fråga rikskanslern? Ni, som vid riksdagen... Skall jag som en skolflicka låta honom korrigera mina bref?

— Jag fördristar mig endast tänka, att en person, som djärfves hänga sin skrifvelse fast vid sultanens officiela lyckönskan, måste vara en mäktig person. Ers majestät har själf medgifvit, att man i förevarande fall kan tilltro denna person allt...

— Än sedan? Hon må blifva gulgrön af harm; det är just hvad jag åsyftar.

— Jag beder om undskyllan; eders majestät förstår detta ärendet bättre än jag. Min underdåniga mening är, att där som turken blifver oss gramse, kunna hans korsarer i Medelhafvet göra oss mycket förfång. Därtill är han oss besynnerligen nyttig att hålla så väl polacken som ryssen oss från lifvet, för att intet tala om kejsaren, där någon ny ofred påkommandes varder. Vi skulle intet i otid förarga honom.

Kristina brusade upp.

— Och detta säger mig en prästman, en kristen teolog! Vi böra hålla oss väl med turken; han må taga så många döpta svenska jungfrur han finner för godt och göra dem till slafvinnor under den falske profeten; vi få inte förarga honom! Å, doktor Johannes, i hvilken katekes står det skrifvet? Och jag, som trodde om eder... Men lika godt. Jag tackar er för att ni vidimerat kråkfötterna. Det tål att betänkas hvad nyttigast är, men blif mig från halsen med eder rikskansler. Faren väl!

Kristina betänkte sig och lät, nu som alltid när Vasablodet flöt i lugnare lopp, sin klokhet råda. Den försmädeliga skrifvelsen ströks, och en ny till sultanen

uppsattes i skickligare ordalag. Tystnaden blef det enda svaret på Hagar Sultans näsvishet.

Hvad sidenduken ej fick mottaga, det anförtroddes åt vännen.

— Ebba, hvad säger du om detta bref och om favoritsultaninnan?

— Hvad jag säger? Hon var alltid kollrig af högfärd. Ett harem är en hönsgård; de kalkoner, som kackla högst, mista först hufvudet.

— Men sultanen är ett nio års barn! Kan du tänka dig en lyckligare kombination ... alla rättigheter, inga skyldigheter! Vara förmäld och dock vara jungfru; vara en självherskares gemål och dock beherska honom. Af allt hvad jag beundrat hos Hagar är detta schackspel det oförlikneligaste. Det är så beundransvärdt, att jag vore frestad förlåta henne allt för detta snilledrag ...

— I dag, Kristina. Snille i dag, strypt i morgon.

— Möjligt. Vet jag, eller vet du, om vi lefva i morgon? Hon behöfver inte, som jag, skygga för en krona i samma ögonblick den påsättes henne.

— En slafvinna! ... I lifstidsfängelse!

— Å, hon reder sig nog, hon kommer nog ut.

Kröningsfesterna öfverträffade allt hvad man dittills sett i Sverige och fortforo, med några dagars behöflig hvila emellan, till inemot slutet af Februari nästföljande år. Triumfbågar, djurfäktningar, ringränningar, vandrande berg, amazoner, skogsrån, sjötroll, morer, elefanter, framrullande skepp, baletter och förklädningar af alla slag omväxlade med dans, fyrverkerier, måltider som varade intill morgonen, helstekta oxar, springbrunnar af vin och annat mer för höga och låga. Bland de kostbaraste och märkeligaste var Stjernhjelms balett eller rättare divertissement: »Den triumferande Parnassus», till hvilken

förberedelserna upptagit mer än ett halft år och som första gången uppfördes den 9 Januari 1651.

Det var icke lätt att finna ett rimligt sammanhang mellan detta styckes trettio lysande »inträden», hvilka en nyare tid skulle kalla tablåer, och där, utom kör och balett, åttio fantastiska gestalter uppträdde, hvar och en berättande hvilka de voro och hvad de hade att beställa för Kristinas ära. Olympens gudar och gudinnor, Trojas, Grekelands, Roms hjältar, sånggudinnor, gratier, dygder och laster uppträdde skiftevis med indianer och perser, krigsfolk, poeter, filosofer, urmakare, boktryckare. En praktfull ögonfägnad af dekoration och kostymer ersatte det tarfliga i kompositionen och höll i någon mån åskådarne varma i den oeldade rännarebanan, hvilken tjenstgjorde än som cirkus, än som teater under en köld, hvilken troligen skulle hafva visat tjugu grader, om termometern då varit uppfunnen.

Åskådareplatserna voro amfiteatraliskt uppförda i långa bänkrader bakom och ofvanom hvarandra. Nederst och närmast banan såg man det högre krigsbefälet och andre förnäme manlige åskådare. I midten af den med dyrbara mattor behängda andra raden sågos drottningen med sin hofstat, rikets råd, de utländske sändebuden och så många af adeln med fruar, som där fingo plats; bakom dem på tredje och fjärde raderna den öfriga adeln och de ofrälse stånden, en del med hustrur; på de bakom liggande raderna öfrige åskådare af ringare stånd i tätt packade leder. Belysningen var sådan den kunde vara med oljelampor; komforten därefter. Härolder och betjening gjorde sitt bästa att tysta det sorl, som icke ens drottningens närvaro kunde förekomma och som tidtals förvandlade talet på skådebanan till en ohörbar pantomim.

I drottningens omgifning saknades gunstlingen Magnus De la Gardie. Han var osynlig bakom kulisserna, i egenskap af drottningens andra jag, som arrangerade efter hennes föreskrift allt, där hennes värdighet ej tillät hennes höga person att synas. Bakom henne satt pfalzgrefven, tronföljaren, mulen och förströdd, knappt bevärdigad med ett ord. Än nådig, än missnöjd, gycklade Kristina med franske ambassadören öfver hvarje uppträde. Mercurius var henne för mager, Minerva för fet, muserna sågo ut som ladugårdspigor, filosofen som en stekvändare.

— Huru likar det ers högvördighet? inföll hon, vändande sig till ärkebiskop Lenæus, som hon låtit kalla till sin sida, troligen därför att han som kyrkans renläriga öfverhufvud innerligen afskydde dessa hedniska upptåg. — Hör ers högvördighet hvad karlen där understår sig att säga?

Den frommast är
hundhufvud bär
och är utaf det slaget,
som måst betala laget...

— Han förtäljer oss världens sed, och han torde ej hafva så orätt, genmälde ärkebiskopen.

Bland riksrådets närvarande ledamöter saknades rikskanslern, som föreburit opasslighet. Presidenten Kurck och amiral Ryning delade sin uppmärksamhet mellan baletten och politiken. Det hängde nu på ett hår, om Mazarin skulle hålla stånd mot fronden i Frankrike. Ryning lät undfalla sig skarpa ord om drottningens egenmäktiga försök att ställa svenska trupper och skepp till kardinalens förfogande. Kurck log ett af sina diplomatiska löjen.

— En svensk patriot kan vara lugn, han har en stor drottning, men denna drottning är kvinna.

— Tyvärr! mumlade Ryning med sin ärliga sjömansgrimas.

— Säg lyckligtvis. Näst Alexander och Cesar, beundrar vår nådiga drottning ingen högre än den store prinsen af Condé, och Condé har numera öfvergått till kardinalens fiender. Var lugn för vår flotta!

Kurck hade förlorat sin, i början af denna berättelse omtalade första gemål, den älskvärda Sofi De la Gardie, och var sedan halftannat år omgift med Kristina Horn. Denna nya regentinna i det furstliga Kurckska huset hade bland åskådarinnorna fått sin plats bredvid riksrådinnan Ryning och undfägnade under mellanakterna sin granne, som nyss kommit från landet, med dagens löpande hofskvaller.

— Ers nåd kan tänka sig huru vi blifvit till mods, om vi oförmodadt fått ett blodbad här i Stockholm midtunder kröningsfesterna.

— Gud bevare! inföll trohjärtadt den fromma gamla frun från Riseberga. — Sådana hedniska spektakler och ännu därtill ett blodbad! Har det varit uppror mot hennes majestäts helgade person?

— Nej, men ers nåd kan föreställa sig en sådan insolens! Här komma turkiske människoätare i turbaner och vidbyxor och öfverlämna åt hennes majestät en lyckönskan på mesopotamiska från en för detta kammarpiga vid namn Hagar, som nu lärer vara sultaninna åt stora Mogul och understår sig att kalla drottningen du. Hennes majestät skall ha varit så upptänder af vrede, att hon gaf befallning på ögonblicket låta afhugga turkarnes hufvuden. Men ärkebiskopen bad om nåd för

dem, så att de fingo behålla lifvet, med villkor att strax blifva kristne.

— Hagar? genmälde frun från Riseberga, som i detta hofskvaller råkade hänga sig fast vid ett kärt namn. — Hvem kan den Hagar vara, som förut varit kammarpiga?

— Hon skall hafva varit här i Stockholm förut och heta Rydin eller Rönning, jag minns ej så granneligt. Hon har varit fröken Kerstins bokstäderska. Och nu har hon gifvit sig åt turken för att försmäda drottningen och allt hvad kristeligt är.

— Undskyll, ers nåd... jag mår icke väl... jag måste tala med drottningen! utbrast den olyckliga fromma frun och uppstod, darrande i alla leder.

I detsamma gick förhänget upp öfver Grekelands sju vise, allas ögon riktades ditåt, ingen vågade röra sig af fruktan att störa drottningens nöje. Ännu en kvart timme måste den bästa bland fostermödrar lida alla ovisshetens kval. O, denna ståt, dessa utstyrda masker, som kunna så tjusa de glada, de lyckliga, de lättsinniga, huru kunna de ej martera ett ångestfullt modershjärta; huru antaga de ej för hennes ögon gestalten af ett demoniskt hån, som gäckar och söndersliter hennes innersta!

Ändtligen föll åter förhänget. Riksrådinnan Ryning uppstod och hviskade sin man, riksrådet, något i örat. Han förde henne till presidenten Kurck, som kände Hagars öden bättre än han funnit för godt att anförtro sin nya gemål. Kurck dolde icke den omkastning i dessa öden, som så nära och så smärtsamt berört honom själf.

— Ers nåd, sade han, vi hafva funnit ett örnägg och sett därur framgå en stackars liten kyckling, hvilken

vi trodde oss kunna uppfostra till en dufva. Vi sågo vingarna växa och skarpa ögon skåda ut öfver världen, men vi trodde oss kunna hålla denna ovanliga fågel i bur och klippa dess vingar. Vi hafva bedragit oss, ers nåd. Örnungen i dufvohamn har brutit sig ut genom gallret och flugit mot solen. Dit når hon ej, arma barn; förr eller senare skall hon träffas af jägarens pil. Men sådan var hennes medfödda art; vi kunna ej ändra, endast beklaga hennes öde. Gifve Gud, att ej detta afspeglar en annans, som står högre än hon!

Åter gick förhänget upp öfver de nio muserna och de tre gratierna, dragna i en försilfrad vagn, förspänd med lejon, som kördes af Amor. Ännu en kvart måste frun från Riseberga stänga inom sig suckar och hjärtesorg. Därefter frågade hon, om den tatariska beskickningen ännu var kvar, och fick veta, att vildarne ändtligen skulle resa i morgon. Rädd att bemärkas, smög hon sig bort för att tillbringa hela den följande natten i bön och mot morgonen skrifva ett bref, så uppfylldt af tårar och kärlek, som endast en ängel kan hviska till sin fallande skyddsling, eller en moder skrifva till sitt förlorade barn.

Men den triumferande Parnassen fortfor att förherrliga drottning Kristina under åskådarnes jubel. Världens fyra hörn öppnade sig, ur fyra hufvuden framsprungo fyra konungar, som bekrönte Dygden, hvilken, dagen till ära, hette Kristina.

Dygden vörde alle världens änder,
kungar, riken, folk och alle ständer.

Och så följde »den stora baletten», där de fyra konungarne och deras högansenliga sällskap dansade kring den bekrönta Dygden. Men jorden var för trång

för denna storståtliga Dygd; där kom till sist »ett herrligt och sällsynt, därtill enkannerligen uppfunnet konstverk». Aurora och muserna sågos oförmodadt nedstiga från himmelen och till sig upptaga Dygden midt ur hopen af dem som krönt och dyrkat henne. »Därmed hela Parnassen blef glänsande och upplyst i prakt och herrlighet.»

En purpur-liflig, fin Aurora
dig stiger upp, o, Svea kär!
Lycksalighetens horn hon bär
i följe med den blomstrand' Flora.

Nu skall den första världens gyllene tid återkomma och allting blomstra genom Kristina, Gustavi arftagarinna. Hvarje stånd får sitt lystmäte af allt som önskeligt är.

Den regn och solsken har i händer
och råder öfver Jupiter,
den Phœbi klarhets mästar' är,
vår brist i ymnighet han vänder.

Den samme Gud, han låte skina
sin' blida ögons nådesol
på Svea drottnings rikes stol
och fröjd' oss länge med *Kristina*.

---

15. Gunstlingarne.

Hon föraktade sina gunstlingar.

De funnos verkligen, som trodde, att den gyllene tiden skulle återvända. Så många segrar, så mycken ära, så lysande snille, så lärda loftal, så frikostiga löften till de knotande stånden vid drottningens kröning! Riksdagsbönderne hemreste till julen 1650, väl med svikna förhoppningar, men med en fast tillit att drottningen skulle ställa allt till rätta, blott hon fick makt öfver herrarnes olåt. Det var desse som anstiftade krig, desse som förtryckte folket, desse som förslösade rikets tillgångar. Gud signe fröken Kerstin; har hon ej gifvit riket fred; har hon ej afskedat sina trumpetare och pukslagare, sina kammarherrar och hofjunkare? Och borgaren sade till sina kunder på marknaden, bonden bad med sina präster i kyrkorna vid den tid, när räknekammaren tömdes för den triumferande Parnassen: Gud signe fröken Kerstin och gifve henne ett långt regemente!

Två år därefter, när långväga kunder frågade köpmannen vid hans borgarelucka: »Hvad höres från Stockholm?», fingo de intet svar, eller såg sig borgaren försiktigt omkring och hviskade: »Det säges, att fröken

blifvit förhäxad». — »Af hvem?» — »Ja, det vet ingen, men några gissa på gamla fru Ebba Brahe, som i sin ungdom förhäxade salig konungen, frökens fader.»

I kyrkorna samlades folket på tre konungars dag, när texten gaf särskild anledning att bedja för öfverheten, och sporde prästen efter predikan hvad där hördes från Stockholm. Käre far skrufvade på kalotten och var icke bråd till att svara, men när han trugades, lät han förnimma en suck öfver så många ulfvar, som nu smugit sig in i fårahuset. »Där är så fullt af utländske lärde i Stockholm, sade han, att ingen mera törs spotta på gatan. Alle förneka de Gud Fader och tro på djäfvulen, som skrifver böcker åt dem. Och för hvar sådan bok, som de lämna präntad åt fröken Kerstin, få de tusen daler, om icke mer, och därtill en guldkedja med drakslingor i knäppet.»

Den gamle riddersmannen, som återvändt från kriget, lastad med byte, och byggt sig ett slott i landsorten, frågade sin hemkommande son: »Hvad höres från Stockholm?» — Sonen, en kavaljer efter nyaste franska modet, höjde på axlarna och svarade i den obesvärade ton, som ungdomen numera vant sig att antaga: »Fröken är galen.» — »Hvad? Hon, som förökat våra privilegier, hon, som förlänat åt oss två tredjedelar af rikets jord!» — »Ja,» svarade åter den unge ädlingen med en ny axelryckning, »hvad skall jag kalla den, hvilken nybakar grefvar, friherrar och adelsmän, alldeles som bagaren gräddar skorpor, och är så frikostig med förläningar, att ingen mera vet, om ej en annan före honom fått samma gods?» — »Du har rätt, sade fadern. När intet mera finnes att bortskänka, skall man fråntaga oss allt.»

Så gick talet. Men drottning Kristina var icke galen, icke förhäxad; hon var endast för hög att räkna. Hon var så drottning i hvarje fingerled, att hon trodde sig äga allt och därför kunna unna sig nöjet att gifva allt. Guld, det flöt åter någonstädes in, men en krona är öppen, hon har hvarken lock eller botten; där kan ingenting sparas, där måste allt rinna ut, annars är hon ej krona. Rikets behof? Är ej drottningen riket? Folkets fattigdom? Talesätt! Hon kände de gamla klagovisorna. Kunna de ej vara tillfreds med bröd och sill? Är icke äran rikedom nog, och när har Sveriges rike varit så mäktigt som nu? Gif mig en dalkullas fattiga kjortel, en finnes barkbröd, en lapps usla näste, och jag skall vara drottning ändå — så länge det behagar mig att vara en drottning!

Detta storartade grunddrag i en gåtfull personlighet, att vilja vara allt, känna allt, förmå allt, är Kristinas nyckel. Från 1650 var hon rike och folk; hon skulle snart blifva mer: hon skulle blifva sin tids och världens medelpunkt.

Självtillräcklig och sluten inom sig själf, hade hon likväl kunnat tidtals öppna en del af sitt hjärta; hon hade dock sett vid sin sida *en* förtrogen vän, åt hvilken hon kunde meddela ett stycke af sig själf. Nu blef hennes lott att mista äfven denna enda vän. Midt under kröningsfesterna yppade Ebba Sparre en kväll, att Jakob Kasimir De la Gardie, yngre broder till grefve Magnus, begärt hennes hand och bad om drottningens samtycke. Kristina log; hon hade själf banat den unge friarens väg, hon hade den kvinnliga svagheten att gifta bort sina kusiner och hofjungfrur. Men hon erinrade Ebba, att där ännu fattades några månader i deras öfverenskommelse från Maj 1648.

— De tre åren skola fyllas, innan jag mister min drottnings dagliga nåd, som ingen kan ersätta, svarade Ebba.

— Godt. Mig likar grefve Jakob inte illa. Han har sämre hufvud, men bättre vett än sin bror. Skada, att han är tre år yngre än du.

— Jag förblir alltid ung, så länge jag är årsbarn med en oförmäld drottning.

— Då skall du vara ung med grå hår, Ebba. Min drake väntar förgäfves de tre årens förlopp. Med någonting måste man mata ett odjur, om det ock vore med en kattunge. Får draken ej sluka en prinsessa, skall han få sluka en krona. Jag hoppas han blifver mätt. I morgon fira vi din förlofning i slottet.

Ett år efter förlofningen firades det unga parets bröllop med stor ståt i Stockholms slott. Drottningen gaf bruden en silfverservis om 6,000 riksdalers värde och uppträdde själf i ett värdskap, där herdar och herdinnor mottogo besök af gudarne. Förbindelsen, knuten i lyckans solsken, varade endast fem år och slöts med Jakob Kasimir De la Gardies tappra krigaredöd på Köpenhamns vallar 1657.

Öfver de lysande, dansande, slösande, knotande åren 1651 och 1652, öfver den första, ihärdigt motsagda och slutligen återtagna tronafsägelsen, öfver Messeniernes blodiga schavott, öfver nya grefskaper, friherreskaper, adelsdiplomer, lärda lofkväden, baletter, värdskaper, trassliga härfvor af politiska intriger, krigsrustningar och smygande jesuitfjät i hoftrapporna slingrar sig berättelsens tråd vidare fram till gunstlingarnes år 1653. Ingen sol utan planeter. Den bortbytte prinsen föraktade sin kjol, men kunde ej lösgöra sig från dess broderier och fållar, en kvinnas tycken.

Från år 1647 var stark omsättning af lärde vid drottning Kristinas hof. De kommo, visade sina konststycken, applåderades, förbrukades, behängdes med guldkedjor, afskedades i nåd eller onåd, med eller utan lifstidspension, och försvunno. Berömdare bokvårdare efterträdde Kristinas Doxa: Vossius, Freinshemius, Salmasius... Vossius råkade i träta med Salmasius, föll i onåd, men lyckades bärga sig på en spillra af gunst. Boeclerus trugades på Upsala, fick stut af studenterne och förbannade Sverige. Salmasius sände Bourdelot, Bourdelot lyste sin tid och störtades af Pimentelli. Magnus De la Gardie hade i åtta år stått i lyckans zenit, när en ung man uppträdde vid namn Klas Tott... Stjärnor af andra och tredje ordningen lyste många.

— Tungel — sade drottningen till sin smidige hofkansler, som lyckats så väl sopa spåren bakom sig, att han nu brukades som springpojke i hemliga ärenden — huru mår min doktor i dag?

— Så träffeligt, som hans nit tillåter. Han är otröstlig att ej ha kunnat på fyra dagar personligen öfvertyga sig om eders majestäts välbefinnande. I kväll skall han ha den nåden att uppvakta.

— Har han betalt Tungel för att berätta mig detta, eller har Tungel betalt honom för att öfverskyla sina egna snedsprång?

— Bevare oss, hvem har så illa förtalat en trogen tjenare? Det är icke jag, fattige man, som understått sig beveka en så lärd herre med presenter, men väl såg jag i morse två nya silfverkannor i doktor Bourdelots bostad och en präktigt sadlad ny häst i hans stall. Sex kareter väntade utanför porten. Skall jag underdånigst förmäla hvilka höga herrar voro därinne på uppvaktning?

— Tig; jag vill ingenting höra. Så? De traktera honom med hästar och silfverkannor? Och finge de visa sitt rätta kynne, skulle de undfägna honom med stegel och hjul. I afton således? Han skall finna vetenskapen församlad. Säg till, att jag mottager de lärde och hofvet.

Hofkanslern bugade underdånigst. Han hade på morgonen insmugit i Bourdelots kök en beundransvärd elgstek, då ju inga anatomiska studier hade ett mera lockande behag för den mäktige doktorn, än studiet af en läcker stek.

— Hvem skall jag först ha den nåden att invitera? frågade Tungel.

— Grefve Tott.

— Jag skyndar...

— Bryt ej af edra gamla spindelben i grefvarnes trappor! Ni kommer tids nog att göra en kullerbytta[1].

På slaget fyra eftermiddagen infann sig doktor Bourdelot, en timme före de öfrige inbjudne. Han var en elegant, liflig, något korpulent herre om fyrtiotre år och skulle kunnat tagas för en fulländad hofman, om ej någonting simpelt och påfluget, som Kristina nu började genomskåda, förrådt parvenyn. Samtalet fördes på fransyska.

— Ni har varit sjuk, käre doktor. Huru kan en läkare så misshandla sina patienter, att han blir sin egen patient?

— Ja, säg det, ers majestät! Det är följden af att ej själf vara ung, när man har den afundsvärda lyckan

[1] Ännu åtta år lyckades denne skicklige ränkmakare innästla sig i Kristinas och Carl Gustafs ynnest, men afsattes från alla sina ämbeten 1661 och dog lika maktlös som glömd.

att kurera unga älskvärda drottningar. Hur står till? Ingen matthet? Sömnlöshet? Dåningar? Var så nådig och räck ut tungan! ... Så där ja. Litet belagd. Kunde tro, att ers majestät åter spisat skinka. Jag är tvungen att underkasta köksmästaren pinligt förhör. En gudinna måste lefva af ambrosia. Ingen åderlåtning, sedan jag sist hade den äran?

— Blif mig från halsen med edra åderlåtningar, doktor! Ni är en vampyr. Vill ni göra mig till en idiot?

— Förlåt min uppriktighet; ers majestät är besvärad af för mycket snille. Om dagen skrifver ers majestät lagar för Europa, om natten för vetenskapen. Man kan icke på samma gång vara Jupiter och Apollo, Minerva och Diana. Också gudarne måste spara sig för att lefva.

— Skrif åt mig ett recept på Hesperidernas äpplen!

— Jag gör ju mitt bästa. Jag fördristar mig hvar dag att säga till ers majestät: kasta bort regeringsomsorgerna; det finns lastdjur nog, som skapats att bära oket! Låt de lärde utbena Kabbala och prästerne sin katekes; ers majestät plockar de frukter, som äro angenäma, och skrattar åt resten. Min Gud, hvarför äro vi till, om ej för att lefva och njuta lifvet? Och den, som därtill fått alla nödiga förutsättningar: ungdom, skönhet, snille, makt, rikedom, världens beundran och egna dygder, hvilken dårskap att bortkasta allt detta för att söka de vises sten eller måhända bekymra sig om ett tillkommande lif! Fabler och prästlist! Slå bort alla bekymmer, lefva ett angenämt lif, njuta med måtta för att kunna njuta dess mer, se där, ers majestät, Hesperidernas äpplen!

— Doktor, ni är värdig att vara en fransman, ni förstår att tillreda essenser. Ni har utdragit bouqueten

af eder store landsmans, Cartesii, läror: tvifla på allt, utom på sig själf, och därför behandla allt, utom sig själf, som oberättigadt att finnas till. Vet ni väl, att jag kunde anse eder för tidehvarfvets störste man, om jag ej stundom, i en svag stund, vore böjd att... förakta er!

Doktorn betraktade henne, ett ögonblick förbryllad och oviss huru han borde uttyda denna första hotande vink om en möjlig onåd. Men han fann sig och fortfor i den lediga, vårdslösa ton, som i början anslagit hans höga patient:

— Jag vill hellre vara ers majestäts trogne bulldogg, än en markatta, som Vossius, eller en räf, som ... förlåt mig, jag har glömt namnet. Man har sagt mig, att ers majestät behagar mottaga en aftoncirkel... Tillåt mig undersöka pulsen!... Icke alldeles lugn. Jag besvär ers majestät, inga lärda, djupsinniga afhandlingar! Hellre något lätt, något muntert... Vågar jag fråga hvilka lärde, som i kväll få den nåden...

— Vossius, Ravius, Bochart, Naudé, Meibom...

— Ah, Bochart, som roade ers majestät med sin skicklighet att blåsa flöjt! Naudé har skrifvit om de gamle grekernes danskonst, Meibom om deras musik. Med ers majestäts tillåtelse skola de få visa sin skicklighet.

Den trängre hofkretsen, mest ungdom och nykomlingar, jämte ambassadörer och lärde, var församlad, när drottningen inträdde klockan en kvart till sex. Ceremonierna voro bannlysta från dessa förtroliga samkväm. Vanligen uppläste en af de lärde en afhandling, som sedan kritiserades af de öfrige och af drottningen själf. I afton var detta förbjudet af läkaren. Han var medelpunkten, näst majestätet. Själfve den nyss allrådande

grefve Magnus nedlät sig att efterfråga den nye gunstlingens hälsa och beklaga den opasslighet, som beröfvat så många hans nyttiga råd. Bourdelot svarade vårdslöst, att han nu hämtat krafter och trodde sig kunna kurera alla sjukdomar, utom spelsjuka och högfärd. Vid de sista orden sände han en sidoblick till den nyaste grefven, unge Klas Tott, som just nu hade nåden samtala med drottningen.

Den ryktbare herr Åkes ende son Klas var vid denna tid tjugutre år och hade vid så unga år redan hunnit blifva grefve, öfverste kammarherre, riksråd och kapten för lifgardet. Han kunde ej mäta sig med grefve Magnus i skönhet, smidighet eller fina hofseder, men han var en högvuxen, blomstrande, kraftfull ung man, som kände i sina ådror kungligt blod och tycktes i stånd att utmana hela världen. Utom hans ärfda egenskap af en slagskämpe, redan ryktbar för många dueller, visste skvallret förtälja om hans höga spel och obändiga lefnadssätt, men anade icke förty i honom en stigande gunstling. Det var en enkel naturlag, att Tott och Bourdelot ej kunde tåla hvarandra.

En nykomling, såsom Tott, men tio år äldre, var spanske ambassadören Don Antonio Pimentelli, en vacker, smidig hofman med det svartaste hår och de vältaligaste moriska ögon man sett i Sverige. Han delade sin uppmärksamhet mellan drottningen, hos hvilken han tycktes stå väl anskrifven, och sin beskyddare Bourdelot, som bevakade hvarje hans steg.

Denna kväll, när man ej hade en afhandling, roade man sig med lärda eller klyftiga gåtor. Hvari bestod cirkelns kvadratur? I tärningen, som lät guldmynt rulla. — Hvem har uppfunnit *perpetuum mobile?* Forsen och pratsjukan. — Hvem har då uppfunnit krutet? Djäfvulens

biktfader. — Har han ej lyckliggjort världen med andra nyttiga uppfinningar? Jo, med spelkorten. — Hvad är de vises sten? En kristalliserad dröm. — Hvem har uppfunnit greker och romare? En skolmästare, som fått en bunt ris till namnsdagsgåfva och befann sig i förlägenhet hvar han skulle finna passande anledningar. Och vidare så i samma stil. De bästa svaren belönades med ringar, örhängen, bröstnålar, böcker och andra presenter af 100, 200 till 500 dalers värde. Pimentelli, som uppfunnit den märkvärdige biktfadern, och den nye friherren, förste stallmästaren Steinberg, som hittat tärningen, medan drottningens spefulla ögon sökte Tott, fingo hvardera höga belöningar, den förre gyllene sporrar, den senare en omgång hästskor af silfver.

Doktor Bourdelot önskade höra något om grekernes dans — deras »orkestik» — hvilket professor Naudé strax var beredvillig att framställa. Denna framställning borde förtydligas med att uppvisa rörelserna. Hvarför icke? Doktor Meibom var lika beredvillig att utföra musiken på cittra, hvarpå följde en så tafatt dans af Naudé och ett så erbarmligt klinkande af Meibom, att hofvet nära kiknade af undertryckt skratt bakom näsdukarna. Olyckligtvis blefvo alla bemödanden att dölja munterheten slutligen fåfänga. Dans och musik upphörde; båda de lärde herrarne lämnade förgrymmade ett hof, som så vågat gyckla med den vördnadsvärda klassiciteten.

Drottningen hade skrattat som alla andra, men fann nu för godt att visa sig indignerad.

— Bourdelot skall bedja Naudé och Meibom om förlåtelse, sade hon till Bochart.

Bourdelot måste lyda, infann sig andra dagen hos de förolämpade lärde och tackade dem, med sitt kända

grin, för det oförlikneliga nöje de beredt honom och hofvet. Naudé vände honom ryggen, Meiboms svar blef en eftertryckelig örfil. När detta inrapporterades, vände sig drottningens vrede mot Meibom.

— Hvarför kastade ni ej honom ut genom fönstret? snäste hon Bourdelot.

Detta upptåg i hofkretsen ökade, i stället att minska, gunstlingens makt. Han inbjöds nu att taga sin bostad i slottet under gemaken på västra sidan. Grefve Magnus förlorade tålamodet och klagade hos drottningen.

— Hvad? Är min förträfflige grefve svartsjuk?

— Jag har vittnen, att doktorn velat afvända eders majestäts gunst från mig och andre svenske herrar.

Kristina skrattade.

— Det bästa råd jag kan gifva är, att grefven så snart som möjligt rekvirerar cremor tartari för att försona sig med en så utmärkt vetenskapsman som doktor Bourdelot.

Grefve Magnus förärade sin medtäflare ett dyrbart diamantsmycke, med den uppriktiga önskan inom sig, att ädelstenarna måtte flyga doktorn i halsen och förgöra honom.

Snart fanns icke en så hatad man i Sveriges rike, som denne franske doktor. Läkarne förklarade honom för en charlatan. Adeln anklagade honom som vådlig för statens säkerhet, prästerne angåfvo honom som gudsförnekare, menige man ansåg honom som giftblandare. Bourdelot måste omgifva sig med vakt och vågade icke visa sig ensam på gatan. Men huru litet kände hans fiender sin enväldiga drottning! Bourdelot var *hennes* gäst, *hennes* läkare; om det ej redan därför varit hennes pligt att försvara en man, som ansågs ha räddat hennes lif, måste hon göra det för sin egen värdighet. På henne

återföll hvarje klander mot honom. Därför skulle hans gunst rättfärdigas. Det var Bourdelot, som ensam förstod att vårda hennes hälsa, han, som var sitt tidehvarfs störste vetenskapsman, hvilken det var en ära att fästa vid Sverige.

Och likväl föraktade hon denne man. Hur skulle icke *hon* förakta och genomskåda något så simpelt, sniket och ytligt som denne lycksriddare! Historien har icke nog lagt märke till att Kristina föraktade sina gunstlingar, Cartesius undantagen och måhända Chanut. Som barn hade hon aldrig lekt med dockor; nu kände hon sig ensam, nu behöfde hon dem. Hon, som ingen vän hade, behöfde skapa sig vänner; men dessa vänner skulle hafva henne att tacka för allt. Hon ville skapa omkring sig någonting, som var hennes verk och utan henne intet. Så länge dockan nöjde sig att vara en nolla bredvid millionen, smektes och bortklemades hon; ville hon vara någonting själf, kastades hon bort som en onyttig leksak. Man kan ju också ledsna vid leksaker. Ju mera viljelösa de röra armar och ben, desto förr ledsnar en högboren ande vid slaftjenst. Alla Kristinas beryktade gunstlingar voro misslyckade försök att tillskapa vänner, misslyckade därför, att vänskapen, likasom kärleken, fordrar ömsesidig försakelse. Och Kristina begärde en försakelse som hon ej ville gifva.

Allt bittert hat, alla anklagelser mot Bourdelot voro vanmäktiga, så länge drottningen ansåg sin värdighet fordra att taga en gäst och en främling i försvar. Den förnärmade svenska högadeln tillgrep en sista utväg. Grefve Magnus uppträdde å egna och ämbetsbröders vägnar med förklaring, att om ej den förhatlige gunstlingen afskedades, såge sig de höge riksämbetsmännen nödsakade att begära sitt afsked.

Måhända skulle också denna ytterlighet varit fruktlös, om ej Klas Tott gifvit Bourdelot ett käpprapp. Detta slog an; det var just hvad Kristina själf hade velat göra, om hon varit en man. Och detta rapp fällde gunstlingen.

— Herrarne begära afsked, yttrade drottningen likgiltigt till Pimentelli.

Om Pimentelli svarat: »*Vi främlingar* hafva intet annat skydd mot den svenska afunden, än eders majestät», hade drottningen genmält: så vill jag ock försvara eder mot alla. — Men Pimentelli, som uppstigit på Bourdelots axlar, fann stegen numera obehöflig och svarade:

— Om eders majestät behagar, skall jag rådgöra med doktor Bourdelot.

Rådplägningen är icke bekant, men desto bättre dess följder. Lika uppskrämd, som han nyss varit öfvermodig, beslöt doktorn att vika, men sälja sin ställning så dyrt som möjligt. Allt hvad räknekammaren lyckades sammanskrapa var fattiga 10,000 riksdaler, men han fick förskrifning på 20,000, därtill nödtvungna dyrbara presenter af hofvets närmaste, och reste från Sverige »lika tungt lastad med guld som förbannelser». Engång ur sikte, återtog han i Kristinas senare omdömen sin rätta gestalt: en skojare, hvars besök hon afvisade och hvars bref hon bortkastade olästa. Men med Bourdelot slocknade en långvarigare och mera lysande meteor i hofvets solglans. Grefve Magnus hade lyckats uttrötta sin välgörarinna och med sin efterhängsenhet mot Bourdelot undertecknat sitt eget afsked.

16. Mor och dotter.

Mitt stora, mitt höga, mitt ärorika barn, hör din moders röst!

I hvarje lif finns något föregående, som ej kan helt utplånas eller förklaras af ett efterföljande. I hvarje personlighet återstår någonting af en annan; ett ursprungligt band, som kan slitas, förnekas, glömmas, men icke tillintetgöras, emedan det tillhör väsendets rot. En varelse utgår från en annan, börjar sitt lif i beroende vanmakt, afsöndrar sig efter hand till en existens för sig, blir ett självständigt jag, blir ett äpple, som stundom faller långt från trädet; men sambandet med dess ursprung kvarlämnar, som den afklippta nafvelsträngen, alltid ett ärr. Moder och barn äro icke två ljus, af hvilka det ena tänds vid det andra, hvarefter båda brinna sin tid ut, det ena förr, det andra senare. Det finns alltid något af plantan i fröet och af fröet i plantan.

Drottning Kristinas moder, Maria Eleonora af Brandenburg, står i historien bortskymd först af sin gemål, sedan af sin dotter. Hon, som endast kvarlämnat minnet af sin skönhet, sin kärlek, sin svaghet och sitt vankelmod, står mellan två kolosser på Sveriges tron så hjälplöst liten, att man endast för hennes plats som drottning egnat ett flyktigt medlidande åt hennes känslor som

kvinna. Och dock har hon icke gått så spårlös förbi, som mången trott. Hon har kvarlämnat ett historiskt arf, ty motsägelserna hos hennes dotter äro reflexer af motsägelserna mellan fader och moder. Fadern kunde uppoffra allt för en stor idé, modern allt för ett litet hugskott. Något hänsynslöst fanns hos alla tre, men hos fadern gentemot sig själf, hos modern gentemot sin omgifning, hos dottern gentemot allt som icke var hon.

Maria Eleonora var hela sitt lif igenom ett vackert, lifligt, nyckfullt barn. Född att älska, tjusa och le, kastades hon vid ett och tjugu år in i en järnhård tids nordiska allvar, som en blomma i snön. Hon ditfördes af en hjälte, en afgud, vid hvars sida hon glömde allt, och när hon ej såg honom en månad eller längre, frös hon i Sverige. När han slocknade, blef det natt kring barnet. Hon hade en dotter, *hans* dotter, som skulle ersätta honom, men som var för liffull att behandlas som en relik. Kristina blef *själf* från den stund hennes moder behandlade henne som ett opersonligt minne af fadern. Hon uppreste sig, fick medhåll och togs bort från sin moder. Klyftan mellan dem båda uppstod tidigt och vidgades sedan allt mera. Där funnos i båda samma själfviskhet och samma vankelmod; men den enas tråd hade spunnits af skört sefirgarn, den andras af segt silke.

År 1640, en sommarnatt, när Mälaren sof vid Gripsholms stränder, hade Maria Eleonora med ljudlösa årtag flytt från Sverige och riksförmyndarne för att, först i Danmark, sedan i Preussen, få gråta ut. När hon ledsnat vid tårar — man ledsnar fort vid en ohörd klagan — återvände hon till Stockholm 1647 och mottogs vid Dalarön af Kristina samt utanför staden af rådet med

kungliga ärebetygelser. Hon inflyttade i slottet och bebodde med sin uppvaktning en del af västra flygeln, men fortfor att lefva instängd med sina minnen. I början sökte man förmå henne att visa sig vid högtidliga tillfällen: hon var drottningens moder och en stor konungs änka. Hon vägrade, och man upprepade icke dessa försök. Man skulle ha glömt att hon fanns, om man ej stundom sett en flik af hennes svarta änkeslöja bakom gardinen af den kungliga logen i Stockholms Storkyrka, där man numera så sällan såg hennes dotter, drottning Kristina.

Det var vid höjdpunkten af Kristinas triumfer och början af hennes fall. Dotterns dagar ilade bort med fjärilflykt, moderns med snäckans långsamma enahanda. Maria Eleonora afskydde dessa lustbarheter, som hånade hennes tårar och af hvilka hon ej kunde undgå att höra ett återljud i sin afstängda cell. Men man kan icke alltid gråta, man måste, för att hvila de stackars ögonen, stundom tänka på något annat. Och Maria Eleonora hade, som dottern, en böjelse att förströ sig med pigskvaller. Hon var i all sin enslighet invigd i dagens hofkrönika, dess skandaler nådde, förstorade och färglagda, ända till henne. Hon kände gunstlingarne och hatade dem, kanske mer af moderlig svartsjuka, än af ömhet för rikets välfärd.

Vid denna tid hade hon i Storkyrkan hört Emporagrius slunga sina bannstrålar mot hofvets flärd, och detta anslog henne. Hon kallade till sig den stränge botpredikanten och anförtrodde honom sina moderliga bekymmer.

— Nåväl, ers majestät, sade han; hvem är närmare än en moder att varna ett vilsefördt barn?

Maria Eleonora beslöt, ej utan bäfvan, att uppfylla denna svåra pligt. Hennes känslor för dottern voro delade mellan fruktan, sorg, harm och en kvarlefva af den forna afgudiska kärleken för *hans* barn, reliken. Kristina hade hvarje dag låtit genom en kammarfru efterfråga hennes majestäts hälsa, men icke besökt henne sedan mer än en månad. Nu lät änkedrottningen, ceremoniöst som alltid, anmäla sitt besök hos regerande drottningen.

Hon klädde sig omsorgsfullt och, som alltid numera, svart. Hon bar icke mer det i en halfcirkel från pannan uppstrukna håret med de åtta stora diamantnålarna, diademet och den yfvigt ringlade hvita plymen däröfver; icke den vida, höga, i nacken uppstående spetskragen; icke halsbandet af äkta pärlor eller det stora, stjärnformiga bröstsmycket af juveler, såsom man ser henne afbildad i yngre år. Nu nedföll öfver nacken och ryggen den svarta änkeslöjan, uppfäst vid pannan, medan hennes grånande bruna lockar kantade som en välvårdad ram de magra, gulbleka kinderna, tårarnas spårväg. Spetskragen var utbytt emot en liten och ytterst enkel lärftslinning, nedviken öfver den svarta klädningens axelfållar. Men sorgen hade icke förmått alldeles utplåna de unga årens kända kärlek för sköna smycken. Hon bar ännu diamantörhängen, en glänsande hårnål, en dyrbar agraff af smaragder på bröstet och under denna en ordenskedja af guld och silfver. I dessa vackra och fint bildade drag hade alltid funnits en disproportion mellan en skarpt markerad romersk näsa och en svagt utbildad haka, nästan ett barns. Men åren och sorgen hade mycket förädlat nyckernas forna glada drottning. Allt det ojämna, trotsiga, regellösa i hennes person hade nu fått lugn och värdighet. De varma blå ögonen strålade

nu af en fuktig glans, som där icke sågs förr under de fint penslade ögonbrynen och som tycktes bedja om tillgift för den hyllning de fordom utkräft som en skyldig tribut.

En eftermiddag i Mars 1653 infördes änkedrottningen af två kammarfruar i drottningens mottagningsrum och lämnades allena med Kristina, som uppstod vid hennes inträde. Mötet var vördnadsfullt, men nog afmätt för att vara ett möte mellan mor och dotter. De togo plats i fåtöljerna. Man kunde nu upptäcka mellan båda en likhet, som sällan framträdde, emedan alla dotterns bestämdare drag liknade faderns. Arfvet af modern låg i de drag, som antydde rörlighet och ostadighet, i ögonvinklarna, i mungiporna, kanske något i ansiktets hela oval, men mer i en fågellik, om otålighet vittnande kastning af nacken.

Ett litet fint ciseleradt bord stod mellan dem; det var nog att skilja dem åt. Kristina yttrade sin fägnad öfver besöket och hoppades, att hennes majestäts hälsa nu skulle förunna dottern den glädjen att oftare se sin höga moder. Båda tilltalade hvarandra med majestätstiteln; det var endast modern som vid utbrotten af sina känslor kunde förgäta detta styfva tilltalsord. Samtalet fördes på tyska.

— Jag har kommit för att fråga huru eders majestäts dyrbara hälsa uthärdar hofvets lustbarheter, började änkedrottningen, rädd att ej få sitt ärende framfördt, om hon ej genast gick rakt på sak.

— Med mig är det ingen fara, svarade Kristina muntert. Jag mår aldrig så väl, som när jag dansat en natt. Men kanhända störes ers majestät af musiken? Jag skall låta tillmura de fönster i balettsalen, som vetta mot eders majestäts våning.

— Eders majestät skulle hellre tillmura sina öron för smickrare och sin dörr för lycksökare, inföll Maria Eleonora, ögonblickligen glömmande all försiktighet. Hon var allt annat än diplomat, hon kunde aldrig lägga band på en känsla.

Kristina rodnade starkt. Snabb vrede var ett fädernearf, otyglad häftighet möderne.

— Behagar ers majestät förklara sig tydligare? Jag förstår ej Salomos ordspråk utan uttolkningar.

— Ers majestät ... Kristine ... jag är din mor, jag nödgas med bedröfvelse säga dig den sanning, som ingen annan vågar frambära till en mäktig drottning. Hela riket är upprördt öfver ditt nuvarande lefnadssätt ... öfver ovärdiga gunstlingar, som trängt sig fram till din ynnest, medan du stänger ditt öra för dina trognaste rådgifvare. Några steg från mig, i din egen borg, har du inhyst usle uppkomlingar, ränksmidare, gudsförnekare, som hvar dag intala dig sina djäflaläror. Din fader har offrat lif och blod för den rena evangeliska läran, och hans dotter blygs icke att slösa sin gunst på hans tros dödsfiender. Kristine, min sistfödda, min enda återstående pant af hans kärlek, om du upphört att vara min dotter, så har du dock aldrig upphört att vara hans. Du kan icke, du vill icke förneka hans ädla föredöme, du vill icke befläcka hans stora minne, du kan icke gifva ditt konungsliga namn, dina ärfda dygder och din trons ära till spillo för samtid och eftervärld. Du är för högboren för att sänka dig så lågt, du är för stor för att blifva lycksökares lekboll, du är för skarpsynt för att icke själf uppfatta det ovärdiga i ditt handlingssätt. Mitt barn, som varit allt för mig och nu är allt för ditt rike, mitt stora, mitt höga, mitt ärorika barn, hör din moders röst! Jag besvär dig

att börja ett nytt lif för din Gud, ett lif för ditt rike, ett lif för din sanna ära ... jag vågar ej säga ett lif för din moder! ...

Hon måste afbryta; tårarna kväfde hennes röst. Hon var vacker i detta ögonblick, vackrare än i sin ungdoms fägring. Det stora minnet af en hädangången hade lyft henne, den svaga, nästan till höjden af hans storhet, bevingat hennes ord och ställt henne öfver den kraftfulla dottern, som i allt var så mycket större än hon. Kristina kände förvåningen kämpa med den uppstigande vreden. Hon igenkände för första gången sig själf i modern, beherskade sig och svarade med oväntadt lugn:

— Jag tackar ers majestät för ett välment råd och skall betänka hvad däri eftertänkeligt vara kan. Men om trosfrågorna lärer intet vara rådeligt att nu disputera. Det är prästernes sak.

Om Maria Eleonora låtit sig nöja med denna halfva seger, hade hennes ord kanske efterlämnat ett spår, och hon hade vunnit mer än hon kunnat vänta. Men olyckligtvis var hon ej klarsynt nog att veta sin tid och hänfördes af sitt brinnande nit för den evangeliska läran till ett nytt utbrott, som blef ödedigert.

Hon uppstod, fattade drottningens hand och sade:

— Hvarför ej tala om tron? Är icke själarnas välfärd det enda nödvändiga? Ers majestät, min dotter, det är ju därför jag kommit till dig, det är bekymret för din själ, som icke lämnar mig ro hvarken natt eller dag. Det sägs, att du mottager hemliga anhängare af den påfviska läran. Å, denne doktor Bourdelot, som förnekar Gud, hvad är han emot påfven! Vet du icke, att påfven är Antikrist, att det är han som dödat din fader och nu traktar efter att dräpa din

själ? Du, du, du kan emottaga hans utskickade, och jorden öppnar sig icke under din fot, och din faders dotter förgås ej af blygsel, när hon småler emot hans mördare!

Detta var för mycket. Kristina drog häftigt sin hand tillbaka.

— Det är nog! utropade hon. Ers majestät kan säga mycket, som jag af skyldig vördnad kan åhöra af en moder; men ers majestät kan ej gå andras ärenden och begära för dem samma undseende. Jag vet ganska väl hvilka de äro, som tubbat ers majestät till detta besöket; men jag skall lära dem att också veta hvem jag är. Säg dem, att öfver mig skola inga präster råda eller mig förevita hvem jag bevärdigar framför dem med en kunglig ynnest. Jag tänker, att eders majestät nu har uträttat deras ärende och har intet vidare att där lägga till, än att jag önskar eders majestät all högönskelig välmåga och säger härmed *valet.*

Vid dessa ord lämnade Kristina med en kall bugning sin moder allena. Maria Eleonora återfanns af kammarfruarna badande i tårar under konvulsiviska snyftningar, som liknade en hysterisk kramp. Hon kunde ej ens, förrän senare på kvällen, återföras till sina rum. När detta berättades för Kristina, blef hennes svar:

— Hon har sig själf att tacka för allt!

Senare på natten, när änkedrottningen ännu var ett rof för samma förtviflan, besökte Kristina henne och sökte lugna henne med tröstande ord. Det lyckades henne för ögonblicket; Maria Eleonora var alltid ett barn af stundens intryck. Men från denna dag var klyftan mellan mor och dotter oöfverstiglig.

Änkedrottningen hade fått nog af hofvet i Stockholm och flyttade snart med sin lilla hofstat till Nyköping. Där besöktes hon två gånger af sin dotter, sista gången till afsked vid bortresan från Sverige. Dotterns tronafsägelse, bortresa och öfvergång till katolska läran kommo ett svagt, men älskande modershjärta att brista för alltid.

17. Hotande förebud.

> **Jag säger dig, drottning Jesabel, att om du icke skiljer Baals präster ifrån dig...**

Underliga motsatser rörde sig i Sveriges rike och hufvudstad denna vår 1653. Nattliga lysande lustbarheter i slottet alltfrån den 10 Januari, Ebba Sparres bröllopsdag; dagliga oordningar, upplopp, slagsmål och blodviten på Stockholms gator; uppror i Nerike, vapenslammer och afrättningar; öfverflöd och silke, pärlor, ädelstenar, nya moder och nya komedier; ebb i räknekammaren, missväxt, nöd och betryck i landsorterna. Efter hvarje fest vid hofvet en ljungande predikan mot tidens flärd af hofpredikanten Emporagrius. Liknande, aldrig yppade, men lätt skönjbara motsägelser röjdes i drottningens lynne och lefnadsvanor. Än uppsluppet glad, än sorgsen ända till svårmod, än själfsvåldigt fri i tal, dräkt och seder ända till gränsen af hvad hennes tid ansåg för höfviskt skick, än åter fin och snillrik med en konungslig värdighet, som ingen ostraffad vågade träda för nära, tycktes hon, oense med sig själf, beständigt undfly någonting inom sig, beständigt söka, och söka förgäfves, något utom sig, som skulle uppfylla, ändra, åter förlyckliga allt. En enda gång, vid

afskedet sent på morgonen efter en lustbarhet, undföll henne till den numera bortflyttade ungdomsvännen Ebba Sparre ett af dessa halfva, gåtlika förtroenden, hvilka någon gång, nästan ofrivilligt, banade sig en väg till de slutna läpparna: *jag måste ju lefva!* ... Hon *måste* lefva, hon, som lyckan bland alla dödliga rikast begåfvat, hon, för hvilken det mest storartade verksamhetsfält öppnade sig att uppfylla lifvet!

Tomheten, oron i detta lefnadssätt undföll icke de skarpsynte, men förklarades olika. En morgon hade rikskanslern till sig inbjudit grefve Magnus De la Gardie för att med honom, riksskattmästaren, öfverlägga om den stat för rikets inkomster och utgifter, hvilken han nu för andra gången utarbetat och ville framlägga för drottningen. Det hade varit ett tungt och tacklöst arbete; Danaidernas såll kunde icke läka mera ohjälpligt än Kristinas hushållning. Och dock måste däri bringas någon reda och någon öfversikt, ty utan en sådan gick allt öfver ända.

— Här ser grefven, sade Oxenstjerna, pekande på sin slutsumma. — Den 1 Januari 1645 uppgick statsbristen till 980,000 daler; nu uppgår den till tre millioner; om ett år skola vi hafva fyra millioner. Hvad är grefvens mening om detta?

— Hennes majestät måste med all skyldig hörsamhet göras underkunnig därom, att tillgångarna ej äro outtömliga, genmälde grefve Magnus, synbart generad. Han hade själf fått en lejonpart af bytet och var ganska naturligt föga road af närgångna slutsummor.

— Jag har försökt ställa mitt tal i siffror; med hvad lycka är nogsamt bekant. Intet törs jag falla hennes majestät besvärlig, och skickar jag mina söner, blifva de tillbörligen afsnäste. Kanske grefven vill åtaga sig

ett ord uti detta ärendet? Jag skall assistera med räknekammarens bokföring. Gods och räntor bortskänkta till ett värde af två millioner...

Grefve Magnus rodnade.

— Det torde ej tillkomma *oss* att nagelfara med hennes majestäts belöningar för tjenster åt riket.

— Ja visst, det faller sig något olägligt för *oss*, som blifvit belönade. Men är det bättre att låta de ofrälse stånden revidera räkenskaperna? Jag skall säga grefven en sak i örat: om icke vi nu hålla emot, om icke vi nu äro mätte, kommer den dag, när man tager ifrån oss *allt*.

— De skulle försöka! Här statueras just nu en varnagel på Norrmalm.

— I dag törhända. Men hvem borgar för kommande tider, när här sitter en man på Vasarnes tron? Min vilja var det intet att sätta hans furstliga nåde där vi mera gagn haft att först uppställa *conditiones*. Som det nu är, få vi draga in tyglarna. Hvad är det jag förnimmer om den nya hofhållningen? För två år sedan drogo där några snyltande latmaskar bort, och nu komma där hela flockar af nya. En rikskammarherre, en vice riksmarskalk, hvad vill det säga?

— Det är hennes majestäts *bon plaisir*, det rör intet mig, genmälde grefve Magnus.

— Nej, hvad skulle det röra riksskattmästaren, om hofvet kostar lika mycket som krigshären i fredstid? Men jag har hört sägas, att drängar och pigor intet fått ut sin lön på ett helt år, att där lånas vid hofvet hvar man kommer åt, men efter det intet mera är bruk att betala skulder, är krediten därefter, så att hennes majestät pantsätter Stockholms tullar för att kunna betala franska skräddare. Är det sant, att köksmästaren nyligen

måste låna sex daler af vedhuggaren för att köpa ärter och fläsk på torget dagen efter en balett, som kostat 20,000 daler?

Den i nådens solsken fördunklade gunstlingen höjde föraktligt på axlarna.

— Jag har ingen orsak att försvara det nu rådande regementet. Hennes majestät är ung, hon behöfver förlustelse och saknar ej dem, som hvar dag påfinna något nytt. Spaniorer, polackar, danskar, tyskar...

Rikskanslerns blick mörknade.

— Grefven glömmer att tillägga svenskar. Det är de som gjort början. Tag intet illa upp ett uppriktigt ord, om det ock gäller en hög frände. Den store kung Gustafs stora dotter har förlorat jämvikten därför, att *hon fruktar sin efterträdare.*

— Men, ers nåd... Honom, som hon själf har upphöjt mot rådets vilja!

— Hon har upphöjt hans furstliga nåde, emedan hon var skyldig honom ett skadestånd för svikna löften. Nu fruktar hon honom, därför att han skall blifva hvad hon icke kan vara, en man på tronen. En man, som fruktar, är dyster och skuggrädd. En kvinna döljer sin fruktan under masken af fester och lustbarheter. Hans furstliga nåde gör väl i att hafva dragit sig undan till Öland... Men hvad är å färde på gatan? Stygger skäller... Så mycket folk!

De höge riksämbetsmännens förtroliga samtal afbröts af ett döfvande larm. Hela gatan var uppfylld af två hvarandra mötande, stojande folkmassor, den ena kommande från Norrmalm, den andra från Södermalm. På båda malmarnas afrättsplatser hade anförarne för bondeupproret i Nerike nyss blifvit rådbråkade och deras hufvudmans spira släpad i smutsen. Stockholms

skriande pöbel och gatpojkar, som fått sitt lystmäte af blod, hade dragit med sig skaror af nyfikne från alla samhällsklasser och sökte nu något föremål att skymfa och nedgöra, lika godt hvem, endast han kunde få namn af folkfiende. De hade skrikit sitt bifall i kapp med knektar och adelstjenare vid Nerike-böndernes blodiga stegel; nu vände sig deras vrede, med massornas vanliga logik, mot samma adel, som bönderne velat ihjälslå. Sedan 1650 var intet så populärt bland de lägre folkklasserna som detta ord: slå ihjäl adeln! — adeln, som ägde allt, styrde allt och, i mångas tanke, förtryckte allt.

Här var intet öfverlagdt uppror, ingen plan, ingen anförare. Folkmassorna visste icke hvad de ville, men skrika ville de. De hade mötts vid Norrbro, rikskanslerns hus låg närmast, men det var icke heller långt till De la Gardies palats på Riddarholmen. Om det fanns någon afundad, någon hatad man i Sverige vid denna tid, så var det grefve Magnus De la Gardie. Några ville låta honom umgälla åtta års öfvermod; andra förmenade, att den gamle riksräfven, kanslern, stod i spetsen för adelsligan; åter andra ville jaga bort spanioren, som nu innästlat sig i drottningens gunst. Alla skreko om hvarandra och kunde ej komma till något beslut, då en tillfällighet erbjöd skrikarne ett föremål, på hvilket de fingo låta sin vrede utbryta.

Rikskanslern hade en stor, lurfvig, svart gårdshund, Stygger benämnd, som i sin hundkoja utanför den stängda, vapenprydda, massiva ekporten vanligen var sin herres enda nattvakt. Stygger var på sin tid lika allmänt känd, som i en nyare tid Bismarcks rikshund, och skötte sin vakttjenst till mera nytta för husbonden än just till nöje för de förbigående. Nu kände sig denne trogne väktare

förolämpad af skriket på gatan och gaf sin onåd tillkänna med ett ljudeligt skall. Mera behöfdes icke. Stygger var adeln, som skällde på folket; Stygger skulle plikta för herrarnes öfvermod. Ett hagel af stenar, käppar, isbitar och hvad man i hast fick fatt i slog ned öfver den olycklige trotjenaren, som fann reträtten i porten stängd och ej hade annan utväg, än att tjutande och visande tänderna söka sin räddning i flykten. En del gatpojkar förföljde honom med höga rop, andra begynte måtta sina stenar mot husets fönster; men så inrotad var respekten för »konungen utan namnet», att ännu ingen ruta klingat, innan ett nytt uppträde tilldrog sig hopens uppmärksamhet.

Kristinas tidehvarf var Oliver Cromwells. Predikandet hade med trosnitet, trosträtorna utbredt sig från de brittiska öarna öfver alla protestantiska länder. Det var underligt upprörda tidsvågor; många hädare, många botpredikanter. Allt tog parti: för eller emot. I Sverige och Finland var icke ovanligt att se en soldat framträda ur ledet, en kvinna ur folkhopen, ett barn från skolbänken för att predika. Så skedde äfven nu midtunder gatans stoj. En yngre kvinna uppträdde, trasig, förvildad, med ovårdadt långt, mörkt hår, men ännu rörande ädla drag, spår af ett mera förfinadt umgänge och af förgången skönhet. Måhända hade hon varit kammarpiga vid hofvet, ingen kände henne; hon var en af de olyckliga, som, ännu lefvande, försvunnit ur världens åsyn och ett ögonblick åter visade sig för att ånyo försvinna i det hopplösa fängelse, hvilket då kallades Danviks dårhus. Hon klef upp på en afvisare vid rikskanslerns port och gaf tecken att hon ville tala. Sorlet tystnade, några betraktade med undran, några med häpnad denna profetissa, uppstånden ur de lefvandes graf. Anden

kom öfver henne; hennes insjunkna ögon fingo en sällsam glans, hennes magra händer grepo i luften, såsom ville de afvärja eller fånga något osynligt ondt. Hon började tala, i början långsamt och lågmäldt, snart högre, kraftigare, slutligen med en hänförelse, som ryckte massorna med sig.

— Gån bort! sade hon. Gån bort! Det är icke här som förbannelsen bor. Det är icke här som Guds vrede hemsöker Sveriges rike. Gån bort... ett litet stycke väg ... ditåt, ditåt! Till slottet!

Och hon pekade med handen mot konungaborgen, otålig att icke genast förstås. Ingen rörde sig. Många hade knotat öfver drottningens styrelse, klandret var allmänt, men ännu låg öfver Kristinas nyss så högt uppburna person en kvarlefva af beundran, en aftonglans af det tjusande skimmer, som ungdomens fägring, snillets trollkraft och segrarnas återsken hade utbredt öfver denna lysande uppenbarelse på den svenska tronen. Ännu var man böjd att skylla allt på herrarne, på de utländske lycksökarne. Det pekande fingret väckte endast förvåning.

— Där är det! fortfor kvinnan med sin utsträckta hand. — Där är fördärfvet! Icke i guldet, icke i pärlorna, icke i lismarne, icke i lycksökarne, icke i komedianterne, icke i de fattiges hunger och de rikes öfverdåd, ingenstädes därute i synliga och jordiska ting — innanför är det, djupt, djupt i bottnen af en människosjäl, som ingen ser, men som utflödar till allt. Där är det, där, i ormens gift, i högmodet, i lustan, i det själfkära, egenvilliga, från Gud bortvända hjärtat. Gån dit! Gån dit! Frågen henne hvem som där smyger i nattens mörker, hvem som natt och dag hviskar i hennes öra: det finns ingen Gud, det finns ingen frälsare, det finns endast

människor, som föddes i går och dö i morgon! Han ljuger, hon lyssnar; han bedrager, hon tror. Nästa gång säger han till henne: nej, det finns här i Sveriges rike endast en människa som har rätt att lefva, och det är du. Tänk icke på alla de andra, de äro födda för din skull, hvarför skulle du icke utsuga dem? De äro din fotapall, hvarför skulle du icke trampa på dem? Ja, så säger han. Veten I hvem han är? Det var han, som talade i lustgården till de första människorna och sade till dem: här är kunskapens träd; I skolen vara som Gud! Men han har en klufven tunga, han säger icke nu, som han engång sade på berget: fall ned och tillbed mig, så skall jag gifva dig hela världen! Si, nu säger han: om du tjenar mitt rike, skall *jag* tillbedja *dig!* Hvad vill du att jag skall gifva dig? Här äro lustarna: välj! Här är världens tillbedjan: lyss! Vill du något mer? Vill du hafva äran? Tag henne! Makten? Är du ej enväldig? Friheten? Äro ej alla ofria, utom du? Guld? Ös ut, ös ut, hvarför spara? Är det något mer? Begär du hämnd på dem som klandra och oroa dig? Befall öfver pinbänk, stegel och hjul! Är det mer? Vill du vara en man? Jag kan ej omgöra skapelsen, men jag kan fördärfva henne. Afsäg dig kärleken, låt hatet dia en jungfrus spenar! Prisa enviget, göd förtrycket; jag skall förvandla ditt kvinnohjärta. Begär du ännu något? Vill du förakta ditt land? Gör det, vänd ryggen åt alla dina pligter! Dåraktiga, du bevarar ännu ett arf af din fader, min fiende. Kasta det från dig, förneka honom, förneka allt som hittills varit en kvinnas prydnad, en dotters hörsamhet, en drottnings ära, och jag skall förkläda dig till dygdens gudinna; ingen, icke ens du själf, skall mera igenkänna dig . . .

Hon tystnade, stödde sig mot muren och inandades i djupa andedrag den vederkvickande vårluften. Hennes ord begynte finna ett gensvar. Många stodo viljelösa, förlamade af skräck. Andra röster blefvo allt högljuddare: till slottet, till slottet! De afbrötos af nya utrop, än mera hotande, än mera våldsamma från den vansinnigas läppar.

— Drottning Jesabel, drottning Jesabel, hvar fördöljer du dig? Göm dig bakom dina murar; jag ser genom murarna! Täpp dina öron; du undgår mig icke, du måste höra mig! Jag är rösten ur det fördolda, jag är ditt samvete; mig kan du icke undkomma. Och jag säger dig, drottning Jesabel: om du icke förjagar frestaren, om du icke skiljer Baals präster ifrån dig och vänder dig till Herren din Gud, som du förnekar och öfvergifver, skall domen gå öfver ditt hufvud, innan femton månader äro till ända. Herren skall förjaga dig från ditt land, och du skall ingenstädes i himmelen eller på jorden finna ett fäste. Du är den stjärnan, som uppgick i tidernas afton och lyste halfva natten igenom, men slocknade bort i svarta mörkret, förrän morgonen kom. Du är det gyllene löfvet på bergets högsta björk, och himmelens fåglar sjunga för dig; men hvar är du, löf, nästa höst, när stormen sopar dig bort i frysande snö? Si, han kommer, han kommer, den dag, när allt tomt sken förgås och alla lofkväden äro falnande aska. Då kommer rösten till dig och säger: hvar är din första kärlek? Drottning af Laodicea, märk, att jag förkunnar dig detta förut, på det du må tro, när det skedt är. Emedan du säger: jag är rik och hafver nog och behöfver intet, och vet icke, att du är eländig och jämmerlig, fattig, naken och blind, så råder jag dig att köpa guld,

luttradt i eld, på det att du må blifva rik, och hvita kläder...

Hon afbröts i halfva meningen. Rikskanslerns hus var omtänksamt försedt med en bakport åt den på andra sidan löpande gatan, och på denna väg hade ett ilbud afsändts till högvakten. En stark afdelning af lifgardet till häst under Totts befäl ryckte fram, skingrade, utan annat motstånd än skällsord, den stojande folkmassan, bemäktigade sig talarinnan och återförde henne till Danviken. Uppskakade, droppade skarorna bort på angränsande gator. Ännu länge genljödo i mångas öron de skräckfullt hotande orden: drottning Jesabel, drottning Jesabel! Kvinnans namn har ej blifvit kändt, hennes ord äro icke antecknade, men i tidens krönika omtalas hon som en Sibylla, hvilken för drottning Kristina förkunnade Ragnarök.

Samma kväll blefvo Pimentellis fönster inslagna. Ingen af de hatade utlänningarne vågade visa sig utan eskort på Stockholms gator.

18. Carl Gustaf på Öland.

Fångne titan, fastnaglad vid klippan, när
skall du bryta din fjätter?

Ungefär på midten af den långa, smala kalkklippa, som kallas Öland, reste sig på drottning Kristinas tid en gammal borg, som blifvit ombyggd af Johan III och kallades Borgholm. Den som i våra dagar gör sig mödan att uppklättra öfver en i berget banad stig till de ännu storartade, fastän vanvårdade slottsruinerna, öfverraskas af det betydande utrymme, som gruset af en förgången herrlighet upptager. Borgen var på sin tid väl befäst, hade två stora och två mindre torn samt egnade sig med sitt ensliga läge vid stranden af Kalmar sund förträffligt till bostad åt en furste, som valt denna fristad långt från hufvudstadens faror för att i ostörd ro kunna uppgöra framtidsplaner, minnas, hoppas och — vänta.

Sveriges tronföljare, pfalzgrefven Carl Gustaf, som icke fått drottningen, men förlofvats med kronan och därutöfver fått Öland till sårabot, hitflyttade vid skördetiden 1651 och regerade här ett litet fylkesrike, utan krigshärar och flottor, utan hof och komedier, men med goda jagtmarker, gamla krigskamrater, frihet att plantera och bygga, Sverige framför sig på andra sidan om sundet

och kring sig ett folk, som älskade honom. Landtligare och mera idylliskt kunde ej en fältherre hvila ut efter trettioåra krigets mödor. Att plöja och så i den förvittrade kalkgrunden, att tåligt invänta skördens mognad och, som andre landtjunkare, fördrifva den ensliga vintern med jagthistorier, gästabud, tärning och schackspel, därtill var denna örn i sitt klippnäste icke skapad. Får man tro folksägnen, har han icke nekat sig försmådde friares ersättning för den kärlek, som han så länge förgäfves eftertraktat; i hans ungdoms historia finnas flera hårlockar än Hagar Rynings. A. A. Afzelius har upptecknat Ölandsvisan om Svanen och Svana-lilla:

Hvar har du varit så länge, Svana-lilla hvita?
Jag har varit i främmande land,
tvättat mig och mina barn. — Svan, Svan sälle!
För min nåd, för min ära,
för min dans, för min kära
drar jag mig åt Öland.

Men Carl Gustaf trängtade till handling. Där var beständigt en röst inom honom, som sade: verka, handla, din tid är kort! Och han nybyggde södra delen af borgen, han planterade träd och anlade Borgholms numera förvildade park med dess trädgård; han red till sina bönders gårdar, förhjälpte dem ur vanmakt till välstånd, upptog ödeshemman och nyodlade Skedmossen. Äfven detta var honom icke nog: han ville äfven som landtjunkare utföra ett storverk.

Midten af södra och mellersta Öland upptages af en ofruktbar, rödaktig kalkås, som kallas Allvaren. Norr om Borgholm, där ön smalnar i Norra Motet, lämnar Allvaren plats åt en allmänning af skog och rikare växtlighet. Här var jagtmarken, här betade rådjur och

kronhjortar, bestämda för sin herskares kulor. Och då dessa djur ofta gjorde ohägn på de odlade ägorna längre i söder, företog sig Carl Gustaf ett motstycke, fastän i mindre omfång, till den ryktbara kinesiska muren. Dagligen red han ut att bese huru hans krigsbyte användes till ett fredens verk, som gaf odlaren skydd, fångne förbrytare arbete och den fattige dagspenning. Slutligen sträckte sig ett stengärde med två eller tre portar tvärsöfver hela ön från östra stranden allt till den västra.

— Nu har jag gärdat mitt Öland, såsom jag engång skall gärda Sveriges rike, utropade pfalzgrefven hurtigt till krigskamraten öfverste Paul Würtz, som åtföljt honom på sista ridten till den färdiga muren.

— Därtill lära allt gå några bördor sten, svarade Würtz. Men vi kunna ju flytta fjällen ett stycke längre söderut.

Något skulle ett kungsämne företaga i dådlös fred. Men det fanns långa, ensliga stunder, när den bragdtörstande anden förtärde sig själf i brinnande längtan. O, denna väntan, denna ovisshet, denna dödande overksamhet! Morgonen efter en sömnlös natt satt Carl Gustaf vid tornfönstret i norra slottsflygeln, där han valt sin bostad, och betraktade tankfull sundet i väster, med det hvittskimrande Kalmar slott längst borta vid horisonten. Afståndet var icke längre, än att Borgholm med nutidens spegeltelegraf lätt kunnat samtala med Kalmare-unionens åldriga vagga. Men hafvet låg däremellan, hafvet, som förenar så mycket och åtskiljer så mycket. Sveriges fastland var så litet mot världen, men mot Öland var det en värld, och Carl Gustaf ville med Sverige eröfra världen. När, när skulle denna dröm blifva en verklighet? Han var så genomtrött att bida och gäckas. Hellre ett

eget torp, än ett furstendöme under en annans, en kvinnas, spira! Fångne titan, fastnaglad vid klippan, när skall du bryta din fjätter?

Framför honom låg Cesars historia om galliska kriget, men han läste icke, han stirrade ut mot hafvet. Vinden var ostlig, styf bris, nära half storm. En ensam kryssare arbetade sig ihärdigt fram mot vinden med kurs på Borgholm, nödgades göra långa lofvar, försvann, dök åter ur vågen och kom med hvarje slag knappt märkbart framåt. Detta segel skulle medföra post och budskap från Stockholm, men det skulle snart komma i lä för ön, det skulle ej uppnå Borgholm förrän mot kvällen. Åter väntan, beständigt väntan! Hvilka tidningar skulle det medföra? Kanske åter en ny gunstling, åter en balett, en ringränning, en sammansvärjning? Carl Gustaf hade haft nog af Messeniernes dåraktiga pojkstreck, som kunnat störta honom själf, om han ej i tid blifvit varnad och skickat det förrädiska brefvet till drottningen.

Klockan var åtta på morgonen. Det var timmen för slottsfogdens föredragning. Detta lilla örike hade ock sina regeringsbekymmer.

Fogden infann sig underdånigst med föregående veckans olikviderade byggnadsräkningar. De stego till ett belopp af niohundrasextio daler silfvermynt.

— Gå till Mickelson! sade slottsherren förströdd, i det han påtecknade sitt godkännande.

— Kamrer Mickelson har ännu inte betalt förra veckans räkningar, dristade fogden invända.

— Så vänta!

Fredskassan på Öland var tomare än krigskassan i Tyskland. Ökonungen hvisslade en bondvisa och ringde på sin sekreterare Stefan Gambrotz, adlad Hirschenstjerna.

— Skaffa mig pengar, Gambrotz!

Sekreteraren kände ställningen, strök flata högra handen öfver den flata vänstra och höjde på axlarna.

— Hvad nu, din brödlöse parasit, afspisar du mig med flata handen? Hvarför har du lärt dig skrifva så fagert pränt, om ej för att krama guld ur gråstenar?

— Eders kungliga höghet är icke fattigare än svenska kronan. Hennes majestät har sämre kredit än sin förste undersåte.

— Men jag håller inga dansmästare, jag, Gambrotz. Jag har nog af rådlöse micklar. Skrif till judarne! Pantsätt Öland!

— Hennes majestät har öppnat underhandlingar med Israels folk. Texeira visar henne till Ruben Zevi; Ruben Zevi insinuerar, att Texeira är den som har råd till allt.

— Wurst und Wuth! Snylta oss till ett friherreskap någonstädes i Finland! Där är godt om land.

— Lita inte på det, ers höghet! Kung Carl X tar det tillbaka.

— Tror du? Möjligt. Han lärer få omak att sopa rent efter dansmästarne. Hole der Teufel Wind und Post. Där krabblar det degtråget ännu ute på sundet. Säg till om kopplet och hästarna! Här är fängelseluft. Borgholm duger lika godt som Örbyhus att förgifta Vasablod.

— Vädret är stormigt, skallet hörs icke, hundarna tappa spåret.

— Låt sadla, jag rider ut. Posten må gå till hafsbottnen. Hvad angår mig Stockholm? Skaffa mig pengar, Gambrotz; ställ till ett krig!

Åtföljd af en stallknekt, red ökonungen Carl Gustaf ut längs västra landborgen, där han under ridten kunde

se hafvet, klippan Jungfrun och Kalmar. Hans håg stod ditåt, men västkusten låg nu i lä, han sökte stormen. Han red in mellan bergen, sprängde öfver halsbrytande klyftor och hala hällar, kom på höjden af landborgen och fick sitt lystmäte af luft. Den ena stormilen efter den andra fladdrade i hans svarta hår, rusade in genom klyftorna, dref upp skyar af grus och kalkdamm, piskade ljungen, luggade enrisbuskarna, kastade fiskmåsarna ur deras kurs och tog slutligen hatten af Sveriges blifvande konung. Den vackra gula baretten, prydd med en örnfjäder, trillade oåtkomlig från häll till häll, hasade utför sluttningen och försvann i hafvet.

Stallknekten fick äran afstå sin hatt och barhufvad följa sin herre till Köpings prästgård, där de båda landborgarna sammanlöpa. Hos vördige far i Köping dröjde prinsen ända till kvällen, icke försmående prästgårdens husmanskost. Det var sådana förtroliga besök som gjorde Carl Gustaf kär för hans örike. Han gaf sig god tid, lät sig det hembryggda ölet väl smaka, beság vördige fars åkrar och stall, köpte på kredit det vackraste fölet, slog trissa och sköt till måls med pojkarne, lyckades jaga den ena purpurskyn efter den andra på äldsta dottern Valborgs kinder och tycktes platt hafva förgätit Stockholm, drottning Kristina, kronor och krigsbragder, när ett ilbud från Torslunda kom att förkunna Kalmare-postens ankomst. Posten var dock den hårfina tråd, som band ökonungen samman med världen. Två minuter därefter satt han åter till häst med Valborgs törnros i den lånade hatten och sprängde öfver hällarna i ett galopp, som kom gnistor att spraka under gångarens järnskor.

Carl Gustaf var en statsman från unga år, han behöll för sig själf hvad där ej var nyttigt att komma

till andras öron; men han var för enslig på Öland för att ej behöfva en vän, i hvars tystlåtna vård han kunde låta ett öfvermått af tankar och känslor fritt strömma ut. Tidigare hade han öppnat sitt hjärta för fadern och för Lorentz von der Linde; nu var Paul Würtz hans förtrogne på Öland. Sekreteraren Gambrotz framräckte brefven och fick sina order om mindre viktiga angelägenheter. Andra rapporter återstodo, hvilka emottagaren läste med tyst uppmärksamhet. Han hade sörjt för kunskapare i Stockholm, hvilka meddelade honom dagens hofkrönika och kulissernas hemligheter. Sekreteraren bortskickades; läsningen fortsattes i enrum med Würtz.

Oförväntadt utbrast prinsen i en så uppsluppen munterhet, att Würtz fann sig föranlåten fråga hvad det var som så roade hans kungliga höghet.

— Bourdelot, ännu alltid Bourdelot! utbrast Carl Gustaf. Brefvet är fyra veckor gammalt. Min käre Munthelius[1] har haft annat att tänka på, hans hustru har fått tvillingar. Märk hvad han skrifver! Jag skall för allt i världen ställa mig in hos Bourdelot för att Munthelius må blifva adlad, och efter tvillingarne äro matfriska, bör han få tre eller fyra bondgårdar i gratifikation. Jag bedes rekommendera Bourdelot hos min bror hertigen, som skall kännas på pulsen. Jag bör ej underlåta att skrifva till Bourdelot, huruledes jag mig nu comporterar, efter han med all gevalt vill hafva mig kranker och kurera mig; det går intet af för mindre. Skulle jag, olyckligtvis, vara sund som en Ölands hasselnöt, skall jag icke förty begära ett recept af Bourdelot, för att han må kunna uppvisa min begäran för hennes

[1] Doktor Johan Munthelius, adlad Lagercrona.

majestät. Hvartill Munthelius tillägger, att jag intet behöfver bruka receptet, allenast jag ställer mig som lifvet däruppå hängde. Och allt detta sedan vår berömde franske doktor numera är som en svanslös hund på rymden från Sverige! Hvad säges om en så flink postgång och så kuranta nyheter? Det synes på stockholmarne, att de tro Öland ligga i månen; därför är jag ju här.

— En går och en kommer, genmälde Würtz. Eders höghet får samma besvär med doktor Bourdelots efterträdare.

— Ja, hvarför inte med Chanut, Ulfeld och Radjeovski därtill? Men mot sådant folk kan man bruka värjan; det likar mig bättre än duellera med piller. Kläd ut en räf eller en markatta, häng dit en utländsk skylt, nog går öreslanten för guldmynt. Hör, för under skull, hvad Gilius[1] skrifver! Bankett i Jakobsdal och balett i slottet till ära för Don Pimentelli. Han bor, som Bourdelot, i Stockholms borg och håller privat konselj om rikets angelägenheter. Lyckliga Sverige, åt hvilket en spansk grand af tredje rangen stundom egnar hela sin dyrbara förmiddag, stundom halfva natten! Mazarin är slagen, inga fraser förmå trösta Chanut. Würtz, vi måste *à tout prix* insinuera oss hos denne Pimentelli; han disponerar allt Perus guld.

— Pank, ers höghet, pank! Det sägs, att alla Filip III:s domäner äro pantsatta hos Ruben Zevi i Regensburg.

— Åter Zevi! Stå då desse judar i förbund med djäfvulen?

— I allt fall med konungarne. Hvarför tror ers höghet att Sverige nu röstar för Ferdinand III:s son vid tronföljarevalet i Regensburg?

[1] Registratorn Gilius Giliusson, adlad Ehrenberg.

— Dumt prat! Har du detta af Nils Tungel? Den tvetungade ormen! Kristina säljer icke sin röst. Nej, Würtz; tala med respekt om din drottning! Så djupt nedlåter sig ej Gustaf Adolfs dotter.

Würtz teg, Carl Gustaf fortfor att genomögna sina rapporter. Ett omsorgsfullt förségladt bref med förvänd stil i utanskriften ådrog sig hans uppmärksamhet. Han bröt det och läste:

»Därsom eders kungliga höghet intet aktar sitt eget lif, så tänken på rikets välfärd! Kommen intet till Stockholm i denna tiden, förty de äro beställde, som edert lif under resan utsläcka skola. Begifven eder intet heller till sjöss; det järn är hvässt, som skall borra eder galeja i sank. De, som edert bord tillreda och eder dryck kredensa, äro intet att tro; tagen eder till vara! Herrarne löpa med sin åstundan till en hög person, den jag intet nämna tör, och intala densamma, att I stån efter riket till hennes skada. Och där så beklagelig sinnets ostadighet är, lära de intet försumma den att förgöra, som de rädas värre än pesten. Tagen eder i akt, nådig herre; önskar

en onämnder, som i denna tidsens farlighet eder och Sveriges rike trogen är.»

Carl Gustaf räckte brefvet åt Würtz. Denna anonyma varning var den sjunde eller åttonde som han mottagit sedan årets början.

— Herman Fleming eller Bengt Skytte? gissade Würtz.

Prinsen skrattade.

— Så manlig i svärdshugg och så barn i gissningar! Den tystlåtne hökungen Fleming? Och vindflöjeln Skytte, som kryper för grefvetiteln? Brefvet är

från en ofrälse skrifvare, som ej ännu lyckats klifva in i riddarhuset. Dränka mig? Hvilket nöt!

— Undskyll! Han låter förstå, att andra medel... Där är en törntagg kvar af Messeniska vefvan. Ers höghet är inte riktigt snöhvit i vissa höga ögon.

— Käre Würtz, säg mig hvad du behagar om herrarne; jag känner mina grisar, sa' mor om pojkarne. Säg mig ock hvad du behagar om en viss hög persons narraktiga upptåg, allenast du utlåter dig med tillbörlig respekt. Men inbilla icke dig eller mig, att hon skulle nedrifva sitt eget verk, så länge det prisar mästaren. Invänd ej, att hon nedrifvit grefve Magnus, att hon låtit Bourdelot fara! De voro kattungar. Hvarför blefvo de efterhängsne? Vill du veta hvarför hon ej nedrifver mig? Därför att hon behöfver mig, därför att Sverige ej är outtömligt; därför att hon ej vill och ej kan regera, när ingenting mer finns att skänka bort. Därför att jag prisar mästaren och därför att jag kan *vänta.*

— Endast schakalerna, endast åsnorna kunna vänta. Stridshästen skrapar marken med sin hof, örnen spejar beständigt efter byte. Borgholm är en örnbur, gallret förlamar, riket går under, ers höghet *kan* icke vänta...

— Jo, jag kan. Men jag måste *lofvera*...

19. Stjärnan och skyddslingarne.

Jag är Kristina.

Italienarne hade spelat komedi för drottning Kristina i Jakobsdal; därefter hade hon företagit en promenad i vagn och månsken genom det sofvande Stockholms tysta gator. Det ovana bullret af hästhofvar och vagnshjul vid denna tid på dygnet väckte än här, än där en fredlig borgare, som nyfiken tittade ut genom sitt smala fönster, skakade på hufvudet och kröp tillbaka under sin skinnfäll.

— Hvad är det? frågade hans hustru i sömnen.

— Ingenting, svarade borgaren. Det är endast vår nådiga öfverhet, som vakar för landsens bästa.

Klockan var tre på morgonen, när drottningen gick till hvila; samma tid, när hon förr brukade uppstå. Sömnen flydde nu, som ofta förut, hennes ansträngda nerver; tankarnas smeder fortforo att hamra sitt städ i denna hjärna, som rymde så mycket och ville inrymma allt. Hon var trött, missnöjd och visste ej hvarför. Beaulieu, dansmästaren, hade ju denna afton uppfunnit något alldeles nytt. Italienarne hade spelat, sjungit och dansat så förtjusande väl; hon hade själf varit road;

banketten på kvällen hade varit så lifvad. O, hvad man skrattat! Pimentelli hade varit så älskvärd; fransmännen, som afundades och hatade spanioren, hade uppbjudit hela sin kvickhet för att fördunkla honom. Louis XIV, barnkonungen, kunde ej uppvisa ett sådant hof. Hvarför var hon då missnöjd? Migränen, blodvallningen... Hvarför befalla allt och ej kunna befalla lifvets pulsar? Skulle hon åter tvingas att låta öppna en åder? Men hon behöfde sitt blod, hon hade velat kasta alla läkare bakbundne i Norrström.

Det var i Maj och natten långt liden, det borde ju redan dagas? Hon stod upp, gick till fönstret och sköt undan gardinen. Ja, det började ljusna, men så svagt, att hon knappt kunde urskilja tornspetsarna. En stor, ensam stjärna lyste ännu; de små begynte redan drunkna i morgongryningen. Kristina kastade sig besviken på bädden. Halfdagern var ej det element, där hon trifdes. Hel dag eller hel natt, helt lif eller hel död.

Hon hade tillslutit ögonen och försökte tilltrotsa sig sömnen, då ett bländande sken genomträngde de slutna ögonlocken. Hon såg upp och varseblef stjärnan... den samma stjärnan, som engång nedstigit till henne i Gripsholm. Likasom då, hade det glänsande fenomenet icke kvarstannat på natthimmelen, det hade nedstigit till henne på en bred stege af ljus, flutit in i henne och inväft henne i trådarna af sin strålkrans.

Denna gång ville Kristina ej låta sig dåras af bländverk. Hon uppstod ånyo och tillstängde gardinen. Fåfängt; gardinen förlorade sig som en dimma i ljushafvet. Hon lade sig för tredje gången, drog natthufvan öfver ögonen och därtill ännu sitt täcke. Lika förgäfves. Stjärnan var inom henne; ett berg skulle ej hafva förmått att undanskymma dess glans.

— Men detta är ju förryckt, sade Kristina till sig själf, hon, som visste allt och ej mera trodde på något öfvernaturligt. — Jag måste vara sjuk eller galen af nattvak . . . Rosette!

Hon ringde. Den franska kammartärnan, som efterträdt Fiken Lång, trädde in.

— Hvad är det för ett ljus, som tränger in här i rummet?

Rosette bedyrade förundrad, att hon ej såg något ljus.

— Se ut bakom gardinen! Det måste vara en eldsvåda.

Rosette såg ut, märkte ingen eldsvåda och bedyrade åter, att hon ej såg något annat än morgongryningen, strömmen, Saltsjön och den midtemot slottet liggande Kastellholmen, allt som det skulle och brukade vara.

— Ser du ingen stjärna?

— *Mais si, majesté,* där är en liten stjärna ofvanför Djurgården.

— Gå din väg, jag vill sofva!

Åter samma försök att undkomma skenet och åter lika fruktlöst. Stjärnan begynte nu inflyta i tankevärlden. Hon antog bestämda former, som kunde förliknas vid de klangfigurer ljudet frambringar på en glasskifva, beströdd med fin sand — ljudlösa ord, hvilka återgåfvo tanken så tydligt, så omedelbart, som hade de blifvit uttalade tätt vid ett lyssnande öra.

— Känner du mig? sade stjärnan.

Kristina ville svara med det gäckande löje, som blifvit hennes andra natur: ja, jag känner dig ganska väl, du är *maran.* Men hon förmådde det icke. Hon kände sig upplöst, nästan tillintetgjord i detta sällsamma sken, som uppfyllde och beherskade henne.

— Jag sade dig ju — fortfor det hemlighetsfulla inom henne — att jag skulle komma tillbaka om tio år. Du måste känna mig; jag är ditt väsens grund. Din yttre tillvaro är ett naturlif, din tankevärld är ett skenlif: *jag* är Kristina. Du kan lika litet undkomma mig, som du kan undkomma dig själf. Minns hvad jag sagt dig: jag är ett utflöde af den Allsmäktiges kraft, men ej af hans kärlek. I mig är en brist; denna brist är i dig, och denna brist måste fyllas. Jag har fått befallning att utkora dig och bevara dig; jag har gifvit dig allt hvad jag kunnat gifva: hvem är som du i snille och kraft? Men kärleken har jag ej kunnat gifva dig; kärleken måste du själf söka och vinna. Utan kärleken är du half. Nu, märk hvad jag säger dig, ty jag kommer icke tillbaka förr än i ditt lifs afton, när du pröfvat min sanning. Hvarför är du uppfylld af dig, i stället att vara uppfylld af Gud, din krafts källa, och tjena honom med dina gåfvor i hans skapade verk? Jag vill säga dig hvem du är och hvad du är utan kärlek. Du är häfdernas måne, som lyser med lånad glans och vänder beständigt blott en sida åt jorden. Du är ditt tidehvarfs gåta, af hvilken man väntar allt, och se, där står intet åter. Du är kraft utan verkan, blomma utan frukt, ljus utan värme, stjärnljus och icke solljus. Din kraft skall förgå, din blomma förvissna, ditt ljus slockna i mörker. Välj! Vänd om! Sök! Finn! Förnyas! Än är din tid, än kan Kristina omskrifva tideböckerna. Ett solhvarf ännu, och det skall vara för sent. Farväl. Jag vänder åter till urkällans ljus. Du, som ännu har valet, vänd ej om till ditt eget stiglösa mörker! Gå, som jag, att fylla din brist i den eviga kärleken!

Vid dessa ord bleknade skenet för den gryende morgonen. Stjärnan flöt ut, som hon flutit in, i en bred,

allt svagare strimma af ljus och steg tillbaka i de ändlösa rymder, från hvilka hon kommit.

Slumrerskan på bädden erfor en känsla, som hade hon sjunkit ned ända till bottnen af ett milsdjupt haf och arbetade med händer och fötter att åter uppkomma till hafsytan. Så bedöfvad, så förlorad i sig själf, som hon var, kände hon ännu en stark böjelse att protestera, tvifla, förneka, uppresa sig med återstoden af en kraftig vilja och ett mäktigt förstånd för att förvisa hela denna underbara företeelse till drömmarnas och bländverkens rike. Men hon förmådde icke fasthålla en klar och sammanhängande tanke; hon var så dödstrött, så öfvergifven, som hade tiden och rummet sjunkit bort undan hennes bädd och hon sväfvade rotlös i okända rymder. Äfven denna känsla flöt bort i fullkomlig medvetslöshet, och nu kom Lethes dödlika sömn, när man glömmer sig själf.

Rosette inträdde på tå klockan åtta på morgonen, då drottningen vanligen uppstod, äfven när hon vakat långt in på natten. Hon sof ännu; ett lyckligt, nästan barnsligt leende hvilade öfver dessa tidigt hårdnade drag, som stundom kunde vara så stränga, stundom så gäckande och en annan gång åter så intagande blida. Ännu var fönstret skymdt af gardinen. Kammartärnan tilldrog den omsorgsfullare för att skymma dagsljuset, öfvertygade sig, att allt var i ordning för morgontoiletten, och lämnade dörren på glänt, när hon gick.

Drömmarnas skuggspel hade efterträdt den första dödlika dvalan. Kristina var åter ett barn på fjärde året; det var det äldsta minne hon kunde erinra sig. Hon satt på sin faders arm; han drog ut till det stora kriget och anbefallde henne med tårar i ögonen åt de församlade ständernas kärlek och omvårdnad. Hon var

förvånad, men icke rädd för denna stora folksamling; alla sågo på henne, alla ville bära henne på armarna. Några hade så långa grå skägg, andra så långa värjor; en hade mist sitt öga i kriget, och från det friska ögat droppade stora tårar. Hvarför grät den fule gamle soldaten?

Strax därefter var hon på åttonde året vid sin faders begrafning i Riddarholmskyrkan. Så många vackra fanor, men hvarför voro de alla trasiga? Och kanonerna smällde, så att det gjorde ondt i öronen...

Åter, strax därpå, rymde hon från det mörka, otrefliga rummet i Nyköping, där hennes moder, änkedrottningen, höll henne fången. O, den låga salen, det tunga silfverskåpet, det svartklädda altaret, de beständiga tårarna, de långa bönerna, hvartill skulle de tjena? Hvarför fick hon ej vara fri och glad som en fågel i skogen? Hvarför älskade hon ej sin moder? Hvarför höll hon så mycket mer af sin faster? Hvarför kunde hon taga Johannes Matthiæ om halsen, när han tolkade för henne en lustig fabel af Esopus? Och Carl Gustaf ... var han ej vacker, var han ej hurtig, när han bar henne öfver den våta mossen vid Stegeborg eller drog henne upp ur dammen vid Rönö? Ja, hon höll af honom, hon lofvade ju honom ... Det kändes så varmt, så lyckligt kring hjärtat ... fader, faster, lärare, gossen med de blå ögonen ... själfva desse skäggige gubbar, Sveriges ständer och allmoge, som så trohjärtadt hälsat den lilla flickan vid konungens död, det var dock allt kärlek, kärlek! Hon hade dock engång älskat och varit älskad tillbaka. Hvilken solglans i dessa morgondrömmar! Hon vaknade, men dröjde ännu att ringa på kammartärnan. Hon ville fasthålla denna dröm om lycka. Den skulle blifva så kort.

Rosette visade sig försiktigt i dörren. Verkligheten kom åter, illusionen var borta. O, den grymma, obevekliga verkligheten, att ej mer få vara ett älskande barn, att nödgas vara en drottning och vara endast sig själf!

Nattens bländverk stod oförklaradt framför henne. Fråga kunde hon icke, men fortfarande tvifla, förneka, protestera och trotsa. Hvad var detta okända, förmätna väsen, som vågade innästla sig i hennes klara tankegång, gäcka hennes förnuft och diktera för henne en barnsaga som lag? Hon visste det icke, men kände, att hon åter var Kristina och ville förblifva Kristina.

Rosette var en af dessa mönstergilla franska kammartärnor, hvilka Molière så förträffligt skildrat, och förstod att vid påklädningen underhålla sin herskarinna med allt det hofskvaller hon uppsnappat under gårdagens förlopp. Där cirkulerade nu en pikant historia: en duell mellan öfverste kammarherren grefve Klas Tott och förste stallmästaren Anton Steinberg. Totts värjklinga hade sprungit af vid fästet, Steinberg hade tillropat honom att förklara sig öfvervunnen, men Tott hade sprungit Steinberg på lifvet och brottats med honom, intill dess att båda af trötthet måste uppskjuta striden ...

Skvallret agerade väckareklocka. Sådan var verkligheten. Hvem kunde lyssna därpå och fortfara att drömma?

Drottningen lät gifva sig de med senaste post och kurirer ankomna brefven. Ett bland dessa uppfyllde henne med förvåning och vrede. Hon stirrade ännu på detta sällsamma, prydligt präntade bref med den turkiska halfmånen i sigillet, när Pimentelli lät anmäla sig. Han blef ej mottagen. Kort därefter anmäldes grefve Tott och blef mottagen.

— Hvad är det grefven har otaldt med Steinberg?

— Eders majestät tillåter mig att icke besvära en hög dam med små ungkarlstvister.

— Men om jag vill veta det?

— Jag tror icke, att eders majestät vill veta allt lappri, men om det befalles mig, måste jag lyda.

— Så förtig edra dumheter, jag vill inte veta dem. Men jag tillåter inte Sveriges förste ädling och en af mina tappraste krigare att utgjuta hvarandras blod som tuppkycklingar. Lägg detta på minnet, grefve. Det finnes för många bevis att ni kan slåss; det är onödigt att öka dem med nya. Jag vill, att ni försonar eder med Steinberg.

Tott bet sig i läppen.

— Han är skyldig mig satisfaktion.

— Eller ni honom. Hvad angå mig edra pojkstreck? Ni bär i edra ådror en droppe kungligt blod; det är ni, som först bör räcka eder motståndare handen. Är jag förstådd?

— Jag skall åtlyda eders majestäts befallning.

— Var engång förnuftig, Tott! Jag har något i sikte för er, om ni visar eder värdig min ynnest. Huru befinna sig edra bönder och småborgare i Nykarleby?

— De spjärna emot. De säga sig aldrig hafva känt någon annan herre än rikets konung.

— Däri göra de rätt. Far varligt med österbottningarne, de tåla ej herretjenst. När Klas Fleming ville skicka dem knektar på halsen, reste de sig, följde min farfar och fingo sin stad med Vasanamnet. Nykarleby är min faders verk. Far varligt med Vasahusets liftjenare! ... Har grefven något att anmäla i dag?

— Ruben Zevis agent har anländt till Stockholm för underhandlingar om det nya lånet. Grefve Magnus

och rikskanslern vilja ej godkänna hans villkor. Han vädjar till eders majestät.

— Kalla hit honom! Vi behöfva penningar. Är det icke besynnerligt, att vår räknekammare ständigt är tom? Det är för att desse herrar och smulgråtar i styrelsen beständigt knoga på lånevillkoren.

— Agenten afbidar i förrummet eders majestäts befallningar.

— Godt. För in honom!

En högvuxen ung man i judisk dräkt inträdde och bugade djupt. Ett stort brunt ärr öfver högra tinningen vanställde hans annars vackra och regelbundna drag. Han var enögd, men det friska högra ögat blickade kring sig så klokt och bekant, som vore det icke första gången han befunne sig inför majestätet. Drottningen fäste sig vid ärret på tinningen.

— Ditt namn?

— Benjamin Zevi, till eders majestäts tjenst.

— Det förekommer mig, som har jag sett dig någonstädes förut.

— Jag hade för tio år sedan nåden framföra till eders majestät rapporten om andra segern vid Breitenfeld och hette då Urban Niemand.

— Riktigt. Urban Niemand. Jag ser, att du vuxit ett par hufvuden högre i sadeln. Men då var du sergeant i min tjenst och hade utmärkt dig vid generalmajor Slanges sida. Du förhöll dig modigt vid slottsbranden, och jag ville befordra dig till officer, men du rymde som en narr från mig och Stockholm.

— Jag var blind efter branden och nödgades uppsöka en ögonläkare i Spanien. Mitt afsked är undertecknadt af fältmarskalken Torstenson.

— Jag vill minnas, att du tämligen lättfotad sprang öfver från lutherska läran till den katolska. Och nu är du förmodligen jude?

— Min moder var judinna, min morfader, Ruben Zevi, är jude.

— Jag säger ingenting därom; alla religioner äro lika goda, blott man följer sin öfvertygelse. Känner du nu din fader?

— Min fader var fältmarskalken grefve Götz.

— Så? Du vet det?... Akta 'er, grefve Tott; ni ser, att också grefvar kunna blifva Mose lärjungar!

— Eders majestät kan vara trygg för min omvändelse, genmälde grefven med tvunget löje. — Jag kan i nödfall betala femtio procents ränta, men jag skall icke nedlåta mig att indrifva den enligt Mose lag.

— Och jag — inföll den unge juden häftigt — jag har engång nedlåtit mig att icke besvara ett rapp af grefvens ridspö, den tiden grefven ännu var en högmodig pojke. Sedan grefven bär ett svärd, torde hända, att jag ihågkommer gamla skulder.

Drottningen utbrast i löje.

— Hvad, grefve Tott, var ni så tidigt en oförbätterlig slagskämpe? Intet under, att ni ständigt råkar ut för dueller. Men jag förbehåller mig, ingen fjolgammal snö! Zevi minns hvar han är, och Tott påminner sig, att Zevi är en vederlike. Han räknar minst hundratusen döde bland ättens meriter. Herr Åke har knappt ridit ihjäl några tusen polacker.

— Jag kan ej påminna mig, att jag lånat penningar af herr Zevi, anmärkte grefven högdraget.

— Icke penningar, men väl en häst, som grefven ej kunde styra. Jag var herr Åkes ridsven, när lille grefven red käpphäst.

— Nog, mina herrar, återtog drottningen med sin höghetsblick. — Låt oss komma till saken. Bankiren Zevi lånar åt svenska kronan en million daler silfvermynt. Hvilken säkerhet begär han för detta lån?

— Göteborgs tullar, svarade juden.

— Och räntan?

— Räntan beror på fred eller krig. Min principal inbetalar nittio för hundra och fordrar i fredstid tio procent, men från och med dagen af en krigsförklaring tjugu procent. Det är billiga villkor. Sverige och dess stora drottning betinga sig förmånligare kredit än något annat land i Europa, med undantag af Nederländerna.

Kristina smålog. Den forne lille ryttaren, som kunde rida i elden för henne, hade nu lärt sig profryttarekonster.

— Lämna mig villkoren skriftliga, sade hon. Jag vill öfverlägga med riksskattmästaren.

Benjamin Zevi framräckte ett papper och bugade sig för att afträda, men fick befallning att dröja.

— *Au revoir*, grefve Tott, sade drottningen; ni följer mig om en timme på min promenad.

Hon befann sig allena med denne jude, som engång kunnat blifva en förklarad gunstling, om han bättre förstått sin lycka. Framför henne låg det på morgonen anlända brefvet.

— Zevi, du känner din far, och jag gratulerar dig inte till denna bekantskap. Hvarför blef du Zevi och icke Götz?

— Götz tjenar. Zevi befaller.

— Jag förstår. Zevi utsuger Sverige och andra byten. Du kände likväl ett bättre lefnadsmål, när du fick detta ärr.

Den unge agenten bugade stum.

— Jag vill minnas, att du hade en syster.

— Ja. Eders majestät bevisade Hagar mycken nåd.

— Lefver hon än?

— Hon lefver.

— Hvar?

— I Konstantinopel. Hon följde mig dit under en resa och blef mot sin vilja instängd i seraljen som den nu regerande sultanens första gemål.

— Hvad? Sultan Muhamed? Men han kan nu ej vara mer än tolf år gammal.

— Han var sju år, när min syster utkorades af storvesiren till hans blifvande gemål för att uttränga hans moder, validé, från styrelsen. Det var en statsintrig. Hagar öfvervakar sultanen och regerar i hans namn.

— Men detta är ju en farlig roman! Palatsrevolutioner höra till ordningen i Konstantinopel, och hvarje gång strypes en sultan eller dränkes en sultaninna. Din systers lif hänger hvarje natt på ett silkessnöre.

— Ers majestät har blott alltför rätt. Det är snart fem år Hagar lyckats kvarstå vid makten, emedan hon varit klok nog att dela sin makt med en ännu klokare storvesir. Sultanen och janitscharerne äro henne tillgifne.

— En storvesir? Men det är ju som här; hon kopierar Sverige... Regerar hon verkligen detta barbariska, blodtörstiga folk? Hon bekänner sig då till profetens lära?

— Hon kan icke annat.

— Det är sant, jag undrar inte därpå. Religion som religion. Men att vara så lärd och kunna styra barbarer!

— Ers majestät har bevisat världen, att man kan vara lärd och regera vist.

— Så? Svenskarne äro skäligen råa, men turkar äro de inte. Här kan man meddela sig med en eller annan; man kan importera det vett och den hyfsning, som ej närmare stå till buds. Men lefva i en seralj af dockor, bland ett folk af vargar!

— Undskyll, ers majestät! Min syster samlar omkring sig österlandets visé, och de inviga henne i kunskaper, som äro okända för Europa.

— Ja, jag vet. Att spå i händerna.

— Mera än så. Magernes urgamla visdom har öfvergått till araberne. Min syster tillbringar mången natt i sin stjärnkammare med den visaste bland dödlige, dervischen Hussein Ben Ali. Han uttyder för henne af stjärnornas lopp det förflutna, närvarande och tillkommande. Framför honom ligger stjärnhimmelen som en öppen bok.

— Brefväxlar du med din syster?

— Ja. Med dufvopost.

— Och hon skrifver till dig om stjärnorna?

— Stundom. Sedan fyra månader är hon upptagen af en mödosam räkning, en hemlighet, som hon utrannsakar efter de gamle kaldeers anvisningar. Det är horoskopet för den 8 December 1626, timmarna omkring midnatt, efter de kristnes tideräkning.

— Och hon har funnit dess nyckel?

— När jag reste från Regensburg, hade hon ännu ej funnit nyckeln.

— *Pardieu,* hon dyrkar upp alla lås. Det är som i bibeln. När man söker något, som man vill finna, finner man hvad man söker. Tror du på stjärnorna?

— Törhända, jag vet ej. Hagar vet. Helst tror jag, att två gånger två är fyra.

— Det är förståndigt. Farväl. Jag skall öfverlägga med riksskattmästaren.

Kristina blef ensam och fortfor att stafva igenom det gula sidentyg, på hvilket en latinsk text var sirligt utskrifven med förgyllda begynnelsebokstäfver. Dess innehåll i svensk öfversättning enligt tidens stil var af följande lydelse:

»Hagar Sultan, Profetens utkorade, sänder Kristina, Sveriges, Göthes och Wendes drottning, sin hälsning med Gud Allsmäktig.

Du har icke aktat mig värdig ett svar på min skrifvelse af den 12 Moharrem år 1060. Jag tillskrifver detta icke någon din ovänskap, utan fastmer din okunnighet om Guds skickelser. Vet alltså, att det behagat Allah genom sin Profet upphöja mig, icke genom börd eller arfsrätt, men genom den eviga förutbestämmelsens lagar. Vet, att när kalifens gemål tillbjuder Sveriges drottning sin vänskap, gör hon detta för minnet af förgångna dagar och med kännedom af dina, en drottning värdiga högsinta tänkesätt.

Jag har utforskat himmelens tecken, i hvilka den Allsmäktige skrifvit dina och mina öden från vår födelsestund. Jag har funnit allt besannadt hvad hittills skett, men vill icke fördölja, att mot oss står den fursten Saturnus, som intet väl sämjas kan med planeternas konung. Alltså vill jag härmed hafva dig sagdt till hågkomst, att sagde furste, som står oss emot, skall från början af nästkommande år 1064 från Hedschra, hvilket af eder tideräkning är det ettusen sexhundra och femtiofjärde, komma till stor makt och väldighet, särdeles mot midten af året, då han icke lärer underlåta att anstifta farligheter för dem, som under den fursten Jupiters

skydd stå. Och är till att märka, att där intet den fursten Mars, som gemenligen understöder Saturnus, vore vid denna tid fjärran på himmelen, och morgonstjärnan, som Jupiters vän är, stode oss närmare, skulle intet lif i den tiden bevaras tryggt för undergång. Nu är till förhoppandes, att, om ock stor förändring är att förvänta, intet timar, som är till döds. Detta vill jag hafva föresagt dig, på det att du ej må försumma de trognes böner tre gånger om dagen med ansiktet emot solens uppgång och vända dig till de kristnes Gud, som ju ock är Profetens Gud, att han må beskydda dig mer än stjärnor förmå. Gudi befallandes. Gifvet i vårt residens Stambul Sarai den 28:de i månaden Redscheb, år efter Hedschra det ettusen sextiotredje och af kalifens regering det femte.

Hagar Sultan.»

Kristina eftersinnade. Åter var det kammarpigan, hvilken vågade tilltala en drottning som jämlike. Men bakom henne stod nattens hemlighetsfulla stjärna och kom den förolämpade herskarinnan att tveka. Antingen — eller? Antingen böja sig för en okänd makt, som ville beherska en fri ande, eller ock förblifva sig själf. Valet hade icke varit svårt, om ej den okända makten funnit bundsförvanter i morgonens drömmar och i ett upproriskt hjärta. Underliga vågor höjdes och sänktes i drottningabarmen. Så klar i allt; hvarför oklar i detta? Så bottenlösa djup, så djärf simmerska och dock ett så plötsligt behof att känna ett fäste!

Där drifver så mycken rotlös tång i den blå oceanen. Fågeln, trött att genomskära en tom luft, ser denna tång och inbillar sig att där finna en hviloplats. Kristinas blick föll på ett dyrbart skrin af elfenben och silfver, tillsändt henne af en hand som icke fick nämnas. Hon

öppnade skrinet, uttog därur ett radband af doftande ambrakulor, betraktade småleende radbandet och gömde det i en låda. Var icke detta skrin en kunglig vängåfva, värdig att sändas till Hagar Sultan? Utan tvifvel. Men det borde få ett passande innehåll. Kristina log: hon hade fått en idé. Hon tillkallade Rosette. Rosette kom.

— Hämta mig mina aflagda skor från förra veckan!

Kammartärnan hämtade med förundran dessa halfslitna skor, begagnade af en drottning, som ej synnerligen vårdade sig om sin toilett. Skorna ombundos med ett starkt gult silkessnöre och inlades i det dyrbara skrinet utan vidare skriftlig förklaring. Adressen, Hagar Sultan, Stambul Sarai, tecknades på omslaget och skulle, för säker framkomst, bifogas äfven på turkiska för att afgå med sultanens tatar. I orientens bildspråk borde denna sändning ej vara svår att uttyda:

»Om du ej begagnar dessa skor för att ila till snar flykt, skall du ej undgå silkessnöret.»

20. Det stora budet.

Hon sökte ett fäste.

Där var en klyfta i Sveriges grundfästen, inre och yttre. Hon vidgades mer och mer; hon åtskilde folk och styrelse. Om »Sveriges historia är dess konungars», så visar denna historia många klyftor. Drottning Kristina hade blifvit en främling för det folk, med hvilket hon i början af sin regering tycktes vara en själ och en vilja.

Hon förstod detta mer än väl. En samtida skrifver från Maj 1653: »Hennes majestät synes mycket melankolisk och visar sig sällan offentligen, utan är allenast med några få.»

Denna högtänkta, klarsynta, rikt begåfvade ande, som tycktes kallad att upplysa och värma sitt tidehvarf, hade begrafvit sig i en klostercell, instängt sig inom sina egna trånga murar och förlorat sitt fäste. Hvarje ande, som tär på sig själf, är förlorad för mänskligheten. Ju ensligare det blef inom drottning Kristina, desto mer sökte hon hos andra fyllnaden i sin tomhet, sökte, som förr, med villkor att själf vara allt, och sökte förgäfves. Då kom något annat.

Mot hösten 1653 flyttade drottningen med sitt hof och de främmande sändebuden till Upsala. Pesten var i Stockholm, hade börjat på Södermalm och därifrån spridt sig ut öfver staden. I början utställdes vakt vid de smittade husen. Snart blefvo dessa för många; man skref nu ett stort rödt kors på portarna. Ärkebiskop Lenæus satt inspärrad i ett sådant banntecknadt hus, där en piga insjuknat, och drottningen lät förbjuda honom att återvända till Upsala.

På adventssöndagen predikade en högt aktad gäst, biskopen i Strengnäs Johannes Matthiæ, i Upsala domkyrka. Drottningen med hofvet bevistade gudstjensten. Det var länge sedan hon visat sig offentligt vid andaktsöfningar. Skvallret visste berätta om föga andäktiga gudstjenster i Stockholms slottskapell, där drottningens psalmbok låg upp- och nedvänd framför henne, medan hon läste under predikan en hednisk latinsk bok. Måhända ville hon nu desto mera uppenbart visa sitt nit för den sanna evangeliska läran. Hon gick offentligt till nattvarden, ensam och först vid altarkransen. Efter henne följde vid andra duken hofpersonalen och efter denna församlingens öfriga medlemmar. Där fanns intet att klandra i drottningens andakt; hon iakttog en värdig hållning och åhörde predikan med mycken uppmärksamhet. Alla fromma kristna kände sig uppbyggda, och själfve den stränge pastor primarius i Stockholm Emporagrius, som förrättade altartjensten, lät förnimma sin tillfredsställelse däröfver, att hans trägna förmaningar, som ådragit honom så mångas misshag, tycktes hafva, med Guds bistånd, återfört den vilseledda drottningens hjärta till en prisvärd omtanke för själens salighet.

Dagen därefter var biskopen inbjuden till middagsmåltid i slottet. Han fick sin förra förtroliga plats vid

drottningens högra sida. Hofceremonielet, hvilket blifvit så strängt fransyskt de senare åren, tycktes denna gång vara till för att hedra en prelat, som hade lyckan åtnjuta majestätets synnerliga förtroende sedan många år tillbaka. Redan vid slottstrappan hade introduktören Lind mottagit biskopen och ledsagat honom genom en rad af fyrtio galonerade kammartjenare. Öfverste kammarherren grefve Jakob Kasimir De la Gardie hade varit honom till möte. Öfverkammarherren Gustaf Adam Banér hade ledsagat honom till drottningen och öfverkammarherren Gustaf Oxenstjerna anvisat honom hans plats. Hofmarskalken Taube behagade i egen person öfvervaka hans, likasom drottningens, tillbörliga servering med alla åtta anrättningarna, hvartill hörde kanariesekt och claret för alla andra än drottningen själf. Hofkapellets utmärkta, äfven af utlänningar beundrade musik, som räknade åtta fioler med basfioler, flöjter och cittror, spelade under hela måltiden.

Den gode biskopen var i sitt hjärtas fromhet rörd öfver så mycken uppmärksamhet. Han kunde ej förstå annat, än att majestätet velat i hans person hedra kyrkan. Han visste icke det, som skulle hafva stört hans målro, och lika litet visste det någon annan, att Kristina valt detta tillfälle att för sista gången hedra sin gamle lärare.

Måltiden begynte klockan tolf och varade till klockan inemot fyra eftermiddagen. Den enklare gamla hofseden med de bastanta måltiderna hade sedan fyra eller fem år begynt, i anrättningar som i kruserlighet, kopiera det franska hofvet. Musiken vid taffeln var uteslutande modsak och ambitionsfråga. Den lifliga, föga musikaliska Kristina tålde icke ett oljud, som föll henne i talet, och drog sig strax efter måltiden tillbaka i sido-

rummet för att ostörd få språka. Med henne följde biskopen, pastor Emporagrius, spanske ambassadören Pimentelli och grefve Tott, som numera var öfverallt, där han skulle och ej skulle vara. Hvar fanns då grefve Magnus? Hans lysande stjärna, som någon tid varit i sjunkande, hade få dagar förut totalt förmörkats i kunglig onåd. Nu gömde han på Ekolsund sin fallna storhet för det förvånade Sverige och den triumferande afunden.

— Här, vördige fäder — sade Kristina, pekande på Pimentelli och med en munterhet, som icke rätt anstod kyrkans allvar — här är det bästa tillfälle att omvända ett vilsefarande får och därmed en stor hjord till vår rätta evangeliska lära. Jag har försökt allt för att förmå vår spanske gäst att afsvärja påfven, men han är förstockad; han tager ingen reson. Det behöfs två så grundlärde och nitiske kyrkans fäder som deras vördigheter för att frälsa en så förtappad tillbedjare af jungfru Maria.

De två prästerne sågo på hvarandra; skämtet syntes dem otillständigt, och, hvad värre var, de befarade en snara, ty den styft ortodoxe Emporagrius låg i delo med den alltför evangeliske biskopen i Strengnäs, en strid, som senare blef så våldsam, att Johannes Matthiæ blef afsatt från ämbetet och Emporagrius utnämnd till biskop i hans ställe. Doktor Johannes utslätade förlägen vecken på sin kaftan; Emporagrius tog frimodigt till ordet och genmälde:

— Där eders majestät befaller oss, ovärdige tjenare i Guds rike, att vittna om vår tro, skole vi det intet underlåta; men öfver en främlings och en gästs samvete hafve vi ingen domsrätt.

— I eders majestäts höga närvaro — tillade doktor Johannes — är det nog för oss, att en främling bekänner

den samme Herren, som eders majestät i går har bekänt i allt folkets åsyn.

— Nej, misstycken intet, vördige fäder — återtog drottningen, ändrande ton — att jag gärna velat höra vår kyrka segra med eder vältalighet! Sennor Pimentelli torde komma till korta mot eder lärdom, men om jag får döma af hans världsliga klokhet, är han intet ovärdig att upplysas om de läror, där han härtills svurit på sin biktfaders ord. Eller hvad är eder mening, sennor?

— Om eders majestät täckes fråga mig, är min underdåniga mening, att dessa mina landsmän skola finna nåd för alla trosläror, svarade Pimentelli fyndigt, hänvisande på en dessert af syltade spanska fikon, som kringbars efter måltiden.

— Jag är af samma mening — inföll den lika slagfärdige Emporagrius — änskönt jag icke vet, om hans herrlighet känner skriftens andeliga liknelse om fikonaträdet. När det löfvas, veta vi, att sommaren är när. Då skola alla villoläror vara som smultna drifvor af de förgångna vintrar, och Guds ord, som nu gömmes i skäppan, skall vara världens ljus.

— Det skall vara ett fårahus och en herde, tillfogade drottningen. Ni bör veta, sennor Pimentelli, ni som tror på påfven, att jag är den svenska kyrkans påfve, *cum grano salis* förstås, och desse vördige fäder äro mina kardinaler. Jag öfverlämnar eder nu till hans eminens pastor primarii andeliga omvårdnad, och vill något litet bikta mig för vår kardinal från Strengnäs.

Hon drog sig tillbaka i kabinettet, åtföljd af biskop Johannes. Där var någonting, som flödade öfver inom henne, ville fram och fann icke ord. Hennes lätta ton

hade blifvit allvarlig, hennes uttrycksfulla, nyss så gycklande blick hade blifvit så tankfull, att man bakom den kunde misstänka en ofödd tår. Hon var vacker i detta ögonblick; hon var det bästa af sig själf, hon var den Kristina, som världen så sällan såg och som hon själf icke förstod.

— Minns ni — sade hon — en gång för elfva år sedan, när jag frågade eder till råds om en hjärtesak? Jag var sexton år då; det tyckes mig som hade hundrade år gått sedan förbi. Jag bekände för eder ett löfte . . .

— Ja, jag minnes det väl, svarade biskopen med en suck.

— Ni rådde mig till att besegla ett barns ord med en jungfrus ja. Kanske hade jag gjort rätt att följa edert råd.

— Käraste fröken, ännu är det icke för sent.

— Mycket, mycket för sent! Engång säga och därvid blifva, det var kung Göstas valspråk. Men låt oss inte mera tala därom. Det jag nu ville fråga eder är någonting annat. Om ni stode allena på toppen af ett högt berg och såge under eder hela jorden med alla dess skatter och det vore allt edert, men ni stode där ensam, utan en enda verklig vän, utan någon, emot hvars bröst ni kunde luta edert värkande hufvud med så fullt förtroende, att ni kunde säga till den vännen: *du är min!* — hvad skulle ni då göra? Alldeles ensam kunde ni ej stå där i höjden; men skulle ni störta eder utför berget, eller skulle ni nedstiga helbrägda?

— Gud bevare, käraste fröken! Jag skulle hvarken störta mig utför eller stiga ned af berget, om jag engång är ställd att stå däruppe. Jag skulle utsträcka min

famn mot människorna där nere i dalen och säga till dem: Kommen hit till mig, alle I som arbeten och ären betungade; jag vill vederkvicka eder! Och när jag fått en, till hvilken jag kan säga: *du är min!* skulle jag lägga därtill det, som rätteligen dit hör, nämligen: *jag är din!*

— Ja, så säger den gamla visan: du är min, och jag är din; men hon tillägger visligen: »så länge leken varar». Det är ingen lek att stå där på berget, vördige fader. Man kan inte bortgifva sig åt den toma luften. Gif mig ett fäste, där jag kan behålla mig själf!

— Det finns intet sådant fäste, nådiga fröken. *Själf* är ett rotlöst träd. *Själf* är en förnekelse af sig själf. Huru skulle ett skapadt väsen, som med oräkneliga fina trådar är bundet vid Skaparen och sin medskapelse, kunna vara sig själf nog? Slit sönder trådarna, den som förmår; ingen förmår det, och Själf skall antingen förblöda, om han är en människa, eller förtvifla, om han är en djäfvul. Det finns intet annat Själf, än Han, som är allt i alla. Men efter *vi* äro bundna vid skapelsen, måste vi stå med den i en lifsgemenskap. Utan kärlek äro vi döda grenar af lifvets träd.

— Jag har drömt, att en stjärna sade mig detta. Ja, vördige fader, jag förstår, att vi måste älska det stora och upphöjda, det som adlar vår tanke, upplyser vårt förstånd och manar oss ständigt till dygden. Detta är *min* kärlek, och han omfattar allt. Hvarför skulle jag utminutera honom droppvis? Om kärleken uppslukas af personligheten, förlorar han därmed mänskligheten. Om han pysslar med små ting, om han är nöjd med att koka en varm soppa åt tiggaren eller svepa kappan kring en bortklemad smekunge, huru kan han då bevara sin stora blick öfver världen? Ja, jag vet

väl, att de små sysslorna hafva sin betydelse och sin förtjenst för mängden af människor, som äro där i sitt element; men en vis och en drottning få ej slösa bort sig i öreslantar; de måste beherska millionerna, om de ej vilja begrafvas under deras tyngd.

— Tänkte jag intet, att min nådiga fröken skulle taga allt så eftertänkeligt stort? Och detta är sannerligen prisvärdt af en som blifvit kallad till ett så högt ämbete. Men där är en hake. Vare sig hög eller låg, äro vi inga kropplösa tankar, utan fastmer skröpliga människor, fogade samman af små affekter i hjärtats ostadighet. Efter vår kärlek intet är Guds kärlek, som omfattar allt, måste vi tjena Gud i både små och stora ting, hvar i sitt kall, ty göra vi intet detta, är vår kärlek lika död, som vår tro är död utan gärningar. Jag behöfver intet omsäga vår Mästares ord om summan af lagen, men värdigas komma ihåg, att han twådde sina lärjungars fötter!

— Symboler! Det göra ock påfven, konungen i Frankrike och konungen i Spanien. Vill ni, att jag skall twå mina pigors fötter?

— Det båtar alls intet, om påfvar och konungar tjena sin nästa med ett högfärdigt hjärtelag för att prisas af människor. Gud ser till hjärtat. Hållen eder hårdt vid ödmjukheten, nådiga fröken, och tjenen i Jesu Kristi kärlek! För oss skall hvar människa vara mänskligheten. Vi kunna intet tjena det hela utan att tjena det i dess delar. Drottningens bild och namn stå på alla småmynt.

— Nog härom, vördige fader. Jag ser väl, att jag står ensam på berget; därför stiger jag ned. Jag har tjenare nog; jag vill engång hafva uppriktiga vänner. Jag har pligter nog; jag vill engång vara fri. Min

gamle lärare har varit min förste vän; han skall ock blifva min siste. Men han är en kyrkans man. Jag begär af honom *ett stort bud,* och han gifver mig tusen små. Hvad skall jag tro om en kyrka, som skickar mig ut till pigsysslor?

— Käraste fröken...

— Säg intet mer! Kyrkan är en slaf af bokstafven och en tyrann för tanken. Kyrkan och jag rymmas ej under samma tak. Men ni, käre fader, rymmes i mitt hjärta, så länge jag lefver. Si, så har jag dock en på berget; kom ihåg mig i dalen! Det är sent, kvällen faller på, lefven väl! Och om ni någonsin skulle förnimma, att jag afvikit från edra lärdomar, så minns, att jag aldrig med dem förblandat läraren själf!

Det var någonting hotande i de sista orden, som kvarlämnade en törntagg i den fromme biskopens själ. Hvad ville hon? Hvad menade hon? Nej, hon förstod ej det stora budet om kärleken; hon betraktade det som en tankefråga, ej som en lifsmakt. Och doktor Johannes föresatte sig att vid första lägliga tillfälle åter upptaga detta grundämne för ett helt lifs åskådningssätt.

Gästerne skingrades, drottningen blef ensam med Pimentelli i den gamla Upsala-borgen. När han aflägsnade sig, öfverskred visaren midnatt. Två sömniga kammartärnor fördrefvo tiden med dominospel i rummet utanför drottningens sängkammare. Den ena af dem uppstod och lade sitt öra till nyckelhålet.

— Där är åter någon inne hos fröken, hviskade hon.

— Det är Rosette, som afkläder fröken, sade den andra.

— Nej, det är en karlröst. Han talar fort och ifrigt. Tyst... nej, jag kan ej höra ett ord.

— Rosette har fört någon in genom baktrappan. Det är som i Stockholm... Okände tasslare, som ingen ser, gå in och ut hos fröken om natten. Jean Holm, som de nu kalla Lejoncrona, brukade smussla in dem i slottet. För fröken går allting an. Hvad skulle folk säga, om *vi* toge mot sådana besök? Stå ej vid nyckelhålet! Det kan kosta din hals.

— Jag ser något svart...

— Stå inte där, Lise! Det är ju förskräckligt... det kan ju vara den onde själf!

— Nu ställdes en stol framför nyckelhålet. Jag ser ingenting mer...

Medan de hemlighetsfulla nattliga besöken, som nu fortfarit på tredje året, ställde tärnornas nyfikenhet på ett svårt prof, hade drottningen mottagit i sitt fridlysta sofrum sennor Pimentellis biktfader, pater Guèmes, en redan äldre jesuit, hvars grå hår kring tonsuren i någon mån borde tysta förtalet öfver en så opassande tid och ett ännu mindre passande mottagningsrum.

Han talade vacker latin med låg röst, men lifligt och vältaligt. Hans ärelystnad var att sätta kronan på sina företrädares omvändelseverk, desse jesuiter — Macedo, Malines, Cassati, von Franken — som insmugit sig i Sverige under allehanda förklädnader och af hvilka några blifvit inkallade af drottningen själf. Guèmes utlade med brinnande nit den romersk-katolska kyrkans företräden framför alla kätterska villomeningar; huru hon var den enda som, med sin fasta organisation, sin fortlöpande tusenåriga tradition och sin obevekliga makt öfver samveten, kunde bringa reda och enhet i tidernas förvirrade meningar. Hon ensam var Petri klippa, som dödsrikets portar ej skulle blifva öfvermäktiga. Utom henne fanns ingen lycka för jorden och ingen salighet

för himmelen. Protestantismen var endast meningen för i dag, som skulle vara en annan i morgon. Katolska kyrkan omfattade alla tider och alla samveten.

Åhörarinnan visade tecken till otålighet. Hon knöt öglor och knutar på ett rödt sidenband, lindade bandet om fingret och lät det åter löpa, utan att tänka därpå. Hon kände dessa läror; det var ej dem hon efterfrågade. Hon afbröt talaren och frågade:

— Hvad vill det säga: makt öfver samveten?

Pater Guèmes utlade med nödig försiktighet kyrkans ofelbarhet, som icke tillät ett afsteg från dess engång formulerade lära.

— Rannsakar ni hjärtan? Klafbinder ni den fria tanken? utbrast drottningen häftigt.

— Bikten föregår alltid aflösningen, svarade patern, förvånad öfver detta oväntade myteri.

— Ja, jag vet. Ni har bränt Huss, Savonarola, Giordano Bruno, ni har marterat Galilei, ni skulle en dag få lust att bränna mig, om jag ej vore oförbrännelig. Lämnom det där, pater; vi förstå hvarandra. Det är inte eder makt öfver tanken som skrämmer mig, den är ett nonsens; men säg mig: huru uppfattar eder kyrka den kristliga kärleken?

Guèmes utlade vältaligt de goda gärningarnas ofantliga vigt såsom förtjenst för saligheten. Protestanterne nöja sig med att uppställa läran; katolikerne tillämpa henne. Åter förspordes tecken till otålighet.

— Jag känner edra goda gärningar, fortfor Kristina. Eder påfve Alexander VI:s gärningar ha varit ett föredöme för prelater och furstar. Jag förstår också, att edra rike, som bygga kyrkor och kloster eller utströ med fulla händer guld till allmosor, äro synnerligen förtjente af den eviga saligheten. Men antag, att någon föraktar

en skrymtande välgörenhet, att någon vill utöfva kärlekens verk i stort, att till exempel någon vill gynna vetenskaper och konster, såsom de störste af edra påfvar gynnat dem, och lämnar resten af goda gärningar åt småfolket; godkänner eder kyrka en kärlek af denna art? Blir man salig med den?

— Ja, visserligen, såframt en så upphöjd kärlek framgår ur ett kristeligt sinnelag och i öfrigt iakttager kyrkans föreskrifter.

— Jag tackar er. Det är dock något; ni torde ej räkna så noga med förbehållen. I nödfall finnes ju absolution?

— Kyrkan har aldrig vägrat en botfärdig syndare absolution.

— Botfärdig? Å, ja; hvem är ej botfärdig, när man behöfver öfverskyla ett snedsprång? Kort sagdt, vördige pater, det jag ville veta är, om romerska kyrkan godkänner kärlekens bud, såsom jag uppställer det: att älska det stora, det upphöjda, det dygdiga, det nyttiga, äfven om man ej hinner befatta sig med goda gärningar i smått.

— Eders majestät uppfattar kärlekens högsta bud som en vis och en drottning bör uppfatta det. Under skuggan af detta höga beskärm framspira alla kärlekens ringare frukter af sig själfva.

— Således, om jag besluter mig för att öfvergå till den romerska kyrkan, räknar jag på fullständig frihet i alla mina personliga åsikter och handlingar, under villkor att i yttre måtto underkasta mig kyrkans föreskrifter.

— Eders majestäts höga dygder äro nogsamt kända af vår helige fader i Rom. Han skall i ett frivilligt beslut att omfatta den allena saliggörande kyrkan finna den säkraste borgen för eders majestäts uppriktiga

omvändelse och lämna eders majestät fullkomlig frihet att tillämpa såväl kärleksbudet som andra sedebud enligt eders majestäts egen upplysta och sant kristliga öfvertygelse.

Kristina log.

— Och detta kalla *vi* samvetstvång! Att iakttaga ceremonier och tro hvad man vill, göra hvad man vill! Min Gud, hvarför föra då protestanterne krig? Min fader var en för stor konung för att strida för prästläror. Han drog svärdet för att bryta österrikiska husets öfvermakt, och när detta skett, var målet vunnet. Undskyll, käre pater, att jag måste le, när jag tänker på hela detta trassel om dogmerna! Lefva dygdigt och skona fördomarna, där man ej kan utrota dem; se där den enda trolära, som förnuftet kan godkänna.

— Den heliga jungfrun skall förläna eders majestät en fullkomligare insikt om vår kyrkas sanningar, svarade pater Guèmes, som ej kunde helt undertrycka sin bittert svikna förväntan om en så hög proselyts nit för den allena saliggörande kyrkan.

— Jag hoppas det, återtog drottningen med samma föga andäktiga munterhet. — Den heliga jungfrun skall upplysa en så ohelig jungfru som jag om det ogifta ståndets företräden och mycket annat, som behagar mig i eder kyrka. Jag kommer till eder, icke för att underkasta mig nya bojor, utan för att afkasta de gamla. Skrif till Macedo, att mitt beslut är fattadt. Kan ni lita på budbäraren?

— Jag skall sända min brorson, hvilken är anställd vid spanska ambassaden.

— För edert lif, ingen indiskretion! Gå nu till hvila. Ni har lugnat mina farhågor för romerska kyrkans efterhängsenhet; det var detta jag ville veta. Minns, att

om jag visar påfven och edra prelater tillbörlig vördnad, fordrar jag i utbyte en fullständig tankefrihet. Jag önskar eder en rolig godnatt.

Pater Guèmes försvann lika tyst som han kommit, med det intryck, att hans seger liknade hardt när ett nederlag. Detta skulle likväl förtigas i Rom.

— Hvad skola vi göra med en rebell?... Tålamod! Ha vi engång denna *rara avis* i bur, skall hon ej flaxa mer...

Drottning Kristina hade länge tvekande öfverlagt detta steg. Det var nu taget. Hon kände sig lugnare. Men ett ovisst något inom henne, en efterglans från stjärnan, jagade sömnen från hennes ögonlock. Hon behöfde en lättare, en gladare motvikt mot rebelliska tankar. Hon uppslog en bok, hvars innehåll var så litet teologiskt som det gärna var möjligt. Och detta medel lyckades förträffligt. När Rosette inträdde på tå, hade affällingen från sina fäders tro somnat vid Ovidii Metamorfoser.

---

21. Stambul Sarai.

Vara så själftillräcklig och nödgas så plötsligt gifva sig helt åt en annan!

Östanvinden kom från Persiens lustgårdar, öfversteg med slokande vingar Armeniens berg, tog det korta steget öfver Bosporen och andades ännu rosendoft, när han med sakta sus sänkte sig öfver Stambuls palatser. Här tycktes han, trött af färden, gå till hvila i den milda oktoberkvällen. Hvarför skulle han möda sig med en längre resa mot den töckniga västern? Han sökte någon som han icke fann; han hade ett uppdrag från österlandets stjärnor och förmådde ej utföra det. Vid mörkningen företog han ännu ett ströftåg kring den förtrollade staden, förälskade sig i månskenet på Gyllene hornets små krusvågor, famlade kring Aja Sofias grå murar, kysste trapporna af seraljen, fann en mjuk matta vid Lycksalighetsporten, ringlade sig som en hund och somnade bort.

Hon, som han sökte, satt i den nya seraljens innersta, mest förborgade rum. I den gamla seraljen bodde en brokig skara af de förre sultanernes många gemåler, de som man icke dränkt, icke strypt, icke bortgift hit eller dit för att blifva af med dem. Där återstodo ännu mer än hundrade fordom sköna, fordom

mäktiga änkor med deras barn att underhålla; det var de, som födt söner eller döttrar åt sultanerne Osman IV, Mustafa, Murad IV och Ibrahim. Dem, och i synnerhet Ibrahims nyss så mäktiga änkor, hvilka doftat af ambra och badat i rosenvatten, kunde man af statsskäl ej blifva kvitt.

I den praktfulla nya seraljen, som bildade en flygel till sultanens palats, var däremot godt utrymme, medan den elfvaårige padischan ännu ej behöfde underhålla ett harem. Han hade dock en gemål, en enda, en sultaninna till rang och rättigheter, utkorad af honom själf, signad af mufti och erkänd af rikets store, men ännu icke *chasseki*, ännu icke allt hvad en gemål borde vara. Och det besynnerliga i detta palats, som så ständigt genomväfdes af alla kvinnolistens intriger och all hersklystnadens afund, var, att den enda och förtidiga gemålen, Hagar Sultan, delat i endräkt den nya seraljens praktfulla våningar med sultaninnan-modern, Ibrahims änka, en född ryssinna vid namn Tarchan, som gifvit lifvet åt tronarfvingen, den nuvarande padischan, och därigenom uppstigit öfver alla sultaninnor till värdigheten af kalifmoder, *validé*. En så förtrolig endräkt mellan två så naturliga rivaler var för de vidskeplige osmanerne ofattlig utan häxeri. Öfver Hagar Sultan låg det hemlighetsfulla af en okänd härkomst och mycket guld. Hon var ej, som de andra, en köpt slafvinna, hon kom, man visste ej huru, ej hvarifrån, och beherskade från sitt första uppträdande allt. Det var så som Ginnistans féer nedstego till de dödlige. Storvesiren Kuprili var den ende som visste mer, men han behöll det för sig.

Den bakom slöjan och harems förhängen dolda kvinnan ingriper i orientens historia vida mer, än västerlänningen anar. Slafvinnan, som uppstiger till sultaninna,

padischans systrar och döttrar, pascharnes ärelystna gemåler, alla utspinna sina trådar kring rikets synlige ledare. Den *validė,* som regerat före Tarchan, var den statsklokaste och mest energiska kvinna, som dittills framträdt ibland osmanerne. Hon hade varit sultan Achmeds gemål, var Murad IV:s och Ibrahims moder, Muhamed IV:s farmoder — en född grekinna vid namn Mahpeiker, som för sin sagolika skönhet i unga år fått binamnet *Kösem,* mångestalten. Högsint och modig, klok och välgörande, endast alltför hersklysten, hade hon i trettiotre år, under fyra sultaner, varit rikets verkliga herskarinna, när hon slutligen störtades genom ett uppror af spahis och stryptes med ett gardinsnöre. Hennes efterträdarinna, Tarchan, var svag och eftergifvande; hon skulle blifva alla gunstlingars lätta byte; därför ställde Kuprili vid hennes sida en sultaninna, som i begåfning och energi kunde mäta sig med den berömda Kösem. Han hade icke missräknat sig. Hagar Sultan hade fått en underbar makt att vinna och tjusa människor. Hon hade icke varit två månader i seraljen, innan hon blef oumbärlig för den unge sultanen, innan Tarchan såg i henne sitt säkraste stöd, innan rikets store i divanen lyssnade till hennes råd och janitscharerne, som till- och afsatte sultaner, voro henne blindt tillgifne. Kuprili såg sitt verk växa honom själf öfver axlarna; men han behöll makten, han märkte ej själf huru den nya sultaninnan ledde hans rådslag, utan att synas göra minsta anspråk därpå. Under maktens höjder jäste, som vanligt, stormännens, hofvets, kasernernas afund och ränker. Hagar Sultan visste detta ganska väl; hennes regeringskonst var en dans mellan ägg, en jonglörkonst med skarpslipade knifvar; men hittills hade allt lyckats henne, och för hvarje fara beslöt hon fördubbla sin vak-

samhet. En dag skulle hon dock blifva först chasseki, sedan validé; hon skulle uppnå sitt ihärdiga mål att blifva allt, men för att uppnå detta allt, måste hon först synas vara intet.

Då kom ett omslag, som hon minst af alla hade förutsett: en ny makt trädde oförväntad och oemotståndelig in i den blifvande validés kloka beräkningar.

Seraljens östra flygel var uppförd i tre våningar. Den nedersta upptogs af vakt och betjening; den andra beboddes af validé Tarchan; den tredje af Hagar Sultan. Båda dessa öfra våningar stodo i omedelbar förbindelse med den unge sultanens dagliga boningsrum, till hvilka modern och gemålen, allena i hela riket, hade fritt tillträde. För alla andra var kalifen en halfgud, profetens skugga, inför hvilken vanlige dödlige endast sällan, under många ceremonier och mellan skaror af vakt, fingo den nåden att slå sina pannor mot golfmattan.

Tarchan, som skydde bekymmer och omak, älskade att ostörd få följa sin smak för en utsökt toilett, dyrbara smycken, välluktande bad, danserskor och musik. Inseendet öfver den unge kalifens uppfostran tillföll odeladt gemålen och storvesiren; men hvarje morgon klockan nio infann sig sultanen hos sin moder för att göra sig underrättad om hennes hälsa, och hvarje kväll klockan sex infann sig validé hos sin son för att med honom höra imamen förrätta *ezan,* aftonbönen. Hagar Sultan begagnade mera fritt sina företräden. Hon behöll morgontimmarna för egna studier under ledning af österlandets berömdaste vise: juderabbinen Samuel Adorbi, hofastronomen Hussein Effendi, häfdatecknarne Asif, Weschidi, Hadschi Khafa, Minarfade och samtidens snillrikaste resebeskrifvare Ewlia. Dagens öfriga timmar delades

mellan statsärenden, ordnandet af seraljen och närvaron vid den unge kalifens undervisning.

Klockan sex infann sig äfven Hagar vid aftonbönen, alltid omsorgsfullt lämnande företräde åt validé, alltid försiktigt afväpnande hvarje moderlig svartsjuka. Muezzin hade slutat sitt entoniga rop från minareten: »Allah bismillah! Gud är stor. Det finns endast en Gud, och Muhamed är hans profet.» Hagar Sultan hade efter bönen för sed att tillbringa ett par timmar i enrum med sin herre och gemål, den nu elfvaårige sultanen. Dessa förtrogna aftonstunder hade blifvit för gossen en vederkvickelse efter dagens läxor och mödor. Han låg utsträckt på en divan af gult siden med hufvudet lutadt mot Hagars sköte. Hon hade aflagt slöjan och bar en sultaninnas dyrbara dräkt, den korta ljusröda tuniquen *(verredsch)*, sammanhållen af en persisk schal, vida blå benkläder, guldsydda hvita sidenskor, guld-armband, ringar, örhängen. Hon var som född för österlandet. Den, som sett henne förr i hennes snäfva västerländska dräkt, skulle ha sagt, att hon nu antagit sin naturliga gestalt.

Sultan Muhamed IV var icke mer den gosse om sju år, som engång räckte Ruben Zevis dotterdotter den betydelsefulla narcissen. Han hade vuxit fort, var gänglig i växten, dragen hade blifvit mera obestämda och röjde något af detta pojkaktiga, halffärdiga, som utmärker den första ynglingaåldern. Men han var dock en bildskön ättling af Osmans stam, han förenade med sin rena orientaliska typ sin moders ryska och sin farmoders grekiska drag. Det melankoliska, drömmande allvaret i hans vackra, djupa ögon röjde snarare femton års för-tidiga mognad än de sorglösa elfva åren. En kalif är aldrig ett barn. Denne gosse hade tidigt invuxit i

sin höga värdighet. Han hade vid sju år stadfäst dödsdomar och landsförvist otrogne tjenare; han hade vid tio år sagt till en af sina paschar: »gå din väg, du utsuger mitt folk!» och till en annan: »lyd, eller lägger jag ditt hufvud för dina fötter!» Och när en öfverdomare, till hvilken han sade: »tager du mutor, du?», vågade svara: »nej, hör, kära barn, hvem har satt i dig det där?» — kostade dessa ord både domaren och hans gynnare hufvudet.

Skaran af uppvaktande pager, eunuker och slafvinnor under kislar-agas befäl hade dragit sig tillbaka till förrummen. En enda hög, praktfull lampa, mättad med ambradoft, kastade sitt sken på divaner, sidentapeter, tunga dörrförhängen och i spegelramar infattade små fönster. Sultaninnans blick hvilade med tyst välbehag på den sköne gossen, hennes herre, hennes hjälte, hennes skötebarn, som en dag skulle blifva i verkligheten hvad han nu var endast i drömmen, hennes gemål. Där rörde sig inom henne något underligt, okändt varmt. Hon förstod icke sig själf; hon kände sig så upplöst i anblicken af detta barn, som hade hon förlorat all den självbeherskning, hvilken härintills varit hennes kraft och hennes väsens grund. Hon hade i detta ögonblick så totalt glömt all maktens åtrå, alla själfviskhetens beräkningar, att hon behöll endast en tanke klar: för denne gosse kunde hon gifva sitt lif!

Hon strök med moderlig ömhet det mörka håret från hans solbrynta panna och sade till honom:

— Är min själs öga trött?

— Nej, svarade gossen. Jag har fäktat med sabel. Mustafa aga lät mig hugga hufvudet af en hyena.

— Det skulle han ej hafva gjort. En kalifs händer böra aldrig befläckas med vilddjurs eller med oskyldigas

blod. Dessa helgade händer skola sparas för rättvisan och för striden mot rikets fiender.

— Mot de otrogne!

Och en plötslig blick, upptänd af dervischernes fanatism, flammade upp i gossens drömmande ögon.

— Mot alla som kränka rikets makt och kalifens värdighet. Mitt lifs herre skall icke blifva en blodhund, som hans farbroder Murad, eller en vekling, som hans fader Ibrahim. Min kalif skall blifva en af de store kaliferne, ja den störste af alla. Han skall blifva mer än kalifen Muhamed, som tog Stambul, mer än Sulejman, som vidgade rikets gränser till Tigris i öster och Wiens portar i väster. Han skall blifva mer än Alp Arslan, mer än Dschingis Khan, mer än Timur Lenk.

— Ja — sade gossen, gripande om det gyllene fästet af sin lilla damascerade sabelklinga — jag skall underlägga mig hela österlandet, som den store Iskander, och hela västerlandet ända till britternes öar. Jag skall straffa de otrogne i England för att de dräpt sin sultan.

— Min kalif — fortfor Hagar — skall blifva stor i välde och makt, men han skall blifva störst i vishet och mildhet. Han skall blifva som Bagdads store kalif af Abbassidernes stam, Harun al Raschid, profetens utvalde, som älskade rättvisan och gynnade vetenskaperna. Han skall blifva som Cordovas frejdade kalif Abdurrahman; han skall, själf den visaste, regera ett folk af vise och furstar.

— Ja — upprepade gossen envist — det skall icke finnas mer än en Gud och en profet. Jag skall utrota alla hedningar, judar och kristne.

— Hvarför utrota judar och kristne? Vet icke min kalif, att moslim af dem lärt dyrka den ende Guden?

Vår ärorike profet var af Abrahams säd, och alla rätttrogne hålla den store mästaren af Nazaret i ära nästefter profeten själf. Min kalif skall vara världens herre, men han är kallad att vara världens välgörare. Min kalif skall återgifva det heliga landet åt judarne, ty det är Guds rådslut af evighet; men äfven judarne skola erkänna min kalif som sin öfverherre.

Den elfvaårige kalifen såg forskande in i dessa outgrundliga mörka ögon, som betraktade honom, och frågade:

— Hvarför beder du, att jag skall återgifva det heliga landet åt judarne?

Hon rodnade; hon blygdes för detta barn, som ertappat henne på andras ärenden.

— Skrifterna — svarade hon — säga, att när judarne återfått sitt land, stundar världens ände, när de trogne få ingå i Guds paradis.

— Men jag vill ej se världens ände, jag vill blifva stor för att eröfra världen! utropade gossen.

— Allah skall därtill gifva min kalif tillräcklig tid, allenast han nu i sin ungdom växer stark i gudsfruktan, nyttig lärdom, rent hjärta, stora tankar och rättvisa mot alla.

Gossen teg en stund, halft drömmande, halft eftersinnande. Därefter slog han armarna om sin gemåls hals, nedböjde hennes hufvud till sig, kysste henne och sade:

— Hvarifrån är du? Din fader har varit en vis man, din moder har varit en god validé.

— Du min själs hjärta — svarade sultaninnan, återgifvande hans kyss med en ömhet, som hon aldrig förut känt strömma genom sitt slutna inre — hvarför frågar du så? Fråga vinden hvarifrån han kommer och hafvets

vågor hvarthän de gå! Allah har varit min fader och vida världen min stränga moder. Jag är skickad till dig, såsom Allah stundom skickar en skyddsängel från paradiset till sina utkorade på jorden. Jag skall lefva för dig, jag vill dö för dig, men jag kan icke dö före stjärnornas stund. Du kan stöta mig från dig, du kan låta mig försvinna, men du kan ej tillintetgöra mig. Du är profetens skugga; jag är din skugga.

— Reis effendi Schamisade säger, att du förhäxat mig, inföll gossen med ett blekt smålöje. — Han säger, att du vill göra mig till en dervisch och uppsätta min broder Sulejman på kalifernes tron. Jag vill lägga Schamisades hufvud för dina fötter, när du begär det; men hvad skall jag göra med min broder Sulejman?

— Min kalif skall icke lyssna på löst tal. Låt Kuprili bevaka Schamisade och landsförvisa honom, om han beträdes med stämplingar. Min kalif har fyra bröder: Sulejman, Achmed, Murad och Selim; därtill sex systrar: Fatima, Gehver, Bibt, Kia, Alsche och Atika, af hvilka de tre äldsta äro bortgifta vid tre års ålder. De äro alla barn och kunna ej vara brottsliga. Min kalif skall ej rasa mot sitt eget hus, som tyrannen Murad och de blodige sultanerne. Min kalif skall vinna bröder och systrar med ädelmod.

— Jag vill låta dem lefva. Men den, som vågar peka ett finger åt din skugga, honom skall ske som det skett Hefarpara[1], att huggas i tusen stycken. Kuprili säger, att drottningen af Sverige förolämpat dig. Jag skall skicka mina janitscharer att ödelägga hennes land och göra henne till din slafvinna.

[1] Hefarpara, tusenstyckad, kallades den år 1648 afrättade storvesiren Achmed, hvars kropp sönderskars af pöbeln i bitar att begagnas som botemedel mot gikt.

— Mitt lifs sol, det är långt till Sverige. Drottningen har icke förolämpat mig, hon har skickat mig sina skor till bevis på sin vänskap. Men nu utropar muezzin nattens timmar från minareten. Minns du Scheheradzades sköna saga, som jag berättat för dig, när kalifens fot ännu fick plats i gasellens fotspår? När aftonrodnaden slocknar och solen går ned bakom de blå bergen i Ginnistan, då tänder Allah sina stjärnor att vaka öfver de rättfärdiges sömn på jorden. Vid hvarje bädd står en fé med ett spjut af stjärneld; dess skaft tränger ned till jordens innandöme, dess spets uppstiger till stjärnans medelpunkt, och mellan himmel och jord finnes intet som då kan stå den rättfärdige mot eller göra honom en skada. Sof väl! Jag känner din stjärna; hon är tvillingssyster till min.

Hagar Sultan uppstod, räckte sin arm åt den sömnige gossen och ledde honom till sofkammaren, där han mottogs och afkläddes af sin forna amma, en arabisk slafvinna vid namn Sindar, Hagars förtrogna. Därefter öfvertygade hon sig, att nattlampan icke led brist på olja, att alla ingångar voro besatta med pålitlig vakt, ringde på sina svarta slafvinnor och försvann i trappgången till den öfversta våningen.

Slafvinnorna kvarstannade på vakt i de yttre rummen, Hagar blef ensam med sin trogna Sabina. Ett bref från Ruben Zevi hade anländt med dufvoposten.

»Min dotter — skref juden — Israels hopp nalkas sin fullbordan, på samma gång mina dagar nalkas sitt slut. Jag har indragit allt guld jag förmått för att köpa af sultanen det heliga landet. En välrustad här af 11,000 man, hälften judar och hälften araber, står i Alexandria, beredd att under din broder Benjamins befäl inskeppa sig till Aleppo. Nu behöfves endast sultanens

ferman, för att Israel skall återvinna sina fäders arfvejord. Köpesumman har afgått under säker eskort till huset Argyropulos i Konstantinopel, att utväxlas emot fermanen, hvilket bör ske inom den 14 Veadar, purimshögtiden, lagens år 5,413 och efter Hedschra det 1,063:dje. Detta skall vara ett jubel- och klangår för all Abrahams säd. Israels Gud beskydde sin tjenare och hans barn, att våra ögon må se hans herrlighet!»

Den otacksamma! Hon lade brefvet förströdd i det dyrbara elfenbensskrin, som tillsändts henne af drottning Kristina. När hon mottog detta skrin, hade hennes första vredgade tanke varit att återsända drottningens halfslitna skor genom en fången svensk med afskurna öron. Nästa tanke blef att kasta gåfvan i elden. Nu var Kristina glömd. Allt som hittills upptagit och fängslat denna ständigt så själfmedvetna, ständigt så vida kringblickande, så oaflåtligt efter makt och kunskaper törstande ande, var nu med ens bortsopadt som ett töcken för morgonsolen. Så helt var hon uppslukad af en alldeles ny, aldrig anad känsla, att allt som ej låg inom dess trollkrets föreföll henne likgiltigt. Hon förstod, att morfaderns, Ruben Zevis, högsta och innerligaste älsklingstanke, hans lifs djupast fördolda och ihärdigt eftersträfvade mål — det mål, för hvilket han ett långt lif igenom samlat, grundat och planlagt — nu hade mognat till en afgörande handling. Judarne skulle återvinna Zion och det förlofvade landet, Israel skulle rotfästa sig där och grunda det världsherravälde, hvarpå detta folk, i all sin förskingring, all sin förnedring, aldrig upphört att hoppas. Hon, Hagar, skulle därtill vara det kraftigaste redskapet genom sitt inflytande öfver sultanen och hans maktägande råd. Därför var hon ju Ruths dotter; därför hade hon blifvit hitsänd, därför skulle hon blifva sultan-

inna och validé. Hon skulle beherska österlandet för att återupprätta Israels folk, för att lyfta världshistorien ur dess hakar och där införa ett nytt messiasrike.

Men hvad angick henne allt detta nu? Hvad betydde för henne en gubbes drömmar? Hvad rörde det henne, om judar eller osmaner herskade i Jerusalem? Endast ur en synpunkt rörde det henne. Osmanerne voro svartsjuka om sitt välde och ännu svartsjukare om sin tro. Abraham var deras patriark, knappt mindre än judarnes. Skulle de förlåta en kalif, att han sålde Abrahams graf? Detta måste betänkas, innan hon utsatte *sin* kalif för en fara. Men nu voro hennes tankes vingar sammanvecklade som en fjärils vingar i det gyllene skalet, ur hvilket de en dag skola flyga till frihet. Hon förmådde ej tänka, ej räkna... gossen, gossen uppfyllde allt! Hon hade nedsjunkit i divanen, dolde sitt ansikte i en kudde och grät af okänd lycka...

— Skall jag ej afkläda ers höghet? frågade Sabina varsamt, undrande öfver detta drömmeri, som var så olikt hennes alltid vakna, alltid klartänkta forna jungfru från Riseberga.

Intet svar.

— Skall jag läsa en psalm ur psaltaren?

Intet svar.

Sabina var en praktisk afkomling af det förståndiga Nerike. Hon hade vid sina fyrtio år nödtvungen fogat sig i sin underliga nya ställning, med den ärelystna förhoppningen att kunna tjena ihop ett bördigt hemman vid Hjälmarens stränder. Hon rådbråkade litet turkiska, bar slafvinnornas huckle, var foglig mot dessa stackare och så väl liden, som en afundad gunstling kunde hoppas att vara. Men nu brast hennes tålamod.

— Se så, nu ha de kollrat bort henne med sitt Illah och Illah! utbrast hon harmsen. Hvad skall en kristen människa annat än förtorka i hjärtrötterna utan präster och sakrament på fem långa år!

Plötsligt uppreste sig Hagar, strök det svarta håret från pannan och frågade:

— Sabina, har du haft någon kär, den tiden du själf var ung?

— Så hon frågar! Gud Fader i himmelen, släkt och vänner på jorden måste ju en fattig människa hålla kära.

— Jag menar någon, för hvilken du velat lefva och dö. En ung karl . . . eller ett barn?

— Sicken fråga! Nog ha de flaxat kring mig som kring andra unghöns, men älskog och väderlek komma på ett ut. Hvem skulle ej vara blider emot beskedliga barn? Syster mins Petter, som jag en tid hade i tukt, si för honom var intet annat råd, än riset vid dörrposten, byxorna spända och mästarn bad hälsa på rätta stället.

— Gaf sig din gifta syster med kropp och själ åt sin herre och man?

— Det må den veta, som gifvit sig under träldom. Jag tänker, att fattiga själen gifver en ärlig hustru inte till spillo. Valborgs gubbe hade en annan käresta, skam att bekänna, och det var ölkruset. Så nog fick hon se om'en, när stackarn var fotfallen.

— Jag menar: kunde hon hoppa i strömmen, om det gällde att bärga sin mans lif?

— Hur skall jag veta det? Han söp ihjäl sig på torra landet.

Nej, här var ingen vån till att söka ett svar på hjärtats djupaste gåtor. Ensam, som hon varit i hela

sitt lifs tankevärld, förblef hafvets irrande spån lika ensam i den nya värld, som nu uppstått inom henne ur det toma mörkret af hennes själfviska tillvaro. Hon bortsände Sabina, satte sig halfklädd vid det förgallrade fönstret emot Bosporens svarta vattenspeglar och sökte sin stjärna. Planeten var osynlig; intet ljus från höjden sände en stråle ned öfver lifvets olösta frågor. Hafva tänkt så mycket, lärt så mycket, hoppats så mycket och vara så hjälplöst okunnig i det första af alla spörsmål, som vakna i en ung kvinnas innersta! Vara så själftillräcklig och nödgas så plötsligt gifva sig helt åt en annan! Beherska allt, vara så medveten om sin öfverlägsenhet och så oväntadt förlora sitt säkra fäste! Vara beredd på hvarje öfverraskning och dock stå så handlös inför ett vågsvall ur okända djup! Vara tjugusju år, älska för första gången och älska ett elfva års barn!

---

22. På tredje trappsteget.

Hon, som var allt, skulle nu blifva intet. Han, som var intet, skulle nu blifva allt.

Små och stora tilldragelser kedja sig stundom tätt vid hvarandra, utan att man kan upptäcka ett samband emellan dem. Det finnes där, men det synes icke.

Maj månad 1654 begynte därmed att drottning Kristina, efter engelsk sed, gästade i Upsala protektorn Oliver Cromwells sändebud lord Bulstrode Whitelocke såsom hans *Valentine,* hans för denna dag i all ärbarhet utkorade käresta.

— Nu skola vi utropa republiken! yttrade Kristina i sitt glada lynne till *la belle comtesse,* Ebba Sparre, samt Tott och Ulfeld, som åtföljde dem.

Om därtill endast behöfdes puddingar, äggkakor, syltadt villebråd, claret, frukter och andra läckerheter ända till bakelserna *bons chrétiens*, hade den svenska högadeln visserligen denna dag uppnått sitt drömda mål, republiken Sverige. Drottning Kristina glömde, att republiken England uppstått på en konungs schavott. Hon sade sig denna dag hafva ätit tre eller fyra gånger så mycket som vanligt. Hon nedlät sig ända till att fråga huru man kunnat förvara engelskt smör så friskt

i fem månader, hvartill svarades, att man låtit det ligga i mjölk öfver natten. Och Cromwells sändebud kunde ej nog berömma hennes majestäts stora insikt i hushållningen.

Den 10 Maj gamla stilen bortdansade en brud sin krona i Upsala slott aftonen förrän en drottning bortdansade sin. »Äfven kronan är en vacker flicka,» sade drottning Kristina, när hon gaf korgen åt sin kusin pfalzgrefven, som skulle efterträda henne på tronen.

Denna frejdade drottning knöt gärna för andra de ömma band, som hon hade förnekat sig själf. Nu firade hon ett bröllop i slottet för sin hofjungfru Gjörvel Sparre med generalmajoren och nyss utnämnde guvernören i Riga friherre Krister Horn till Åminne. Dagen och timmen hade sin märkeliga betydelse. Härolden hade på förmiddagen under trumpetskall förkunnat riksdagens öppnande följande dag, och alla visste hvad denna riksdag innebar. Upsala var bräddfullt af resande, som från alla delar af riket tillströmmat för att öka den redan förut ansenliga trängseln, hvilken hofvets och riksdagens därvaro föranledt. Hövindar, loft och närmaste byar voro öfverbefolkade. Främmande hofs kunskapare och nyfikne utlänningar armbågade sig fram på de trånga gatorna.

Tillredelserna för morgondagen upptogo så mycken tid, att bröllopsgästerna anlände till slottet först klockan half elfva på aftonen. Där var hofceremoni redan vid ditfärden. Främst åkte hofstaten, därefter grefvarne, sedan riksråden, sedan riksamiralen, därefter brudens giftoman, riksrådet Bonde, sedan ambassadörerne och sist brudgummen i drottningens vagn. Vid trappan mottogos de af ceremonimästaren von der Linde och fördes till audiensrummet, där drottningen befann sig med

bruden och hofdamerna. Brudgummen kysste först drottningens, sedan brudens hand, hvarefter alla öfrige följde exemplet. Bruden och brudgummen voro båda klädda i hvitt taft, han med rika guldbroderier, hon öfversållad med diamanter i kronan, halsbandet, gördeln och med en stor juvel i bröstnålen, hvilka dyrbara smycken sades vara lånade af drottningen för dagens högtidlighet.

Samma rangordning iakttogs vid intåget i stora salen, där drottningen tog plats mellan brudparet. Riksrådet Bonde intygade i ett tal familjerna Horns och Sparres berömliga anor, anhållande om hennes majestäts samtycke till föreningen, och när detta gifvits med en nådig nick, skedde vigseln. Därefter framträdde två grefvar med facklor — det var numera ingen brist på grefvar i Sverige — och förde brudparet under musik kring salen i hvad en nyare tid kallat polonäs. Fackeldansen blef därpå allmän, brudgummen bjöd drottningen sin arm, bruden fördes af Whitelocke, hvilken eftervärlden har att tacka för denna bröllopsskildring; alla kavaljerer med berömvärd skicklighet undvikande att fläcka damernas klädningar med facklornas vaxdroppar, men själfve desto mera utsatte för märken af denna lysande polonäs.

Efter fackeldansen började ringdanserna. Ingenting i dem liknade nutidens svindlande polskor. Det var *allemande, bourrée, chaconne, courante*, franska och tyska danser, senare äfven svenska; måttlig takt, mycken värdighet, afmätta, noga föreskrifna steg, som inlärts i dansskolor, förutan hvilka ingen ung person kunde göra anspråk på finare sällskapston. Ingen tilläts vända ryggen åt en dam, minst åt drottningen, men hennes majestät sörjde själf för att brydsamma felsteg knappt

kunde undvikas. Hon var midt i ringen, man visste ej alltid hvar; hennes otåliga, lifliga lynne sprang förbi musikens långsamma takt; det roade henne att gyckla med den etikett, som hon själf infört och på hvilken hon vid andra tillfällen höll så strängt. När man såg henne skämta med brudparet, uppmana de gamle riksråden att deltaga i dansen och med halft trug släpa dit med sig den femtioårige Whitelocke — han, som för fem år sedan tigande samtyckt att hugga hufvudet af en konung — undrade väl mången, om hon i morgon skulle med samma lätta mod bortdansa *sin* krona.

Det led in på natten, klockan slog två, Whitelocke tänkte på morgondagen, som alla tycktes hafva glömt, och lät förnimma, att drottningen var en tyrann. Yttrandet frambars, Kristina frågade med förställd undran hvad han menade.

— Jag har icke upptäckt något tyranni i Sverige förrän nu, svarade engelsmannen. Eders majestät är nog grym att så länge neka två unga nygifta den lyckan att äga hvarandra odeladt.

— Ingenting värre? Dansen må sluta.

Och dansen slutade. Men därefter var ännu supé med dess ceremonier. Majmorgonen lyste med redan högt buren sol in genom slottsfönstren, när bröllopsgästerne sökte sin korta hvila.

Få timmar därefter, den 11 Maj, voro alla fötter i rörelse, alla ögon och öron öppna. I södra delen af Upsala slott var en stor, två våningar hög sal inredd till rikssal, behängd med dyrbara tapeter och försedd för stånden med dubbla rader af rödklädda bänkar, mellan hvilka en öppen gång var lämnad i midten. I salens öfra ände, på en tre trappsteg hög plattform, stod den silfvertron, som grefve Magnus förärat drottningen

fem år förut; på tronen en rikt broderad sammetsdyna och öfver densamma en lika broderad tronhimmel af karmosinröd sammet. Till vänster väntade fem röda taburetter de fem höge riksämbetsmännen och nedanför dem i en halfcirkel tjugutre dylika taburetter rikets råd. Läktare och gallerier på tre sidor af salen inrymde platser för de talrike åskådarne.

Klockan kort före nio inträdde bondeståndets talman med sin staf och de åttio riksdagsmännen af sitt stånd för att intaga sin andel af bänkraderna till höger om tronen. Efter dem kom borgareståndet, hundratjugu man starkt, med sin talman i spetsen och satte sig på bänkarna till vänster. Därefter följde ridderskapet och adeln, omkring tvåhundra till antalet, med sin stafprydde landtmarskalk friherre Erik Fleming, och satte sig till höger framför bönderne. Om man får tro Whitelocke, inträdde vid detta tillfälle sist och förnämst, som fordom i hierarkins dagar, ärkebiskopen med sin staf och fem eller sex biskopar samt omkring sextio präster med långa skägg, sättande sig till vänster framför borgareståndet. Medan prästerne gingo uppför gången, reste sig alla de öfriga stånden med obetäckta hufvuden, och när prästerne påsatte sina hattar, gjorde de öfrige sammaledes. Med samma ceremoni hälsades riksråden, som anlände en kvart timme senare, och slutligen drottningen med sin talrika hofstat.

Drottning Kristina i sin guldbroderade svarta sammetsdräkt med konungamanteln, uppburen af pagerne, hade nu, som alltid, vuxit i jämnhöjd med den ställning hon intog. Hon var blek, som ju de kunde föreställa sig, hvilka sett henne dansa en stor del af natten och säga farväl klockan inemot fyra på morgonen; men intet spår af trötthet kunde förmärkas i hennes lugna,

majestätiska hållning; ingen skymt af nattvak beslöjade denna stora, klara, allt omfattande blick. Hennes utseende hade sedan flera år förlorat ungdomens första friskhet; hyn hade mörknat, växten blifvit mera satt, blicken skarpare, den buktiga örnnäsan mera framstående. Men hon var dock Kristina, som ingen annan; hvarje rörelse värdig, hvarje blick en kungsblick, hvarje ord ett kungsord. Hon gick mellan de bugande lederna, som endast en drottning går mellan lederna af ett edsvuret folk, fri och obesvärad, hälsande mera med blicken, än med hufvudets böjning, lätt och behagfullt åt alla sidor, trädde uppför de tre trappstegen och satte sig på sin tron. Hofpersonalen trädde tillbaka. Dörrarna stängdes, drottningen såg ned på sitt församlade folk.

Riksdagen 1654 står inristad på historiens blad. Det var här rikskanslern Axel Oxenstjerna vägrade att uppläsa trontalet. Han, som svurit sin konung att bevara Sveriges krona på dotterns hufvud, ville ej för ständerna förkunna hennes tronafsägelse. Och det var då Kristina oförberedd höll till de församlade ständerna detta vackra, frimodiga tal om sin afsikt att nedlägga kronan, hvilket framlockade tårar i mångas ögon och skulle ha varit ett mästerstycke af vältalighet, om det så framgått ur hjärtat, som det framgick ur ett klart omfattande förstånd och ett säkert gehör för hvad hon i detta ögonblick *borde* säga.

Den ende som lade ett hjärtats ord till föregående talares smickrande underdånighet, var bondeståndets talman.

— Ack, min Gud, hvad tänker eders majestät göra? Öfvergifva oss, som älska eder så mycket! Kan eders majestät få något bättre än hon nu har? Hvar skall

eders majestät få ett sådant rike igen? Eders majestät skall ångra det, när det är för sent. Fortfar, och drag lasset, så länge I lefven; vi skolom göra vårt bästa att lätta bördan. Eder fader var en hederlig man och god konung, I ären hans enda barn. Prinsen är ock en hederlig man, och honom skolom vi lyda, när hans tid kommer; men från eder vilja vi icke skiljas, så länge I lefven; dragen eder icke ifrån oss!

Styf och rak, utan bugningar, klef den rättframme tolken för Sveriges och Finlands bönder upp till tronen, kysste två gånger drottningens hand, vände henne därefter, lika styf, ryggen, upptog en liten näsduk, torkade sina rinnande tårar och satte sig på sin plats för att åter lämna ordet åt statskonstens skrufvade vältalighet. Han visste väl, han som andra, hvar skon klämde, men det var förunderligt med drottning Kristina, att där hon framträdde, där hon talade eller endast såg på en, där lyfte hon allt och alla till sig, som hade där aldrig varit en knut på regeringens tråd; och det förunderligaste var, att hon trodde detta själf. Hennes ensliga storhet, tronens faror och rådets maktlystnad hade tvungit henne till så mycken förställning, att mången misstänkte förställning i allt. Men sådan var icke den värld af drömmar, i hvilken denna ovanliga drottning lefde. När man sade till henne, att hon regerat vist, var hon öfvertygad därom, och när bonden sade till henne: eders majestät är oss kär, var hon lika öfvertygad om hans uppriktighet. Hennes svar var lika uppriktigt: det kunde till och med vara varmt, men det var ett eko från klippväggar; det var ett återljud af henne själf, sådan hon var *i den stunden.*

Sedan riksdagen förklarats öppnad och propositionen upplästs, åtskildes drottning och ständer, de senare för

att med rådet och sig emellan besluta om drottningens underhåll efter afsägelsen. Hennes fordringar voro ej ringa, snarare egnade att afkyla mera varma undersåtliga känslor. Hon begärde, bland mycket annat, äfven öar, städer och landskap, som hon själf redan bortskänkt åt andra. Mången tyckte, att hon ville sälja sin krona så dyrt som möjligt, men äfven de förstodo henne orätt. Sveriges rike var för henne arf och eget, såsom för gamle kung Gösta. När hon nu frivilligt gaf det mesta ifrån sig, hvarför skulle hon ej behålla den lilla återstod, som mest behagade henne?

Cromwells ambassadör blef icke litet förvånad, när han, efter en natt som den förra och en dag som denna, ånyo afhämtades i vagn klockan elfva på aftonen för att fortsätta generalmajor Horns och jungfru Gjörvel Sparres bröllopsfest. Riksdagen och tronafsägelsen förekommo honom endast som en tillfällig paus mellan två nätters dans.

Samma ceremonier, samma hof, samma brudpar och samma drottning: icke ens riksråden saknades, så många som hade krafter och lust att vaka flera nätter å rad. Drottningen intog sin plats under pukors klang och trumpetstötar. En kavaljer frambar till bruden en silfverspira, omlindad med taft i Hornska familjens färger, och höll spiran vågrätt framför henne, medan riksrådet Bonde med tolf besläktade vittnen intygade, att brudgummen samma dag på morgonen gifvit bruden 2,000 dukater i morgongåfva. Spiran nedlades för brudens fötter som ett tecken af hennes herravälde, alla gjorde en reverens för drottningen, såsom den högsta suveränen, och därpå kastades spiran ut genom fönstret till borggården. Där rann vin för folket, där syntes i den halfljusa majnatten hufvud vid hufvud af åskådare, alla

händer sträcktes att uppfånga den tillspillogifna klenoden, och de, som icke lyckades vinna bytet, slogos om trasor af det taft, hvarmed spiran var omlindad.

Efter denna bullersamma strid, som hofvet åsåg från fönstren, började åter en fackeldans, liksom kvällen förut. Efter facklorna följde åter franska och andra ringdanser, efter dem åter supé med ceremonier och slutligen åter afsked vid klart solsken i majmorgonen.

Så fortgick det Maj månad igenom, hela den korta återstoden af en regering, som hade förkunnat sitt snara slut. Var där sol i dess segrande morgon, skulle där vara glans i dess flyende afton. Så mycket utströdt guld, så många lysande lustbarheter, så många frikostigt utdelade nya höga ämbeten, titlar, värdigheter, nådebevis — och så mycken skuldsatt fattigdom, så många bittra tvister, så många hemliga missnöjen, så mycken tyst förväntan på slutet samt efter slutet på bättre dagar! Det var på denna underliga mellantid mellan början till slutet och slutet själf, som alla öron voro uppfyllda af skvaller, medan ingenting ännu fick sägas högt, men allt kunde hviskas och allt troddes. Det var utsädestiden för den frodiga skörd af halfva sanningar, som sedan blefvo hela skandaler och gingo kring Sveriges rike som eftermälen, från hvilka historien icke ännu i dag blifvit helt rentvagen. Det var då man begynte af en fjäder göra sju hönor, af en gunstling en älskare och af ett halfförstådt ord en betecknande anekdot. Det var då Kristina skulle ha sagt om sitt folk, när där spordes om missväxt i landet: kunna de ej vara nöjda med bröd och sill? Och om sina bönder skulle hon hafva sagt: den bonde, som själf drager sin plog, är den bäste bonden. Ja, det är ganska visst, att denna drottning gycklade månget obetänkt ord, hvilket senare utlades

i annan mening; men lika visst är, att hon delade med sin efterträdare Gustaf III äran att ha varit bättre än sitt rykte.

Där låg ett otrefligt falskt skimmer öfver denna Maj månad 1654; den kunde förliknas vid en slottsbrand. Bakom lusteldarna såg det förvånade Sverige Vasahuset uppgå i rök. Upplösning tärde på alla maskor af styrelsens trådar, ovisshet kom alla tankar att famla i mörker. Hvad än de höge herrarne månde säga, folkets blick var ofrånvändt riktad mot tronen. Hon, som var allt, skulle nedstiga till intet; han, som var intet, skulle nu blifva allt. Hvarför icke? Sämre var ej att frukta, bättre kunde man hoppas, men hvarför bytte de två? Honom förstod man, henne icke. En sade: hon är trött att regera; den andre: hon har intet mera kvar att bortskänka, än kronan; den tredje: hvem kan beräkna en kvinnas nycker? Den fjärde sade: riksfålen skenar, hon tappar tygeln, hon lämnar den åt en man. Men såg hon då ut som hade hon tappat en tygel ur trötta händer? Aldrig hade hon varit mindre försagd, aldrig mera konungsligt hög. Hvarför abdikerade hon? Ville hon gifta sig med Tott eller med Pimentelli? Hon, som försmått Carl Gustafs hand? Nej, därtill var fröken Kerstin dock alltför klok.

Så höll, under väntans dagar, allt yttre ihop, men allt inre föll sönder — tankar, känslor, beräkningar. Hofvet dansade nätterna genom; hvem ville ej då taga lifvet lätt? Den stormodiga unga adeln frossade i dryckeslag, tågade larmande kring gatorna, knäböjde på torgen och drack under skrålande lefverop drottningens skål. Småfolket undrade, skvallrade, slogs ena kvällen med skarorna af betjening, som uppfyllde staden, och lät sig andra kvällen behaga vin eller öltunnor gratis.

Politik och trosfrågor inmängde sig än här, än där i gatupploppen; Sverige var ju en stormakt. Whitelocke, en konungadråpares sändebud, såg sitt hus på sena kvällen anfallet af en ursinnig hop rojalister och räddades endast genom portarnas fasthet. Pimentellis papistiska gudstjenst stördes af hotande folkskaror. Detta blott få steg från drottningen, rådet och rikets ständer. Hvar och en kände, att det gick utför, utför, men hvart?

Ändtligen skedde renunciationsakten, när drottning Kristina nedlade och Carl Gustaf mottog svenska kronan, tisdagen den 6 Juni gamla stilen i Upsala slott. Det var då Axel Oxenstjerna »hade lefvat en dag för länge».

Den i Sveriges och många andra länders historia ensam stående tilldragelsen är tillräckligt känd och skildrad förut. Några få drag ur en samtida närvarande riksdagsmans anteckningar må bevittna Kristinas fallande krona.

Klockan sex på morgonen voro ständerna församlade i rikssalen. Klockan nio kom hennes majestät, åtföljd af hans kungliga höghet Carl Gustaf och rådet, hvitklädd i fullständig kröningsornat, med krona på hufvudet, spiran i högra, riksäpplet i vänstra handen. Ingen blekhet förrådde denna gång nattvak och dans. Ingen uppstigande rodnad antydde någon ovanlig sinnesrörelse. Kristina behöll sin vanliga färg; blicken var lugn, hufvudet högburet, gång och hållning lediga, behagfulla, majestätiska. Hon var, nu som alltid, situationen vuxen och medveten om att hon sista gången uppträdde som regerande drottning.

Tre trappsteg ledde till tronen. Till höger nedanför dem stod Carl Gustaf, bakom honom de fem höge riksämbetsmännen, på båda sidorna rikets råd, trettiotvå

närvarande af fyrtioåtta; vidare till höger präster och bönder, till vänster adel och borgare. Ceremonierna liknade dem vid inträdet den 11 Maj. Shering Rosenhane uppläste afsägelsebrefvet, som var textadt på pergament med det stora kungliga sigillet och innehöll undersåtarnes frikallande från trohetseden, afträdandet af kronan åt hans kungliga höghet Carl Gustaf samt drottningens därvid fogade villkor och underhåll. Efter uppläsandet öfverlämnades brefvet åt tronföljaren, som under djupa reverenser uppsteg till tronen för att öfverlämna det åt drottningen och därpå, lika vördnadsfullt, nedsteg igen.

Nu aftog drottningen själf sin krona, räckte henne åt Per Brahe, öfverlämnade svärdet åt Lars Kagg och äpplet åt Herman Fleming. Därpå framträdde två kammarherrar, som afklädde henne konungamanteln, och sålunda beröfvad alla konungslighetens insignier, nedsteg hon från tronen, stannade på första trappsteget, likasom tvekande att gå vidare, trädde ned på det andra, dröjde också där och blef stående på det tredje och sista. Där höll hon detta berömda afskedstal, som återljuder genom häfderna, tackande Gud, sin barndoms förmyndare, rikets ständer och alla undersåtar, lofvande att än vidare intet annat söka än rikets välfärd, hvilken hon förklarade vara enda orsaken till hennes tronafsägelse. Talet varade en god half timme. »Och var det till att förundra, att, ändock hon så bevekeligen talte, att hon uttryckte tårar ur många människors ögon, dock kunde hon ifrån gråt sig själf hålla, ehuruväl hon esomoftast därtill inklinerade och talte ganska gråteligen och med sorgelig stämma.»

Detta afgörande ögonblick var måhända det enda i drottning Kristinas lif, när själfva förtalet glömde att

påbörda henne förställning, när hon af alla erkändes vara hvad hon dock alltid var — sig själf. Samtiden, för hvilken hon var en gåta, och eftervärlden, för hvilken hon blifvit en skuggbild, äro ense därom, att hvad man än må tänka om hennes person, hennes regering och hennes afsägelse, var Kristina på sista trappsteget af tronen drottning och kvinna. Detta sista trappsteg, som förtjent att infattas i guld, framkallade genom stegets och stundens makt det bästa af henne själf, den idealbild, till hvilken hon var född, en stor faders stora dotter, hvilken, så ofta borttappad i själfviska lidelser, stundom lyckades återtaga sin rätta gestalt. De, som sett eller känt henne endast då, skulle icke igenkänna den Kristina historien framställer i blandadt ljus med så mörka skuggor. Nu var hon Vasadottern, nu talade genom hennes läppar två sekler och sju konungar, bland hvilka fadern, farfadern och stamfadern, till Sveriges folk. Hvarför fick hon ej slockna på tronens sista trappsteg?

Hvad där sedan följde vid afsägelsen var viktigt för riket, men betydelselöst för Kristina. Shering Rosenhane besvarade drottningens tal å rådets och ständernas vägnar, uppräknande alla meriter af hennes majestäts berömliga styrelse, bedjande henne förlåta den förtret hon af en eller annan kunnat erfara under sin regeringstid, betygande allas tack och kärlek samt slutande med en välönskan, att »denna ohörliga förändringen» måtte ske under Guds välsignelse. Därpå öfverlämnade drottningen insignierna åt sin efterträdare, anbefallande honom Sveriges store konungars föredöme och ömhet mot hennes moder samt kvarblifne vänner och tjenare. Hvarefter hon, under mycket krus från den nye konungens sida, ledde honom upp till tronen. Carl Gustaf talade då först

till drottningen, bedjande henne återtaga sin krona. När hon förblef obeveklig, vände han sig i väl valda, värdiga ordalag till alla närvarande, lofvande att hålla fast vid Guds ord och Sveriges lag samt bedjande om välsignelse öfver sin regering. Åter svarade Rosenhane å allas vägnar med försäkran om trohet och lydnad, hvarefter talmännen kysste den nye konungens hand.

Efter slutade tal och ceremonier var afskedsuppvaktning i drottningens enskilda rum för rådet, hofvet, ridderskapet och adeln. Hennes majestät tog alla i hand, och åter föllo uppriktiga tårar. Adeln hade därtill mycken anledning, ty så högt som under denna regering hade denna statsmakt aldrig stigit förr och skulle ej stiga någonsin mer.

Fyra timmar senare kröntes Carl X Gustaf i Upsala domkyrka. Drottning Kristina fann sig obehöflig vid denna högtidlighet. Hon företog under kröningen en promenad i vagn till stadens omnejder. Blott ett par hofdamer och ett par kavaljerer, spillror af hofstaten, följde henne, förvånade öfver hennes glädtiga lugn.

Ständerna hade infunnit sig i domkyrkan klockan två eftermiddagen, men riksdagsfruarna och hustrurna med sina vuxna döttrar hade suttit där sedan klockan sex på morgonen för att vara säkra om plats. Tiden hade blifvit dem lång; de hade skickat hem efter mat, öl och vin för att ej börja den nya regeringen med en fasta. Klockan tre inträdde konungen i hvita gyllendukskläder och kröningskjortel, åtföljd af rådet. Linköpings biskop mottog honom med ett skriftens språk, Johannes Matthiæ predikade, men då detta skedde i högkoret, kunde ingen i kyrkan höra ett ord, hvarför många smögo sig ut till Adolfs källare att under predikan dricka konungens skål. När biskop Johannes var nederstigen,

klef en nyfiken gumma upp i predikstolen för att bättre se konungen, hvaraf en så allmän munterhet uppstod, att ett solsken flög äfven kring Carl Gustafs allvarliga drag. När sedan psalmen uppstämdes: »Gud gifve vårom konung ett lyckosamt regemente», sjöngo flera med full hals »vårom drottning», som de vant sig att sjunga.

Ärkebiskopen förrättade kröningsakten med sedvanlig högtidlighet, hvarefter kröningspenningar af silfver mätteligen utkastades med omskrift kring kronan: »af Gud och Kristina». Där hade först stått att läsa: »af Guds och Kristinas nåde», men jämförelsen hade befunnits för stark, och mynten präglades om.

På kvällen gaf konungen gästabud för rådet, hofvet och alla stånden, hvart stånd för sig, »alle väl trakterade». Rätterna voro både många och kosteliga; hvar och en fick sitt armkläde öfverfullt med konfekt, »så att intet lämnades åt sluntarne». Rhenskt vin och Ölands öl med flera goda varor kommo själfve prästerne att glömma sorgen öfver drottning Kristina. Men — säger berättaren — »när vi uti *convivio* begynte blifva som lustigast, stod hon öfver oss upp under taket[1] och såg på oss från öfra våningen. Odhelius, i det han drack ut glaset för drottningens skål och vände bottnen upp, var den förste som såg henne; men vi låddes som om vi intet såge henne ... Klockan två gingo vi därifrån lustige och glade.»

Den ensliga mörka skepnad, som stod däruppe i skuggan på galleriet, fick nu bevittna huru hon sörjdes af sitt folk. Drottningen var död, lefve konungen! Öfver alla som sett henne stiga ned från det tredje trappsteget,

[1] I det galleri, som från drottningens våning ledde rundt kring den höga gästabudssalen.

öfver alla utom henne själf, föll det gripande intrycket af en tillintetgörelse. Kristina nedanför tronen var icke mera Kristina. Där, på denna höjd, för hvilken hon var född och där hon i sin storhets ögonblick reste sig som en tornspira öfver tempelmurar, där var hon drottning. Nedanför Sveriges tron förblef hon ännu alltid den högt begåfvade, den snillrika, men äfven den själfviska, den allt fordrande, hvars anspråk icke mera skyldes af konungamanteln. Öfvergifven af makten, sviken af behagen, förrådd af smickret, ägde hon ej mer någon annan tjusning kvar, än glansen af ett förbleknadt namn, en kall lärdom och skröpligheten af en åldrad, egenkär kvinna.

23. Messias.

Han hade glömt den ende utkorade,
som kunde utföra Herrens verk.

Österlandets historia är rik på hastiga omkastningar, glödande hänförelse, som snart försjunker i trög likgiltighet, åter uppflammar i fanatism och åter lägger sig till ro i tron på ett oundvikligt öde. Här uppstå religionsstiftarne, profeterne, despoterne; här följa dem tallösa hjordar af blinde anhängare, hvilka i nästa generation förströs utan spår för att lämna plats åt en ny beundran för mystiska helgon och storartade människoslaktare.

Tiden för denna berättelse var fruktbar på underliga folkrörelser, icke minst bland judarne. I Smyrna lefde vid början af sjuttonde seklet en judisk fågelhandlare och mäklare vid namn Mordechai Zevi, en yngre broder till den i vår berättelse ofta nämnde bankiren Ruben Zevi i Regensburg. Förhållandet mellan bröderne var till en början godt; Mordechai var sin rikare och klokare broders agent i Levanten. Men detta förändrades, när Ruben Zevi blef barnlös och släkten började kasta giriga ögon på arfvet. Misstro och ovänskap uppstodo mellan de båda bröderne, och Ruben Zevi afbröt all gemenskap med sin broder i Smyrna.

Mordechai, som stod under rabbinernes inflytande, hade fyra söner och bland dem en sällsynt skön och begåfvad yngling vid namn Schabbathai, född år 1625. Denne *Schabbathai Zevi* kom tidigt i rabbinskolan och gjorde så förvånande framsteg, att han redan vid aderton år blef lärare i Talmud och Kabbala. Han utmärkte sig icke blott genom sin lärdom och sin skönhet, utan än mer genom sina stränga andaktsöfningar. Han bar alltid hos sig en *talith* (böneduk) och en *tefillin* (bönerem, radband), delande sin tid mellan studier, böner, bad och fastor sex dagar i veckan. Denne sköne yngling, som sades i sig bära vällukten af tre patriarker, vann snart ett stort anseende och begynte år 1648 uppträda som profet. I början sade han sig blott vilja rensa och återställa judendomen till dess ursprungliga renhet enligt Mose lag; men snart vuxo med skaran af anhängare äfven hans anspråk. Nu uppträdde han oförtäckt som den af Gud utlofvade Messias, hvilken skulle återställa Israels rike, samla kring sig de förskingrade judarne och förlossa dem från hedningars, kristnes och muselmäns ok.

Detta väckte anstöt bland Syriens rabbiner; de rådplägade, sände en varning till den nye profeten, och när han fortfor med sina läror, bannlyste de honom som gudsförsmädare. Ruben Zevi, som hade sina kunskapare öfverallt, förnam domen och gillade den, så mycket hellre som han själf var anstucken af samma storartade ärelystnad att återupprätta sitt folk, men ville med helt andra medel, med penningens allmakt, klok statskonst och köpte furstars biträde återföra judarne till det heliga landet. Få år förut hade han lika afgjordt förnekat sin trosförvant Uriel Acosta i Hamburg, hvilken ville förena

judar och kristne i en förnuftstro, där själens odödlighet icke mer fann någon plats.

Förklarad fågelfri, nödgades Schabbathai Zevi fly från Smyrna, men fann en mäktig bundsförvant just i förföljelsen. En ansedd jude i Gaza, Nathan Benjamin, öfvergick till hans parti och tillförde honom skaror af nye anhängare. Nu uppträdde han i Saloniki, i Athen, på Morea, i Alexandria, öfverallt predikande det nya messiasriket och öfverallt buren i triumf af jublande folkmassor, icke endast judar, utan äfven kristne och muselmän, som i honom sågo den af Gud utkorade, ja Gud själf. De vidunderligaste sägner kommo i omlopp. Den nye profeten skulle uppväcka Moses ur grafven och gifta sig med hans dotter; Schabbathai var väl redan gift, men detta oaktadt en *nazir,* som aldrig smakat vin eller vidrört en kvinna. Därefter, tillade ryktet, skulle han ärfva sultanens krona och rida in i Jerusalem på ett eldsprutande himmelens lejon, hvars tunga skulle vara en sjuhöfdad orm.

Antingen nu denne nye Messias ville på sitt sätt göra ryktet till sanning eller att han förnummit sin farbroders samtidiga plan att eröfra Jerusalem, befann han sig på väg från Damaskus just i de dagar, när Ruben Zevi, utrustad med sultanens ferman, som Hagar utverkat, stod vid portarna framför samma stad.

Den kloke bankiren hade beräknat allt. Han hade förutsett hvarje hinder och förstått att besegra hvarje motstånd. I mer än femtio år hade han tåligt och långsamt förberedt denna sin lefnads älsklingsplan att engång återförsamla sitt folk i det heliga landet och ånyo grunda Israels rike. Måhända var ännu ej allt så moget, som han önskade för en säker framgång, men han kunde ej vänta längre. Han var åttio år, ännu viljekraftig och

stark, klok, modig och hänsynslös, men de dagar stodo för dörren, när han ej skulle vara det mer. Tiden tycktes gynna hans djärfva plan. På kalifernes tron satt ett omyndigt barn, som beherskades af hans dotterdotter Hagar. De kristna folken kifvades om westfaliska fredens byten och hade glömt den aflägsna östern. Ruben Zevi beslöt att handla.

Det var den största affär — och han insåg det själf, det största vågspel — på hvilket den gamle räknemästaren någonsin inlåtit sig. Hela hans omätliga rikedom insattes på detta enda kort. Han köpte af sultanen, hvars skattkammare alltid var tom, det heliga landets besittning för obekanta millioner venetianska dukater i guld; man fick aldrig rätt veta beloppet, hvaraf troligen en stor del försvann i pascharnes vida fickor. Och han fick detta land på förödmjukande villkor, såsom en skattskyldig provins under osmaniska riket, med turkiska garnisoner i alla fästningar utom Jerusalem. Men detta oroade Ruben Zevi föga. Hade han engång grundlagt judarnes nya rike, skulle det snart afkasta osmanernes ok och utbreda sig öfver världen. Det kostade honom otroliga summor att muta sultanens närmaste omgifning och de snikne pascharne i Syrien, Judeen och Egypten, hvilkas samtycke och biträde han ej kunde umbära. Icke ens sultanens ferman var tillräcklig; den måste understödas af en krigshär, hvilken Benjamin Zevi värfvade i Egypten och Syrien — 11,000 man, judar och araber — kristne vågade han icke värfva, af fruktan för misstankar af Islams bekännare.

Underhandlingarna voro afslutade. Benjamin Zevi satte sig i marsch med sin här från Jaffa, skingrade några syriska röfvarehorder, inryckte utan svärdsslag i den heliga staden, hvars portar öppnats af morfaderns

guld, och besatte murarna med sitt folk. Snart följde Ruben Zevi själf och vidtog utan dröjsmål alla nödiga åtgärder att trygga sin nya besittning. Det skedde i all stillhet, utan larm, utan proklamationer. Man måste fara varligt med det turkiska högmodet. Jerusalem märkte knappt, att det ombytt herskare; det var så vant att ombyta paschar. Det enda som oroade den nye judefursten var, att så få judar följde hans kallelse. I alla länder och världsdelar hade budskapet utgått, att numera kunde Israels förskingrade återvända till sina fäders land, mot hvilket de med längtan blickat i så många århundraden. Men i stället för väntade oräkneliga skaror såg Ruben Zevi en ringa hop, mest fattige och trasige trosförvanter, samla sig under hans fanor. De rike, de lärde, de mäktige judarne, med hvilkas tillhjälp han ville upprätta Davids fäste, hade uteblifvit. De hade föredragit Egyptens köttgrytor, misstrott budskapet och kvarstannat i frivillig träldom hos Ammons barn.

Jerusalem, världshistoriens medelpunkt, låg vid denna tid sköfladt, blodbestänkt, förtrampadt af vänner och fiender. Lika vördad som misshandlad, hade denna stad af stora minnen under osmanernes välde sedan 1517 nedsjunkit till en oregelbunden köping af palatser i grus, moskéer och kyrkor af alla byggnadsstilar, trånga, smutsiga kvarter af låga, med kalk rappade hus, där en blandad befolkning afsöndrade sig efter nationaliteter och trosbekännelser, lifnärande sig mest af att preja pilgrimer. Ännu kvarstod den gamla, flera gånger rifna och åter uppförda ringmuren, som en tid burit sjuttiofyra torn; ännu de fem portarna, ruinerna af Herodes' palats, den heliga grafvens kyrka, sådan hon uppfördes af korsfararne i början af tolfte seklet[1], för att icke förgäta

[1] Hon brann 1808 och uppfördes sedan i modernare stil.

den klassiska tempelgrunden, det af murar skyddade *Haram,* där kejsar Hadrianus förgäfves velat håna Frälsarens profetia med sitt Jupiterstempel, och där sedermera den kristna klippkyrkan fått vika för Omars moské. Det var skördetiden i månaden Nisan, April, men föga annat att skörda, än magra oliver. Pilgrimerne strömmade, som vanligt, till den kristna och judiska påsken, knäföllo, bådo, tiggde och slogos om sina brödsmulor med utsvultna hundar. Där låg ett hemlighetsfullt öde med historiens och profetians hela tyngd öfver denna olyckliga stad, som engång, lik Betsaida, varit upphöjd ända till himmelen och nu låg nedstörtad ända till dödsriket, för att han icke »visste sin tid».

Sedan Ruben Zevi bittida på judiska påskmorgonen förrättat sin andakt i synagogan, red han, åtföljd af två beväpnade tjenare, ut för att bese staden och dess omgifningar. Hans väg förde honom slutligen utom murarna uppför den sluttande stigen till Oljoberget. Ännu var det tidigt, ännu stod solen lågt och färgade långt i väster Medelhafvets vida vattenspeglar i rödt, blått och grönt. Vände sig den gamle mot öster, såg han ett mörkt, töcknigt vatten bakom Engeddins bergöken; det var det dystra, af klippmurar instängda Döda hafvet. Staden låg under hans fötter som en hvitmenad graf. Solen belyste minareternas spiror och de kristna kyrkornas kors; synagogorna gömde sig bakom låga murar. Ingenstädes ett spår af Moses, ett återsken af David. Ruben Zevi suckade: hvar var Israel?

Han kände ett behof att utgjuta sitt hjärta för sina fäders Gud och sökte en plats, där hans blickar ej sårades af Israels efterträdare. Han sökte länge förgäfves. Själfva Oljoberget var öfversålladt med kristna minnen. Där var Himmelsfärdskyrkan; där var jungfru

Marias graf; där var Getsemane. Ändtligen, när han nalkades Kidrons dal, fann han Absalons graf, en liten strutformig byggnad, uthuggen i klippan, steg af hästen, sände tjenarne att posta ett stycke därifrån och knäböjde på det berg, som David helgat med sina tårar öfver den förlorade sonen. Han hade ej märkt, att en af bergets många eremiter sökt en fristad i Josafatshålan nära intill och framträdde bakom honom, synbarligen föga belåten att se en jude oskära med sin närvaro hans morgonandakt.

— Herre Zebaot — bad den gamle juden med hög röst, såsom ville han ropa till himmelen — du, som genom din tjenare Moses lofvat Kanaans land åt Abrahams säd till evig tid — du, som förskingrat oss och lofvat åter församla oss från jordens fyra hörn — du, som sagt genom dina tjenare Esaias och Zacharias, att du vill förena alla Israels stammar i din stad Jerusalem, så att ock de gamle skola sitta på dess torg, hvar med sin staf i handen för hög ålders skull — se, vi komme på ditt löfte, Herre, och återtage det land, som du gaf oss till arfvedel. Vi ödmjuke oss inför dig; vi äro det förkastade silfret, det affälliga folket, som du gifvit till pris åt världens smälek och hedningarnes bespottelse; men vi komme dock, Herre, på ditt ord, vi förvänte af dig upprättelsen och hämnden. Du skall slå dem som slagit oss, du skall förtrampa dem ända till dödsriket under vår fot. Men från oss skall du borttaga det bäfvande hjärtat och utrota vår försmädelse i alla land. Du skall gifva oss hufvudprydnad för aska och glädjens olja för mycken bedröfvelse, guld för silfver och koppar för järn. Herre, gif mig ett tecken, att du nu vill öfver oss uppfylla ditt heliga löfte! Här är en till roten förtorkad törnbuske: låt honom skjuta ett grönt skott!

Och den bedjande gamle juden kastade sig med ansiktet mot marken, såsom väntade han ett svar från bergets innandöme. Då hörde han en röst bakom sig säga:

— Hvem är du, som går till rätta med din Gud och förelägger honom hans tid? Har då du hört hans röst, som säger till dig: stå upp, Samuel! Ännu är Mose förbannelse icke borttagen. Ännu är hedningarnes fullhet icke inkommen i Guds kyrka. Ännu hänger täckelset för dina ögon, så att du icke ser Getsemane vid dina fötter och förnimmer återljudet af ditt folks rop: hans blod komme öfver oss och våra barn!... Gå, förblindade! Intet grönt skott spirar ännu ur ditt folks törnen. Budbärarnes fotsteg genljuda i berget. Si, Antikrist står för portarna och skall varda dig öfvermäktig, tilldess att hans tid är ute och allt varder underlagdt Herrens Krist.

Ruben Zevi uppreste sig och såg vid sin sida eremiten från Josafatshålan. Ett obeskrifligt raseri grep den annars så försiktige, så beräknande gamle mannen. Nu, nu, i afgörandets, i segerns, i världsherraväldets stund vågade en af hans folks förtryckare slunga honom i ansiktet Moses' profetia och Nazarenerns död! Hans röst svek honom, hans knutna hand höjde sig för att slå olycksprofeten i ansiktet, då i detsamma tjenarne skyndade till och förkunnade ankomsten af ett ilbud från härens underbefälhafvare Assar Kaba.

— Rabbi — sade budbäraren, ännu andlös efter en häftig ridt uppför berget — Assar Kaba låter fråga dig hvilket svar han skall gifva Messias, som står utanför Damaskusporten och fordrar inträde.

Messias! Den gamle juden slog sig för pannan. Han hade bedt till Abrahams Gud om sitt folks

upprättelse och glömt upprättaren, glömt den ende utkorade, som kunde utföra Herrens verk! *Därför* sköt intet grönt skott ur det förtorkade törnet.

Med en ynglings snabbhet satt han åter i sadeln, ridande utför berget och lämnande den förvånade eremiten utan svar. Men under ridten inställde sig dessa betänkligheter, som ett långt affärslif ständigt framkallat i detta förslagna hufvud. Hvem var denne Messias? Var han måhända ingen annan än Mordechai Zevis förryckte son?

Ruben Zevi anlände till porten. Där stod Assar Kaba med femhundra krigare. En myckenhet folk trängde sig innanför och utanför muren. En beskickning väntade svar. Det var juden Nathan från Gaza, åtföljd af en beslöjad kvinna och två tjenare. Ruben Zevi förstod, att Mordechais son ville härin.

— I Jehovahs namn — utropade sändebudet med hög röst — fordrar jag inträde för hans utkorade Messias, som kommer till sin stad Jerusalem för att förlossa sitt folk.

— Hvilket bref och insegel har du på detta ditt budskap? frågade Ruben Zevi kallt.

— Han sade till mig: säg dem, att Herren har sändt dig, och om de vägra, skola portarna upplåtas af sig själfva, svarade sändebudet.

— Må han då gifva oss tecknet, återtog Ruben, pekande på den starkt tillbommade porten. — Förnim, port, att jag vägrar honom inträde, såframt du icke upplåter dig af dig själf!

Folkhopen steg häpen tillbaka och betraktade porten, i hvarje ögonblick väntande att se bommarna falla och reglarna upplåtas utan människohänder. Men porten förblef orörlig.

— Vän Nathan — fortfor Ruben efter en stunds väntan — du ser, att porten icke hörsammar din herres befallning. Gif mig ett annat tecken, om du vill blifva trodd på ditt budskap!

— Herren skall låta eld nedfalla från himmelen på dig och allt folk, som står emot den oemotståndlige, ropade nu Nathan, som törhända märkt, att ett åskväder närmade sig.

Icke förr var det sagdt, innan en hvass blixt ljungade ut från åskmolnet och upplyste förfärade ansikten i den församlade folkhopen.

Ruben Zevi stod hånande lugn.

— Är då Herrens arm förkortad — utropade han — att hans ljungeld icke drabbar sitt mål? Se, jag står oskadd och förklarar här i Guds och människors åsyn, att denne föregifne Messias är en bedragare och ej skall oskära Guds stad med sina lögnaktiga profetior.

Han missräknade sig på sitt folk. Det var förberedt genom profetens rykte i alla munnar. Åskvädret fortfor att värfva åt denne nye anhängare. Ett obeskrifligt tumult uppstod.

— Han hädar Messias! Han uppreser sig mot Gud!

Skarorna utanför och innanför murarna begynte storma porten för att slå den i stycken; hotande händer höjdes mot den otrogne gamle. Denne fann rådligt att skyndsamt tillkalla sin dotterson Benjamin med förstärkningar ifrån Jaffaporten.

Midtunder förvirringen trängde sig den beslöjade kvinnan fram och sade till Ruben Zevi:

— Ett ord, rabbi!

Där var en vinkel vid muren bakom eskorten; hon visades dit och fick några ögonblicks tid att tala.

— Rabbi — sade hon med brådskande hast — din sak är förlorad. Ditt herravälde är slut, dina hvita hår äro tillspillogifna. *Honom* står ingen emot — ingen annan än jag. Svär vid Jehovahs tron och din faders ben, att du ingår på mina villkor, och jag skall förgöra honom.

— Låt höra dina villkor! sade den gamle.

— Det, som härtills är skedt, skall vara såsom hade det aldrig skett. Jag fordrar glömska af allt som varit. Du skall upptaga mig som din dotter och skriftligt försäkra mig om arfvet af dina skatter. Dina dotterbarn skola bortsändas till Afrika eller Indien och nöja sig med ett måttligt underhåll. Jag skall styra i ditt hus och lyda endast dina befallningar. Svär mig detta, och Schabbathai Zevi, din broders son, skall hafva upphört att lefva, innan solen går ned. Du tror mig icke — tillade hon ifrigt, när den gamle teg. — Fråga Nathan, och han skall intyga, att jag, Schabbathais fränka, tillreder hans dagliga dryck.

— Du är Thamar! sade Ruben Zevi med en röst, som öfvermåttet af hans känslor betagit all klang. — Jag igenkänner dig på ditt klumpfinger och dina ord.

— Ja, jag är Thamar, din broders dotter, sade kvinnan, i det hon afslöjade dessa välbekanta, fordom sköna, nu längesedan af alla lidelser härjade drag, som läsaren engång mött under furstinnan Radzivils purpurröda barett.

— Du är Thamar, fortfor den gamle med samma underliga, skenbart iskalla stämma. — Du är Thamar, som förrådt min dotter Ruth åt hennes bödel, som kastat henne att dö i en snödrifva, som velat förgifta min dotterdotter Hagar och lagt alla de snaror du förmått mot Ruths båda barn. Nu begär du, att jag

skall förskjuta mina barnabarn och förskrifva åt dig mitt arf, för att du först skall förgifta min brorson och sedan mig.

Kvinnan hajade till vid tonfallet i detta svar och såg sig om efter en utväg att undkomma. Men hon trängdes tätt mot muren af de beväpnade; ett rop skulle ej höras i det brusande larmet.

— Hvartill tjenar det att upprifva gamla sår? genmälde hon trotsigt. Ditt lif är nu icke värdt en handfull aska. Schabbathai skonar icke sin faders blod, och jag är kommen att rädda dig på de villkor jag sagt. Skynda dig! Hör du ej porten braka?

Den starka porten sviktade på sina rostade gångjärn och skulle hafva fallit, om icke Assar Kaba, ännu blott med muskötkolfvarna, lyckats gång efter gång drifva hopen tillbaka. Då anlände Benjamin Zevi med en trupp ryttare och trängde allt undan, som stod i hans väg. Det forna krigarelynnet hade än en gång fått makt öfver räknekonsten hos denne trälbundne kompanjon på bankirens kontor. Den unge anföraren for mera hårdhändt fram, än sin underbefälhafvare. Han brukade ännu icke det dragna svärdet, men han red in i den larmande hopen, trampande under sin Jehus hofvar män, kvinnor och barn.

— Benjamin! hördes öfver larmet hans morfaders röst.

Dottersonen banade sig med möda väg till det afskilda stället vid muren.

— Här är Thamar, som förrådde din moder. Jag skänker henne åt dig, min son; men fläcka icke din hand med en förräderskas blod!

— Nåd, nåd! utropade nu den brottsliga kvinnan, som förgäfves sökte med blodiga naglar klättra uppför

den obevekliga stenmuren. — Nåd, Benjamin! Jag är blod af ditt blod, jag skall anvisa dig fördolda skatter...

Hon hann icke säga mer. Ruths son — Ruths, hvars hela korta lif varit oskyldig, förbarmande kärlek — ihågkom med andra känslor sin moder och sin syster, som han svurit att hämna. Han mindes det vanvördiga sätt, på hvilket drottning Kristinas kammarherre Wrangel en dag behandlat furstinnan Radzivil, och sporrade sin häst baklänges mot den plats vid muren, där Thamar stod inklämd Jehu var stor, tung och ursinnig af sporren. Han strök tillbaka mot muren med så förkrossande tyngd, att snart fanns under hans bakhofvar endast en oigenkännelig lämning af henne, hvars lif varit ett enda långt förräderi mot dem hon stått närmast.

---

24. Stjärnornas stund.

Han var åter sig själf.

Folkhopen innanför muren var trängd tillbaka och allt motstånd skingradt, när en oväntad anblick plötsligt förändrade allt. Det under Nathan bebådat hade verkligen skett. Medan man ännu underhandlade vid Damaskusporten, hade den nye profeten funnit anhängare, som för honom öppnade den på västra sidan belägna och numera svagt bevakade Jaffaporten. Härifrån tågade han, omgifven af jublande skaror, obehindrad in i staden, väl icke på ett eldsprutande lejon, men med konungslig ståt. Han hade valt påskdagen för sitt intåg, och detta var mycket olikt ett annat tidigare intåg i Jerusalem på en arbetsåsninnas fåle.

I kraftens och ungdomens hela fägring, tjugunio år gammal, prisad af många tusende som den skönaste bland människors barn, klädd i den fornjudiska dräktens lifrock, underkläder, sandaler och mantel, glänsande af purpur och guldstickadt tyg, förenade Schabbathai Zevi, där han red på sin hvita häst, välsignande folket, allt som tjusar och bedårar en österländsk fantasi. I spetsen för tåget red en utropare, en liten, knappt tre fot hög dvärg i karmosinröd mantel, på en tam, dresserad giraff,

hvars lilla högfärdiga hufvud på den långa halsen kråmade sig öfver husens tak. Närmast framför profeten gingo harpolekare och sångare, som uppstämde Hosianna och Davids kröningspsalm. Efter honom red hans lifvakt, sju gånger sju nazirer i hvita mantlar på svarta hästar. Dem följde till fots omkring ett hundra leviter i prästerlig skrud, efter dem korgossar med starkt doftande rökelsekar, efter dem åter beväpnade anhängare, beredde att sönderslita hvarje motståndare, och slutligen en ständigt växande, sjungande, skriande och dansande folkskara. De sjuke, de blinde, de lame trängde sig fram för att profetens skugga måtte falla på dem: spökbilden af de helbrägdagörelser, som för tusen och sex hundra år sedan skett i detta samma Jerusalem.

Detta på samma gång festliga och krigiska tåg trängde sig in som en kil mellan fördelningarna af Benjamin Zevis vid murarna spridda krigsstyrka. Men ännu var ej allt förloradt, ännu stod kärnan af hären vid Damaskusporten; ett djärft anfall kunde spränga det konungsliga tåget i stycken.

— Icke nu, icke nu, förrän du tvått dig ren! bad den gamle morfadern. Du är bestänkt med en kvinnas blod, och så kan du icke draga till Herrens strid.

— Mig dödar ingen före stjärnornas stund! utropade Benjamin med den tillförsikt, som numera blifvit hans enda tro. Och han lät, i spetsen för rytteriet, blåsa till anfall, i mening att hugga in på festtåget och taga den falske Messias till fånga. Han var trotsig och glad, han var åter sig själf, han kastade penningemäklaren från sig som en usel narrkåpa och var åter hvad han alltid velat och bort vara, en krigare utan fruktan och tadel, Åke Totts ridsven, ryttaren, hvilken satt som en mur, fastvuxen i sadeln.

Den oerfarne, han hade ingen aning om de andliga hvirfvelstormarnas makt. Hans folk följde honom tvekande, men blott för att vid profetens åsyn kasta sig till marken och nedlägga vapnen. Hot och böner, löften om byte, allt var förgäfves. Knappt trettio eller fyrtio af huset Zevis liftjenare lydde ännu order, slutande sig kring den trogne Assar Kaba. För Benjamin återstod intet annat val, än att söka på omvägar uppnå det befästade Haram och innesluta sig där, i hopp att kunna draga till sig någon del af den öfriga, i staden kringspridda hären.

Men just till denna för judarne heligaste punkt i den heliga staden och till den där belägna anseddaste synagogan riktade äfven profeten sitt tåg. De båda skarorna anlände samtidigt och inträngde genom olika portar, ty Haram hade ej mindre än elfva sådana. Här flöt det första blodet. Benjamin kastade sig in i synagogan och försvarade med sin lytta, högra hand hvarje fotsbredd af dess murade stengolf. Nu var han åter sig själf, nu kände han sig åter fri, som en kungsörn, undkommen ur en järngallrad bur. Han var åter Slanges frimodige lärjunge, åter Torstensons okuflige lille sergeant, hans enda öga glänste af bragdlust, hans arm utdelade glada hågkomster från ärorika slagfält. Han var åter den tappraste bland de tappre, och han kände det, han stred som man strider för ära och seger, när man vet, att man icke kan falla . . .

Men Thamar hade haft rätt, profeten var oemotståndlig. Själf deltog denne icke i striden; han gaf ett tecken med handen, och allt föll för nazirernes krokiga yataganer. Slanges lärjunge såg sina siste trogne stupa; en jättelik syrier kastade sig öfver Assar Kaba och genomborrade honom med yataganen. Ännu var Benjamin

Zevi osårad; han försmådde allt skydd; honom kunde ju ingen döda. Han trängde undan tjugu fiender och klöf med ett enda hugg syrierns hufvud. Men nu var stjärnornas stund kommen. Den minste bland hela den fanatiska hop, som följde profeten, den lille, oansenlige dvärgen, spenslig och svag som ett barn, krökte sig under Benjamin Zevis upphöjda arm och genomborrade hans hjärta med en dolkstöt. Han vacklade, han föll ... gossen från Kaskas, från Lavila, från Neunburg, från Leipzig, från Stockholms slott, från Jankowitz ... han trampades ned ... intet förvissnadt löf om hösten låg så förtrampadt som han. Han föll utan ett ljud, utan en suck. Om han kunnat behålla en enda klar tanke, hade det varit förvåningen öfver att *kunna* falla. Så långt och icke vidare; banan var utmätt. Den stund skall komma, när alla stjärnor falla, och denna stund hade kommit för det första af nattens barn.

Profetens seger var snart fullständig. De af Benjamin Zevis folk, som icke underkastat sig eller stupat, flydde åt alla håll, bebådande profetens upphöjelse och det osmaniska väldets fall.

Samma dag mot aftonen fördes till profeten en fången gubbe, misshandlad af pöbeln, blodig, halft vanmäktig, med rifna kläder och det hvita håret bärande spår af gatornas smuts. Det var den nyss allrådande Ruben Zevi. Profeten kände icke eller låtsade icke känna sin farbroder. Han frågade med en konungslig domares köld, om fången ville dö som förtappad eller bekänna Messias och lefva.

Ruben Zevi behöfde en stund att återhämta sig. Hans blickar hvilade forskande på den sköne unge mannen i purpurmanteln vid synagogans altare, som nu var en tron, och han upprepade Johannes Döparens budskap:

— Är du den som komma skall, eller skole vi förbida en annan?

— Jag är den jag är, svarade profeten med de mystiska ord, som sägas innefatta det högsta väsendets namn.

— Schabbathai Zevi, Mordechais son — återtog den gamle — jag frågar dig icke *hvem* du är, ty du är kött af mitt kött och blod af mitt blod. Jag frågar dig *hvad* du är och om du är den som komma skall.

Profeten var aldrig svarslös. Öfver hans läppar flödade lärda bevis ur Moseböckerna, profeterna, Talmud, Midraschim, Masora och andra vishetens skattkamrar.

— Välan, är du Messias, så gif mig ett tecken! Säg mig hvad jag bad i dag på morgonen vid Absalons graf!

— Du bad om min ankomst, förrän du kände mig, var det snabba svaret.

— Är du en profet och vet icke, att just det som jag glömde och för hvilket Herren förnekade mig sitt tecken på den förtorkade törnbusken, var, att jag glömde bedja honom om Messias' ankomst! En lögnare är du, Mordechais son! Släkte efter släkte har ditt folk i årtusenden bidat befriarens ankomst; i alla eländen har han varit dess hopp, och under väntan på honom ha vi utgjutit Nazarenerns oskyldiga blod. Jag dåre har velat gå Guds rådslut i förväg och upprätta Israels folk utan Messias. Si, jag ödmjukar mig, jag bekänner min dårskap; men du förhäfver dig. Hvar är din smörjelse? Hvar äro dina tecken? Du, som upphäfver dig till konungarnes konung, vet du icke, att först skall Elias uppstå och bereda väg för Herrens utkorade? Hvar är Elias? Du går din väg, Jehovah går sin. Mordechais son, du skall sluta som en affälling, du skall

varda en bespottelse för gojim och ett sjufaldt elände för Isr . . .

Innan den gamle hann uttala ordet, hade nazirerne gripit honom bakifrån och lagt en kafle i hans mun. I den nyss renade synagogan fick intet blod utgjutas mer. Ruben Zevi fördes till den plats invid östra muren, som bär namnet Abrahams offer. I dess närhet är i muren infogad en afbruten pelare, om hvilken legenden berättar, att mellan denna pelare och Oljoberget skall på yttersta dagen spännas en fin tråd, vid hvars ena ände vaktar Jesus, vid den andra Muhamed. Öfver denna tråd föra änglarne människornas själar; de goda komma öfver, de onda nedstörta i afgrunden. Det var här Ruben Zevi blef störtad från muren ned i Hinnoms dal. Han hade förnekat Messias, han aktades icke värdig en judes död och nedstörtades vid den yttersta dagens tråd mellan Jesus och Muhamed.

25. Sultanens hat-i-sherif.

Allt Hagars fäste vacklade under hennes fot.

Den nye profetens lysande triumf blef af kort varaktighet. Det osmaniska väldet omgaf honom som ett haf, dess böljor häfde sig och spolade bort hans korta storhet. Paschan i Beirut nalkades med trupper, förjagade profeten, återställde ordningen i den heliga staden och hälsades af dess nyss så fanatiska befolkning som en befriare. Så litet hade den föregifne Messias förstått lägga band på sina anhängares roflystnad, att ingen trosbekännare mera var säker för lif eller egendom. Stadens historia är ock så rik på skiftande herravälden, att de misslyckade försöken till ett återupprättande af det judiska riket knappt i förbigående omtalas. [1]

[1] Läsaren skall lätt kunna afskala berättelsens broderi på historiens nakna verklighet, om han därtill har lust. Schabbathai Zevis historiska personlighet är själf en roman. Hela hans lif var ett omskifte af blind folkdyrkan, dittills ohörda triumfer, därefter nederlag, flykt, bannlysning och slutligen klenmodigt affall. Bragt i trångmål, sade han sig vilja förena alla trosbekännelser. Men när sultan Muhamed IV sade till honom: »Välan, jag skall afskjuta mot dig tre förgiftade pilar!», föll profeten till föga, antog turbanen och

Emellertid hade dessa upprorsförsök öfverallt väckt turkarnes misstro och förbittring mot judarne. Svallvågen nådde ändtligen Konstantinopel. Ruben Zevis fredliga eröfring förväxlades med hans namnfrändes och brorsons öppna uppresning mot islam. Var det sant, att man sålt en af rikets provinser? Hvem var anstiftaren? Divanens stormän rådplägade; spåren ledde till storvesiren Kuprili. Dennes hufvud stod på spel; för honom återstod intet annat val, än att förråda Hagar Sultan. Hon var Ruben Zevis dotterdotter och medbrottsling; hon skulle blifva försoningsoffret.

Men Hagar Sultan var icke lätt att störta. Förutom sultanen själf och hans moder Tarchan, hade hon på sin sida janitscharernes mäktiga stöd. Skulle hon störtas och dödas, som hennes företrädarinna Kösem, genom ett uppror af spahis och ulemas, eller borde man hellre krydda hennes sorbet med en passande tillsats? Man tvistade härom för slutna dörrar. Råttorna voro många, men katten för stark. Mot janitscharernes vilja var ingen palatsrevolution tänkbar. Reis effendi Schamisade, Kuprilis och Hagars hemlige fiende, föreslog enda utvägen. Man skulle tillställa ett upplopp i Stambul och framtvinga en tronförändring. Skänkerna vid en ny sultans uppstigande på tronen voro för janitscharerne oemotståndliga.

Sedan femtio år hade våldsamma regentombyten blifvit en vana. Vid sultan Ibrahims död ville Kösems parti störta den då sjuårige Muhamed och uppsätta på

blef muhamedan. Som sådan sades han hafva omvändt trehundra judar till islam. Dyningarna efter hans fall förspordes länge och vida omkring. Många trodde ännu, att profeten blifvit upptagen till himmelen och att en ond ande antagit hans gestalt.

tronen hans broder Sulejman. Hvarför ej återkomma till denna plan och låta sultan Muhamed försvinna? Hade icke redan en dervisch förutsagt hans fall? Moslims skulle jubla, ty detta hade skett för att deras padischa vågat sälja det heliga landet åt judarne.

Så hemligt allt detta förbereddes, nådde likväl ett rykte därom den alltid vaksamma Hagar Sultan. Hon visste ännu ej allt, hon visste blott, att hon skulle blifva offret för släkten Zevis attentater mot rikets integritet. Det var icke första gången hennes lif och makt stodo på spel. Men det var första gången dessa ränker hotade henne under trycket af en bäfvan, som hon, den oförfärade, aldrig förut erfarit.

Budskapet om hennes morfaders och än mer hennes broders död i Jerusalem hade slagit Hagar med skräck. Benjamin var fallen, han, som ingen kunde döda före stjärnornas stund! Denna stund var då kommen för en af de tre. Men var stunden kommen för en, var den kommen för alla. Allt Hagars fäste vacklade under hennes fot. Hon, den obetvingliga, hon, den utkorade, som med stjärnornas makt skulle stiga från intet till allt, hon var nu prisgifven, som hvarje annan dödlig, åt slumpens nycker, åt fienders försåt, åt hela vanmakten af ett bräckligt människolif. Skyddslös, rotlös, dref hon ännu engång som en irrande spån på det omätliga världshafvet, och denna gång vanmäktigare än någonsin, sedan hon förlorat sig själf genom upptäckten att hon gifvit sig helt åt en annan.

Faran återgaf henne mod och besinning. All hennes stolta kraft uppreste sig mot denna förnedring. Nej, hon ville ej vika, hon ville trotsa sitt öde; med eller utan stjärnor ville hon strida, och skulle hon falla, ville hon falla obruten, trogen sig själf, trogen sin kärlek.

Ja, hon älskade detta barn på tronen. Han behöfde henne. Hvad blefve han utan henne? En vällusting eller en blodig tyrann, som alla hans företrädare. Hon allena kunde af honom göra en vis och en hjälte: *därför* måste hon stanna; *därför* stred hon för honom, när hon stred för sig själf.

Hon var klok, modig och stark. Förr skulle tusen hufvuden falla, än hon ville vika. Hon förtrodde sig åt ingen, utvalde sina trognaste, fördubblade nattvakterna och lät kasta Schamisade i fängelse, i hopp att därmed afbryta sammansvärjningens spets. Därefter lät hon tillkalla Kuprili. Hon fruktade honom icke mer; deras roller hade ombytts; det var nu hon, hvilken behandlade honom som en slaf.

— Den dag man anfaller mig — sade hon till storvesiren — skall vara din sista. Huru många hufvuden gifver du mig för att rädda ditt eget? Jag vill veta detta; jag har lärt mig er sed.

Äfven Kuprili kände ej för första gången sin tillvaro hänga på en fin tråd. Han slingrade sig som en orm, men han hade funnit en ormtjuserska.

— Se där! fortfor Hagar, öppnande dörren och pekande på janitschar-agan, som i korridoren afbidade hennes order. — Du känner Mustafa. Din skugga faller icke på stenarna vid Lycksalighetsporten, förrän du yppat allt.

Kuprili kände Mustafa och fann rådligt att vara uppriktig. Men han hade ej varit grånad i statskonst, om han ej funnit en utväg. Han tillstod, under tårar af den lojalaste afsky, att sammansvärjningen gällde ingenting mindre än padischans krona och lif. Hagar studsade. Därpå hade hon icke tänkt.

— De uslingarne! utropade hon. Frukta de icke Gud och profeten, skola de frukta mig. Jag vill hitkalla mufti.

Kuprili höjde på axlarna.

— Mufti Ebu Said har läst i koranen, att en kalif, som sluter förbund med de otrogne, icke mer kan vara de trognes beherskare.

Detta var allvarsamt. En sultan kunde möjligen trotsa janitscharerne, men icke mufti, hvilken med sin legion af imamer och ulemas gällde för alla rättrogne muselmän som profetens uttolkare. Det var mufti Abdurrahman, som år 1648 genom en *fetwa* förklarat sultan Ibrahim oduglig att regera.

— Och hvem — fortfor Hagar — vågar beskylla vår rättmätige herre för att sluta förbund med de otrogne?

— Visaste bland dödliga — genmälde Kuprili under en djup bugning med korslagda armar — du vet, att tilldragelserna i Jerusalem . . .

— Jag vet.

— att tilldragelserna i Jerusalem gifvit upphof åt ett skändligt rykte. De illasinnade, hvilkas tungor profeten låte förtorka vid gommen, djärfvas utsprida, att vår helgade kalif blifvit af dig omvänd till Mose lag och har i sinnet att öfverlåta regementet åt Abrahams säd såväl här som i det heliga landet.

— Och en så enfaldig saga tros?

— Tillåt din tjenare erinra, att mången kalif har blifvit störtad för mindre.

Hagar Sultan teg och teg länge. Ingen, icke ens den sluge österlänningen, såg ett spår af den våldsamma strid ända till blods, som utkämpades inom detta slutna bröst, Kuprili hade rätt. Om hon ock lyckades

dränka sammansvärjningen i strömmar af blod, förblefvo likväl Muhamed IV:s tron och lif ett byte för alla misstankar, ett rof för alla omstörtningar, så länge *hon* stod kvar vid hans sida. Hennes makt var hans undergång.

Den långa tystnaden afbröts af frågan när storvesiren trodde att sammansvärjningen var mogen att utbryta.

— Vi ha nu slutet af Ramadan, fastemånaden, var Kuprilis svar. Din tjenare vet ej förrädarnes planer; men hittills hafva alla stora omhvälfningar skett vid början af Bairamfesten, som infaller om tre dagar.

— Så snart? ... Säg mig, Kuprili, vill du tvinga mig att låta ditt och mångas hufvuden falla, ty var viss, att jag icke skonar! Eller vill du hellre stå mig bi att rädda din herre och rädda dig själf?

— Allah förläne dig ett långt lif och en lyckosam regering! Befall, och jag lyder!

— Hvilket är det mest snabbseglande och bäst bevärade skepp i den turkiska flottan?

— Kapudan pascha föredrager framför alla andra galeren Monastir, med hvilken han tre gånger besegrat venetianerne. Monastir ligger för ankar vid Gyllene hornet.

— Godt. Sätt dig ned och skrif genast en order till Murad Kapudan pascha att utrusta Monastir segelklar till i morgon afton före midnatten. Jag vill själf utse dess chef.

Kuprili skref ordern.

— Skrif vidare en order till den nye paschan i Jerusalem att ofördröjligen låta uppsöka Ruben Zevis och hans dottersons kvarlefvor samt med all heder begrafva dem i judiska kyrkogården.

Äfven denna order uppsattes och expedierades.

— Kuprili — fortfor Hagar Sultan — du stannar under bevakning i sultanens palats till i morgon afton. Jag behöfver din underskrift för några regeringshandlingar.

Det låg ett så fast, så hotande allvar i den mäktiga sultaninnans befallningar, att storvesiren icke vågade göra en invändning. Hvad var hennes afsikt?

De två dagarna tillbragtes under tysta förberedelser. Ingen fick okallad inträda och ingen utan tillstånd lämna seraljen. Man anmärkte, att janitscharerne utbekommo hela sin innestående sold och därutöfver tre månaders förskott.

Sista aftonen tillbragte Hagar Sultan hos sin herre och gemål. Ingenting var förändradt i den unge sultanens dagliga lif. Skönskrifningen, ridlektionerna, sabelfäktningen, undervisningen i koranen, allt var som förr. Han var nu tolf år, tidigt utvecklad, läraktig, med snabb fattning och godt hufvud. Lynnet hade blifvit ojämnt, som ofta vid denna ålder: än häftigt och otåligt, än vekt och mildt. Hvad kunde icke göras af detta barn! Och dock visade sig redan de ärfda anlagen till en despot, sådan hela omgifningen uppfostrar tronarfvingen i ett österländskt hof. Han var egenmäktig, stolt och mån om sin värdighet, hänsynslös, när han brusade upp. Fädernes grymhet låg ej i detta veka barnahjärta, men väl mycken själfviskhet, mycket förakt för de slafvar, som kröpo för honom på golfmattorna. Huru väl behöfde han icke en fast och lugn ledande hand, en uppfostrarinna, som han var tvungen att högakta och som skulle lära honom att respektera människovärde! Hvem skulle ersätta denna hand, om den från-

toges honom? Hagars hjärta ville brista, när hon tänkte därpå.

Hennes ögon voro denna kväll beständigt uppfyllda af sönderpressade tårar. Dem såg ingen, de torkade okända bort i sin gömda källa. Hon hade låtit sin herre underskrifva ett papper, hvars innehåll var honom obekant. Detta hade ej skett förut; hon hade alltid sagt honom, att hans namnteckning, *tugra,* var helig och att han aldrig borde blindt underskrifva andras ord. Nu hade han frågat henne om papperets innehåll, och hon hade svarat: en tjenarinnas afsked. Han frågade icke mer, han skref under.

Hon satt på en pall vid hans fötter, där han hvilade tyst på divanen. Hon lutade sitt hufvud mot hans knän, medan han lekte med hennes långa svarta hår, lindade det kring sitt finger och kysste henne, gång efter gång, på kinden. Så brukade han icke förr, när han lekte med dessa lockar i barnsligt okynne. Han betraktade henne så tankfullt, att hon slutligen frågade:

— Hvarför ser min själs hjärta på mig?

— Jag tänker på min farmoder Kösem. De säga, att hon var vacker som du och hade ett lika långt svart hår. De grepo henne i håret, hon bet dem i handen, och de strypte henne i ett gardinsnöre.

— Den olyckliga! Hon älskade så högt sin gemål och sin son.

— Men de säga, att hon ville styra riket. En kvinna skall aldrig styra.

— Men om hon styr väl?

— Nej, hon skall aldrig styra. Säg mig, är du född fri?

— I det land, där jag födts, födas alla fria.

— Men profeten förbjuder en kalif att taga en friboren gemål. Är du född judinna?

— Min moder var född judinna, min fader var kristen.

— Vet du hvad de berätta? De säga, att en judinna har tillställt alla de senaste oredorna i Syrien.

Hagar förstod, att man förberedt den unge sultanen på hennes fall, utan att våga nämna henne. Hon beslöt gå sina fiender i förväg.

— Vet du också, inföll hon, att de, som säga detta, vilja störta dig från tronen?

Gossen rodnade upp till örsnibbarna.

— Hvem? frågade han.

— De, som dagligen ljuga för dig. Min herre och min kalif, du skall segra öfver alla dina fiender, men ingen seger vinnes utan ett offer. Säg mig någon, som du har mycket kär!

— Dig, svarade gossen utan betänkande.

— Så måste du vara beredd att uppoffra mig. Om jag skulle tagas ifrån dig, så minns, att jag alltid sagt till dig: kalif Muhamed, blif stor, blif ädel, blif vis, blif mild! Blif större än dina ärorikaste företrädare! Blif icke allenast lika tapper och mäktig som de; regera så, att de som förbannat dem må välsigna dig!

— Hvem vill taga dig från mig? Säg mig en! Jag har huggit hufvudet af en hyena, utropade gossen med en blixt af sin stamfader Osmans eld i de mörka ögonen.

— Jag vet icke. Kanske sorgen, kanske döden. Dem kan min kalif icke halshugga. Men om så sker, lofvar min herre och gemål, att jag får blifva hans trognaste houri i paradiset?

Gossen kysste henne så som han aldrig kysst henne förr. Ännu var det ett barns kyss, men en makas

lycksalighet och en moders förtviflan genomilade Hagar Sultans ådror som floder af eld. I detta ögonblick hade hon velat dö.

— Elaka häxa, bannade gossen, hvarför låter du mig icke hugga hufvudet af dem som vilja taga dig från mig?

— Därför att jag är lycklig... därför att jag älskar dig... därför att du har mig kär... därför att kärleken är den största, den starkaste makt i himmelen och på jorden. *Nu* vet jag det... Godnatt!

— Vill du icke tillreda min kudde och läsa min *ezan?* frågade gossen.

Det var trotjenarinnan Sindar, som vanligen hedrades med detta förtroende. Nu, den sista kvällen, öfvertog Hagar hennes befattning och ledsagade sin gemål till hvilan. Han somnade trött i hennes armar, den lätta, lyckliga, aldrig svikande sömnen vid tolf år.

När han somnat, tryckte Hagar den sista brännande kyssen på hans panna och sade till negrinnan:

— Sindar, vi mötas engång i Guds paradis. Då skall jag fråga dig huru du vårdat min själs hjärta.

— Mitt lif för hans! svarade negrinnan gråtande, kastade sig till hennes fötter och kysste fållen af sin herskarinnas gröna sidentunique.

Hagar gick med en känsla som hade hon lämnat kvar det bästa af sig själf. Sultan Muhamed hade två vise lärare, Schami Hussein och Chodscha Rihan. Storvesiren Kuprili skulle behållas vid statsrodret; men hvar finna den, som efter Hagar skulle förvandla en född despot till en välsignelse för sitt folk? En sådan fanns icke i osmanernes rike.

Allt var förberedt. En timme efter afskedet lämnade Hagar Sultan, åtföljd af Sabina och sin lifvakt,

obemärkt seraljen och red i nattens mörker till den väntande galeren Monastir, som rodde samma natt ut på Bosporen och tillsatte alla segel vid morgongryningen.

Samma morgon öfverraskades det vaknande Stambul och icke minst sultanen själf af en med hans egen hand undertecknad *hat-i-sherif* eller kungörelse till folket, hvari padischa, under betygande af sitt höga missnöje öfver oordningarna i Syrien, tillkännagaf, att han förskjutit sin gemål Hagar Sultan och tillåtit henne att välja en bostad utom hans rike.

Ett hjärta var krossadt, men en tron räddad. Ädelsinnad, men svag, blef Muhamed IV icke den starke och vise herskare, hvartill hans första gemål velat uppfostra honom. Under hans kraftfulle storvesirer Kuprili och Achmed reste sig än en gång osmanernes välde segrande mot Europa, tog Kandia och belägrade Wien, men led där ett nederlag, efter hvilket det sedan sönderfallit, stycke efter stycke, i två århundraden. Muhamed IV:s trettionioåriga regering blef dess vändpunkt. Han störtades från tronen 1687 och efterträddes af sin broder Sulejman, hvilken fyrtio år suttit instängd i Stambuls seralj.

26. Makalös.

Mais que la gloire immortalise.

Drottning Kristina var borta. Hvar? Ingen visste det. Man sade, att hennes resa liknat en flykt, att hon med ett glädjerop sprungit öfver gränsebäcken till danskt område. Hvarför? Var Sverige för henne den snäfva klädning, som en ungmö gärna uppknäpper i ryggen för att få andas fritt? Men detta var icke möjligt. Hon skulle ju komma tillbaka, hon hade hyrt ett hus i Stockholm.

Hela riket undrade. Man skulle ha undrat mer, om ej alla blickar varit riktade på den nye konungen. Och alla ögon voro i Kristinas tid vakna. Så många faror, segrar, triumfer uppskaka ett folk. Man stod ännu gentemot Europa; man hade ej fått tid att inmyra sig i egna småting. Stormaktstanken var invuxen i hvarje svensk, och finnarne följde långsamt efter. Hvar man betydde något i världen, hvar kvinna tillhörde en drottnings kön. Så hög, så glänsande hade en kvinna suttit på Sveriges tron, att man ogärna ville räkna hennes knappnålar. En sådan drottning måste man förlåta mycket för hennes storhets skull. Kanske var det

lyckligt för riket, att hon steg ned från sin höjd, men hvarför nedsteg hon? Hvad ville hon? Hvad sökte hon? Hvad företog hon sig nu i främmande land? Några sade, att påfven spökat redan i Stockholms slott, och nu skulle han taga henne med kropp och själ. Gustaf Adolfs dotter? Omöjligt! Hon skulle återvända, förmäla sig med kung Carl och blifva hans drottning. Detta var öfverenskommet; hela afsägelsen var ett sätt att göra honom till konung. Hon kunde ju ej förmäla sig under sin rang.

Så vände sig beständigt alla blickar och tankar från drottningen till konungen och från honom åter tillbaka till drottningen. Aldrig har Sveriges rike varit så monarkiskt, som när allt tycktes hänga på en kvinnas nyck. Man trodde ej sina ögon, när man såg en stor, bred strimma af ljus så plötsligt, så oförklarligt slockna i mörker.

Drottning Kristina flydde med sådan hast, som hade hon velat undkomma sig själf. Fruktade hon, att man ville lägga hinder i vägen för bortresan? Möjligt. Rådet ansåg ju, att hon hellre borde förslösa sitt underhåll hemma än borta. Sannolikare är, att hon fruktade eget vankelmod. Hon hade låtit öfvertala sig engång förut, och mot afsägelsen, mot bortresan, mot trosförändringen talade inom henne svurna pligter.

Det beställsamma ryktet! Man sade, att hon rest i karlkläder inkognito genom Danmark. Man tillade, att konung Fredrik III förgäfves ridit ut för att se henne, att drottning Sofia Amalia, än nyfiknare, förklädt sig till värdshuspiga och uppassat Kristina vid en måltid. Man berättade, att den höga flyktingen låtit afklippa sitt långa hår för att bättre dölja återstoden under en karlperuk och att hon sagt till den tvekande kammartjenaren:

»Klipp, Johan, klipp! Skulle jag skona mitt hår, när jag bortskänkt en krona?»

Hennes första rast var i Hamburg, Juli 1654, hos bankiren Antonio Texeira, den rikaste jude i världen näst Ruben Zevi. Där återtog hon med kvinnodräkten äfven rang och namn. Småningom samlades kring henne ett nytt hof, där Tysklands många småfurstar kommo att uppvakta henne. Och åter, men nu på främmande mark, begynte en lång rad af ärebetygelser och lustbarheter. Kristina var åter en drottning, men nu mera fri. Friheten var hennes personliga vinst; alla öfriga skulle, bundna i sträng hofetikett, erkänna henne såsom allenastyrande.

Huru de bugade djupt för denna rang utan makt! Ännu märktes ingen förändring. Europas lärde, som hittills prisat dygderna på tronen, prisade nu tronafsägelsen som en hjältebragd utan like. Det var så Kristina ville uppfattas. Men snillets drottning fordrade ännu sin tribut som regerande drottning.

Den rike hamburgaren hade mottagit henne kungligt, och hon ville visa honom sin erkänsla.

— Texeira — sade hon till honom — lyckan har begåfvat eder med alla förmåner som de dödlige eftersträfva. Jag är för fattig att lägga något därtill; men om ni ännu har en önskan ouppfylld, så säg mig den, och allt som står i min makt skall göras för att gå denna önskan till möte.

— Jag hade en önskan — svarade juden i hofstil — men denna är redan uppfylld öfver all min förväntan och värdighet. Jag önskade att engång få vid eders majestäts fötter betyga den största drottning min vördnad, och mig har vederfarits den oförlikneliga äran att få mottaga henne i mitt ringa hus.

— Det fägnar mig, återtog drottningen, om ni betraktar mitt besök som ett aktningsbevis mot eder och edra trosförvanter. Ni känner min fördomsfrihet. Judarne äro världens äldsta adel; hvar och en af eder är af furstlig börd; ni framför andra. Hvad kan jag göra för eder? Vore ni kristen, funnes väl utväg. Men hvad säger ni, om jag skulle hos konungen af Spanien utverka åt eder en ny titel? — Och hon slog småleende juden lätt på axeln med solfjädern. — Protektor öfver Jerusalem?

Texeira teg ett ögonblick, förlägen och öfverraskad.

— Ursäkta, eders majestät; denna titel är icke alldeles ny. Kejsaren har för tjugu år sedan erbjudit samma värdighet åt Ruben Zevi i Regensburg, och han har afslagit den.

— Hvad? Ruben Zevi? Men detta hindrar ju inte mig att bereda samma utmärkelse åt en värdigare.

— Värdigas än en gång förlåta eders majestäts ringaste tjenare! Ingen har kunnat vara värdigare en sådan ära, än Ruben Zevi, som gifvit sitt lif och hela sin oerhörda förmögenhet för att återvinna Jerusalem. Det var ett dåraktigt företag; jag förutsåg dess utgång och afrådde min vän Zevi. Men eders majestäts vishet inser, att jag efter sådana tilldragelser, som uppskakat hela vår stam, icke kan mottaga titeln af protektor öfver Jerusalem.

Kristina hade upplefvat för mycket under dessa månader för att hinna egna någon uppmärksamhet åt så aflägsna händelser. Nu erfor hon genom Texeira den nye Messias' uppträdande och hans farbroders fall. Hela det konstiga system af världsherravälde, som Ruben Zevi uppbyggt på guldets allmakt, hade brustit med honom i spillror. Hans omätliga rikedomar hade inom mindre än

ett år runnit bort som en uttappad sjö i gapet af denna allt uppslukande orientaliska kris, och judar och kristne hade som gamar slagit ned på återstoden af bytet. Texeira förteg, att han själf just nu var i rastlös verksamhet natt och dag för att ärfva sin vän Zevi i två eller tre världsdelar.

— Nej — anmärkte Kristina tankfull — vi skola inte mera tänka på en protektor. Europa har tills vidare nog af en sådan i England. Skada på Ruben Zevi. Det var dock en stor tanke att vilja återupprätta sitt folk i dess stad Jerusalem. Jag hade velat låna honom min krigshär; det hade varit något för Wittenberg eller för Königsmark. Och jag skulle ha gjort Emporagrius till påfve där för att bli honom kvitt... Jag vill minnas, att Zevi hade en dotterdotter, som blef odalisk hos sultanen.

— Hon blef hans första gemål. Mina trosförvanter prisa henne som en kraftfull och vis regentinna. Hon styrde Turkiet enväldigt i sex år, men lärer nu blifvit störtad.

— Och förmodligen strypt?

— Sannolikt. Hennes öde är obekant.

— Det var lätt att förutse. Men min bäste Texeira, hvad kan jag göra för en man, som nu blifvit den förste i Israel? Medborgarerätt i det fläskätande och öldrickande Sverige kan jag inte förskaffa eder. Det rinner mig något i hågen. Ni blir kristen, min vän; tro som tro, kappa som kappa, katolik till exempel; det är den bekvämaste utvägen att få sina synder förlåtna. Lyd ett godt råd! Jag smickrar mig att stå väl hos hans allrakristligaste majestät konungen af Spanien och är nästan förvissad om att kunna göra eder till guvernör öfver Peru.

— Jag tackar eders majestät underdånigst. För närvarande är den största nåd, som kan vederfaras Hamburg och mig, att eders majestät täckes med sin höga närvaro hedra stadens ringa afskedsfest i morgon vid Wandsbeck med anledning af eders majestäts afresa.

Kristina skrattade.

— Tillstå, min käre bankir, att ni är lika hjälplöst förlorad, som ni är omättlig. Inte ens Perus grufvor kunna rädda er själ. Godt. Jag skall komma till festen. Och vill ni fortfarande vara min hofbankir, så uppodla eder talang att amusera det snåla rådet i Stockholm med mina underhållspenningar. Jag försäkrar er, att ni där skall finna värdige trosförvanter.

Afskedsfesten vid Wandsbeck utanför Hamburg den 16 Juli 1654 var den mest lysande, som den gamla hansestaden firat i mannaminne, och den första försmak drottning Kristina fick af europeisk herrlighet utom sitt snöland. Allt fursteligt, adligt, högborgerligt, lärdt, ansedt och lysande, som norra Tyskland då hade att framvisa, var där församladt till en praktfull bankett. Smickrande tal, symboler och äreportar omväxlade med dans, fyrverkeri och andra lustbarheter till klockan ett på natten. Drottningen var förtjusande, kvick, älskvärd, nedlåtande glad. Själfva majestätet syntes förgätet i denna talrika, festklädda människoskara, under dessa fria, lummiga löfgångar, i detta för ett nordiskt öga så ovana sommarmörker, som de brokiga lamporna ej lyckades fullt fördrifva från parkens skuggor. Men kungablicken fanns likväl alltid kvar i de stora, uttrycksfulla blå ögonen, alltid vaken, alltid sig själf midtunder läpparnas löjen och tungans skämt. Öfverallt hvar hon visade sig, gaf man henne vördnadsfullt plats. Nu tycktes hon icke göra anspråk därpå; hon hade föresatt sig att

vinna sitt nya rike, världen, vid denna sin första debut på utländsk botten. Om henne fanns endast ett omdöme, och det sjöng hennes lof. Snillet kände man, det hade tillräckligt blifvit beprisadt förut; men personligheten var obekant intill nu för de flesta. Och om henne hade man sagt... ja, hvad allt ondt och lastbart hade man ej ljugit om denna tjusande drottning, som tycktes i sin person förena de högsta kungliga dygder med den älskvärdaste borgerliga umgängeston! Kristina fann och förtjente månge beundrare i Wandsbeck. Vågade förtalet höja en hviskning, smög det förläget i skuggan och hukade sig ned bakom de täta löfven. Westfaliska fredens underhandlare voro tillstädes och prisade hennes fredskärlek; staden Bremen, hvilken hon nyss försvarat mot svenska rådet, tog sig talan å hela Tysklands vägnar och förklarade genom sina rådsherrar Kristina för den ädlaste telning af germanisk rot. Glömda voro krigets blod och utpressningar, alla halfläkta sår, all sköflad människolycka. *Hon* var fredsstiftarinnan, som återgifvit hoppet åt dignande folk; *hon* var tidehvarfvets fria tanke och lysande medelpunkt; *hon* var den enda dödliga som nedstigit från en tron och dock förblef majestätet. Wandsbeck blef senare öfverglänst af större triumfer, men blef dock den första gästrollen och den första applåden under en lång kunglig förevisning på Europas skådebanor.

Bland de inbjudne gästerne var landtgrefven Fredrik af Hessen-Eschwege med sin gemål Eleonora Katarina, drottning Kristinas kusin och jämnåriga fostersyster, pfalziska husets sorgebarn. Denna furstinnas första ungdoms felsteg var nu förgätet och öfverskyldt genom förbindelsen med en likaså ostadig furstlig gemål, men äktenskapet var långtifrån lyckligt. Kristina hade gjort

allt för att utplåna sin kusins vanrykte och gjorde det äfven nu. Hon gick den förlägna furstinnan till möte, tog henne förtroligt under armen och ledsagade henne till en berså, nog öppen för att låta dem ses, men nog afstängd för att tillåta ett ostördt samtal.

— Min vackra Nore har blifvit en vingklippt dufva, sedan vi sprungo tillsammans i Stegeborgs backar, började drottningen, såsom när man vill uppresa en till hälften afbruten ros. — Hvad säger din spegel? Tillåt honom ej inbilla dig, att du åldrats. Jag ber dig, haf inte för brådt; minns, att din ungdom äfven är min!

Furstinnan teg med nedslagna ögon och återhållna tårar.

— Är du ej lycklig, Nore?

Samma tystnad. Utom det fladdrande lynnet hos båda, voro dessa två hvarandra så olika, som det var möjligt för två fostersystrar.

— Är han dig otrogen, säg? Jag känner hustrur, som prisa sin man för att han inte slår dem.

Eleonora Katarina kände behofvet att försvara sig själf genom att försvara sitt val.

— Min gemål är ridderlig, hviskade hon med ett försök att småle.

Kristina undertryckte ett elakt skämt; hon ville ej såra, hon ville upprätta.

— Det gläder mig, fortfor hon. Man kan förlåta allt, utom låghet. Jag föredrager en lättsinnig ädling framför en dygdig skrymtare. Det är lyckligast att vara fri; men bär man en black om foten, skall man ställa så, att man har armarna fria. Minns du gamle Wolfenbüttel, stallmästaren, som lärde oss rida på Rönö, den tiden vi ännu buro pudrad hårpung, puffärmar och långa pärlband?... »Styfva tyglar, lilla nåden, om han

går durch; men klappa honom däremellan beskedligt på halsen!» ... Har du glömt ridkonsten, Nore?

— Jag har glömt allt, utom din godhet, Kristine. Det var en tid, när jag nästan tyckte mig vara din jämlike. Och nu har du icke din like i hela den vida- världen! Du är mer än stor ... du är makalös ...

— Ja, utan gemål, utan min man Abraham, som Sara kallade herre! Däri är jag lyckligare än du. Men trösta dig, Nore; jag får ej, som du, en son eller dotter, hvilken engång skall blifva större än jag. Var nöjd med din lott att förädla ett litet tyskt furstehus med svenskt Vasablod. Det är bättre att lämna något stort efter sig, än att själf vara stor ... Makalös! Hvar fick du det ordet? Makalös i mitt jungfrustånd ... makalös i min frihet ... ja, hvarför icke makalös i hela världen? Det finns ju ej två skapade ting, som äro hvarandra fullkomligt lika. Min vackra ros med de slokande bladen, om det gör dig en förnöjelse, så minns, att du funnit mitt rätta ord! Det skall blifva mitt valspråk ... Makalös, *makelos* ... man kan ju göra grekiska af'et. Jag skall låta prägla det på en medalj; det skall blifva min fenix ...

Och hon tog vid bästa lynne sin fränkas arm för att återvända till festens vimmel. Furstinnan Eleonora Katarina kände sig på samma gång upprättad och nedslagen. Makalös? Ja, så deltagande och så öfverlägsen; så upprättande andra och dock — själf så ensam allt!

Följande morgon var Hamburg åter i rörelse för att säga sin höga gäst ett rätt praktfullt sista farväl. Men i Texeiras hus förnams endast rasslet af flitiga pennor, som vid alla kontorets pulpeter utfärdade order att inhösta millioner från Ruben Zevis ruiner. Drottningen

hade försvunnit vid första daggryningen, själf i karldräkt och åtföljd endast af manlige ledsagare.

Längre kunna vi icke följa denna lysande stjärna på hennes bågformiga fall — icke till Brüssel, där hon inför pater Guèmes afsvor sina fäders tro — icke till Innsbruck, där hon inför renegaten Lukas Holstenius offentligt besvor sin tro på skärselden, helgonen, påfvens ställföreträdande makt och den allena saliggörande katolska kyrkan, hvilken förklarat hennes fader för Antikrist — icke till intåget i Rom, där hon blef Kristina Alexandra — icke till intåget i Paris, där hon förvånade allt och själf förvånades öfver intet — icke till hennes berömda vetenskapsakademi i Rom — icke till hennes olyckliga besök som gengångerska i Sverige eller hennes åtrå till dess och Polens kronor — icke till hennes tvister med påfven, hennes svikna illusioner och ryktets trolöshet — icke till den ensliga ålderdomen och bortvissnandet af all jordisk herrlighet — icke ens till de sista årens uppriktiga själfbiografi, som hon tillegnade Gud, emedan på hela jorden ej fanns en dödlig, åt hvilken hon ville förtro sig helt eller som hon ansåg värdig att vara hennes jämlike, långt mindre hennes öfverman. Hon var nu, 1654, så helgjutet färdig, som en karakter kan vara i tjuguåttonde året af ett människolif, hvilket alltigenom kommer till möte med nya öfverraskningar, nya lärdomar. Grunden var lagd, öfverbyggnaden återstod. Hon var »den oförlikneliga» — »den tionde sånggudinnan» — »den svenska Minerva» — »gudarnes hjältedotter» — »nordens Sibylla» — »konungarnes drottning» — »den himmelska hjältinnan, den andra solen» — »*Christina coelestis heroina, alter sol*». Hon var Fenix, som uppflög från bålet, och däröfver stod att läsa i grekisk inskrift μάκελος, makalös.

Grekiska ordet μάκελος betyder en inhägnad, och romarne gjorde däraf *maceria,* en trädgårdsmur, *macellum,* ett hökaretorg. Hvilken betydelse än den lärda drottningen månde ha tillerkänt dessa närgångna härledningar, som ej kunde vara henne obekanta, visst är, att *inhägnaden* minst motsvarade hennes obundna frihet. Men inhägnaden kunde få en vackrare betydelse, om den tolkades som *beskydd,* och där fann Kristina sin lösning af sfinxens gåta. Beskyddarinna af allt stort och upphöjdt i handling och tänkesätt, beskyddarinna af konster och vetenskaper, beskyddarinna af den fria tanken och samtidens högsta kultur; detta var hennes *makelos,* hennes mål och ära. Erkännes Thorilds sats som berättigad: ett styckes förtjenst är dess mening, ett lifs högsta mål är dess sanning; då skall historien, som mäter bristerna, hellre behandla dem som teckningens skuggor och låta det stå i ljus, som består för eftervärlden. Då skall Sverige minnas, att Gustaf Adolfs dotter satt kungligt hög på dess tron, själf krönt med en ny lager, i dess äras mest lysande tid. Då skall Finland icke förgäta, att det af henne, medan hon ännu var ett barn, men ett därtill värdigt barn, mottog sin första medborgarerätt i vetenskapernas världsrepublik. »Mig hänger hon vid hjärtat», sade om henne den alltid stortänkte Geijer. Och bättre än någon har denne häfdatecknare angifvit hennes ställning, när han säger: »Själf sväfvande mellan ytterligheter, var Kristina en bild af den farliga storhet, hvartill Sverige uppstigit.»

Höga, bländande hamn af mänsklig storhet och mänsklig svaghet, så hejdlöst beundrad, så skonslöst förtalad, du, på hvars graf två sekler snöat, utan att förmå utplåna dina spår eller återgifva fullt klart och fullt rättvist din bild — vredgas ej, om en skatt-

sökare i häfdens och hjärtats lönkamrar frågat ditt tidehvarfs stjärnor om tydningen af din gåta och där funnit en begåfning och en brist, som förklara allt! *Stellæ inclinant*... Kalla stjärnornas inflytande medfödda anlag, och vi stå på det nittonde seklets böljande grund.

Den Kristina, som världen beundrat och smädat, har tecknats så lekande lätt och så träffande likt af *Voltaire,* att ingen fotograf kunnat lyckligare fördela ljus och skugga:

A sa jupe courte et légère;
à son pourpoint, à son collet;
au chapeau, chargé d'une plume;
au ruban ponceau qui pendoit
et par-devant et par-derrière;
à sa mine galante et fière
d'amazone et d'avanturière;
à ce nez de consul romain;
à cette fierté d'héroïne;
à ce grand oeil tendre et hautain
soudain je reconnus Christine:
Christine des arts le maintien,
Christine qui céda pour rien
et son royaume et son église,
qui connut tout, et ne crut rien,
que le Saint Père canonise,
que damne le luthérien,
mais que la gloire immortalise.

Det är:

På hennes korta och lätta kjol; på hennes lifrock och halskrage; på den plymprydda hatten; på hennes röda band, som hängde framåt och bakåt; på hennes behagfulla, högburna uppsyn af amazon och äfventyrerska; på denna näsa af en romersk konsul; på denna en halfgudinnas stolthet; på denna känslofulla

och högdragna blick igenkände jag genast Kristina, de fria konsternas stöd, Kristina, som afstod för intet sitt rike och sin kyrka; henne, som kände allt och trodde intet; henne, som den helige fadern förklarar för helgon, som lutheranen fördömer, men som ryktet bär till odödlig ära.

27. Ett nytt lif.

Jag var död, och se, jag lefver!

Dagarna före michaeli 1655 uppträdde i Karis socken i Nyland fältpredikanten Petrus Luth. Han var en man om vidpass fyrtio år, lång, mager, blek, mycket lärd, men än mera brinnande i sin tro. Hans lärdom och stora gåfvor skulle tidigt ha fört honom till den finska kyrkans äreställen, om han ej föredragit att predika sin mästares bud för desse af hatet, hämnden och plundringen förvildade krigare, som bäst behöfde honom. Han, som tio år förut så modigt trotsat slagfältens faror för att förbinda de sårade och trösta de döende, hade nu blifvit en afsvuren fiende till ryttaren på den röda hästen. Hvar han kom, predikade han fredens och kärlekens evangelium så som hans tid ville höra det. Han var ej en af de gråtmilde, han hade styfnat i kampen om lif och död, men han bar en sötvattenskälla under ett kummel af klippblock. Hvarför skulle han lipa? Där var ingen brist på nöd och tårar honom förutan. Hårdhändt och oförfärad, såsom det släkte, till hvilket han talade, kastade han ned i stoftet allt som icke stod fast rotadt på eviga klippor.

Denne väldige predikant var på genomresa till Ekenäs för att afgå med finska trupper till Reval, men dröjde några dagar i Karis, medan rotarna samlade sig. Vid denna tid var det korta fredslugnet åter förbi; Carl X Gustaf hade ryckt i fält mot Polen; ryssen väntades, allt var åter vapenslammer och krigslarm. Mäster Petrus predikade michaelidagen i Karis kyrka om »den störste i himmelriket», men hade samtidigt att framställa Michaels strid med draken. Draken var kriget, draken var ryttaren på den röda hästen. »Ve dig, plundrare, som ännu ej blifvit plundrad! Ve dig, röfvare, som ännu ej blifvit röfvad! När du slutat att plundra, skall du själf blifva plundrad; när du upphört att röfva, skall man röfva dig. Si, hjältarne klaga därute, fredens sändebud gråta bitterligen. Stigarna stå öde, ingen fred är på vägarna. Landet sörjer och försmäktar. Libanon blyges och vissnar, Saron är likt en ljunghed, Basan och Karmel fälla löfven. Nu vill jag uppstå, säger Herren; nu vill jag uppresa mig, ja, nu vill jag uppresa mig. I gingen hafvande med hö; I skolen föda halm. Eder andedräkt skall blifva en eld, som förtär eder. Folken skola förbrännas som kalk; såsom afhuggna törnen skola de förbrinna i eld. Ho bland oss kan bo vid en evig brand? Herren skall döma hedningarne; han skall skipa rätt åt talrika folk, och de skola smida sina svärd till plogbillar och sina spjut till vingårdsknifvar. Allt krig skall med storm och blodig klädnad i eld förbrändt varda.»

Icke nöjd med dessa Esaias' ljungeldar, kallade predikanten den talrikt församlade menigheten ännu till en bibelförklaring på eftermiddagen vid Nyby gård, som var den största i kustbygden. Folkskarorna strömmade dit och lägrade sig under bar himmel på den öppna slutt-

ningen af en skogshöjd vid gården. Det var enkelt, som i de första kristnas tid. Ett klippblock på kullen var på samma gång predikstol och altare; där låg Gustaf II Adolfs stora bibel uppslagen. Den tidigt sjunkande höstsolen färgade med sitt röda sken de vissnande löfven, den groftimrade stugan och den ljudlöst lyssnande, spridda åhörarekretsen.

Aftonvinden fattade orden och bar dem ned utför sluttningen. Talaren grep Zofars ord i Jobs bok för att tukta tidens öfvermod. »Vet du ej, att det varit så från evig tid, från det människan sattes på jorden, att de ondas fröjd är ovaraktig och att den gudlöses glädje räcker endast för stunden? Om än hans höjd stege upp till himmelen och hans hufvud räckte upp till molnen, blifver han dock förstörd för evig tid. De, som sett honom, fråga: hvart gick han? Såsom en dröm förflyger han, man finner honom icke mer, och han jagas bort såsom nattens syn. Det öga, som sett honom, ser honom icke mer, och hans rum skådar honom ej mer. Om än hans ben fyllas med ungdomskraft, bäddas de dock med honom i mullen!»

Därefter öfvergick han med apostlarnes ord till kärleken såsom det första och yppersta budet — detta bud, som självviskheten förnekar och som kriget uppenbart hånar. Vet du icke, att »Gud är kärleken, och den som blifver i kärleken, han blifver i Gud och Gud i honom?» Förstår du icke, att »om jag visste alla hemligheter och all kunskap och hade all tro, så att jag försatte berg, och hade icke kärleken, så vore jag intet?» Om någon menar sig vara profet eller andeligen begåfvad, han besinne Herrens bud. Ty »profetiorna skola försvinna och tungomålen upphöra, och kunskapen skall försvinna, men kärleken vänder aldrig åter.» I himmelen och på

jorden är han det största, det enda, det eviga, som aldrig förgås.

Predikanten slutade med att framställa det ödmjuka, älskande barnet såsom den störste i himmelriket. Hans ord nedslogo i den själfviska, hårdhjärtade tiden såsom hagelskurar öfver tistelbevuxna fält, men på samma gång som vårregn öfver smältande is. I dessa ord låg något af den allt upprättande, allt förenande kraft, som i tider af hårda pröfningar förklarar hvarför icke ett folk går under.

Skuggorna blefvo längre, kvällsolen sjönk, skymningen inbröt, folkskarorna runno bort som rännilar utför sluttningen. Nyby var en ofta anlitad rastplats för vägfarande, och en vagn, eskorterad af några ryttare, hade anländt under bibelförklaringen. När denna var slutad, framträdde till predikanten en yngre kvinna, hvars sidenfodrade reskappa, som enligt nordtyska bruket drogs upp öfver hufvudet i en »huike», lät förmoda en medlem af ortens adel.

— Mäster Petrus Luth — sade kvinnan till honom — jag tackar eder för ord af ande och lif. Ni har engång frågat mig, om jag var ett Guds barn. Jag har aldrig varit det sedan min första barndom. Men nu kommer jag till eder som en förlorad spillra på världens haf och frågar eder, om ni vill visa mig vägen till den kärlek, som är förmer än all kunskap och som aldrig förgås.

Mäster Petrus var ej ovan vid sådana frågor.

— Är du — sade han med en själasörjares förtroliga tilltal — är du den samaritiska kvinnan, som kommer att ösa vatten ur Jakobs brunn, så minns, att ej jag är din frälsare. Gå till honom, och du skall finna evigt lif.

— Det är så långt till Gud, suckade kvinnan, och jag är så trött. Gif mig en droppe lefvande vatten!

— Ingen kan gifva hvad *han* gifver; men hvad jag har, vill jag gifva dig. Sätt dig här och förtro dig till mig!

De satte sig på stenar under en gulnande björk. Mörkret började inbryta och stjärnorna tindra på himmelen. Mäster Petrus kunde ej urskilja den okändas drag, men kände i hennes närhet ett underligt tryck af någonting öfverlägset. Hon var icke som andra. De ödmjuka orden hade en främmande klang och motsades af en bestämdhet i tonen, som röjde mera vana att befalla än bedja. Han väntade frågor, men hon teg länge. Det kostade henne en synbar ansträngning att blotta sitt innersta.

— Nåväl — sade han slutligen, bemannande sig med sin starka tro — du säger mig, att du är en sökande ande. Hvad är du mer? Hvem söker du?

— Hvad jag är? Hvem jag söker? upprepade kvinnan eftersinnande. Jag är en som förnekat allt, utom mig själf. Jag är en som sökt ett fäste, så långt jag minnes tillbaka, och aldrig funnit det. Denna björken har rot, och denna stenen har grund att hvila på, men jag är rotlös som hafvets skum, jag har intet fäste i himmelen eller på jorden. I långa år har jag sökt min själs grund inom mig och funnit böljande vågor; sökt fäste i världen och stått på samma gungande planka; sökt rot i alla den mänskliga vishetens verk och blifvit lika bedragen. Tusen frågor och aldrig ett svar. I dag hörde jag Johannes och Paulus tala genom eder till mig, och det liknade ett svar, men jag är ej säker därpå. Jag har ju känt dessa orden länge. För mig ha de varit

döda ljud, men i dag ha de fått lif och slå mig till jorden. Kan ni upprätta mig?

— Gud kan upprätta dig, han som är kärleken. Tror du på Gud?

— Jag har trott på en stjärna, och hon har besvikit mig. Jag har trott på mig själf och höll icke profvet. Slutligen har jag lärt mig att tro på kärleken, men det är icke eder kärlek, mästare; det är ett skönt barn ... icke Marias barn, utan mitt barn ... och för detta barn har jag offrat allt, men icke fått frid.

— Nej, detta är icke en kristens kärlek. Den, som älskar fader eller moder eller syster eller broder eller barn mer än mig, säger Herren, han är mig icke värd. Älskar du Jesus Kristus, din frälsare?

Hon teg.

Nu hade han henne fången. Han grep en örninna i stolta vingar. Hon reste sig till flygt, hon kämpade för lifvet, men hon kom icke undan. Han slog henne med bevisen att utan Guds kärlek är människors kärlek blott en naturdrift. Men Guds kärlek, som omfattar allt, betvingar på samma gång allt, så att i honom måste vi ock älska människorna. Denna kärlek allena gifver lifvet ett innehåll och ett mål. Denna kärlek allena är den som aldrig förgås.

Hon indrack hans ord såsom en, hvilken försmäktar af törst. Men hon gaf icke vika.

— Är det ej nog — sade hon — att jag offrat allt för min kärlek?

— Nej, det är icke nog att offra allt för en afgud. Icke om du gåfve ett konungarike.

— Jag har gifvit ett konungarike.

— Icke om du gåfve din lekamen att brännas.

— Jag har gifvit min lekamen att brinna i invärtes eld.

— Men apostelen säger: det är dig intet nyttigt. Har du icke fått allt af lefvande Gud?

— Jo, jag har fått allt... låt mig säga af stjärnorna. Af mig själf är jag intet. Ingen mask i mullen har kommit till världen så eländigt hjälplös och fattig som jag. Och dock har jag fått en sund kropp, en fri ande, rika naturgåfvor, brinnande törst efter allt det högsta och största som tanken fattar. Jag har fått ett okufveligt mod, en stark vilja, en klar blick, människors kärlek, kunskap, makt, ära, riken och höghet. Endast *ett* har jag icke fått, det har vuxit ut ur mitt innersta ... min kärlek till detta barn.

— Tag intet undan! Du har fått allt af din Gud; åt honom måste du gifva allt tillbaka.

— Mäster Petrus... ni går mig på lifvet; låt oss förstå hvarandra! Det var en tid, när jag för en sådan fordran skulle ha skrattat åt eder eller spärrat eder in i ett dårhus. Men sedan jag förlorat mig själf, sedan jag gifvit mig åt en annan, sedan jag känt alla fästen svikta, har jag lidit och lärt tillräckligt för att nu förstå eder. Välan, jag böjer mig. Tag allt hvad jag *fått,* jag gifver det allt tillbaka, kunskap, höghet, ära, jag kastar det bort, som hade det aldrig varit. Jag är beredd att åter blifva den outsägligt fattiga, ringa, betydelselösa atom, som jag var. Men begär ej min kärlek; den kan jag icke gifva eder, den är det enda som återstår af min tillvaro, den är mitt lif. Jag kan ej slita hjärtat ur mitt bröst och fortfara att lefva.

— Så dö, du syndens trälinna, dö bort från dig själf, och stå upp som en ny skapelse i din Herre och

frälsare! Vill du mäkla med Gud? Vill du säga till honom: så och så mycket gifver jag dig, men min syndiga jordiska kärlek vill jag behålla; den får du icke, den är mitt lif! Gå, mäkla med världen; hon låter pruta med sig, men här gäller allt eller intet. Din Gud nöjes ej med ett halft hjärta, han vill hafva dig hel. Han kan icke mottaga dig, förrän du säger: *Kristus är mitt lif!*

Hon reste sig upp i häftig vrede.

— Och hvem är då ni, som talar till mig med Guds myndighet? Det är länge sedan jag vuxit ifrån den fromma inbillningen, att prästen är Gud. Ni är lärd, mäster Petrus Luth; det är jag ock. Ni tolkar skriften; det gör jag ock. Ni söker, jag söker; ni tror eder ha funnit, medan jag famlar, och ni har funnit så litet, att ni icke ens vet hvad kärlek är. Ty visste ni det, skulle ni ej vilja plundra en olycklig, fridlös medmänniska på sista återstoden af hennes jordiska tillvaro. Gud är barmhärtigare än ni: om han velat fråntaga mig allt, skulle han ej låtit mig stanna ännu en tid på jordens yta. Ni har sett och lärt något i världen; må vara; jag har sett och lärt mera än ni. Jag känner judar, muhamedaner och kristne af alla bekännelser; ni är icke visare än någon af dem. Juden säger till mig: uppfyll Guds lag, och Abraham öppnar för dig sitt sköte. Muhamedanen säger: lef redligt, gör godt, bed, fasta, strid för din tro, och du är viss om paradiset. Katoliken begär ej ens detta af mig. Läs ditt *pater noster,* säger han, anropa helgonen, bikta, gif allmosor, och Petrus skall för dig upplåta himmelens port. Men ni, en annan Petrus, säger till mig: utrota dig själf, Gud vill hafva dig död för att göra dig lefvande! Hvad skall jag tro om en sådan lära? Jag kan ju icke gå

tillbaka till den halmkärfve, där jag är född, och födas på nytt! Där är min stjärna; se huru kärleksfull hon strålar mot mig i den ändlösa rymden! Hellre går jag tillbaka till henne, min enda vän; hon har gifvit mycket och tagit mycket, men hon har dock unnat mig att behålla *ett*. Ni har ingenting gifvit och vill fråntaga mig allt. Så är det, mäster Petrus. Blif lycklig i eder tro, om ni kan; jag kan det icke. Farväl!

Hon gick några steg, men kom icke långt. Den förvånade predikanten såg henne stanna, vackla, försöka gå vidare, men hejdas såsom af en osynlig makt. Hon darrade i alla leder, hon ansträngde hela sin starka vilja för att lösslita sig från detta oemotståndliga, som förlamade hennes fot, men förgäfves. Efter en kort, förtviflad strid sjönk hon, halft vanmäktig, ned vid klippan, där talaren stått ett par timmar förut. I detta ögonblick var hon, midti kvällens skuggor, såsom genomstrålad af ljus. Hon sken i en oförklarlig glans, som belyste klippan, gräset, mossan och aftondaggen närmast omkring henne. Ögonen voro slutna, hennes svarta hår tycktes fosforescera, fållarna af hennes kappa lyste i mörkret, tre diamanter i ringen på hennes finger tindrade som Orions bälte på himlahvalfvet.

Oviss hvad detta månde betyda, närmade sig mäster Petrus och utsträckte handen för att uppresa den vanmäktiga.

— Vänta! sade hon med låg röst. — Stjärnan är inom mig ... Hon talar ...

Det varade kanske en minut, kanske ett sekel. Tiden fanns i detta ögonblick icke till. Plötsligt befunno sig båda åter i djupt mörker. Det hemlighetsfulla skenet hade försvunnit lika hastigt och oförklarligt, som det kom. Blott en svag ljusstrimma tycktes ila

bort öfver den mörka natthimmelen och förlora sig bland stjärnorna.

Den okända reste sig långsamt, drog djupt efter andan och sade:

— Undervisa mig! Jag är den eländigaste, den okunnigaste af alla skapade varelser.

Det var den bedjande rösten af ett hjälplöst barn. Den stränge predikanten kände sig rörd.

— Välan, sade han, Herren kallar mig, och jag lyder. För mig återstå endast tre dagar på denna orten; dessa dagar tillhöra dig. Hvem skall jag efterfråga? Jag vet ju ej hvem eller hvad du på jorden är.

— Fråga i Nyby efter grefvinnan Götz. Ni känner mig sedan långt tillbaka.

De återvände till gården och möttes på vägen af tjenare, som utsändts med facklor. Grefvinnan hade anländt öfver Reval till Ekenäs och ville vidare fortsätta resan till Åbo och Sverige. Hon väntade nu en sömnlös natt, men sof till sin öfverraskning så lugnt, som hon ej sofvit på många år.

Tidigt följande morgon kom mäster Petrus till Nyby och tillbragte alla tre dagarna före sin afresa hos den resande i gårdens rymliga gäststuga. Det var en lång, hård strid, där all hans lärdom kom ohjälpligt till korta. Lärjungen kände skriften och dess utläggningar bättre än mästaren. Men denne kunde, hvad hon icke kunde — bedja. Och denna brinnande bön blef rebellen öfvermäktig. Hon kunde icke motstå den makt, hvilken böjer människors själar som vattubäckar. Den slog henne till jorden och uppreste henne ny.

När mäster Petrus mot aftonen af den tredje dagen tog farväl, föreslog honom grefvinnan ett sista möte i Kaskas torp. Hon hade kommit för att uppsöka

denna låga koja; hon hade där att godtgöra ett helt lifs skuld.

— Jag skall komma — svarade han — för att bevittna ett barns nyfödelse, där det först såg dagen. Vår evangeliska kyrka sörjer sitt jordiska öfverhufvud, den store kung Gustafs dotter. Hon har gått från ljus till mörker. Nu skall vår kyrka förnimma, att en annan har gått från mörker till ljus.

— Nej, döm icke, mäster Petrus! Bed hellre för alla som famla med ovissa steg mot evigt ljus! Gud allena vet huru mycket mörker ännu är kvar i själarnas botten. Jag vet endast, att jag var död, och se, jag lefver! Jag var fången i stoftets träldom... min vän, min lärare, låt mig nu vara fri i sanningen! Edra kyrkor strida om bokstafven och glömma, att anden är en. Jag tillhör hvarken eder lutherska eller någon annan synlig kyrka; jag tillhör den osynliga, allmänneliga kyrkan, hvars herre och hufvud är Kristus allena. Nu kan jag gifva mig helt åt honom. Nu kan jag börja ett nytt lif.

*

Det fattiga, men icke mera bofälliga torpet hade, utom eldskenet från spiseln, bestått sig den ovana lyxen af ett talgljus, instucket i en urhålkad rofva på bordet, till heder för gårdagens predikant, mäster Petrus Luth, som infunnit sig för att sjunga en aftonpsalm med torpets fromme invånare. Golfvet var renskuradt, rya på sängen, barnen uppsnyggade. Där fanns nu, som förr, en talrik afkomma, Tommus barn, sedan sonen öfvertagit torpet efter sin fader och burit tidens bördor med samma tysta lugn, samma tålmodiga flit. I kväll sysslade han med att banda en så, hans hustru delade sin

omsorg mellan barnen och aftonmåltiden; hans gifta syster Sigfrida satt med ett dibarn vid bröstet. Dordej, modern, var upptagen af en sträng rannsakning i den yfviga luggen på en rödkindad pilt, som otåligt lutade sitt hufvud mot farmoderns knä.

— Han skall ha tack, mäster Petrus, för ett godt Guds ord i går, sade den språksamma gamla kvinnan, utan att upphöra med sin rannsakning. — Blif hos oss! Hvad skall han bort till det stygga kriget?

— Där allt annat sköflas, finnas själarna kvar, genmälde prästen.

— Ja, Gud nåde för kriget. Skulle inte vår Mannu med, han ock, innan han rätt fått skägg på hakan, och si, där blef han! Två har jag kvar i knekthopen; det sägs, att de lefva ännu, Gud vet hvar. Sigfridas man togo de ut i våras; därför är hon nu här med barnet sitt, stackare. Tacka Gud, att de lämnade Tommu kvar. Det sägs, att moskoviten illfänas återigen; så skall väl Tommu ut med, kan tro, och då bli vi kvinnor och barn att sköta torpet. Å, sitt still, Bennu! Alla långöron skola nu lystra, när det talas om krig.

— Låt dem komma, så många som träd i skogen! mumlade pojken hotande, i det han skubbade sig mot farmoderns knä.

— Håll truten! Skäms du inte för mästaren? Det är ingen skam i pojkarne nu för tiden, sådana äro de, Stålhandsken sitter i dem hvarenda en. Gud signe fröken Kerstin, som gaf oss freden; han blef inte längre än goddag och adjö. Hvarför skulle hon löpa ifrån oss till påfven? Si, den stora lärdomen är nu bara fåfänglighet; jag tror inte där fanns någon riktig botten i'na.

— Utan Guds kärlek, mor Dordej, är allting bottenlöst.

— Säg det! Jag har också känt en, som ville med all gevalt lära skriftens rätta förstånd, och hvad blef hon? Bortkollrader blef hon, så att hon till slut inte visste hvem som har skapat världen. Mästaren har kanske inte hört den sannsagan? Det var två tattarebarn . . .

— Ja, jag vet. Lydik Larsson lät mig en tid läsa med barnet Hagar, och henne såg jag sedan som en förnäm jungfru i kriget.

— Såg han'na? Ja, hvad skulle inte hon gå i krig, hon, som var den förnämsta, näst fröken, i Sveriges rike! Må tro det blef högt till taket, när Lydiken kom från Stockholm och förtäljde oss allting om Hagar. Lydiken är nu ock all världenes väg, och Betty hans fick fulla kistan med silfverdalrarna. Samma väg ha de alla gått — herr Åke, som tog pojken till sig, och herr Jöns, som tog flickan. Långt före dem gick mäster Sigfrid ur tiden, Gud fröjde själen! Här låg han i denna sängen. Vi ha sett lärdt folk förr, mäster Petrus.

— Skulle ni gärna återse barnet Hagar, mor Dordej? Jag vill minnas, att ni höll henne kär.

— Höll jag? Tror nästan. Hennes make fanns inte, och ändå blef hon mitt sorgebarn. Gud förlåte mig, om jag suttit med släden full af barn och vargarna naggat hästen i hasorna, inte hade jag kastat den ungen först åt odjuren.

— Nej, mor skulle ha hoppat först ut själfver, anmärkte Sigfrida med ett godt smålöje.

— Å, tyst du; kanske jag kastat ut dig! Men aldrig i världen får jag se min allrakäraste ros och lilja mer. Hon skulle ju ut till folk; hvad skulle en silkeshöna rymmas här i en näfverrifva! Nej, den natten, när mor hennes kom, går visst aldrig ur mig, så länge

jag lefver. Så stjärnklart därute och så träffeligt kallt! Och hon, fattiger, kullriden i snön! Här satt jag, där jag nu sitter; där satt Thomas; där låg Sigfrida i vaggan, där stod fatet med rofvorna, och där låg halmen i vrån bakom väfstolen. Thomas, sa' jag, är där inte något på dörren? »Hvad skulle det vara så här dags?», sa' Thomas. Jo, sa' jag, det är likasom skulle något trefva på dörren...

— Mor, där är något, som trefvar på dörren! inföll Sigfrida.

— Å, hvad skulle det vara? upprepade Dordej sina egna ord och visste ej själf hvarför hon ofrivilligt spratt till. — Hör åt, om där är någon från Nyby!

Tommu öppnade dörren. En ung kvinna i främmande dräkt steg in och stannade stum vid tröskeln.

Dordej stod upp, tog ljuset, gick mot den främmande och grep Tommu hårdt i armen. Hon svimmade ej, hon var ej af den sorten, men rösten svek henne. Hon kunde blott framstamma:

— Jesus i himmelen! Den döda!

— Hagar! utropade Sigfrida.

— Hagar! instämde Tommu.

Det var Hagar. Mer än femton år hade förgått, sedan de sist sågo henne resa barfota med Lydik Larsson till Åbo. Hon hade mycket förändrats; dragen hade hårdnat, blicken och hållningen hade en underlig höghet, men det var dock den länge förlorade, aldrig förgätna. Likheten med den döda modern hade trädt tydligare fram och skrämt Dordej nästan från vettet.

— Min andra moder, min trognaste vän på jorden! sade den förlorade dottern med böjdt hufvud och nedslagna ögon. — Jag är icke värd att kallas ert barn. Kan ni förlåta min långa otack?

Hon grät icke, men det var tårar i orden. Hade Dordej följt sin första ingifvelse, skulle hon ha flugit sorgebarnet om halsen. Där fanns ju icke en tanke på otack kvar i modershjärtat, men där fanns en kvinnlig instinkt, som höll henne tillbaka. Den långa gestalten var och var ej hennes kära lilla barn; där var främmande klang i orden, ett främmande något af »den förnämsta i Sveriges rike».

— Sigfrida — sade Dordej, ovant förlägen — tag emot hennes nåds kappa!

Hagar kände sig själf som en sorgsen främling.

— Sigfrida, bed för mig! Bed, att mor förlåter sitt ovärdiga barn! Jag har varit så olycklig, så ensam, utan en vän på jorden ... en enda, utom er, men hon är långt borta nu. Jag har kommit mer än hundrade mil för att bedja om mors förlåtelse. Låt mig icke gå ohörd!

Nej, detta stod modershjärtat icke längre emot. Hvad frågade hon efter en okänd höghet! Hvad mindes hon mer sin långa längtan eller ett barns hårdhjärtade glömska! I nästa ögonblick låg sorgebarnet i sin snyftande moders armar.

Isen var bruten; moder, barn och fostersyskon hade återfunnit hvarandra.

— Se — sade mäster Petrus Luth, som icke förblef en likgiltig åskådare — Gud tog ifrån eder nattens barn och gaf eder åter ett ljusets barn!

Vid aftonmåltiden sutto de samlade kring torpets tarfliga hafregröt. Hvilket barndomsminne att utbyta palatsernas prakt mot en träsked, en hålkaka och mjölken af dessa kor, som Hagar Sultan engång hade vallat! Åter blef hon förtrogen med de fattigas lif; det förgångna föll af henne som en fågels aflagda fjäderskrud.

Hon bad att denna natt få sofva i sin barndoms halmbädd med kudden af rötofs. Endast denna natt; hon visste, att femton år af ett människolif ändock ej kunna utplånas mer.

Frågor omväxlade med tårar och löjen. Torpets historia var snart berättad. Samma hårda kamp för tillvaron, samma försakelser, samma förnöjsamhet, samma tro; gamla hade gått och nya tillkommit. Desto brokigare var historien om nattens barn. Allt kunde ej sägas, och dock hade trogna vänner rätt att begära ett svar. Hagar förtäljde om Bennu, som kunnat blifva så mycket, men aldrig blef mer än en tapper soldat, och huru han nu låg fallen ung i Jerusalems blodiga sand. Hon själf...

— Minns du, Sigfrida, koltrasten, hvilken vi lärde säga: Tätti dum? Han slapp engång lös...

— Ja, och då tog katten honom.

— Tog hon? Jag har hört sägas, att han flög bort öfver hafvet och blef insatt i fröken Kerstins gyllene bur. Där hade han allt godt och fick lära många dägeliga konster, så att Tätti ansågs vara allt annat än dum dåmera. Men han var född fri, trifdes ej länge i buren, bet sönder gallret och flög långt ut i världen. Där såg han många länder och människor; de flesta voro goda mot honom, men Tätti var dum, han var ostadig och högmodig; han trodde sig vara skapad till en paradisfågel och ville flyga ända till himmelen. Så kom han långt härifrån till ett slott af pärlor och guld och sjöng för en gosse, hvilken regerade halfva världen ... Huru gammal är Tommus gosse?

— Bennu är tolf år.

— Tolf år! Så var ock Tättis gosse. Se här, du! Tag denna silfvernål till ett minne af den förste Bennu

i Kaskas torp! Han bar den i alla strider ända till döden..

Torpets förvånade nye ättling gapade på den konstrika nålen och kände på sina kinder en brännande kyss.

— Där funnos — fortfor Hagar — många kattor, tigerkattor, i pärleslottet. De lurade dag och natt på gossen för Tättis skull. Tätti hade de kunnat få, den skadan hade ej varit stor, men gossen skulle regera halfva världen. Då flög Tätti en natt bort på masttoppen af ett skepp. Fienden tog skeppet med allt dess gods, Tätti sattes i en järnbur och skulle visas som segertecken för folket i en stor stad, som hette Venedig. Men natten förut lyckades Tätti rymma, fattigare och mera vingbruten, än någon af eder. Kom så åter till goda människor, som kände honom, plockade fram sina gamla fjädrar, som han glömt där, och flög hit till Kaskas torp. På vägen mötte han en gammal bekant, som sade till honom vår förra lärdom: Tätti dum! Ja, Tätti lofvade att aldrig mer vara dum, och nu är han här.

— Men hör — sade Dordej otåligt — hvad är detta för barnsagor? Du skulle förtälja huru du blef den förnämsta, näst fröken, i Sveriges rike.

— Den förnämsta i riket är Sveriges och Finlands tappra, trogna, redliga folk. Fröken Kerstin är högtänkt; hon vet detta nog, men om hon glömt det, så är det därför att hon aldrig lärt älska någon af hela sitt hjärta. Hon har ju ej kunnat älska sin moder; därför har hon varit så ensam i världen.

*

Följande dag bad Hagar en brinnande bön på sin moder Ruths ensliga graf. Vissnade och förvildade,

prydde rosorna från det heliga landet ännu den inhägnade plats, där vinternattens okända, fallna vandrerska väntade på den eviga morgonen. Här ville dottern börja sitt nya lif.

Hon hade blott några få dagar att dröja. Årstiden påskyndade resan till Sverige. En morgon sadlades hästar och förspändes kärror på Nyby gård. Torpets invånare stodo där bland de nyfikne åskådarne. Dordejs modershjärta svällde på engång af saknad, ömhet och den fåfängans svaghet, från hvilken icke ens de bästa bland mödrar äro fullkomligt fritagna.

— Nå, hvad latas ni där; se ni inte, att hennes nåd har brådt? Sigfrida, hjälp hennes nåd att knyta hufvan! Tommu, spring hem efter Blacken; inte kan hennes nåd rida på deras utkörda krakar... Hvarför vill du så snart öfvergifva oss, guldhjärtat mitt? fortfor hon till sorgebarnet, som blifvit ett glädjebarn.

Hagar Sultan öfverhöljde den fattiga torpareänkan med kyssar och tårar.

— Vill Gud, skall jag återse eder. Min tredje moder väntar mig nu på Riseberga i Sverige. Jag är skyldig henne ett furstendöme; jag vill gifva henne en dotter.

— Och sedan... hvart?

— Hvarthelst Guds kärlek kallar mig att tjena hans rike.

*

Först när grefvinnan Götz lämnat landet, blef det bekant, att Kaskas torp blifvit utlöst från Nyby gård till ett självständigt skattehemman och alla dess skulder betalda. Från denna tid saknas tillförlitliga underrättelser om grefvinnans senare öden, utom en sägen att hon

upptagit och vårdat Ruben Zevis utfattiga ättlingar, hennes broders barn. Desto mera bekanta äro drottning Kristinas skiftande öden på gamla dagar. Man tror sig veta, att drottningen under sin andra resa till Paris år 1657 besökt Vincent de Pauls berömda hospital *La Salpêtrière* och där igenkänt i en af de barmhärtiga systrarna sin förra bokvårderska. Man har också trott sig igenkänna ett gammalt illustreradt exemplar af *vulgata* såsom den latinska bibel, hvilken drottning Kristina engång, i nådens solsken, förärat sin då så högt gynnade *Doxa*. Men här förlora sig historiens trådar i samma ogenomträngliga dunkel, som läsaren engång såg klarna på isen af Högbensjön. Det enda man vet, blott alltför visst, är, att ryttaren på den röda hästen ännu fortfar att rida. Ännu går, tid efter annan, hans väg genom aska och blod. Ännu är det, ack, så långt, så långt till tidernas ände!

Slut på tredje och sista delen.

Tredje delens innehåll:

